

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 2 (93) 2024

ECONOMICS AND REGION

Vol. 2 (93) 2024

www.eir.nupp.edu.ua

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

ЕКОНОМІКА І РЕГІОН

№ 2 (93)
2024

ECONOMICS AND REGION

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Червень 2024 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- ОНИЩЕНКО В.О.** – головний редактор, д.е.н., проф., ректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ЧИЖЕВСЬКА М.Б.** – заступник головного редактора, к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- СІВЦЬКА С.П.** – відповідальний секретар, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ВАРНАЛІЙ З.С.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка (за згодою);
- ГРИШКО В.В.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ДУБИЦЕВ В.П.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної теорії та економічної кібернетики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОЗАЧЕНКО Г.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ (за згодою);
- КОМЕЛІНА О.В.** – д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту і логістики Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- КОРГАНШВІЛІ Л.Д.** – д.е.н., проф., керівник центру забезпечення якості та наукової діяльності Міжнародної школи туризму Тбіліського державного університету імені І. Джавахішвілі (за згодою);
- ОНИЩЕНКО С.В.** – д.е.н., проф., директор Навчально-наукового інституту фінансів, економіки, управління та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ПАЛАЩАКОВА ДАНИЕЛЛА** – доктор філософії (PhD), молодший науковий співробітник кафедри економічної теорії Технічного університету у Кошице (Словаччина) (за згодою);
- ПТАЩЕНКО Л.О.** – д.е.н., проф., професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- РОЛЬНИК-САДОВСЬКА Є.** – доктор (Dr), асоц. професор, заступник декана з навчальної роботи факультету менеджменту Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- РЯЩЕНКО Вікторія** – д.е.н., асоц. професор, Університет ISMA (Латвія) (за згодою);
- ХУНЬЄТ Аніца** – д.ф., проф., проректор Університету Північ (Хорватія) (за згодою);
- ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І.Б.** – д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;
- ШИДЛЮ Джоанна** – доктор філософії (PhD), доцент Білостоцької Політехніки, м. Білосток (Польща) (за згодою);
- ШПІЛЬКО Данута** – доктор філософії (PhD), асистент професора Білостоцької Політехніки, заступник начальника міжнародного відділу логістики та сервісної інженерії, м. Білосток (Польща) (за згодою).

Журнал «Економіка і регіон»
Внесений до переліку наукових
фахових видань України
(наказ МОН України 1279 від 16.11.2014,
зі змінами згідно наказу № 157 від 09.02.2021).

Вид видання – науковий журнал.
Концепція журналу базується на багаторічному
науковому, фаховому висвітленні актуальних
проблем економіки України і світу.

Основні рубрики: економіка та управління
національним господарством; розвиток продуктивних
сил і регіональна економіка; економічна теорія та
історія економічної думки; світове господарство і
міжнародні економічні відносини; економіка та
управління підприємствами (за видами економічної
діяльності); економіка природокористування і охорона
навколишнього середовища; демографія, економіка
праці, соціальна економіка та політика; гроші, фінанси
і кредит; бухгалтерський облік, аналіз та аудит;
статистика; математичні методи, моделі й
інформаційні технології в економіці; економічна
безпека держави та суб'єктів господарювання.

Видається з липня 2003 р.
Виходить чотири рази на рік.
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення
№ 1416 від 25.04.2024 року
Ідентифікатор медіа: R30-04134

Засновник журналу:
Національний університет «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка»
Назва, концепція, зміст і дизайн журналу «ЕІР»
є інтелектуальною власністю редакції журналу
«Економіка і регіон» та охороняється законом
про авторські й суміжні права.
При передрукуванні посилання на журнал
«ЕІР» обов'язкове.
Матеріали друкуються мовою оригіналу.
Відповідальність за точність поданих
даних несуть автори матеріалів,
редакція не завжди поділяє думку авторів.

ISSN 2218-1199 (Print)
ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua
Сайт журналу: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Полтавська
політехніка імені Юрія Кондратюка
(прот. № 7 від 03.06.2024)
Верстка Л.А. Свистун
Коректор англ. О.О. Петях
Коректор укр. Я.І. Вишнякова.
Здано до набору 05.06.2024
Підписано до друку 07.06.2024
Формат 60x80 1/8. Обл.-видавн. арк. 15,58.
Тираж 300 прим. Замовлення № 0724/517.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р

© Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», «Економіка і регіон», 2024

Економіка і регіон № 2 (93) – 2024 – Національний університет ім. Юрія Кондратюка

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ
ГОСПОДАРСТВОМ**

- 6 **Джахан Гулієва, Юсиф Біннетов.** Теоретичні основи ринкових відносин в аграрному секторі
- 11 **Олійник О.М.** Концептуальні засади та еволюція державного регулювання підприємств харчової галузі в Україні
- 22 **Тогрул Алверді огли Фарзуллаєв.** Оцінка сучасного стану інноваційної системи управління комерційними організаціями сільського господарства

**РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ
І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**

- 31 **Абасова Айтян Аскер, Мамедова Кямала Мехді, Алекперова Лала Азіз.** Креативна індустрія міст та регіонів: основні риси
- 36 **Кудінов О.М.** Особливості формування регіональної економічної політики в умовах євроінтеграції
- 45 **Лахижа М.І., Діденко О.Г., Єрмоєнко С.М.** Сучасні проблеми, підходи і тенденції публічного управління містом: теоретичні аспекти

**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ
ВІДНОСИНИ**

- 53 **Грамотнєв В.Е.** Тенденції змін регіонального розподілу прямих іноземних інвестицій під впливом наслідків війни в Україні
- 62 **Ємельянова Л.О., Млинко С.В.** Аналіз впливу технологічний факторів на структурне безробіття в розвинутих країнах

- 71 **Лі Пань.** Огляд концептуальних питань визначення та забезпечення економічної безпеки в Китайській Народній Республіці

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ**

- 78 **Онищенко С.В., Скриль В.В.** Успішні кейси розвитку start-up-ів у закладах вищої освіти
- 86 **Кобеля-Звір М.Я.** Гранти програми Interreg Еуропа для України
- 92 **Петрашевська А.Д., Колонтай С.М., Плетос С.В., Бондаренко О.О.** Тенденції розвитку транспортної логістики в Україні
- 99 **Рябуха О.О.** Цінова політика як об'єкт управлінського впливу у процесі забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання
- 105 **Ширінов Башар Хабіб оглу, Мамедзаде Гьлькін Фарід огли.** Можливості застосування маркетингової стратегії в будівельних компаніях

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

- 112 **Височан О.С., Кореновський О.В.** Кластеризація банківської діяльності: досвід Франкфуртського фінансового центру
- 121 **Тоцька О.Л., Онисюк В.О.** Аналіз і прогнозування сезонних коливань у надходженнях бюджетів різних рівнів в умовах воєнного стану як складова ефективного управління державними фінансами в Україні

**МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ,
МОДЕЛІ Й ІНФОРМАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ**

- 129 **Белз О.Л.** Екосистема рівня 2 блокчейну Ethereum

ECONOMICS AND REGION № 2 (93) 2024

EKOONOMIKA I REGION

National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

June 2024

EDITORIAL BOARD:

- ONYSHCHENKO V.O.** – Editor-in-Chief, Doctor of Sciences (Economics), Professor, Rector of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- CHYZHEVSKA M.B.** – Deputy Chief Editor, PhD (Economics), Associate Professor, Head of Economics, Entrepreneurship and Marketing Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- SIVITSKA S.P.** – Executive Secretary, PhD (Economics), Associate Professor, Senior Lecturer at Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- VARNALII Z.S.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor at Finance Department of Kyiv National Taras Shevchenko University (with the consent);
- HRYSHKO V.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head at Management and Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- DUBISHCHEV V.P.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Economic Theory and Economic Cybernetics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KOZACHENKO H.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at Department of Economic Security and Financial Investigations of National Academy of Internal Affairs (with the consent);
- KOMELINA O.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of Management and Logistics Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- KORGANASHVILI L.D.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of Quality Assurance and Research Activities Centre of the International Tourism School of Tbilisi State I. Javahishvili University (with the consent);
- ONYSHCHENKO S.V.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Director of the Educational and Research Institute of Finance, Economy, Management and Law National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- PALASHCHAKOVA DANIELLA** – PhD, Research Worker at Economic Theory Department of Technical University in Kosice (Slovakia) (with the consent);
- PTASHCHENKO L.O.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of Finance, Banking and Taxation Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- ROLLNIK-SADOVSKA E.** – Dr, Associate Professor, Vice-Dean for Educational Work of Management Faculty of Bialystok Polytechnic University (Poland) (with the consent);
- RIASHCHENKO VIKTORIA** – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor of ISMA University (Latvia) (with the consent);
- HUNJET ANICA** – PhD, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Art Work and International Cooperation, University «North» (Croatia) (with consent).
- CHYCHKALO-KONDRATSKA I.B.** – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of International Economic Relations and Tourism Department of National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»;
- JOANNA SZYDŁO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Coordinator for the Erasmus+ Program, Deputy Editor-in-Chief of the Academy of Management (Poland) (with consent);
- DANUTA SZPILKO** – Ph.D., Assistant Professor at the Bialystok University of Technology. Deputy Head of the International Department of Logistics and Service Engineering (Poland) (with consent).

Journal “Economics and Region” is included into
The register of specialized scientific publications
of Ukraine (MES of Ukraine Departmental
Order No. 1279 of 16.11.2014,
No. 157 of 09.02.2021).

Publication – scientific journal.

Conceptual paradigm of the journal is based on the long-term
scientific and professional treatment of topical problems of the
world and Ukrainian economics.

Main milestones: economics and national economy management; productive
forces development and regional economy; economics theory and economic
thought history; world economy and international economic relations;
economics and business administration; economics of nature management
and environmental protection; demography, labor economics; social
economics and politics; money, finance and credit; accounting, analysis
and audit; mathematic methods, models and information technologies in
economics; economic security of the state and economic entities.

Issued since July, 2003.

Four issues published yearly.

Registration of an entity in the field of print media:
Decision of the National Council of Ukraine
on Television and Radio Broadcasting
No. 1416 of 25.04.2024

Media ID: R30-04134

The journal's founder: National University
«Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic».

The name, conceptual paradigm, content and
design of the journal “Economics and Region”
is the intellectual property of the journal's
Editorial Board and is copyright.

Pass-through copyright.

Printed in the source language. Liability
for the data precision rests with the authors.

The Editorial Board does
not always share the author's opinion.

ISSN 2218-1199 (Print)

ISSN 2414-0538 (Online)

E-mail: econom@nupp.poltava.ua

Official site: <http://journals.nupp.edu.ua/eir>

Recommended for publication by the Academic Board of National
University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
(No 7 of 03.06.2024)

Computer-assisted makeup by L.A. Syystun

Proof-reader: O.O. Petiakh

Proof-reader: Ya.I. Vyschniakova.

Sent to the printer's on 05.06.2024.

Signed to print on 07.06.2024.

Page size: 60x80 1/8. Published sheets 15,58.

Circulation: 300 copies. Print Order No. 0724/517.

Printed by the Publishing House Helvetica

Inhlezi st. 6/1, Odesa, Ukraine, 65101

Telephones: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing

DK № 7623 from 22.06.2022

© National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, “Economics and Region”, 2024

Economics and Region № 2 (93) – 2024 – Yuri Kondratyuk National University

**ECONOMY AND OPERATION
OF NATIONAL ECONOMY**

- 6 **Jahan Guliyeva, Yusif Binnatov.** Theoretical principles of market relations in the agricultural sector
- 11 **Oleksandr Oliynyk.** Conceptual foundations and evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine
- 22 **Togrul Alverdi ogly Farzullaev.** Assessment of the modern state of the innovative management system of commercial organizations in agriculture

**DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE
POTENTIAL AND REGIONAL
ECONOMY**

- 31 **Aytan Asker Abasova, Kamala Mehdi Mamedova, Lala Aziz Alekperova.** Creative industry of cities and regions: main features
- 36 **Oleksandr Kudinov.** Features of the regional economic policy formation in the conditions of European integration
- 45 **Mykola Lakhizha, Oleh Didenko, Serhiy Jeromenko.** Current problems, approaches and tendencies of city public management: theoretical aspects

**WORLD ECONOMY
AND INTERNATIONAL
ECONOMIC RELATIONS**

- 53 **Vitalii Hramotniev.** Changes in the regional distribution of foreign direct investments under the influence of the consequences of the war in Ukraine
- 62 **Lidiya Yemelyanova, Semen Mlynko.** Analysis of the impact of technological factors on structural unemployment in developed countries
- 71 **Li Pan.** Overview of conceptual issues of defining and ensuring economic security in people's Republic of China

**ECONOMY AND ENTERPRISE
MANAGEMENT**

- 78 **Svitlana Onyshchenko.** Successful cases of start-up development in higher education institutions
- 86 **Mariana Kobelia-Zvir.** Interreg Europe program grants for Ukraine
- 92 **Angelina Petrashevskya, Svitlana Kolontai, Svitlana Pletos, Oleksii Bondarenko.** Trends in the development of transport logistics in Ukraine
- 99 **Olga Ryabukha.** Pricing policy as an object of management influence in the process of ensuring the competitiveness of an enterprise
- 105 **Shirinov Bashar Habib oglu, Mammadzade Ilkin Farid oglu.** Application possibilities of marketing strategy in construction companies

**MONEY, FINANCES
AND CREDIT**

- 112 **Oleh Vysochan, Orest Korenovskyy.** Clustering of banking activities: the experience of the Frankfurt Financial Centre
- 121 **Olesia Totska, Vitalii Onysiuk.** Analysis and forecasting of seasonal fluctuations in budget revenues of different levels under martial law as a component of effective public finance management in Ukraine

**MATHEMATICAL METHODS,
MODELS AND INFORMATION
TECHNOLOGIES IN ECONOMY**

- 129 **Oleksandra Belz.** Layer 2 ecosystem of the Ethereum blockchain

ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

UDC 33.332
JEL L11, F31, Q02

DOI: 10.26906/EiR.2024.2(93).3380

THEORETICAL PRINCIPLES OF MARKET RELATIONS IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Jahan Guliyeva*, Teacher
Yusif Binnatov**, Senior Lecturer
Azerbaijan University of Architecture and Construction

*ORCID 0000-0002-3568-1788

**ORCID 0000-0002-6586-3558

© Guliyeva J., 2024

© Binnatov Y., 2024

Стаття отримана редакцією 01.05.2024 р.

The article was received by editorial board on 01.05.2024

Introduction. Agrarian market relations are a part of the system of market relations as a whole. Among people, "market" was understood as a place (square, area), for trade but as the natural economy changed to a commodity economy and the social division of labor expanded, the concept of "market" acquired a more complex meaning in terms of economic content. The exchange of goods carried out through money has led to market illusion. So, at first one type of commodity was exchanged for another type of commodity, and after the advent of money, people exchanged through money. In this regard, the market should be understood as a set of economic relations arising in the environment of exchange for the sale of goods. In the economic literature, the market is usually explained as a set of production relations in which the labor results of consumers are realized through money to producers. It is shown that the market performs the functions of delivering goods to consumers, connecting producers and consumers, and stimulating production. The exchange process is a decisive factor in the development of market relations. Exchange performs the function of production and distribution on the one hand, and between the producer and the consumer on the other hand. In terms of the first function mentioned above, exchange takes the form of commodity circulation. The second function is due to the fact that the market is a boundless space where economic relations between people are realized in the process of product movement. In the conditions of market relations, an opportunity for economic competition arises, which prompts production to meet demand with minimum costs. These ultimately have a decisive effect on the stimulation of production [1, p. 42].

The main material of the study. The concepts of "market" and "market relations" are not accepted unambiguously by all economists of the world. As a result of our research, we have come to the conclusion that the market is, first of all, an economic category specific to commodity production. Market is also a historical category. The components of the market are demand, supply and price. These elements characterize the features and forms of specific relations between production and consumption, reflect the economic relations between the fields. The market develops and is formed in the conditions of commodity-money relations. However, in connection with the transition of our country to the conditions of market relations, the development of various forms of ownership, the formation of new production relations in rural areas, the expansion of the scope of commodity-money relations, the need arose for widespread consumer value, price, money and other economic categories to become a legal process. The world economic literature shows that the market and the administrative emirate are incompatible. In these circumstances, central planning does not apply. Market relations are formed on the basis of the principles of objective economic laws and categories. In such

a case, the production is regulated by the market, the market is abundant with products, mutual economic relations are formed between producers and consumers, the population as a whole is satisfied with the consumer market, the owner of the market is not the producer, but the consumer. In general, it is very difficult to build an economy without a deep understanding of the concepts of "market" and "market relations". There are following types of market: regional market, domestic market. The domestic market differs from each other according to the territorial characteristics. For example, local markets. This includes markets of a specific city, district, village, town, etc. There are also markets for individual products and groups of products. World markets are understood as a set of national markets of states that communicate with each other through international trade, exchange of scientific and technical knowledge, services, etc. A regional market is understood as a market created by a group of states connected to each other by special forms and conditions of economic exchange and a deep division of labor. In market conditions, the price of products changes depending on supply and demand. Market and market relations can be evaluated as a model of economic development of society [2, p. 51].

Depending on the formation of the mechanism of this economic model, there is a favorable ratio between demand, supply and price in the consumer market. Demand means the volume of a product in natural and value terms that the population will consume over a certain period. Supply means the volume of a product, in terms of nature and value that can be supplied to the consumer market. The market is regulated by the price of products depending on supply and demand. There is no alternative to entering the market. World experience has proven the viability and efficiency of the market economy. In our society, the transition to a market economy is required by human interests, and the goal of this transition is to create a socially oriented economy, subordinate all production to the needs of the consumer, eliminate shortages and shameful queues, ensure economic freedom for citizens at work, and open a wide field for diligence, creativity and initiative. Thus, the transition of our country to a market economy was an objective necessity, and this follows from the following patterns: First of all, in the conditions of administrative management, in certain periods there was a certain increase in socio-economic development, although there were successes, as a result of a number of objective and subjective factors, the country's economy was deformed, food shortages appeared everywhere. The process of decreasing production volumes, increasing costs, violating the principles of purchase and sale between enterprises, and deteriorating living conditions of the population in all fields of the national economy has accelerated. Secondly, although a number of very important laws and regulations were adopted to improve the economy in the former union space, no positive trends in increasing production were observed. For example, about enterprises, about lease relations, about peasant farms, about the basics of land legislation, about property relations, etc. Despite all this, the country not only ensured production growth and efficiency, but, on the contrary, previous production volumes decreased, and the tendency of the economy to fall into a crisis state became stronger. Therefore, the country's economy has weakened due to the lack of creation of an appropriate economic mechanism for the implementation of very important decisions. Third. It is a fact that value, price, commodity-money relations have always existed in our society. However, when using these economic categories, their objective requirements were not properly taken into account. It should be noted that regardless of the form of society, the market structurally consists of three main elements: demand, supply and price [3, p. 21].

Demand characterizes consumption, and supply characterizes production. However, since the administrative requirements of the market in our country are not taken into account, its true nature is underestimated. It has been completely forgotten that the market influences production, improves the structure of production, and regulates it. Thus, the economy of our country was created not on the basis of market supply and demand, but under conditions of forced planning. Fourth, pricing principles are almost not followed, reliable pricing mechanism has not been formed. So far there is no country in the world that has built its economy according to a pure "market economy" model. "Regulated market economy" means creating conditions for the development of various forms of ownership, independent preparation of a production program taking into account the state order, providing enterprises with freedom in pricing, income distribution and methods of use, and at the same time providing guarantees from the state to prevent the deterioration of living conditions of low-income categories of the population. Thus, from the above, it is clear that there are big differences between a "market economy" and a "regulated market economy" in terms of political and economic content. However, as many people think, the regulated market economy as an economic model cannot be a continuation of the old administrative-emirate method, its repeated replacement. Since, in a regulated market economy, the exchange of products between the village and the city is based on the principle of fair purchase and sale, real conditions are created for the use of economic accounting, and mutual economic relations between enterprises are carried out based on pre-agreed contractual terms. The specific functions of the household head are defined. The level

of income of workers varies depending on the final product, not on the amount of work performed. All these, ultimately, are real and objective factors in creating a reliable market economy. World experience confirms that the transition from any specific system of the economy to the market system is not easy, but the transition of the economy to the conditions of market relations is a necessary and possible way. The transfer of agriculture to market relations has its own characteristics. This is primarily related to the soil-climate issues. However, some types of agricultural products, including grapes, fruits, potatoes, vegetables, etc., are sold and consumed without going through a processing process. Another specific feature of the transition of agriculture to market relations is that processing of agricultural products are the raw material base for industrial enterprises. Vegetable growing, fruit growing, viticulture, tobacco growing, tea growing, meat farming, dairy farming, etc. semi-complexes have received significant development under republican conditions. Although some of the products produced in these areas are consumed directly by the population, 30–35 percent of the remaining products are sold to processing enterprises. Another distinctive feature is the development of many areas of agriculture. The diversification of agriculture greatly facilitates the translation of this sector into market relations. For example, cotton, cocoon, etc. The development of field allows the republic to enter not only regional markets, but also markets at a number of levels, including global ones [4, p. 73].

The presence of favorable soil and climatic conditions for the further development of agriculture in the Republic of Azerbaijan is one of the aspects that distinguishes the transfer of this sphere to market relations. The existing favorable climatic zone in the country leads to an increase in the production of main types of agricultural products and an increase in its efficiency. All this ultimately ensures the creation and development of the agricultural market. It is clear from the research that the transfer of all areas of the economy, including the agricultural sector, to market relations is an objectively legal process. The objective legality of the transition to market relations comes primarily from property relations. Economic reforms are being carried out in our country, state property is being privatized, and new property relations are emerging. Privatization of land and property, transferring them to citizens, creating conditions for entrepreneurial activity are becoming the main factor in the transition of the agricultural economy to market relations [5, p. 86].

The study shows that while our country is preparing for the transition to market relations, the United States of America, Japan, and Western European countries are considering which market model of economic development is beneficial or not, and are trying to choose the most favorable one. The “free market” model is the American model. The dominant role of the state in economic management is the Japanese model. There are four general aspects that characterize the economic development of developed market countries. The first is that the national currencies of developed market countries are stable and can be exchanged with the national currencies of other countries. The historical experience of such countries confirms that it is impossible to create a useful market system if the national currency is not stable and is not exchangeable with the national currencies of other countries. The second, general aspect is that land and real estate are privately owned. In such countries, private property is considered the driving force of economic growth. However, all market countries have both public and private ownership. For example, in Western European countries, railways are owned by the state. In the United States, many energy and communications companies, and sometimes air transport, are state-owned. Third, the existence of private commercial rights that respond to market demands is considered a common feature of market economies. All developed countries have complex and strict laws regarding cooperation, contracts, agreements, and trade and banking operations. In these countries, large private enterprises are organized on a cooperative basis. Fourthly, one of the common features of market countries is the presence of the right to foreign economic activity. Thus, in the market economy system, no country is excluded from the world trading system [6, p. 77].

We believe that it is necessary to form socially oriented market relations in our country. “Free market”, “regulated market” and “socially oriented market” development models have gone through historical processes and have undoubtedly been effective for specific stages of development. However, we prefer socially oriented market relations in the system of economic development models. Because in the conditions of socially oriented market relations, the state takes into account the demand and supply of the market, undertakes a number of functions of regulating the economy, which is ultimately considered profitable for both producers and consumers. The formation and development of market relations in the agro-industrial complex system of the country is highly dependent on the organization of state regulatory work. The functions of state regulation of production in the agro-industrial complex system should include the following:

- in terms of stimulating the development of market relations, ensuring the completeness of the legislation and organizing control over the correct compliance with the requirements of the legislation;

- valuation, taxation, financial-credit relations, insurance, etc. determination and formulation of economic policy in the agrarian section, including issues;
- stabilization of agricultural production, protection of the income of commodity producers, rapid and large-scale application of science and technology, and development of state structural policy;
- reconciliation of international economy and scientific-technical cooperation;
- regulation of social policy in the agrarian industrial complex, participation of the state in social protection of the rural population, provision of pensions, development of residential areas, electrification, telephone and road construction, provision of food products for low-income and disadvantaged population groups, as well as in solving the problem of employment of the population;
- organization and determination of scientific research works, selection and breeding work, application of scientific achievements in production;
- formation of food and agricultural raw materials resources for state needs;
- providing agricultural commodity producers with information about the markets for the production and sale of agricultural products; use of natural resources and organization of control over environmental protection, quality of food products, sanitary rules, land structure, plant protection and veterinary work;
- management of state enterprises not subject to privatization;
- legal service and protection of agribusiness.

By following the mentioned principles, it is possible to form, develop and strengthen socially oriented agrarian market relations in the country. However, the regulation of the agricultural market should be based on international principles and legal basis [7, p. 38].

Conclusion. Our research shows that the formation of market relations in the agricultural sector requires, first of all, a comprehensive solution to these issues. Among them: renewal of property relations, development of diverse forms of economy, improvement of financial and credit relations, creation of a new management system, improvement of the education and personnel training, formation of the organizational and economic mechanism of agricultural science, social development of rural areas and villages, creation of an information system, etc. It should be noted that fundamental qualitative changes are being observed in the country's economy, the property of enterprises in the agro-industrial complex system is being nationalized, land is being privatized and transferred into private ownership, and a multi-species and multiple farming system is being formed. As a result of all this, more than 97% of agricultural products were produced in private collectives. No state order was placed with producers for the supply of agricultural products, prices were liberalized, sales channels were expanded, and comprehensive measures were launched to form socially oriented market relations in the country.

Currently, the previous forms of farming operating in the country's agriculture are being transformed. Citizens who receive land and property shares voluntarily choose economic forms, being the owners of the products they produce, they themselves determine the sales markets, the new owners are completely free to set prices for their products and independently determine prices depending on the supply and demand of the store. All this can be considered as a manifestation of the formation of market relations in the agrarian section of the country. At the state level, a number of measures have been comprehensively implemented to create market relations through economic reforms in the country. In order to develop market relations, the experience of foreign countries was studied, representatives of states operating in conditions of market relations were invited to the republic, and the legal basis for the new statehood was created, primarily taking into account local conditions and national traditions.

REFERENCES:

1. Aliyev I. (1998) Azerbaijan economy. Baku.
2. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on some measures to accelerate reforms in the agrarian field. Baku. (1999).
3. Alirzayev A. (2000) Social economic development problems of entrepreneurship. Baku.
4. Law of the Republic of Azerbaijan "On Peasant (Farm) Farms". Baku. (2002).
5. State program of privatization of state property of the Republic of Azerbaijan. Baku. (2005)
6. Abdullayev A. (2005) Economy and economic policy. Baku.
7. Gafarov N. (2009) Agrarian economy. Baku.
8. Valiyev A. (2011) Land as a means of production. Baku.
9. Guliyev E. (2013) Reliable food supply system: problems of cooperation and integration. Baku.

UDC 33.332

JEL L11, F31, Q02

Jahan Guliyeva, Teacher. **Yusif Binnatov**, Senior Lecturer, Azerbaijan University of Architecture and Construction. **Theoretical principles of market relations in the agricultural sector.**

Agricultural issues have always been and remain the focus of special attention of the world's agricultural scientists and economists. This is not accidental. The development of the agricultural sector has played and continues to play an important role in ensuring the standard of living of the population as a whole. The role and importance of the agricultural sector is great and irreplaceable in ensuring employment of the rural population, solving demographic problems, developing inter-sectorial production and economic relations, ensuring appropriate dynamism in the development of the national economy, and most importantly, food security. According to them, regardless of the economic development model of any state, the development of the agricultural sector is always in the focus of attention of these states, and special attention is paid to the further development of this section. All over the world, agricultural policy is considered a part of economic policy, and in order to implement this policy, appropriate organizational and economic measures are taken at each specific stage of development. In our country, all areas of the economy, including the agrarian sector, have been in a state of economic crisis several times at different stages of their development. As the agrarian sector fell into a state of economic crisis, the reasons for its fall into this situation were also investigated by agrarian economist scientists, managers and specialists, appropriate measures were determined and implemented, and the field was brought out of a very difficult and complicated situation. Economically comprehensive development of the country is characterized by a number of indicators, one of which is the parallel and sustainable development of all regions. The relevance of market relations in the agricultural sector is related to changing demands and development in technology. In modern times, the market relations of the agricultural sector are of great importance. Reasons such as the increase in demand for agricultural products and the expansion of international trade opportunities, innovations in technology, safety of agricultural work, product management, higher expectations of customers about quality, safety and modern standards make market relations in the agricultural sector more relevant and important. The presented article is relevant, it is an issue that is constantly under the attention of the state and society.

Key words: commodity-money relations, exchange, consumer market, pricing, agriculture, market.

УДК 33.332

JEL L11, F31, Q02

Джахан Гулієва, викладач. **Юсиф Біннетов**, старший викладач, Азербайджанський університет архітектури та будівництва. **Теоретичні основи ринкових відносин в аграрному секторі.**

Аграрна проблематика завжди була і залишається в центрі особливої уваги вчених-аграрників світу. Важливу роль у забезпеченні життєвого рівня населення в цілому відігравав і відіграє розвиток аграрного поділу. Велика і незамінна роль і значення аграрного відомства у забезпеченні зайнятості сільського населення, вирішенні демографічних проблем, розвитку міжгалузевих виробничо-економічних зв'язків, забезпеченні пов'язаного з цим динамізму розвитку національної економіки, а також продовольчої безпеки. Виходячи з цього, незалежно від моделі економічного розвитку будь-якої країни, розвиток аграрного сектора завжди знаходиться в центрі уваги цих країн, і подальшому розвитку цього сектору приділяється особлива увага. В усьому світі аграрна політика розглядається як частина економічної політики, на кожному конкретному етапі розвитку здійснюються відповідні організаційно-економічні заходи. У нашій державі всі сфери економіки, в тому числі й аграрний, на різних етапах свого розвитку неодноразово перебували в стані економічної кризи. Оскільки аграрний сектор потрапив у стан економічної кризи, причини його потрапляння в цю ситуацію досліджувалися також вченими-аграрниками, керівниками та спеціалістами, визначались та впроваджувались відповідні заходи, галузь виводили зі складного становища. Економічно комплексний розвиток країни характеризується низкою показників, одним із яких є паралельний сталий розвиток усіх регіонів. Актуальність ринкових відносин в аграрному секторі пов'язана зі зміною вимог і розвитком технологій. У сучасний час ринкові відносини аграрного сектора мають велике значення. Такі причини, як збільшення попиту на сільськогосподарську продукцію та розширення можливостей міжнародної торгівлі, інновації в технологіях, безпека сільськогосподарських робіт, управління продуктами, більш високі очікування споживачів щодо якості, безпеки та сучасних стандартів роблять ринкові відносини в аграрному секторі більш актуальними і важливими.

Ключові слова: товарно-грошові відносини, обмін, споживчий ринок, ціноутворення, сільське господарство, ринок.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND EVOLUTION OF STATE REGULATION OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES IN UKRAINE

Oleksandr Oliynyk*, Candidate of Philosophical Sciences, Docent,
Associate Professor at the Department of Business Administration
and Management of Foreign Economic Activities
Zaporizhia National University

*ORCID 0000-0003-0511-7681

© Oliynyk O., 2024

Стаття отримана редакцією 24.04.2024 р.
The article was received by editorial board on 24.04.2024

Introduction. The food industry plays a crucial role in Ukraine's economy by supplying the domestic market with food products and having significant export potential. At the same time, government regulation of this sector is a complex and multifaceted process requiring the coordination of various aspects such as product safety and quality, support for domestic producers, stimulation of innovation and modernization, as well as regulation of imports and exports. There is a need for a deep understanding of the conceptual foundations of government regulation to ensure the effective functioning of the industry and to address potential issues. This research aims to uncover the essence and effectiveness of the mechanisms used by the state to regulate the activities of enterprises in the food industry. The connection with important scientific and practical tasks lies in the fact that effective state regulation of the food industry can help solve such tasks as ensuring food safety, supporting sustainable development of the sector, supporting small and medium-sized enterprises, harmonizing with international standards, and ensuring fair competition.

Analysis of recent research and publications. The essence and features of state regulation in the modern economy have been explored in the works of O. Lozychenko [1] and V.V. Melnyk [2]. H.I. Ianenkova and V.V. Samarska [3] have examined the issues of state regulation of small businesses in Ukraine. Theories, scientific-conceptual foundations, and methodological principles of state regulation of Ukraine's economy have been studied by R.V. Lohosha [4], D.O. Kotelevets [5], V.A. Tkachuk, and O.V. Miroshnychenko [6]. Problems and prospects for the development of Ukraine's food industry have been investigated by O.H. Rymar and I.O. Mazurkevych [7], S. Maistro and O. Voloshyn [8], and V.I. Khrypiuk [9].

Objectives of the article. The purpose of the study is to systematize and analyze the conceptual foundations, as well as to study the stages and features of the evolution of state regulation in the food industry in Ukraine. It also aims to formulate recommendations for further improvement of the state regulation system to ensure the stability and competitiveness of food industry enterprises in the modern market environment.

The research methods used in the article include literature review, historical method, legislative analysis, comparative analysis, and a systematic approach. These methods help to explore the problem from different perspectives and to form an objective view of the conceptual foundations and evolution of state regulation of food industry enterprises.

The main material of the study. State regulation in Ukraine involves the establishment and implementation of a set of measures aimed at ensuring the stable development of the economy, social protection of citizens, environmental protection, and fulfilling other important state functions. This process encompasses the regulation of economic relations, support for investments, promotion of entrepreneurship, control over labor and financial markets, as well as ensuring compliance with legislation in various sectors.

The chronology of the evolution of state regulation in Ukraine includes the following stages: 1. The beginning of independence (1991–1999). 2. Reform and legal stabilization (2000–2013). 3. Legal crisis (2014–2019). 4. Modern legal regulation (since 2020) (Figure 1).

Figure 1. The evolution of state regulation in Ukraine

Source: formed on the basis of sources [4; 6; 10; 12–21]

According to the data presented in Figure 1, it can be concluded that throughout the entire period of Ukraine's independence, from 1991 to the present, a significant legislative and regulatory framework has been developed aimed at regulating economic and social processes in the country. Laws on entrepreneurship, business registration, and state enterprise are fundamental legal foundations for business development and the formation of market relations in Ukraine. The period of reform and legal stabilization (2000–2013) contributed to improving the business environment and supporting entrepreneurship. The crisis years (2014–2019) necessitated the adoption of laws aimed at protecting consumer rights, stimulating competition, and developing local self-government. In the modern era (since 2020), new laws are being adopted to regulate energy, public procurement, and financial services to ensure stability and development of the economy and society.

In defining the concept of "state regulation," it is essential to rely on the main provisions of the Constitution of Ukraine (hereinafter referred to as the CU) [21], specifically:

1. Article 8 of the CU proclaims the principle of the rule of law and condemns any form of dictatorship, including economic.

2. Article 13 of the CU defines the principles of the separation of powers into legislative, executive, and judicial branches, establishing a system of balanced control mechanisms that enable state regulation.

3. Article 42 of the CU guarantees the right to property and states that property entails obligations to use it in accordance with its social purpose.

4. Article 44 of the CU establishes the right to entrepreneurship and the state's obligation to create conditions for the development of entrepreneurship.

5. Article 46 of the CU guarantees the right to work and provides for social protection of workers.

6. Article 55 of the CU stipulates those citizens and legal entities are obliged to comply with the Constitution and laws of Ukraine, which forms the basis for state control and regulation.

Since the Constitution of Ukraine does not provide a direct definition of "state regulation," based on the provisions of Articles 8, 13, 42, 44, 46, and 55 [20], state regulation can be defined as a system aimed at achieving balanced economic and social development of the country, protecting the rights and interests of citizens, and ensuring the stability and security of society [20]. Other interpretations of the essence of "state regulation" by Ukrainian researchers are presented in Table 1.

According to the data presented in Table 1, Ukrainian researchers such as Surmin Yu. P., Bakumenko V.D., Mykhnenko A.M. [21], Maistro S., Voloshyn O. [8], Voznesenska O.A. [22], Tkachuk V.A., Miroshnychenko O.V. [6], Kravchenko O.M. [23], and Stechenko D.M. [24] note that state regulation is a targeted influence of the state on economic and social processes to achieve specific goals, but from different perspectives. The main differences in their interpretations lie in emphasizing various aspects such as economic stabilization,

the organization of social relations, ensuring legality, and public interests. This indicates the diversity of approaches to understanding the role of the state in regulating social processes and defining management strategies.

Let's examine the evolution of state regulation in the food industry in Ukraine (see Figure 2).

Table 1

Scientific approaches to the definition of «state regulation» by Ukrainian researchers

№	Definition of «state regulation»	Source
1	State regulation is a set of targeted forms, methods, and directions of influence applied by state management bodies to organize the system of socio-economic relations in order to stabilize and adapt the existing socio-political system to changing conditions.	Surmin Yu. P., Bakumenko V. D., Mykhnenko A. M. (2010). Encyclopedic dictionary of public administration [Encyclopedic dictionary of public administration]. Kyiv: NADU. P. 820 [21]
2	State regulation is the targeted influence of the state on objects and processes by establishing rules of conduct for economic entities to achieve stable economic development or changes in a direction necessary for society.	Maistro S., Voloshyn O. (2015). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання alternatyvnoi enerhetyky: teoretychni pidkhody do vyznachennia ta zmistu [Mechanisms of state regulation of alternative energy: theoretical approaches to definition and content]. <i>Efektivnist derzhavnoho upravlinnia</i> . Vol. 43. P. 36–43 [8]
3	State regulation is the purposeful activity of authorized state bodies, their officials, and individual non-state entities, which consists of implementing comprehensive measures aimed at the practical realization of state policy.	Voznesenska O. A. (2010). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання v haluzi audiovizualnykh zasobiv masovoi informatsii [Voznesenska O. A. Mechanism of state regulation in the field of audiovisual media]. <i>Chasopys Akademii advokatury Ukrainy</i> . Vol. 7. P. 1–6. [22, c. 6]
4	State regulation is the influence of the state, represented by state bodies, on economic objects and processes and the individuals involved in them.	Tkachuk V. A., Miroshnychenko O. V. (2015). Metodolohichni osnovy derzhavnoho rehuliuвання [Methodological foundations of state regulation]. <i>Ahrosvit</i> . Vol. 5–6. P. 47–52. [6, p. 49]
5	State regulation is carried out to give processes an organized character, to coordinate the actions of economic entities, and to ensure compliance with laws, state, and public interests.	Kravchenko O. M. (2009). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «mekhanizm derzhavnoho upravlinnia» [Theoretical approaches to the definition of the concept of «mechanism of state management»]. <i>Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok</i> . Vol. 3. [23]
6	State regulation is the influence of the state on reproductive processes in the economy using appropriate means to guide economic entities and individual citizens towards achieving the goals and priorities of state policy for social development.	Stechenko D. M. (2007). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navch. Posibnyk [State regulation of the economy: education. manual]. K: Znannia. P. 271 [24, p. 5]

Source: formed on the basis of sources [6; 8; 21–24]

As seen from the data in Figure 2, the evolution of state regulation of enterprises in the food industry in Ukraine has undergone significant transformations, from establishing fundamental principles to integrating with international standards. Despite the achievements, challenges remain that require further efforts to enhance regulation efficiency, ensure product safety and quality, and support producers in meeting modern market demands. State regulation of the food industry focuses primarily on raising product safety standards, transparency in production processes, and producer accountability. The Ukrainian food industry is gradually adapting to international standards such as ISO and HACCP, which helps increase the competitiveness of Ukrainian products in global markets. Therefore, state regulation of the food industry in Ukraine shows an evolution from centralized planned control to integration into the international regulatory system, emphasizing quality, safety, and product competitiveness. This process reflects the broader trends of globalization and Europeanization, as well as the specifics of the Ukrainian context.

Let's consider the main elements of the evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine (see Figure 3).

According to the data in Figure 3, the main elements of the evolution of state regulation of food industry enterprises reflect various aspects of management that ensure the safety, efficiency, and sustainability of this

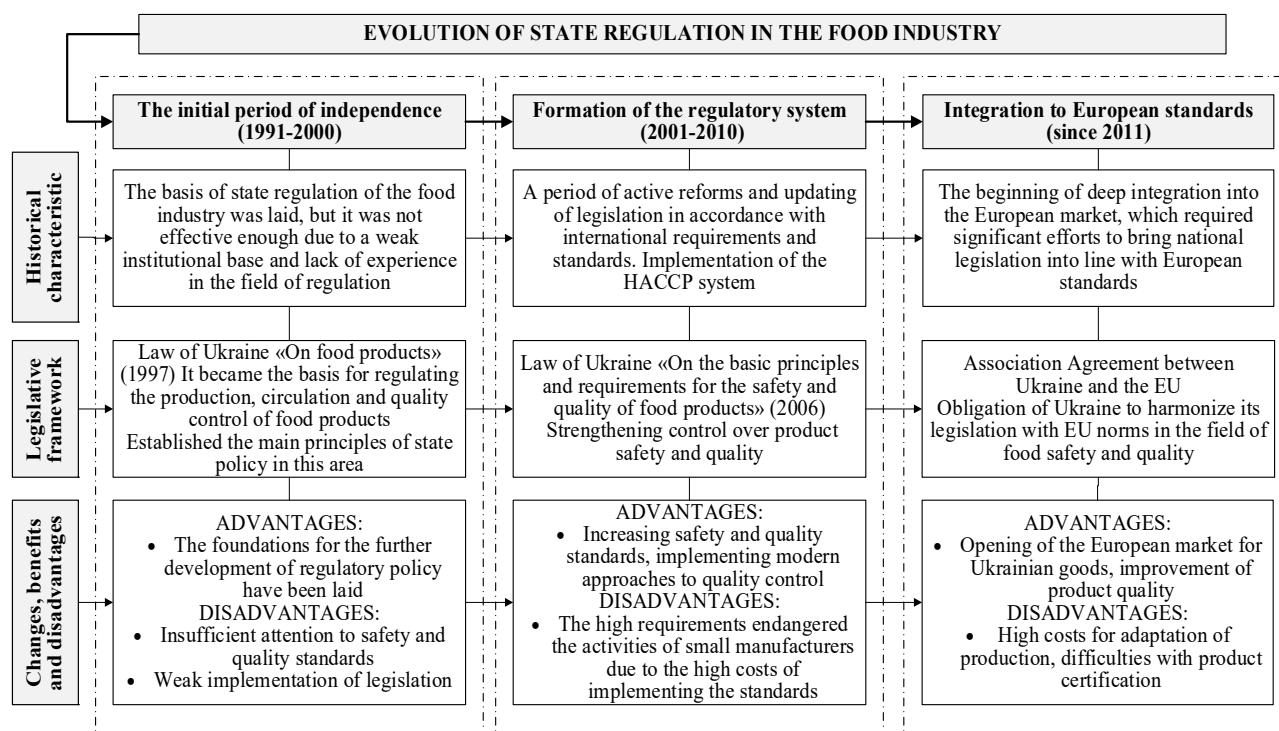

Figure 2. Evolution of state regulation in the food industry in Ukraine

Source: formed on the basis of sources [3; 6; 9; 24–26]

industry. This includes the regulatory framework covering standards, sanitary and epidemiological norms, and trade rules. State funding and investments contribute to the development of the industry through subsidies, tax incentives, and investment programs. Quality monitoring and control ensure the implementation of HACCP systems, laboratory control, and product traceability systems. Technological development focuses on innovations, environmentally friendly technologies, and product safety. International integration supports the harmonization of standards, participation in international organizations, and regulation of export-import operations.

Consumer protection involves product labeling, protection against misleading advertising, and complaint handling mechanisms. Environmental policy focuses on waste disposal, environmentally friendly production, and environmental standards. Social responsibility encompasses community support, decent working conditions, and the responsible use of resources.

Such a multifaceted strategy ensures a comprehensive approach to regulating the food industry, promoting sustainable development and meeting societal needs.

Let's define the conceptual foundations of state regulation of food industry enterprises in Ukraine (Figure 4).

As seen from the data in Figure 4, the conceptual foundations of state regulation of food industry enterprises in Ukraine demonstrate the structure of the state regulation mechanism with several interconnected components that form a comprehensive approach to state regulation in the food industry. Firstly, product safety and quality are ensured through the implementation of control systems such as HACCP, regular monitoring and auditing of production processes, and compliance with established standards. Secondly, support for producers is provided through tax incentives, subsidies, access to credit, as well as training programs and consulting services. This helps producers develop and enter new markets. The third direction concerns the stimulation of innovation and modernization. State funding for research and development in food technologies, attracting foreign investments, and creating innovation clusters contribute to the development of the industry. Finally, import and export regulation involves harmonizing national legislation with international standards, concluding international agreements to promote exports, and customs regulation to protect the domestic market. Thus, regulation of the food industry in Ukraine serves as a key tool for ensuring safety, supporting innovation, stimulating development, and balancing internal and external interests in the context of the global market.

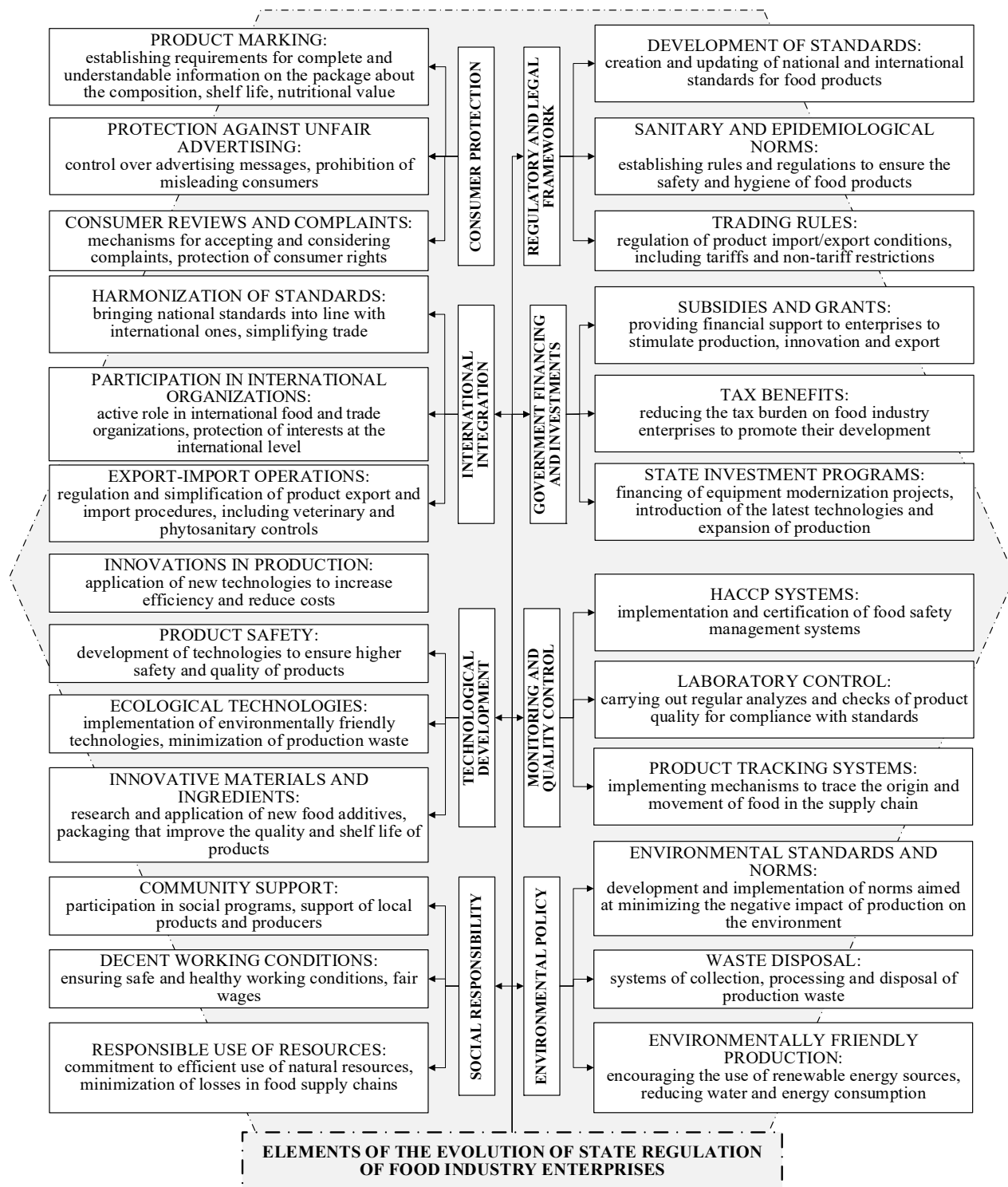

Figure 3. The main elements of the evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine

Source: formed on the basis of sources [1–3; 6-9; 20–26]

Let's consider the key shortcomings and ways to improve state regulation of food industry enterprises in Ukraine in Figure 5.

According to the data in Figure 5, state regulation of food industry enterprises in Ukraine has several shortcomings that may hinder the effective development of the industry. Bureaucratic obstacles complicate access to state support, insufficient funding limits the development of small and medium enterprises, and high standards create barriers for small producers. The lack of a unified coordination structure also leads to difficulties in addressing industry issues.

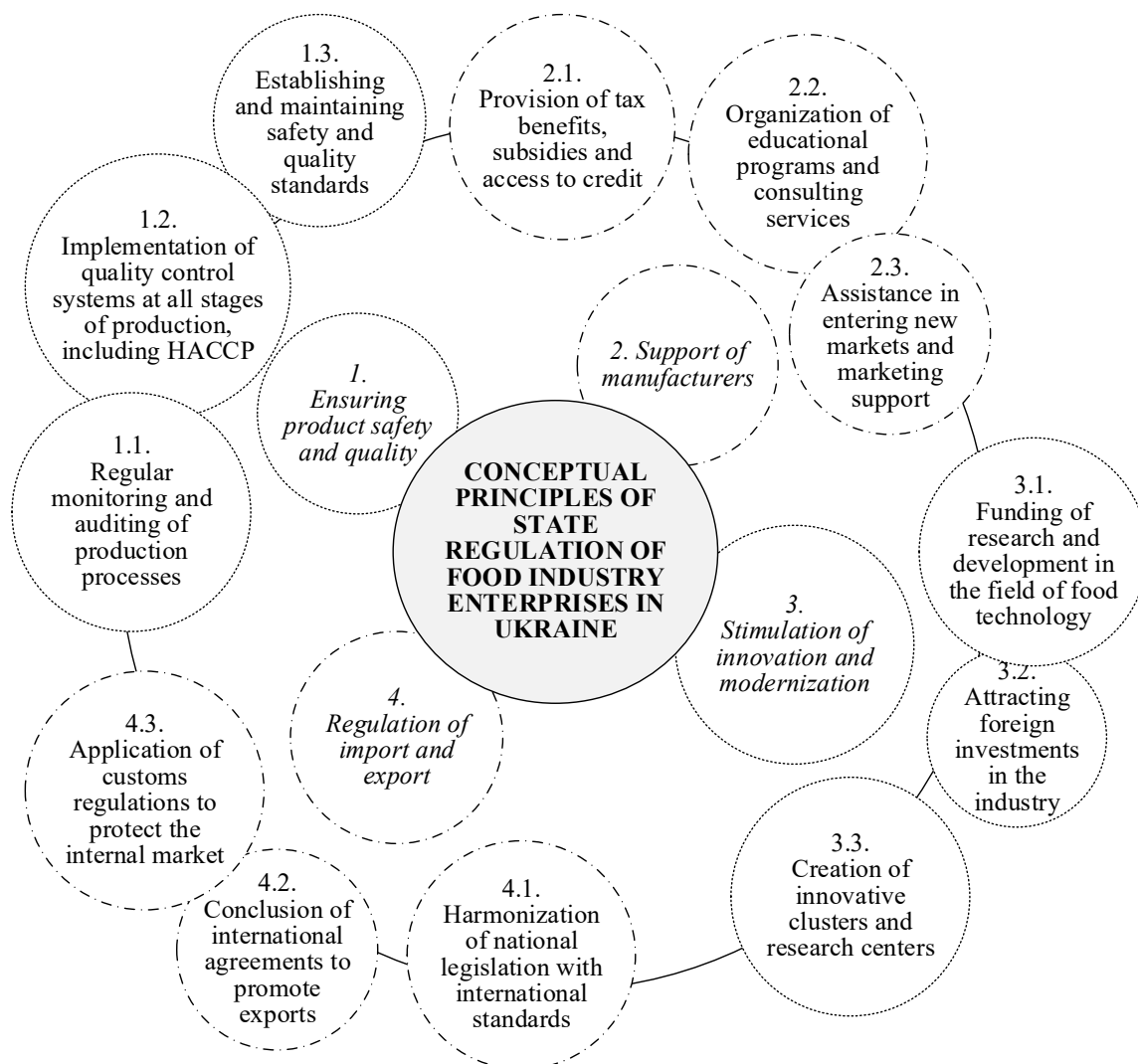

Figure 4. Conceptual foundations of state regulation of food industry enterprises in Ukraine

Source: formed on the basis of sources [1–3; 6–9; 20–26]

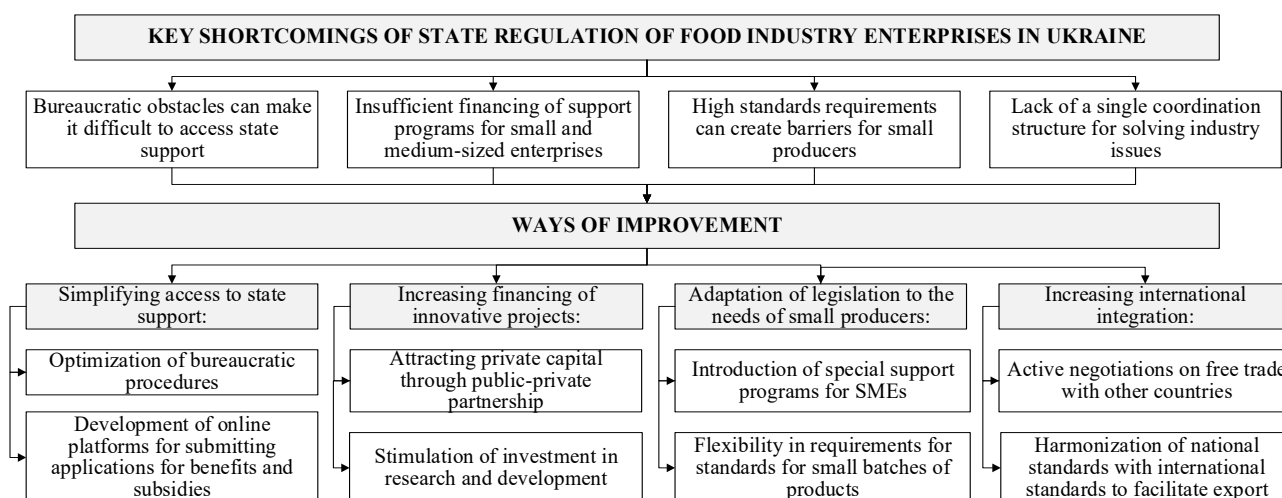

Figure 5. Key shortcomings and ways to improve state regulation of food industry enterprises in Ukraine

Source: formed by the author based on the results of his own research

Improvement measures (see Figure 5) include simplifying bureaucratic procedures, increasing funding for innovative projects, adapting legislation to the needs of small producers, and enhancing international integration. This may involve optimizing access to state support through online platforms, stimulating private investment, introducing special programs for small and medium enterprises, and actively negotiating free trade agreements with other countries. Such steps can ensure more effective and favorable regulation for food industry enterprises. The identified measures will contribute to the further development and efficiency of state regulation in Ukraine's food industry, providing a balanced approach to supporting both large and small producers.

Let's outline the prospects for the development of conceptual foundations and the evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine (see Figure 6).

According to the data in Figure 6, the prospects for the development of state regulation of food industry enterprises focus on several key areas that will shape its future. Digitalization and automation are the main driving forces. The integration of digital technologies such as the Internet of Things (IoT), artificial intelligence, and blockchain creates opportunities for more efficient supply chain management and quality control. Automation allows for cost reduction and improved productivity in the manufacturing and logistics processes of the food industry.

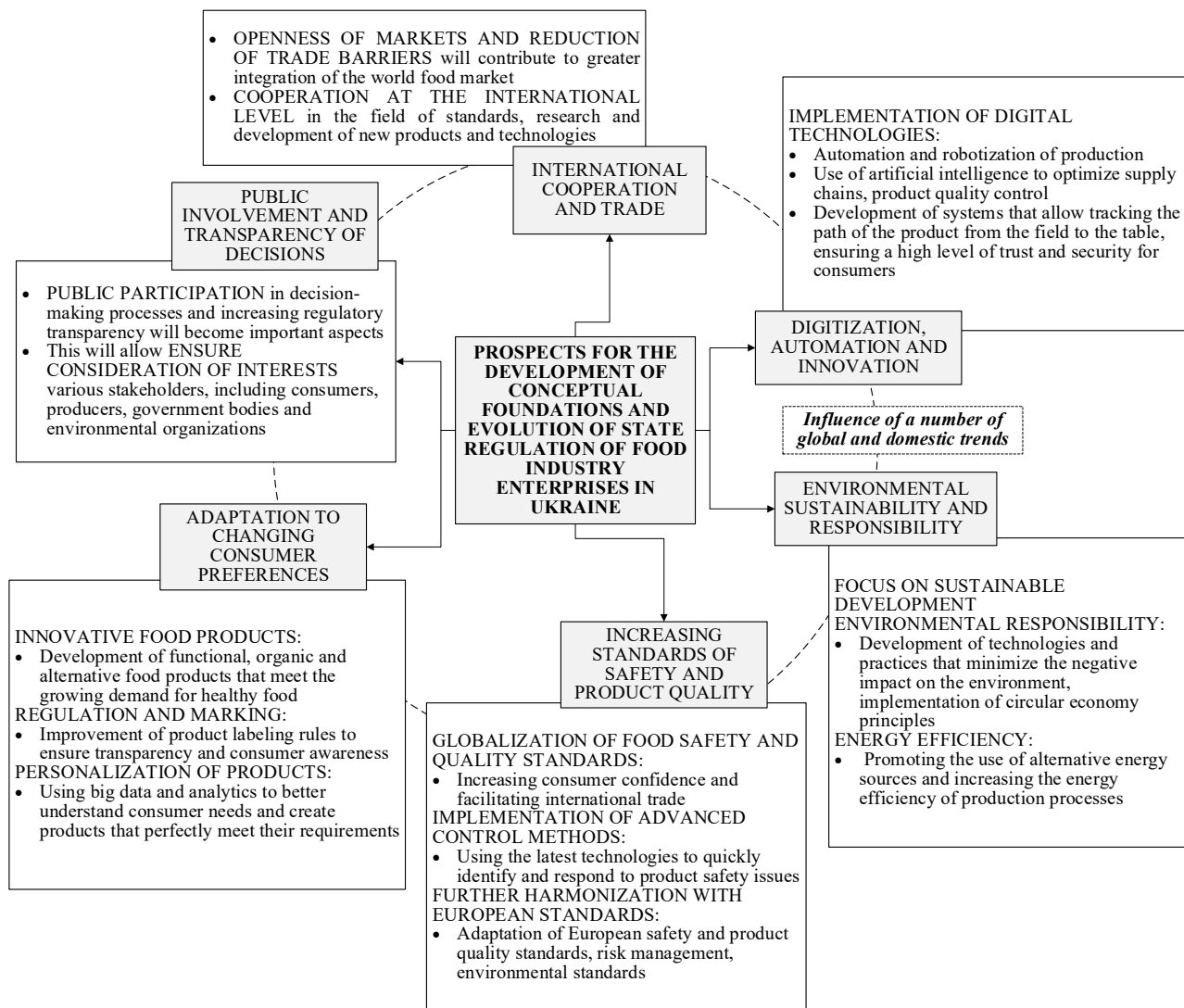

Figure 6. Prospects for the development of conceptual foundations and evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine

Source: formed by the author based on the results of his own research

Another important direction is environmental sustainability and responsibility. Food industry enterprises are increasingly investing in technologies that reduce environmental impact, such as lowering water consumption, energy consumption, and carbon emissions. The circular economy, which encourages the reuse of materials and waste minimization, is also becoming increasingly relevant. Product safety and quality are integral parts of regulation.

The globalization of standards, such as HACCP, enhances consumer trust and promotes international trade. Adapting to European standards is also crucial, as it ensures that products meet the highest requirements. Innovation and the development of new products represent another important aspect. There is growing demand for alternative proteins, organic products, and other innovative solutions that cater to changing consumer preferences. State regulation should support these innovations while maintaining high product quality and safety. International cooperation and trade play a significant role in the industry's development. Market openness and the reduction of trade barriers facilitate greater integration of the global food market. Moreover, international collaboration in standards, research, and the development of new products enables the industry to advance. Public engagement and transparency in decision-making increase trust in regulation. Public participation in decision-making processes and considering the interests of various stakeholders, including consumers, producers, and environmental organizations, help create regulations that meet the needs of both society and business. These prospects will require food industry enterprises to be flexible, innovative, and ready to adapt quickly to changing market conditions and regulatory environments. State regulation will play a key role in stimulating these processes, providing a framework for sustainable development and protecting consumer interests.

Conclusions. Based on the analysis of the evolution of state regulation in the food industry in Ukraine, further development directions have been identified. This research is unique due to its comprehensive analysis of the evolution and conceptual foundations of state management in Ukraine's food industry. It provides a theoretical basis for further studies in this field, helping to reveal the main principles of regulation, its impact on product safety, and enterprise development. The practical significance lies in providing recommendations to regulatory bodies for improving legislation and supporting companies in this sector. The study results can be used to develop new policies aimed at stimulating innovation, protecting consumer rights, and supporting the competitiveness of producers in the international market. Future research could examine the impact of international standards, best regulatory practices, and the evaluation of innovations on this industry.

REFERENCES:

1. Lozychenko O. (2021) Derzhavne rehulivannia natsionalnoi ekonomiky: sutnist ta osoblyvosti realizatsii [State regulation of the national economy: the essence and peculiarities of implementation]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 4(28), pp. 43–51. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4\(28\)-43-51](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4(28)-43-51) (in Ukrainian)
2. Melnyk V.V. (2018) Derzhavne rehulivannia hospodarskoi diialnosti v umovakh suchasnoi ekonomichnoi polityky Ukrainy [State regulation of economic activity in the conditions of modern economic policy of Ukraine]. *Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho*, vol. 23, pp. 88–90. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/19.pdf> (in Ukrainian)
3. Ianenkova I. H., Samarska V. V. (2017) Osoblyvosti derzhavnoho rehulivannia maloho pidpryemnytstva v Ukraini [Peculiarities of state regulation of small business in Ukraine]. *Naukovi pratsi. Ekonomika*, vol. 284, no. 296, pp. 62–66. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/389753.pdf> (in Ukrainian)
4. Lohosha R. V. Teorii derzhavnoho rehulivannia ekonomiky 5BB konteksti suchasnoi modeli rynku [Theories of state regulation of the economy 5BB in the context of the modern market model]. P. 30–32. Available at: <http://repository.vsau.org/getfile.php/16948.pdf> (in Ukrainian)
5. Kotelevets D. O. (2022) Naukovo-kontseptualni polozhennia doslidzhennia sutnosti mekhanizmu derzhavnoho rehulivannia ekonomiky [Scientific and conceptual provisions of the study of the essence of the mechanism of state regulation of the economy]. *Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Intehratsiia nauky ta biznesu u vidnovlenni natsionalnoi ekonomiky: vybir modelei ta mekhanizmu realizatsii»*. P. 70–72. Available at: https://reicst.com.ua/asp/article/view/409/conf_hum_12_2022_09_05 (in Ukrainian)
6. Tkachuk V. A., Miroshnychenko O. V. (2015). Metodolohichni osnovy derzhavnoho rehulivannia [Methodological foundations of state regulation]. *Ahrosvit*, vol. 5–6. pp. 47–52. Available at: http://www.agrosvit.info/pdf/5-6_2021/8.pdf (in Ukrainian)
7. Rymar O. H., Mazurkevych I. O. (2021). Problemy ta perspektyvy rozvytku kharchovoi promyslovosti Ukrainy [Problems and prospects of the development of the food industry of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 66–70. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.66> (in Ukrainian)
8. Maistro S., Voloshyn O. (2015) Mekhanizmy derzhavnoho rehulivannia alternatyvnoi enerhetyky: teoretychni pidkhody do vyznachennia ta zmistu [Mechanisms of state regulation of alternative energy: theoretical approaches to

definition and content]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, vol. 43, pp. 36–43. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_6 (in Ukrainian)

9. Khrypiuk V. I. (2018) Kharchova promyslovist Ukrainy: retrospektyvnyi analiz ta suchasni problemy rozvytku [Food industry of Ukraine: retrospective analysis and modern development problems]. *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 77–86. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_9_11 (in Ukrainian)

10. Pro pidpriemnytstvo. Zakon Ukrainy vid 07.02.1991 roku № 698-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady [About entrepreneurship. Law of Ukraine dated February 7, 1991 No. 698-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (in Ukrainian)

11. Pro pidpriemstva v Ukraini. Zakon Ukrainy vid 27.03.1991 roku № 887-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About enterprises in Ukraine. Law of Ukraine dated March 27, 1991 No. 887-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12#Text> (in Ukrainian)

12. Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib - pidpriemstv ta hromadskykh formuvan. Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 roku № 755-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About state registration of legal entities, natural persons - entrepreneurs and public formations. Law of Ukraine dated May 15, 2003 No. 755-IV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (in Ukrainian)

13. Pro osnovni zasady i napriamy stanovlennia ekonomiky Ukrainy v kryzovyi period. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 15.06.1994 № 61/94-VR [About the main principles and directions of the formation of the economy of Ukraine in the crisis period. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated June 15, 1994 No. 61/94-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61/94-вр#Text> (in Ukrainian)

14. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist. Zakon Ukrainy vid 16.04.1991 roku № 959-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About foreign economic activity. Law of Ukraine dated April 16, 1991 No. 959-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (in Ukrainian)

15. Pro zakhyst prav spozhyvachiv. Zakon Ukrainy vid 12.05.1991 roku № 1023-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [On the protection of consumer rights. Law of Ukraine dated May 12, 1991 No. 1023-XII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (in Ukrainian)

16. Pro zakhyst ekonomichnoi konkurentsii. Zakon Ukrainy vid 11.01.2001 roku № 2210-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [On the protection of economic competition. Law of Ukraine dated January 11, 2001 No. 2210-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (in Ukrainian)

17. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini. Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 roku № 280/97-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About local self-government in Ukraine. Law of Ukraine dated May 21, 1997 No. 280/97-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (in Ukrainian)

18. 15 roku № 922-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About public procurement. Law of Ukraine dated December 25, 2015 No. 922-VIII. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (in Ukrainian)

19. Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh. Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 roku № 2664-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [About financial services and state regulation of financial services markets. Law of Ukraine dated July 12, 2001 No. 2664-III]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (in Ukrainian)

20. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution OF Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (in Ukrainian)

21. Surmin Yu. P., Bakumenko V. D., Mykhnenko A. M. (2010). Encyclopedic dictionary of public administration [Encyclopedic dictionary of public administration]. Kyiv: NADU, p. 820. (in Ukrainian)

22. Voznesenska O. A. (2010). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання v haluzi audiovizualnykh zasobiv masovoi informatsii [Voznesenska O. A. Mechanism of state regulation in the field of audiovisual media]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy*, vol. 7, pp. 1–6. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23602/22-Voznesenska.pdf?sequence=1> (in Ukrainian)

23. Kravchenko O. M. (2009). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «mekhanizm derzhavnoho upravlinnia» [Theoretical approaches to the definition of the concept of «mechanism of state management»]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 3. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?> (in Ukrainian)

24. Stechenko D. M. (2007). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navch. Posibnyk [State regulation of the economy: education. manual]. Kyiv: Znannia, p. 271 (in Ukrainian)

25. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro yakist ta bezpeku kharchovykh produktiv ta prodovolchoi syrovyny». Zakon Ukrainy vid 06.09.2005 roku № 2809-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [On Amendments to the Law of Ukraine "On the Quality and Safety of Food Products and Food Raw Materials". Law of Ukraine dated September 6, 2005 No. 2809-IV]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/TM007302> (in Ukrainian)

26. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv. Zakon Ukrainy vid 23.12.1997 roku № 771/97-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [On the basic principles and requirements for the safety and quality of food products. Law of Ukraine dated December 23, 1997 No. 771/97-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text> (in Ukrainian)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лозиченко О. Державне регулювання національної економіки: сутність та особливості реалізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4(28). С. 43–51. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4\(28\)-43-51](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-4(28)-43-51)
2. Мельник В.В. Державне регулювання господарської діяльності в умовах сучасної економічної політики України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 88–90. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/19.pdf>
3. Яненкова І.Г., Самарська В.В. Особливості державного регулювання малого підприємництва в Україні. *Наукові праці. Економіка*. 2017. Випуск 284. Том 296. С. 62–66. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/389753.pdf>
4. Логоша Р.В. Теорії державного регулювання економіки в контексті сучасної моделі ринку. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/16948.pdf>
5. Котелевець Д.О. Науково-концептуальні положення дослідження сутності механізму державного регулювання економіки. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інтеграція науки та бізнесу у відновленні національної економіки: вибір моделей та механізму реалізації»*. С. 70–72. URL: https://reicst.com.ua/asp/article/view/409/conf_hum_12_2022_09_05
6. Ткачук В. А., Мірошниченко О. В. Методологічні основи державного регулювання. *Агросвіт*. 2015. № 5–6. С. 47–52. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5-6_2021/8.pdf
7. Римар О. Г., Мазуркевич І. О. Проблеми та перспективи розвитку харчової промисловості України. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 66–70. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.66>
8. Майстро С., Волошин О. Механізми державного регулювання альтернативної енергетики: теоретичні підходи до визначення та змісту. *Ефективність державного управління*. 2015. № 43. С. 36–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_6
9. Хрип'юк В.І. Харчова промисловість України: ретроспективний аналіз та сучасні проблеми розвитку. *Економіка АПК*. 2018. № 9. С. 77–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_9_11
10. Про підприємництво. Закон України від 07.02.1991 року № 698-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
11. Про підприємства в Україні. Закон України від 27.03.1991 року № 887-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12#Text>
12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003 року № 755-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
13. Про основні засади і напрями становлення економіки України в кризовий період. Постанова Верховної Ради України від 15.06.1994 № 61/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61/94-вр#Text>
14. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991 року № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
15. Про захист прав споживачів. Закон України від 12.05.1991 року № 1023-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
16. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 року № 2210-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
17. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 року № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
18. Про публічні закупівлі. Закон України від 25.12.2015 року № 922-VIII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
19. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 12.07.2001 року № 2664-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
20. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
21. Сурмін Ю.П., Бакуменко В.Д., Михненко А.М. та ін. *Енциклопедичний словник з державного управління* / за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
22. Вознесенська О.А. Механізм державного регулювання в галузі аудіовізуальних засобів масової інформації. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. № 7. С. 1–6. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23602/22-Voznesenska.pdf?sequence=1>
23. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?>
24. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посібник. Київ : Знання, 2007. 271 с.
25. Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини». Закон України від 06.09.2005 року № 2809-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM007302>
26. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів. Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text>

UDC 338.242:664(477)

JEL G18, G28, H10, L50, L51

Oleksandr Oliynyk, Candidate of Philosophical Sciences, Docent, Associate Professor of the Department of Business Administration and Management of Foreign Economic Activities, Zaporizhzhia National University.
Conceptual foundations and evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine.

The article examines the conceptual foundations and evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine. Within the framework of the conducted research, the evolution of state regulation in Ukraine was considered. Based on the main provisions of the Constitution of Ukraine, the analysis of scientific sources and publications, the definition of the concept of "state regulation" was formed. Information on the evolution of state regulation of the food industry in Ukraine has been systematized and presented. According to the results of the conducted research, the main elements of evolution and the conceptual foundations of state regulation of food industry enterprises in Ukraine were determined. The key shortcomings and ways to improve the state regulation of food industry enterprises in Ukraine have been identified. The prospects for the development of conceptual foundations and the evolution of state regulation of food industry enterprises in Ukraine have been determined.

Key words: state regulation of food industry enterprises, conceptual foundations of state regulation, evolution of state regulation, food industry, regulation of entrepreneurial activity.

УДК 338.242:664(477)

JEL G18, G28, H10, L50, L51

Олійник Олександр Миколайович, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Запорізький національний університет.
Концептуальні засади та еволюція державного регулювання підприємств харчової галузі в Україні.

У статті досліджено концептуальні засади та еволюцію державного регулювання підприємств харчової галузі в Україні. В межах проведеного дослідження розглянуто еволюцію державного регулювання в Україні. Спираючись на основні положення Конституції України, проведеного аналізу наукових джерел та публікацій, сформовано визначення поняття «державне регулювання». Систематизовано та представлено інформацію щодо еволюції державного регулювання харчової галузі в Україні. За результатами проведеного дослідження визначено основні елементи еволюції та концептуальні засади державного регулювання підприємств харчової галузі в Україні. Визначено, що основні елементи еволюції державного регулювання харчової галузі в Україні охоплюють різноманітні аспекти управління, які сприяють безпеці, ефективності та стійкості галузі. Це включає нормативно-правову базу, державне фінансування, моніторинг якості, технологічний розвиток, міжнародну інтеграцію, захист споживачів, екологічну політику та соціальну відповідальність. Комплексний підхід забезпечує гармонізацію національних стандартів з міжнародними, підтримку виробників через податкові пільги та субсидії, стимулювання інновацій і модернізації, а також регулювання імпорту та експорту. Такий багатогранний підхід сприяє сталому розвитку галузі, задоволенню суспільних потреб і інтеграції в глобальний ринок. Виокремлено ключові недоліки державного регулювання підприємств харчової галузі в Україні: бюрократичні перепони, недостатнє фінансування, високі стандарти, та відсутність єдиної координаційної структури. Для подолання цих недоліків запропоновано наступні шляхи поліпшення: спрощення бюрократичних процедур, збільшення фінансування інноваційних проектів, адаптація законодавства до потреб малих виробників і підвищення міжнародної інтеграції. Впровадження таких заходів забезпечить більш ефективне регулювання, підтримуючи як великі, так і малі підприємства. За результатами проведеного дослідження визначено перспективи розвитку державного регулювання: цифровізацію, екологічну стійкість, безпеку та якість продукції, інновації та міжнародну кооперацію. Сформовано висновки та визначено, що кроки сприятимуть стійкому розвитку галузі, забезпечуючи захист інтересів споживачів та сприяючи інтеграції України у світовий харчовий ринок.

Ключові слова: державне регулювання підприємств харчової галузі, концептуальні засади державного регулювання, еволюція державного регулювання, харчова промисловість, регулювання підприємницької діяльності.

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Тогрул Алверді огли Фарзуллаєв* докторант,
Азербайджанський університет

*ORCID 0000 0001 8043 7613

© Тогрул Алверді огли Фарзуллаєв, 2024

*Стаття отримана редакцією 23.04.2024 р.
The article was received by editorial board on 23.04.2024*

Вступ. Однією з важливих галузей економіки країни є сільське господарство. Okремо слід відзначити сільське господарство у позитивному вирішенні таких питань, як продовольча безпека, потреба в сировині, безробіття, економічний розвиток регіонів. Застосування інновацій у сільському господарстві стимулює зростання вартості, створеної в цій галузі.

У сучасний час розвиток інноваційної діяльності в системі економічних відносин формує сприятливе середовище для вирішення соціально-економічних проблем. Організація діяльності комерційних організацій у конкурентному середовищі веде до значного прогресу у відкритті нових робочих місць, зближенні співвідношення сільського і міського населення, налагодженні комерційних і культурних зв'язків. Більш широкий розвиток інноваційного менеджменту в комерційних організаціях створює дуже сприятливі умови для посилення інтеграції кращої якості продукції на світовий ринок [1].

Динамічне та ефективне здійснення інвестиційної діяльності є необхідною умовою стабільного функціонування та розвитку економіки. Масштаби, структура та ефективність використання інвестицій в основному визначають результати господарювання на різних рівнях економічної системи, стан національної економіки, перспективи розвитку та конкурентоспроможність.

Дослідження інвестицій, як найважливішої складової ринкового менеджменту, передбачає аналіз загальних основ і механізму здійснення інвестиційної діяльності, визначення особливостей інвестиційних процесів економіки країни в умовах переходу до ринку.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. У статті проведено аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури за напрямом, що вивчається. Так, Фарзуллаєв Т.О., Хумбатов О.М. у статті «Аналіз інноваційно-інвестиційних проектів комерційних організацій у сільському господарстві» дослідили проблеми механізмів впровадження та реалізації комерційних проектів в аграрній галузі.

Велике значення проблемі впровадження інновацій та необхідності вивчення нових технологічних рішень у сільському господарстві та економічному розвитку країн присвячені роботи Султанова Т.Г., Мулік Т., Мулік Я., Mammadov E., Ahmadova E., Gloet M., Samson D., Peršič A., Markič M., Peršič M., Lenka U., Suar D., Mohapatra P.K.J., Agarwal R., Brown P.J., Green R., Randhawa K., Tan H. та інших авторів.

Автор статті провів глибокий аналіз вирішення проблеми впровадження інновацій на основі вивчення та вирішення даної тематики в інших країнах, що розвиваються і розвинених. Так, у статті Gloet M., Samson D. (2022) «Управління знаннями та інноваціями для підтримки інновацій у ланцюзі поставок та практики сталого розвитку» присвячена вивченню попереднього вкладу управління знаннями та інноваціями (КІМ) в інноваційну та стійку діяльність серед ряду малих та середніх австралійських експортерів. Розглянуто та досліджено останні тенденції у сталому управлінні ланцюжками поставок (SSCM) у глобальних ланцюжках поставок припускають більшу увагу до досягнення більш соціальних

та трансформаційних форм на додаток до традиційних економічних чи екологічних підходів. Цей підхід дуже важливий за умов постковідного відновлення світової та регіональної економіки.

Мамедов Є.Я., Ахмедова Е.М. у статті «Роль інновацій у розвитку економіки Азербайджану на сучасному етапі» та інших статтях досліджувала досліджувану проблему з погляду сучасних інноваційно-інвестиційних механізмів розвитку національної економіки в умовах. Даний підхід дуже актуальний і важливий на сучасному етапі розвитку світової, регіональної та національної економіки.

Ефективна інноваційна політика в сільському господарстві неможлива без комплексної оцінки інноваційного розвитку. При здійсненні інновацій в режимі застосування нових технологій можуть бути застосовані всі основні принципи управління проектами з урахуванням особливостей інноваційних проектів. Оскільки маркетингові ризики мають велике значення, одним із головних завдань є правильне позиціонування продукту проекту на ринку [2].

При формуванні та реалізації системи інноваційного менеджменту доцільніше вимірювати та порівнювати рівні інноваційного розвитку окремих економічних регіонів.

Мета дослідження. Важливе значення в сучасних умовах має реалізація інноваційних інвестиційних проектів. Будь-яке інноваційне рішення в сільськогосподарському виробництві та його розвитку тісно пов'язане з особливостями галузі, що необхідно враховувати в інвестиційних проектах.

Основний матеріал і результати. Виділено чотири основні напрями інноваційної діяльності в аграрному секторі [3].

Селекційно-генетичний напрям:

- нові сорти та гібриди сільськогосподарських рослин;
- нові породи, види тварин і птахів;
- створення рослин і тварин, стійких до хвороб і шкідників, негативних факторів середовища.

Виробничо-технологічний напрям:

- використання нової техніки;
- нові технології вирощування сільськогосподарських рослин;
- нові промислові технології у тваринництві;
- науково обґрунтовані системи землеробства та тваринництва;
- нові добрива та їх системи;
- нові засоби захисту рослин;
- біологізація та екологізація сільського господарства;
- нові ресурсозберігаючі технології виробництва та зберігання харчових продуктів, спрямовані на підвищення споживчої цінності харчових продуктів.

Організаційно-управлінський напрям [4]:

- розвиток комерційних організацій та формування інтегрованих структур в аграрному секторі;
- нові форми утримання та ресурсного забезпечення аграрного сектору;
- нові форми організації та заохочення праці;
- нові форми організації та управління в агропромисловому комплексі;
- маркетинг інновацій;
- створення інноваційно-дорадчих систем у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності;
- поняття, методи прийняття рішень, форми та механізми інноваційного розвитку.

Економіко-соціально-екологічний напрям [5]:

- формування кадрової системи науково-технічного забезпечення агропромислового комплексу;
- поліпшення умов праці трудівників села, вирішення проблем охорони здоров'я, освіти та культури;
- підвищення та поліпшення якості навколишнього середовища;
- забезпечення сприятливих екологічних умов для проживання, праці та відпочинку населення.

У таблиці 1 наведено основні економічні показники сільського господарства Азербайджану в 2010–2022 роках. Очевидно, що у вказаний період можна відслідковувати динаміку зростання суми прибутку, суми збитку, суми валового прибутку, суми виручки від реалізації, суми прибутку (збитку) в рослинництві, суми прибутку (збитку) в тваринництві та загальна сільськогосподарська продукція (з фактичними цінами реалізації) у сільськогосподарських підприємствах. На нашу думку, динаміка зростання загального сільськогосподарського продукту (з фактичними цінами реалізації) з 187 694 тис. манатів у 2010 році до 1 172 861 тис. манатів у 2022 році підтверджує результат позитивного впливу інноваційної та інвестиційної діяльності комерційних стимулів у сільському господарстві.

Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств

Рік	Прибуток, тис. манатів	Збиток, тис. манатів	Загальний прибуток, тис. манатів	Дохід від реалізації, тис. манатів	Прибуток (збиток (-) від вирощування сільськогоспо- дарських культур, тис. манатів	Прибуток (збиток (-) у тваринництві, тис. манат	Загальний продукт сільського господарства (з фактичними цінами реалізації), тис. манатів
2010	32385	4728	27658	188635	8855	13021	187694
2015	53275	13512	39763	391801	20241	19993	374320
2016	92290	17043	75246	441505	40267	31329	408711
2017	83720	20906	62814	504031	32235	24355	383157
2018	116506	19587	96918	558807	56577	19048	384958
2019	120622	27926	92696	622035	68795	10481	615203
2020	132835	28820	104016	637351	69321	27180	814426
2021	201836	30638	171197	794863	127159	32557	988366
2022	319498	9486	310012	1104580	170174	113751	1172861

Джерело: Державний комітет статистики Азербайджанської Республіки [6]

Як свідчить світова практика, при розрахунку індексу інноваційності економічних районів враховується сукупність факторів, які показують здатність регіонів створювати інновації та готовність застосовувати їх в економіці. Тут:

- чисельність працівників, зайнятих науково-дослідною та дослідно-конструкторською роботою, % до загальної чисельності працюючих у господарстві;
- кількість студентів ВНЗ на 10 тис. осіб населення;
- кількість зареєстрованих патентів на 1000 осіб, які працюють в народному господарстві;
- витрати на технологічні інновації, національна валюта (манат) / особа;
- рівень доступу до мережі Інтернет, %.

Цей метод більш широко використовується з попередньою оцінкою достовірності наявної статистики.

Фактори, що враховуються при рейтингу параметрів інноваційного розвитку економічних районів, поділяються на дві групи:

1) фактори, що характеризують рівень технологічного розвитку регіону, їх ще називають факторами інноваційної схильності (продуктивність праці, фондівіддача, екологічність виробництва);

2) фактори інноваційної діяльності регіону (витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи на одного працівника, витрати на технологічні інновації на одного працівника, виробництво інноваційної продукції на душу населення).

Усі показники, що використовуються в рейтингу, мають відносні одиниці вимірювання, які відображають ефективність інноваційної діяльності як з точки зору процесу (інноваційна активність), так і результату (чутливість до інновацій).

Систему показників оцінки інновацій доцільно систематизувати за чотирма групами:

Перша група – показники освітньої та наукової діяльності:

- кількість студентів, які навчаються у вищих та середніх навчальних закладах,
- особлива вага осіб з вищою професійною освітою, які працюють в регіональній економіці, у загальній чисельності зайнятого населення;
- чисельність працівників, зайнятих науковими дослідженнями і розробками, на 1000 зайнятих в економіці регіону.;
- внутрішні витрати на дослідження та розробки;
- внутрішні поточні витрати на дослідження і розробки, відсоток до ВВП [8];

Друга група – це інноваційна діяльність комерційних організацій економічного району:

- рівень інноваційної активності (частка організацій, що впроваджують технологічні, організаційні та маркетингові інновації, у загальній кількості організацій регіону);
- обсяг інноваційних товарів, робіт, послуг;

- забезпечення ринку інноваційною продукцією (частка інноваційних товарів, робіт, послуг у загальному обсязі відвантажених товарів, виконаних робіт, послуг організацій);
 - витрати на технологічні інновації;
 - інтенсивність витрат на технологічні інновації (відношення витрат на технологічні інновації до обсягу відправлених товарів, виконаних робіт, послуг);
 - питома вага малих підприємств, які впровадили технологічні нововведення, у загальній кількості комерційних організацій;
 - регіональна частка експорту високотехнологічних (інноваційних) товарів у загальному експорті
- Третя група – ефективність інноваційної діяльності в економічному регіоні [9]:
- відшкодування витрат, понесених на інноваційну діяльність (відношення обсягу інноваційної продукції, робіт, послуг до загальних витрат на дослідження, розробки та придбання технологічної інновації);
 - інноваційна ефективність (відношення інноваційних товарів, робіт, послуг до кількості інноваційно активних підприємств);
 - відношення кількості використаних прогресивних технологій виробництва до кількості створених прогресивних технологій виробництва;
 - виробництво інноваційної продукції на душу населення;
- Четверта група – наявність розвинутої інноваційної інфраструктури:
- наявність в регіоні науково-дослідної установи, що проводить дослідження в галузі інноваційної діяльності;
 - наявність у регіоні центру розвитку кластерів.

Кожен економічний регіон можна охарактеризувати такими своїми показниками, як агропромисловий, інноваційний та науково-технічний потенціал, структура економічної діяльності, рівень життя населення, ресурсна база, створений освітній комплекс, природні, історичні, етнічні, економічні та соціальні умови. Підвищення ефективності та інтегрованості ринків, стимулювання інновацій вимагає нових підходів до переробки та маркетингу сільськогосподарської продукції на основі створення горизонтальних та вертикальних зв'язків, інтегрованого постачання для вирішення проблем попиту та пропозиції [10].

Технологічне та технічне переозброєння сільського господарства в сучасних умовах є основною проблемою забезпечення продовольчої безпеки країни. Підвищення якості та конкурентоспроможності місцевої сільськогосподарської продукції можливо шляхом створення сприятливих інституційних умов для інтенсифікації інноваційного процесу, сформованого інвестиційними можливостями та поживленням економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, приватного бізнесу та сільських сімей [11]. Зменшення інноваційної активності в сільському господарстві, наявність широкого та відкритого доступу до іноземних технологій певною мірою стримує розвиток національної інноваційної політики та прикладної науки в аграрній сфері та формує передумови для виникнення технологічної залежності від інноваційної продукції зарубіжних країн. Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки країни передбачає активізацію використання її інтелектуального потенціалу аграрного сектору.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2 і таблиці 3, показує, що в Азербайджанській Республіці інвестиції в основний капітал в сільському, лісовому та рибному секторах економіки становлять 408 млн. манатів, тобто вага загальних секторів становить 2,3%. Однак у розподілі зайнятого населення в сільському, лісовому та рибному секторах економіки 1753,1 тис. осіб, тобто 35,8% від загальної чисельності зайнятого населення працює в цій галузі. Безумовно, представництво 35,8% робочої сили нашої країни у сфері сільського господарства може стимулювати розвиток інноваційних процесів у цій галузі для досягнення більших результатів. Тут підвищення можливостей діяльності кваліфікованих робітників, керівників і спеціалістів, недопущення монополізації агропромислового комплексу і торгових ринків, управління науково-технічним процесом, розвиток тісної взаємодії держави і приватного бізнесу, цілеспрямована організація маркетингової роботи, підвищення платоспроможного попиту на інноваційну продукцію, розвиток науково-технічних досягнень у виробництві та збільшення пов'язаного з цим фінансування інноваційних програм, формування системи стимулювання розвитку інноваційного процесу в агропромисловому комплексі, тощо можна показати такі основні фактори [12].

Інвестиції, спрямовані в основний капітал у секторах економіки Азербайджанської Республіки

Рік	Всього	в тому числі					
		промисловість	сільське господарство, лісове господарство та рибальство	будівництво	транспортування та складування	інформація та зв'язок	інші області
мільйонів манатів							
2010	9905,7	4276,2	431,0	113,8	2449,1	212,0	2423,6
2015	15957,0	8499,9	355,4	2123,5	2199,9	335,3	2443,0
2016	16772,8	9949,8	325,1	2831,8	1392,3	199,4	1074,4
2017	17430,3	10610,1	617,8	2746,0	1777,7	171,9	1506,8
2018	17244,9	8497,2	764,4	3721,4	1926,6	441,5	1893,8
2019	18539,5	9258,0	769,5	3550,4	2190,7	547,1	2223,8
2020	17226,1	9065,3	520,6	3178,5	2092,6	185,5	2183,6
2021	16815,5	7507,3	341,9	4033,2	2858,0	152,4	1922,7
2022	17878,2	7172,1	408,0	3523,7	4617,4	400,0	1757,0
відсоток							
2010	100,0	43,2	4,4	1,2	24,7	2,1	24,4
2015	100,0	53,3	2,2	13,3	13,8	2,1	15,3
2016	100,0	63,1	2,1	17,9	8,8	1,3	6,8
2017	100,0	60,9	3,5	15,8	10,2	1,0	8,6
2018	100,0	49,3	4,4	21,6	11,2	2,6	10,9
2019	100,0	49,9	4,2	19,2	11,8	3,0	11,9
2020	100,0	52,6	3,0	18,5	12,1	1,1	12,7
2021	100,0	44,6	2,0	24,0	17,0	0,9	11,5
2022	100,0	40,1	2,3	19,7	25,8	2,2	9,9

Джерело: [7]

В економічному механізмі розвитку інноваційної діяльності в сільському господарстві треба виділяти [13]:

- управління стратегічними інноваціями, спрямованими на розробку заходів, програм, проектів для досягнення цілей з урахуванням науково-дослідного потенціалу, виробничого потенціалу комерційних організацій, зовнішніх і внутрішніх факторів;
- потреби споживачів в інноваціях;
- планування інновацій, включаючи інструменти, правила, інформацію та процеси, спрямовані на досягнення кінцевих цілей;
- підтримка та стимулювання інноваційної підприємницької діяльності;
- систему фінансування інноваційних процесів, що включає багатоканальні джерела фінансових ресурсів, принципи інвестування акумульованих коштів, механізм контролю за використанням інвестицій, їх поверненням, оцінку ефективності інноваційних та інвестиційних проектів;
- оподаткування організацій, що створюють і впроваджують інновації, страхування інноваційних ризиків;
- стратегічний і тактичний інноваційний маркетинг, спрямований на підтримку конкурентоспроможності суб'єкта господарювання та освоєння нових ринків збуту;
- визначення цін інноваційної продукції (робіт, послуг).

Складність сільськогосподарського виробництва та його специфіка зумовлюють оригінальність підходу та методів управління інноваційною діяльністю, поєднання різних видів інноваційної діяльності, посилення ролі держави у стимулюванні інноваційної діяльності.

Інновації впливають на покращення діяльності підприємства, зміцнюють його позиції на ринку та забезпечують створення сприятливих умов для розвитку. Місцевий аграрний сектор є перспективною галуззю зі значним потенціалом для інновацій. Впровадження інновацій у цій галузі призводить до підвищення продуктивності праці, зниження витрат, економії ресурсів, збільшення обсягів виробництва та підвищення ефективності роботи [15].

Розподіл зайнятого населення Азербайджанської Республіки за видами економічної діяльності

Рік	Всього	в тому числі					
		промисловість	сільське господарство, лісове господарство та рибальство	будівництво	транспортування та складування	інформація та зв'язок	інші області
тис. осіб							
2010	4329,1	306.2	1655,0	287,5	179.1	55.8	1845,5
2015	4671,6	321.4	1698,4	336.4	197.1	60.3	2058,0
2016	4759,9	338.2	1729,6	343,8	198.4	61.2	2088,7
2017	4822,1	345.3	1752,9	347,9	201,0	61.7	2113.3
2018	4879,3	363,7	1769,3	354.5	203.2	62.8	2125,8
2019	4785,6	360,5	1720,4	363,6	198,6	60.3	2082,2
2020	4721,2	353.6	1696,5	358,0	195,6	58.6	2058,9
2021	4831,1	365.3	1732,9	373,9	199,7	59.6	2099,7
2022	4901,1	377.1	1753,1	379,7	199,8	60.2	2131.2
відсоток							
2010	100,0	7.1	38.2	6.6	4.1	1.3	42.7
2015	100,0	6.8	36.4	7.2	4.2	1.3	44.1
2016	100,0	7.1	36.3	7.2	4.2	1.3	43.9
2017	100,0	7.2	36.4	7.2	4.2	1.3	43.7
2018	100,0	7.4	36.3	7.3	4.2	1.3	43.5
2019	100,0	7.4	36,0	7.6	4.2	1.3	43.5
2020	100,0	7.5	35.9	7.6	4.2	1.2	43.6
2021	100,0	7.6	35.9	7.7	4.1	1.2	43.5
2022	100,0	7.7	35.8	7.7	4.1	1.2	43.5

Джерело: [7]

Вкрай низька активність інноваційної діяльності в сільському господарстві також пов'язана з недосконалістю організаційно-господарського механізму впровадження інновацій. Це ще більше посилює деградацію територій комплексу, призводить до подорожчання та низької конкурентоспроможності продукції. Це гальмує соціально-економічний розвиток сільської місцевості та різко знижує якість життя на селі. Однією з основних перешкод у переході аграрної економіки на шлях інноваційного розвитку є проблема гострого дефіциту кваліфікованих кадрів. Сьогодні практика управління інноваційним розвитком потребує фахівців, які розуміють логіку технологічних змін, системних організаторів, організаційних рішень, освоєних сучасними технологіями в науково-технічній та аграрно-сировинній сферах. В аграрному секторі необхідно здійснити переорієнтацію кадрової системи, як у процесі підготовки кадрів, так і у вдосконаленні та перепідготовці кадрів. На нашу думку, сучасні освітні технології дозволяють продемонструвати передовий досвід як у рослинництві, так і в тваринництві.

Висновки. Продовольча безпека в країні може бути забезпечена стабільною роботою виробника, комерційної організації, що працює в місцевому аграрному секторі, що реально лише за умови розвитку всієї багатоукладної аграрної економіки. Державна підтримка інноваційної діяльності в аграрному секторі може здійснюватися як опосередковано у формі створення сприятливих умов для її розвитку, так і через цільове фінансування за безпосередньої участі держави.

Одним із пріоритетних напрямів науково-технічної та інноваційної політики в агропромисловому комплексі має стати державна підтримка фундаментальної та прикладної науки, орієнтована на застосування наукових доробків у сільськогосподарському виробництві. Аграрна наука сьогодні має бути спрямована на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників новітніми інноваціями, гарантування результатів їх впровадження за авторської підтримки. У зв'язку з цим для забезпечення трансферу адаптованих науково-технічних розробок та їх ефективного застосування у виробництві необхідний тісний зв'язок аграрної науки з виробниками, які є комерційними організаціями, що працюють в аграрному секторі.

Очевидною є необхідність ефективних механізмів приймання виконаних науково-технічних і технологічних робіт та їх відбору на рівні інноваційних проєктів, необхідних сільськогосподарському виробництву.

Інвестиційна привабливість аграрного сектору є не лише економічною категорією, а й соціально-економічною. Без руху капіталу вирішити соціальні проблеми села практично неможливо. Деякі вчені вважають, що сільське господарство є найменш привабливою галуззю для недержавних інвесторів. Інвестиції в агропромисловий комплекс зростають вкрай непропорційно попиту, що пояснюється ризиковим характером виробництва та відсутністю стимулів для інвесторів.

Відхід від інноваційного розвитку, перш за все, зумовлений важким фінансовим становищем комерційних організацій, що працюють в аграрному секторі, різким зниженням платоспроможного попиту на науково-технічну та наукоємну продукцію, різким зменшенням обсягів коштів з джерела бюджетного фінансування та обмежені можливості кредитування. Обмеженість ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність, створює проблему вибору пріоритетів як у галузях, так і в суб'єктах інноваційної діяльності. Реформування аграрного сектору виходить далеко за рамки проблем цього виду економічної діяльності, адже агропромисловий комплекс є не лише найважливішою ланкою національної економіки, а й основою національної безпеки країни.

Слід зазначити, що для підвищення інноваційної активності та інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва необхідно здійснювати спільні дії, спрямовані на створення інноваційної інфраструктури органів державної влади та комерційних організацій, що працюють у сфері АПК. Таким чином, необхідно здійснити значні інвестиції держави та приватного бізнесу в комерційні організації, які визначають науково-технічну та інноваційну політику, підвищити ефективність їх діяльності шляхом надання консалтингових, інжинірингових та маркетингових послуг, суттєво скоротити інноваційно-інвестиційну діяльність. ризику, а також удосконалення правової бази інноваційної підтримки.

Підвищення інноваційної активності комерційних організацій, що працюють в аграрному секторі, та активізація інноваційних процесів дозволить вирішити проблему імпортозаміщення шляхом підвищення продуктивності праці, збільшення обсягів та ефективності виробництва, а також конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та прибутковості сільськогосподарських підприємств. та організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фарзуллаєв Т.А. Організація інноваційної діяльності в комерційних організаціях. *Науково-педагогічні вісті Університету Одлар Юрду*. Баку, 2021. № 59. С. 117–128. DOI: <https://doi.org/10.0318/OYU.2023735552>
2. Фарзуллаєв Т.А., Хумбатов А.М. Аналіз інноваційно-інвестиційних проєктів комерційних організацій у сільському господарстві. *Науково-педагогічні вісті університету Одлар Юрду*. Баку, 2022. № 61. С. 50–56 DOI: <https://doi.org/10.0318/OYU.2023735552>
3. Фейзуллаєв Б.Х., Фарзуллаєв Т.А., Хумбатов А.М. Напрямки активізації інноваційної діяльності із залучення інвестицій у сільське господарство. *Науково-педагогічні вісті Університету Одлар Юрду*. Баку, 2023. № 62. С. 111–122. DOI: <https://doi.org/10.0318/OYU.2023735552>
4. Султанова Г.Т. Економічний механізм функціонування сільськогосподарського виробництва. 13 міжнародна науково-практична конференція «Наукові горизонти – 2017». – Sheffield: Science and Education LTD, 2017. С. 69–72.
5. Мулик Т., Мулик Я. Інновації в аграрному бізнесі: проблеми та перспективи в Україні. *Міжнародний журнал інноваційних технологій в економіці. RS Global*. No. 1 (28). Березень 2020 р. С. 9–18 DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/31032020/6959
6. Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств (Державний комітет статистики Азербайджанської Республіки). Баку, 2023. С. 21–22. URL: <https://stat.gov.az/source/agriculture/>
7. Сільське господарство Азербайджану (Державний статистичний комітет Азербайджанської Республіки). Баку, 2023. С. 55–57. URL: <https://stat.gov.az/source/agriculture/>
8. Mammadov E., Ahmadova E. Impact of innovations on the economic advancement of Azerbaijan. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*. 2020. Т. 4. С. 680–687.
9. Gloet M., & Samson D. Knowledge and Innovation Management to Support Supply Chain Innovation and Sustainability Practices. *Information Systems Management*. 2022. No. 39(1). P. 3–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/10580530.2020.1818898>
10. Ахмедова Э.М., Роль инноваций в развитии экономики Азербайджана на современном этапе. V International Scientific and Practical Conference «Modern Innovation and Investment Mechanisms of the National Economy Development in the Conditions of European Integration». Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. Листопад 2018.

11. Peršič A., Markič M., & Peršič M. The impact of socially responsible management standards on the business success of an organisation. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2018. No. 29(1–2). P. 225–237. DOI: <https://doi.org/10.1080/14783363.2016.1174059>
12. Mamedov E. Y., Ahmadova E. M. Modern innovation and investment mechanisms of the national economy development in the conditions of European integration. October 30–31, 2019. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University.
13. Lenka U., Suar D., & Mohapatra P.K.J. Customer satisfaction in Indian commercial banks through total quality management approach. *Total Quality Management & Business Excellence*. 2010. No. 21(12). P. 1315–1341. DOI: <https://doi.org/10.1080/14783363.2010.530773>
14. Agarwal R., Brown P.J., Green R., Randhawa K., & Tan H. Management practices of Australian manufacturing firms: why are some firms more innovative? *International Journal of Production Research*. 2014. No. 52(21). P. 6496–6517. DOI: <https://doi.org/10.1080/00207543.2014.949362>
15. Mammadov E.Y., & Ahmadova E.M. Impact of the digital economy on the economic development of the country. *Journal of Management Information and Decision Sciences*. 2021. No. 24(S6). P. 1–8.

REFERENCES:

1. Farzullaiev T. A. (2021) Orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti v komertsiiynykh orhanizatsiiaxh. *Naukovo-pedahohichni visti Universytetu Odlar Yurdu*. Baku. No. 59, pp. 117–128. DOI: <https://doi.org/10.0318/OYU.2023735552>
2. Farzullaiev T. A., Khumbatov A. M. (2022) Analiz innovatsiino-investytsiynykh proektiv komertsiiynykh orhanizatsii u silskomu hospodarstvi. *Naukovo-pedahohichni visti universytetu Odlar Yurdu*. Baku. No. 61, pp. 50–56 DOI: <https://doi.org/10.0318/OYU.2023735552>
3. Feizullaiev B. X., Farzullaiev T. A., Khumbatov A. M. (2023) Napriamky aktyvizatsii innovatsiinoi diialnosti iz zaluchennia investytsii u silske hospodarstvo. *Naukovo-pedahohichni visti Universytetu Odlar Yurdu*. Baku. No. 62, pp. 111–122. DOI: <https://doi.org/10.0318/OYU.2023735552>
4. Sultanova H. T. (2017) Ekonomichniy mekhanizm funktsionuvannia silskohospodarskoho vyrobnytstva. 13 mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Naukovi horyzonty – 2017». – Sheffield: Science and Education LTD. P. 69–72.
5. Mulyk T., Mulyk Ya. (March 2020) Innovatsii v ahrarnomu biznesi: problemy ta perspektyvy v Ukraini. *Mizhnarodnyi zhurnal innovatsiynykh tekhnolohii v ekonomitsi*. *RS Global*, no. 1 (28), pp. 9–18 DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/31032020/6959
6. Osnovni ekonomichni pokaznyky silskohospodarskykh pidpryiemstv i fermerskykh hospodarstv (Derzhavnyi komitet statystyky Azerbaidzhanskoï Respubliky). Baku. (2023). Pp. 21–22. Available at: <https://stat.gov.az/source/agriculture/>
7. Silske hospodarstvo Azerbaidzhanu (Derzhavnyi statystychnyi komitet Azerbaidzhanskoï Respubliky). Baku. (2023). P. 55–57. Available at: <https://stat.gov.az/source/agriculture/>
8. Mammadov E., Ahmadova E. (2020) Impact of innovations on the economic advancement of Azerbaijan. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, vol. 4, pp. 680–687.
9. Gloet M., & Samson D. (2022) Knowledge and Innovation Management to Support Supply Chain Innovation and Sustainability Practices. *Information Systems Management*, no. 39(1), pp. 3–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/10580530.2020.1818898>
10. Akhmedova E. M. (November 2018) Rol ynnovatsyi v razvytyy ekonomyky Azerbaidzhana na sovremennom etape. V International Scientific and Practical Conference «Modern Innovation and Investment Mechanisms of the National Economy Development in the Conditions of European Integration». Poltavskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet imeni Yuriiia Kondratiuka.
11. Peršič A., Markič M., & Peršič M. (2018) The impact of socially responsible management standards on the business success of an organisation. *Total Quality Management & Business Excellence*, no. 29(1–2), pp. 225–237. DOI: <https://doi.org/10.1080/14783363.2016.1174059>
12. Mamedov E. Y., Ahmadova E. M. (October 30-31, 2019) Modern innovation and investment mechanisms of the national economy development in the conditions of European integration. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University.
13. Lenka U., Suar D., & Mohapatra P. K. J. (2010) Customer satisfaction in Indian commercial banks through total quality management approach. *Total Quality Management & Business Excellence*, no. 21(12), pp. 1315–1341. DOI: <https://doi.org/10.1080/14783363.2010.530773>
14. Agarwal R., Brown P.J., Green R., Randhawa K., & Tan H. (2014) Management practices of Australian manufacturing firms: why are some firms more innovative? *International Journal of Production Research*, no. 52(21), pp. 6496–6517. DOI: <https://doi.org/10.1080/00207543.2014.949362>
15. Mammadov E. Y., & Ahmadova E. M. (2021) Impact of the digital economy on the economic development of the country. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, no. 24(S6), pp. 1–8.

УДК 338

JEL 010, 030

Тогрул Алверді огли Фарзуллаєв, докторант Азербайджанського університету. Оцінка сучасного стану інноваційної системи управління комерційними організаціями сільського господарства.

Для комерційних організацій інновації та інноваційна діяльність є основою забезпечення конкурентних переваг. Сільське господарство є однією з найважливіших галузь національної економіки. Забезпечуючи населення продовольством і сировиною для промисловості, вона має важливий вплив на розвиток усієї економіки країни, в тому числі і села. Сільськогосподарське виробництво переважно формує рівень зайнятості та доходів сільського населення, впливає на демографічні процеси, розселення та розвиток сільських територій. Світовий досвід доводить, що альтернативи інноваційному розвитку в економіці знань просто немає. Створення, впровадження та широке розповсюдження нових продуктів, послуг, технологічних процесів стають основними факторами зростання виробництва, зайнятості та інвестицій. Вибір стратегічної лінії та методології практичної реалізації інвестиційних проектів з елементами інноваційного розвитку в сучасних умовах ринкових перетворень і переходу аграрної науки на інноваційні основи є важливим. Створення сприятливих інституційних умов, необхідного мотиваційного середовища для розвитку аграрної науки, потребує формування ефективної системи паритету економічних інтересів творців інноваційної продукції та споживачів інноваційної продукції. Завдання створення інноваційних продуктів, що дозволяють отримати конкурентні переваги для місцевого виробництва, є особливо актуальним з точки зору інноваційної діяльності в аграрному секторі, оскільки впровадження інноваційних заходів, рішень та координаційного комплексу в бізнесі агровиробників дозволить підвищення конкурентоспроможності агропромислової продукції та її місцевого виробництва, а також забезпечить її стійку позицію на світових ринках. У сучасний час як нові технології, так і нові методи господарювання повинні активно включатися в досвід комерційних організацій, що працюють у сфері сільського господарства. Додану вартість у сільському господарстві слід розглядати як інноваційну розробку. Широке застосування досягнень науки і техніки є найефективнішою формою забезпечення сталого розвитку комерційних організацій, що працюють у сфері сільського господарства, а сам науково-технічний прогрес визначається можливостями інноваційного шляху розвитку сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: сільське господарство, інновації, інноваційний менеджмент, комерційні організації, продовольча безпека.

UDC 338

JEL 010, 030

Togrul Alverdi ogly Farzullaev, Doctoral Student of Azerbaijan University. Assessment of the modern state of the innovative management system of commercial organizations in agriculture.

For commercial organizations, innovation and innovative activities are the basis for providing competitive advantages. Agriculture is the most important sector of the national economy. By providing the population with food and raw materials for industry, it has an important influence on the development of the entire economy of the country, including rural areas. Agricultural production mainly shapes the level of employment and income of the rural population, affects demographic processes, settlement and development of rural areas. World experience proves that there is simply no alternative to innovative development in a knowledge-based economy. The creation, implementation and widespread distribution of new products, services, and technological processes are becoming the main factors in the growth of production, employment and investment. In modern conditions of market transformations and the transition of agricultural science to innovative principles, the choice of a strategic line and methodology for the practical implementation of investment projects with elements of innovative development is of great importance. The creation of favorable institutional conditions and the necessary motivational environment for the development of agricultural science requires the formation of an effective system of parity of economic interests of the creators of innovative products and consumers of innovative products. The task of creating innovative products that allow obtaining competitive advantages for local production is of particular relevance from the point of view of innovative activities in the agro-industrial complex, since the introduction of innovative measures, solutions and a coordination complex in the activities of agricultural producers will increase the competitiveness of agro-industrial products and its local markets, as well as provide its stable position in the world markets. In modern times, both new technologies and new management methods should be actively included in the experience of commercial organizations working in the field of agriculture. Value added in agriculture should be considered as an innovative development. The wide application of scientific and technological achievements is the most effective form of ensuring the sustainable development of commercial organizations working in the field of agriculture, and scientific and technological progress itself is determined by the possibilities of an innovative way of developing agricultural production.

Key words: agriculture, innovation, innovation management, commercial organizations, food security.

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL AND REGIONAL ECONOMY

UDC 338.45:332.024
JEL O31

DOI: 10.26906/EiR.2024.2(93).3383

CREATIVE INDUSTRY OF CITIES AND REGIONS: MAIN FEATURES

Aytan Asker Abasova*, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Kamala Mehdi Mamedova**, Ph.D. (Economics), Associate Professor,
Lala Aziz Alekperova***, Senior Lecturer
Azerbaijan University of Architecture and Construction

*ORCID 0000-0003-1633-6257

**ORCID 0000-0002-3100-6160

***ORCID 0000-0002-3898-3941

© Abasova A., 2024

© Mamedova K., 2024

© Alekperova L., 2024

Стаття отримана редакцією 26.04.2024 р.

The article was received by editorial board 26.04.2024

Introduction. The development of creative industries is becoming a subject of research, which is increasingly and in detail studied in many fields of science, including mainly Economics, Business, Public Administration, Geography and urban planning. Efforts to systematically study creative industries are gaining momentum around the world. It underlies this development.

The main reason is the increase in employment and added value in particular, production, in general, it is assumed that it can be used as an effective tool for the enrichment of nations in the relevant sectors to accelerate development.

In this context, various classifications of “creative industries” are inevitable. In addition, many factors also play a role, such as the area of Work, Purpose, country and location of the person or institution that makes the tariff or classification. Frequently used and common in literature

The adopted tariff was set by the UK Department of Culture, Media and Sports (DCMS). Industries "are based on individual creativity, skill and talent; internally they have been described as industries with potential, generating wealth and employment through the development and use of intellectual property “Now the creative sectors are becoming popular.

Although it has become a field of research, the geographical clustering feature (geographic cluster) and creative activities, which are currently observed as one of the main features of creative business lines, contribute to regional development. His contribution; works discussed from the point of view of economic geography are rarely found.

However, the main impression from the studies carried out is that creativity-oriented growth tends to be concentrated in large-scale cities. Difficulties in obtaining the information needed and the relativity of the field its shortcomings are the same for the whole world.

The study will include one of the methods that is often used when studying the geographical aggregation of economic activity: spatial ratio-LQ analysis. In addition, the main statistic results and regression results are discussed. It is necessary to pay attention to the regional dimensions of economic differentiation, despite the fact that it internalizes the influence of space and location on economic indicators.

The ambiguity and complexity of the cluster concept to what extent should companies and Industries be concentrated in order to be considered clusters? How to determine the level of density of bonds, what should be considered on the spatial scale and density?

This makes it even more difficult to identify and standardize the characteristics that enterprises within the business must have, regardless of the level of economic contribution. However, the clusters are quite common.

In modern conditions, the creative sector of the development of the economy is becoming the most important factor in growth and a source of attracting intellectual, creative personnel, as well as a space for filling new meanings and ideas that compete in the global world. The study of the theoretical and methodological foundations of the formation of a creative economy has become widespread over the past few decades and continues to be widely popular as promising scientific developments in the field of searching for progressive drivers of economic development.

Analysis of recent researches and publications. Thus, R. Florida described representatives of the creative stratum of society as people who can create new knowledge, technology and make a significant contribution to economic growth and changes in the appearance of the territorial space of the future [1]. K. Oakley and J. According to Bard, the creative economy attracts and retains highly qualified personnel, becomes a source of Innovative Development [2]. At the same time, S. Moreton emphasized in favor of the role of universities, considering them as platforms of intellectual and creative saturation, directly involved in the dissemination in practice of the structures of the ideas of the Creative Economy [3].

Undoubtedly, today creativity is becoming the driving force of economic growth and innovation in the post-industrial economy, especially important for the strategic goals of the non-raw material economic orientation of Russia. Thus, S. Novikova concludes that the creative economy is a modern progressive form of socio – economic development based on the intellectual and creative dominance of Labor and capital [4]. The economy and society are now experiencing an active process of digital transformation, which greatly transforms economic reality, complementing it with the potential of artificial intelligence, robotics, virtual reality, highly developed competencies, technologies of creative thinking [5; 6].

We believe that in modern conditions, research aimed at creating and implementing stimulating conditions and factors of production for the development of creative industries that give a powerful impetus to economic progress is gaining particular relevance. Let us turn to the methodology for studying the main features of creative industries in economics. In a number of scientific publications, creative industries are called "Cognition", which acts as the main influential factor in the development of the knowledge economy. Undoubtedly, the increase in knowledge is the main source of increasing human well-being. J. According to Mokyr, analyzing the history of human creative activity, an increase in the volume of knowledge is the result of people's persistent desire for invention and innovation, even in the absence of institutional incentives [7; 8]. Structural and price changes in factor markets have changed incentives to gain new knowledge about the means of production.

The main material of the study. World crises, revolutions, epidemics, etc.it leads to systemic social changes, redistribution of resources and gives impetus to the problems of socio-economic development and the acquisition of new knowledge. So, D. North concludes that ideas are the main driving force behind the human condition [9]. In this context, a special place is given to the search for new development impulses and driving forces that can transform the traditional sphere of economic production in conditions of transformational changes.

The main role in solving this problem is given to creative areas, which we interpret as a special sphere of human activity that meets modern requirements of progressive development with the preservation of the priorities of creating creative ideas, intellectual initiatives, innovative technologies. Creative (creative) industry – a sector of the economy based on the development of ideas, intellectual human activity and technologies. In the book "dialectics of the Enlightenment " M. Horkheimer, T. Adorno [10], having developed critical theory, was the first to use the term "cultural industry "to refer to"art, painting, literature, cinema, etc.it was presented as a whole industrial apparatus for the production of unified, standardized innovations in the fields." Their author's analysis showed that creative industries arise with the development of Mass Communication and globalization.

Modern researchers supporting the ideas of the founders of the Fundamental theory "creative industries are unique sectors of the economy created by Mass Communication and the spread of globalism and divided into two types: cultural and intellectual" [11]. Thus, it can be concluded that the main characteristic of creative industries is the presence of a source of individual creativity, skills and talents with the potential to create jobs and well-being through the production and operation of intellectual property.

The initial list of creative industries, proposed by the UK Department of Culture, media and Sports (DCMS, 1997), includes the following 13 sectors [12]: Advertising, Architecture, Art and antique market, Decorative Arts and crafts, design, fashion, film and video production, multimedia and computer programs

for interactive learning and leisure, music and recording, performing arts, television and radio, publishing and literature, software. Continuing our research, we emphasize that the modern economy is built on the active use of the results of intellectual activity, creative energy and human experience.

The effectiveness of a creative economy is based on the cooperation of creativity, entrepreneurship and technological innovations. Creative industries are the basis of a creative economy that contributes to inclusive development and is able to obtain a unique creative product from an intellectual and creative source. At the same time, the synthesized creative product will have double value (both commercial and cultural).

Creative industries favor the creation of economic, social, cultural, innovative effects and include:

1. Economic impacts:

- GDP growth;
- the leading role of the developed sector of creative industries in the economy is associated with the process of creating additional jobs and reducing the level of poverty;
- make a significant positive contribution to the benefit of people;
- has significant export potential;
- stimulation of investment and business activity;
- promotes the development of digital platforms and ecosystems.

2. Social influences:

- development and improvement of the quality of human capital;
- maintenance of personal and Social Interest in the final result;
- successful social and network interaction;
- opportunities for creative self-realization of creative industries. Creative industries.

3. Cultural influences:

- Creation of objects of cultural heritage and values;
- successful intercultural interaction;
- continuity of the transfer of knowledge to subsequent generations;
- Popularization and promotion of creative products and regional branding.

4. Innovative effects:

- support for small businesses, startups, innovative active companies and entrepreneurial structures;
- stimulation of innovative activity.

Capitalization of intellectual, creative, cultural resources occurs through the development of creative industries, the places of which are certain territories.

Urban agglomerations are becoming Centers for the development of skills and abilities in the field of creativity, technology, intelligence, combining the production of cognitive, analytical, scientific, cultural content. Thus, objective prerequisites for organizing media parks and creative groups are formed. The development of the sector is closely related to urbanization and the phenomenon of "smart cities", which attract highly qualified personnel from the field of Culture and high technologies.

Thus, within the framework of the implementation of the spatial development strategy of the Republic of Azerbaijan, it is planned to adopt the concept of development of creative (creative) industries and mechanisms for the implementation of state support for them in large and large urban agglomerations.

Creative industries will allow regions to strengthen production potential, tourism, small and medium-sized businesses, increase the level of employment, especially among young people, women and people with disabilities [13]. It should be noted that creative industries create value that makes a significant contribution to the development of mankind.

So, for example, this is the use of creative potential and intellectual capital: the more strongly creative industries develop in the region of the country, the more lively the territories.

Creative industries create products for different levels of markets that do not have spatial constraints and barriers in the areas of production and consumption. The advantages of digitalization (artificial intelligence, innovative technologies, virtual and augmented reality) stimulate the development of creative industries. Creative industries have the characteristic of rapid response and response to changing socio-economic situations, which quickly flow into new formats and interactions.

Conclusions. In conclusion, the article highlights the pace of development of the creative industry is much higher than in traditional sectors of the economy, and even during the economic downturn, the volume of the global creative sector increased by 14%. The global indicator of the increase in the share of creative

industries in the structure of the economy shows a stable trend: in developed countries, their share in GDP is from 5 to 9% [14].

The development of creative industries provides for the disclosure of the creative, intellectual, innovative potential of national ecosystems, their adaptation in the context of deep and dynamic changes [17]. It can be concluded that the driving force behind the development of various creative industries is new technologies responsible for quick access to the means of creative production.

In modern society, not only a material thing can be a commodity, but also knowledge. Later on, knowledge becomes a brand, is stylized and acquires its own characteristics, and territorial competitiveness, as a rule, is determined by their originality and uniqueness.

REFERENCES:

1. Aytan Asker Abasova (2023) Creative industry of cities and regions: main features. *Economics of the transport complex*, vol. 42, pp. 143–152.
2. Aytan Asker Abasova, Lala Aziz Alekperova (2023) Classification of costs and methods of their management in the system of strategic control. *Economy and region*, no. 1 (88), pp. 152–159.
3. Aytan Asker Abasova, Kamala Mehdi Mamedova (2022) Analysis of the development of innovative systems in the liberated territories of Azerbaijan. *Kharkiv International Scientific Conference international scientific conference international scientific conference*.
4. Mammadova K. M. (2022) *Strategic management and leadership*. Baku: Publishing Polygraph center, 225 p.
5. Florida R. (2008) Hansı şəhəriniz var? Yaradıcı iqtisadiyyat həyatınızın harada yaşayacağınıza dair ən vacib qərarı necə verir. *Basic Books*.
6. Kate Oakley və Jonathan Uord (2018) Yaradıcı iqtisadiyyat, kritik perspektivlər, mədəni meyllər, no. 27(5), pp. 311–312.
7. Simon Morton (2018) Xəyali Yaradıcı iqtisadiyyata töhfələr: universitetlər və yaradıcı sektor, mədəni meyllər, no. 27(5), pp. 327–338.
8. Brigak O. V., Romanets I. I. (2020) Rəqəmsallaşma şəraitində iqtisadi sistemlərin inkişafının yeni paradıqması. "Kubstu-nun Elmi əsərləri" elektron şəbəkə politematik jurnalı. No. 1. P. 55–63.
9. Brigak O. V., Romanets I. I. (2020) Yeni iqtisadi reallığın müasir tendensiyaları: yaradıcılıq, rəqəmsallaşma, hədəfləmə. büdcə təşkilatlarında mühasibat və vergi. No. 10. P. 5–13.
10. Mokyr Joel (June, 2007) Knowledge, Enlightenment, and the Industrial Revolution: Reflections on The Gifts of Athena. *History of Science*, vol. 45, no. 2, pp. 185–196. Müasir şəhərlər və regionun mərkəz nöqtələri sosial-iqtisadi inkişafın əsas problemlərin konsentrasiyası kimi.

UDC 338.45:332.024

JEL O31

Aytan Asker Abasova, Candidate of Technical Sciences., Associate Professor. **Kamala Mehdi Mamedova**, Ph. D. (Economics) Associate Professor. **Lala Aziz Alekperova**, Senior Lecturer, Azerbaijan University of Architecture and Construction, Baku, Azerbaijan. **Creative industry of cities and regions: main features.**

The article focuses on the need to develop creative industries of cities and regions as an impetus to increase the economic potential of territories and expand the range of goods and services produced within territories and translate the local identity of territories into the global world. It has been concluded that the main characteristic of creative industries is the presence of a source of individual creativity, skills and talents with the potential to create jobs and well-being through the production and operation of intellectual property. A number of positive effects of the development of creative industries (economic, social, cultural, innovative) were highlighted, which makes it possible to flexibly enter the new economic reality and contributes to the implementation of mechanisms for creating the creative potential of cities and regions. Undoubtedly, today creativity is becoming the driving force of economic growth and innovation in the post-industrial economy, especially important for the strategic goals of the non-raw material economic orientation of Russia. Thus, S. Novikova concludes that the creative economy is a modern progressive form of socio – economic development based on the intellectual and creative dominance of Labor and capital.. The economy and society are now experiencing an active process of digital transformation, which greatly transforms economic reality, complementing it with the potential of artificial intelligence, robotics, virtual reality, highly developed competencies, technologies of creative thinking. We believe that in modern conditions, research aimed at creating and implementing stimulating conditions and factors of production for the development of creative industries that give a powerful impetus to economic progress is gaining particular relevance. Let us turn to the methodology for studying the main features of creative industries in economics. In a number of scientific publications, creative industries are called "Cognition", which acts as the main influential factor in the development of the knowledge economy. Undoubtedly, the increase in knowledge is the main source of increasing human

well-being. J. According to Mokyr, analyzing the history of human creative activity, an increase in the volume of knowledge is the result of people's persistent desire for invention and innovation, even in the absence of institutional incentives. Structural and price changes in factor markets have changed incentives to gain new knowledge about the means of production.

Keywords: creative industries, intellect, creativity, innovation, regional economy, digital economy.

УДК 338.45:332.024

JEL O31

Абасова Айтян Аскер, кандидат технічних наук, доцент. **Мамедова Кямала Мехді**, доктор філософії з економіки, доцент. **Алекперова Лала Азіз**, старший викладач, Азербайджанський університет архітектури та будівництва. **Креативна індустрія міст та регіонів: основні риси.**

У статті акцентується увага на необхідності розвитку креативних індустрій міст і регіонів як стимулу для збільшення економічного потенціалу територій і розширення асортименту товарів і послуг, вироблених на територіях, а також трансляції місцевої ідентичності територій в глобальний світ. Було зроблено висновок, що основною характеристикою креативних індустрій є наявність джерела індивідуальної творчості, навичок і талантів, що володіють потенціалом для створення робочих місць і добробуту за рахунок виробництва та експлуатації інтелектуальної власності. Був виділений ряд позитивних ефектів розвитку креативних індустрій (економічних, соціальних, культурних, інноваційних), що дозволяє гнучко вписуватися в нову економічну реальність і сприяє впровадженню механізмів створення творчого потенціалу міст і регіонів. Безсумнівно, сьогодні креативність стає рушійною силою економічного зростання та інновацій в постіндустріальній економіці, особливо важливою для досягнення стратегічних цілей несировинної орієнтації економіки Росії. Таким чином, С.Новікова приходять до висновку, що креативна економіка – це сучасна прогресивна форма соціально-економічного розвитку, заснована на інтелектуальному і творчому домінуванні праці і капіталу. Економіка і суспільство зараз переживають активний процес цифрової трансформації, який значно трансформує економічну реальність, доповнюючи її потенціалом штучного інтелекту, робототехніки, віртуальної реальності, високорозвиненими компетенціями, технологіями творчого мислення. Ми вважаємо, що в сучасних умовах особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на створення і впровадження стимулюючих умов і факторів виробництва для розвитку креативних індустрій, що надають потужний імпульс економічному прогресу. Звернемося до методології вивчення основних особливостей креативних індустрій в економіці. У ряді наукових публікацій креативні індустрії називаються "когнітивними", які виступають в якості основного впливового чинника в розвитку економіки знань. Безсумнівно, збільшення обсягу знань є основним джерелом підвищення добробуту людини. Дж. За словами Мокіра, який аналізує історію творчої діяльності людини, збільшення обсягу знань є результатом наполегливого прагнення людей до винахідництва та інновацій, навіть за відсутності інституційних стимулів. Структурні та цінові зміни на ринках факторів виробництва змінили стимули до отримання нових знань про засоби виробництва.

Ключові слова: креативні індустрії, інтелект, креативність, інновації, Регіональна економіка, цифрова економіка.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кудінов Олександр Миколайович*, аспірант, старший викладач кафедри економіки,
підприємництва та маркетингу
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0003-3196-2520

© Кудінов О.М., 2024

Стаття отримана редакцією 02.05.2024 р.
The article was received by editorial board on 02.05.2024

Вступ. Формування регіональної економічної політики в Україні має відбуватись з використанням європейського досвіду, адже Україна взяла чіткий курс стати повноправним членом ЄС. Процес регіонального розвитку в розвинутих країнах передбачає дотримання внутрішніх Директив ЄС, а отже має орієнтуватись на виконання цілей сталого розвитку. В цьому контексті повноваження та відповідальність щодо формування регіональної економічної політики має бути передана у повній мірі органам місцевого самоврядування, які відіграють вирішальну роль у контексті діючої реформи децентралізації. Розуміння того, як ці органи інтерпретують цілі сталого розвитку та діють відповідно до них, має важливе значення для оцінки прогресу на шляху до євроінтеграції нашої країни. Вивчення процесів, пов'язаних із впровадженням цілей сталого розвитку органами місцевого самоврядування в рамках децентралізованих систем дозволяє побудувати ефективну стратегію регіонального управління та передбачає виявлення проблем і можливостей при реалізації концепції сталого розвитку на місцевому рівні.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку теоретичних засад державного управління регіональним розвитком зробили вчені: Архипенко І. [1], Грищенко І. [2], Качний О. [3], Капітан О., Нестеренко А. [4], Жигор О., Кульминчук Н. [5], Карташов Є. та інші [6].

Вітчизняні вчені в Україні досліджували європейські економічні проблеми та перспективи інтеграції України до ЄС, ці теоретичні основи вивчення державного управління на регіональному рівні в контексті євроінтеграції висвітлені у працях таких науковців, як Лахижа М. [7], Зігунов В., Корсакова О. [8], Мельнишин Л. [9], Осіпова Л. [10].

Метою статті є дослідження особливостей формування регіональної економічної політики в умовах євроінтеграції орієнтуючись на цілі сталого розвитку, а також розроблення моделі формування регіональної економічної політики.

Основний матеріал і результати. Вирішуючи нагальну потребу сталого регіонального розвитку в умовах децентралізованих структур влади, органи місцевого самоврядування дедалі частіше впроваджують серію стратегічних реформ, спрямованих на зміну своєї операційної системи. Ці стратегії зосереджені насамперед на перегляді існуючих систем місцевого самоврядування та адміністративно-територіальних систем з метою їх більшої відповідності принципам децентралізації. Пропонуючи концептуальні напрями реформи, органи місцевого самоврядування закладають основу для більш автономної, ефективної та чутливої моделі управління, яка може краще задовольняти потреби своїх виборців. Такий підхід спрямований не лише на посилення спроможності органів місцевого самоврядування в управлінні своїми справами, а й на те, щоб ці реформи сприяли досягненню мети щодо сталого розвитку в регіонах [11].

Реалізація цілей сталого розвитку органами місцевого самоврядування в контексті євроінтеграції та децентралізації є складним і критичним викликом у динамічному середовищі України. Оскільки

органи місцевого самоврядування здійснюють перехід до європейських стандартів і вирішують нагальні екологічні, економічні та соціальні проблеми в межах своєї юрисдикції, потреба в стратегічних реформах стає все більш очевидною і вони мають бути спрямовані на розширення повноважень органів місцевого самоврядування для ефективного тлумачення та реалізації цілей сталого розвитку, сприяючи таким чином загальному успіху ЦСР на регіональному рівні.

Вкрай важливо надалі продовжувати моніторинг і оцінку впровадження цих реформ, визначити будь-які обмеження або прогалини, які можуть виникнути. Актуальності набувають дослідження майбутніх напрямків підвищення ефективності сталого розвитку в рамках децентралізованих систем.

Саміт Організації Об'єднаних націй, що відбувся у вересні 2015 року переставив світу трьохелементну модель сталого світового розвитку, що складається з трьох компонентів: економіка, екологія та соціум. На думку світових лідерів при гармонійному використанні цих компонент можна досягти комфортного якісного життя одночасно піклуючись про майбутнє нащадків, оминаючи екологічні катастрофи. В умовах інтеграції України до Європейського союзу, а отже при стратегічному бажанні бути частиною глобалізованого світу, на основі європейської моделі сталого розвитку була створена національна модель стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».

Відповідно до показників щодо досягнення цілей сталого розвитку, перший етап реалізації стратегії відбувся відверто не вдало. Оскільки згідно моніторингового звіту 2020 року Україна до 2030 року зможе реалізувати тільки 4 із 17 зазначених цілей (рисунок 1), однак в умовах війни пріоритети кардинально змінилися. На сьогоднішній день першочергово постає завдання обороноздатності та соціального захисту населення, що може слугувати результатом уповільнення стратегічного планування. На основі національних цілей сталого розвитку територіальні громади України сформуливали свої стратегії розвитку Територіальних громад. Таким чином затверджена стратегія сталого розвитку не втратила свою актуальність, однак на сьогоднішній день, коли Україна стала кандидатом на членство до Європейського союзу кардинально змінились підходи, щодо реалізації регіональних стратегій розвитку.

Європейською Комісією 8 листопада 2023 року було ухвалено «Пакет розширення 2023» та ініціалізовано переговори з Україною. Натомість Україна публічно оприлюднила звіт про готовність щодо інтеграції [13]. Передбачено, що у 2024 році у рамках євроінтеграції Україна, зокрема, має:

- реконструювати та модернізувати Державну стратегію регіонального розвитку з метою досягнення принципу багаторівневого врядування та вирішення регіонально-орієнтованих задач;
- вжити необхідних заходів для реалізації регіональної економічної політики в умовах війни;
- посилити рівень міжрегіонального співробітництва та співробітництва з іншими суб'єктами господарювання.

Тенденція державної регіональної політики формувалася на принципах збільшення державного фінансування регіонів, однак в умовах війни модель «мирного часу» має негативні наслідки, що відображається на фінансово-економічних показниках регіонів, наслідком чого територіальні

Рис. 1. Результати моніторингового звіту «Цілі сталого розвитку: Україна – 2020 рік»

Джерело: складено автором за [12]

диспропорції почали значно зростати. Саме тому при побудові нових орієнтирів необхідно враховувати нові орієнтири пов'язанні з обороноздатністю та соціальною безпекою, окрім цього важливо не нехтувати економічним, соціальним та екологічним розвитком. Станом на 2021 згідно моніторингових показників тільки 2 цілі національного розвитку мають позитивну регресію та перевиконання показників (рисунок 2), один з яких є сталий розвиток міст і громад. Звичайно, що виконання всіх цілей є стратегічно важливим не тільки для регіонального, а й для національного розвитку.

Проаналізуємо сучасний стан досягнення індикаторів цілей сталого розвитку у співвідношенні до орієнтира 2030 року, що наведений в звіті моніторингових показників досягнення цілей сталого розвитку [12]. Згруповано цілі сталого розвитку у розрізі трьох функціональних складових: екології, економіки та соціуму (рисунок 3).

Досліджуючи індикатори виконання цілей сталого розвитку соціальної складової можна спостерігати, що більшість показників мають позитивну динаміку, однак від'ємні показники мають в більшій мірі індикатори цілі 3, що пов'язано з низьким рівнем фінансування на регіональному рівні закладів охорони здоров'я. Досліджуючи стратегії розвитку територіальних громад можна побачити, що за результатами опитування населення, існує проблематика саме у якості та доступності до медичного обслуговування.

Розглядаючи тенденцію розвитку соціальних індикаторів ЦСР у військовий період, то одні індикатори залишили вектор позитивної динаміки, а інші погіршилися: в більшій мірі це стосується індексаторів цілі 4 – Якісна освіта. Досліджуючи індикатори виконання цілей сталого розвитку економічної складової можна спостерігати, що більшість індикаторів мають позитивну динаміку до 2021 року.

Причому неоднозначні показники припадають на цілі 8, індикатори якої пов'язані з заробітною платою та економічним зростанням. Проведений аналіз показав, що зросла кількість працюючої молоді, одночасно зріс і відсоток індексу фізичного обсягу ВВП. У період воєнного стану індикатори показників виконання цілей сталого розвитку в економічному секторі передбачувано погіршили свої результати.

Рис. 2. Моніторинг показників виконання цілей сталого розвитку станом на 2021 рік

Джерело: складено автором за [14]

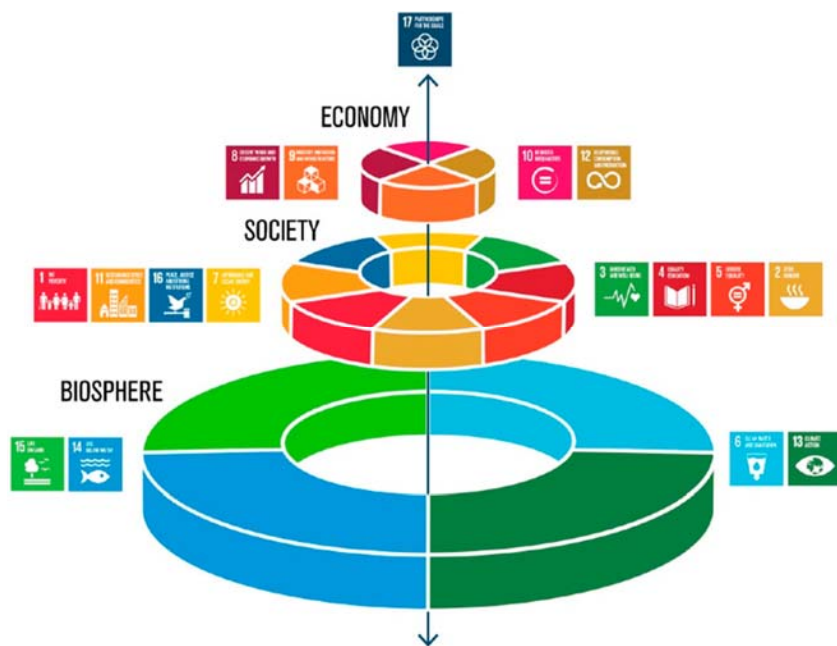

Рис. 3. Групування цілей сталого розвитку у розрізі трьох функціональних складових

Джерело: складено автором за [15]

В умовах війни збільшилася пропозиція робочих місць, однак скоротився попит на особливі спеціальності, зросла кількість смертності, зменшилось чи зупинилось виробництво продукції, ускладнений експорт продукції, зріс рівень інфляції та інші фактори що впливають на економічні індикатори.

Досліджуючи індикатори виконання цілей сталого розвитку екологічної складової варто зазначити, що у період воєнного стану екологічні індикатори мають позитивну динаміку.

Звичайно, що позитивна динаміка не відображає успішність реалізації ЦСР, саме тому для точної оцінки, яка з трьох складових розвитку має більш позитивний успіх, оцінено відсоток їх виконання на 2020 рік (рисунок 4). Проведений аналіз показав, що найбільш успішно реалізовано соціальну політику ЦСР, а найгірше виконання ЦСР має економічна сфера, відсоток виконання моніторингових показників складає всього 30%, а враховуючи статистичні дані 2022–2023 років ситуація ще більше погіршилась.

Для реалізації національних цілей сталого розвитку необхідно враховувати регіональні особливості та можливості, відповідно нами пропонується модель формування регіональної економічної політики з врахуванням ЦСР (рисунок 5).

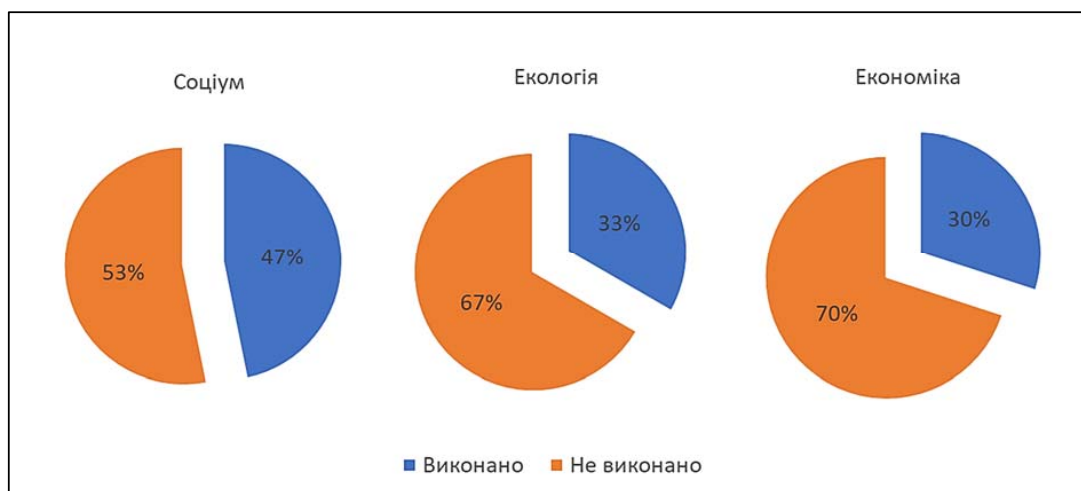

Рис. 4. Динаміка виконана і невиконання орієнтовних показників ЦСР у 2020 році

Джерело: складено автором за [12; 14]

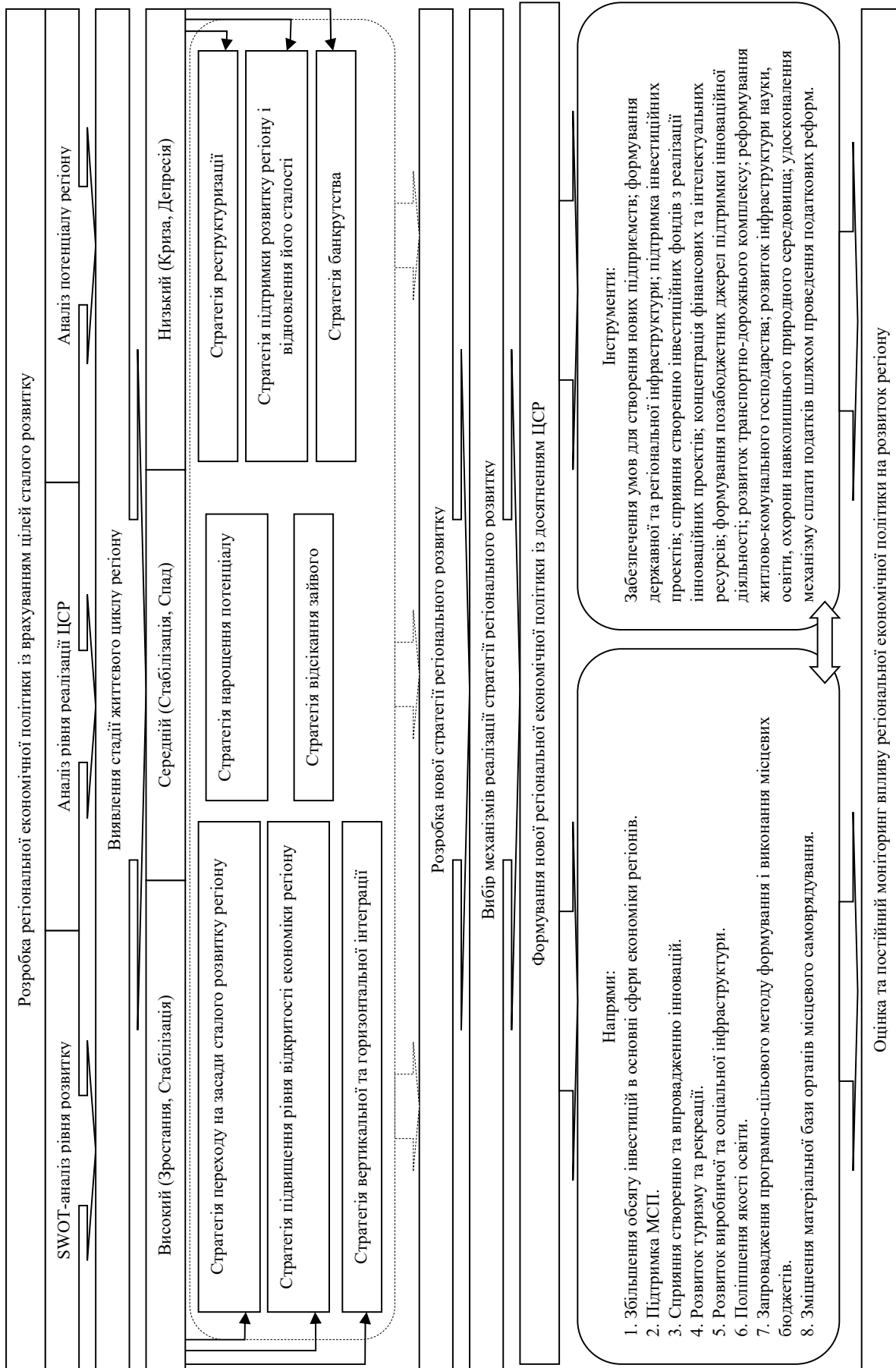

Рис. 5. Модель формування регіональної економічної політики з врахуванням ЦСР

Джерело: авторська розробка

Так як в ході дослідження було виявлено, що існуюча регіональна політика не сприяє підвищенню рівня реалізації ЦСР, а в сучасних умовах проблема нарощення потенціалу регіону стає дедалі складнішими, виникає необхідність у коригуванні наявної політики у відповідності до європейських стандартів. У цьому контексті застосування стратегічного підходу до регулювання розвитку регіонів передбачає запровадження організаційного механізму, що дозволить узгодити функції і відповідальність місцевих органів з їхніми власними можливостями і наявними ресурсами. Стратегія розробляється з врахуванням інтересів регіону, його можливостей з узгодженням потреб різних груп, верств, класів населення.

Розвиток регіональної економічної політики може вважатися сталим лише тоді, коли будуть збалансовано взаємодіяти між собою структурні елементи економіки регіону та гармонійними будуть взаємовідносини і поведінка груп економічних суб'єктів.

У цьому випадку механізми регулювання регіонального розвитку можуть бути ефективними та дієвими, тому що не тільки будуть збалансовані соціальні, економічні та екологічні параметри різних сфер регіональної економіки, але й буде досягнуто домовленостей між групами економічних суб'єктів щодо дотримання цих параметрів[6].

Моніторинг ключових проблем розвитку регіону, розв'язання яких можливе тільки на основі повномасштабного застосування принципів стійкого розвитку, дозволяє сформулювати основні рекомендації з упровадження принципів стійкого розвитку:

- надання прямих експортних кредитів;
- підвищення рівня інвестиційної діяльності;
- надання бізнесу податкових пільг;
- амортизаційна політика, що забезпечує відновлення морально й фізично зношених засобів виробництва за рахунок відповідного фонду (утвореного шляхом відрахування частини прибутку, звільненої від оподаткування) [8];
- підтримка інновацій та інноваційної діяльності МСП;
- покращення взаємовідносин між владою, громадою, бізнесом та ЗВО;
- залучення фахівців з різних галузей для формування регіональної політики;
- захист навколишнього середовища на основі контролю викидів, поводження з відходами тощо;
- поглиблення фінансової децентралізації з метою ефективного використання ресурсів та потенціалу регіону;
- SMART-спеціалізація регіону, визначення конкурентних переваг.

Висновки. При формуванні регіональної економічної політики органам місцевого самоврядування слід враховувати цілі сталого розвитку. У ході дослідження було виявлено, що частка реалізації ЦСР регіонами України на сьогодні невелика. Звичайно, що невизначеність середовища, безліч ризиків і загроз впливають на реалізацію регіональної політики, проте у регіонах має бути забезпечене відтворення трудового потенціалу, досягтися оптимальні пропорції між секторами і галузями економіки через підвищення рівня життя населення шляхом розвитку соціально-економічного потенціалу, поліпшення бізнес-клімату, підвищення інвестиційного іміджу і поглиблення торгівельно-економічного співробітництва з іншими країнами/регіонами шляхом налагодження партнерських відносин. Варто також підняти якість та ефективність державного управління, зокрема у сфері фінансово-бюджетного регулювання у частині вдосконалення міжбюджетних відносин, а також надалі знижувати рівень корупції та тіньового сектору економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ахипенко І. Зарубіжний досвід формування й реалізації регіональної економічної політики. *Public Administration*. 2019. № 2. С. 32–41.
2. Грищенко І.М. Зарубіжний досвід управління регіональним розвитком. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf
3. Качний О.С. Формування та реалізація дієвих механізмів державного управління соціально-економічними процесами регіонального рівня. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5.
4. Капітан О., Нестеренко А. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток соціальної сфери України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. № 29. С. 260–266.
5. Жихор О.Б., Кузьминчук Н.В. Модель державного регулювання розвитку регіону: стратегічні, тактичні та операційні напрями. *Вісник Університету Банківської Справи Національного Банку України*. 2013. № 1 (16). С. 21–25.

6. Карташов Є.Г та ін. Державне та регіональне управління: підручник/ за заг. ред. Є.Г. Карташова. Київ, 2019. 223 с.
7. Лахижа М.І. Геополітичний вимір європейської інтеграції України: проблема національної ідентифікації та відповідальності. *Економіка та держава*. 2019. № 26. URL: https://www.researchgate.net/profile/Lilia-Makarenko/publication/350729254_Politicna_kultura_ak_cinnik_integracii_ta_konsolidacii_suspilstva_teoreticni_zasadi_doslidzenna/links/606ef7eeabfdcc5f778e1cc1/Politicna-kultura-ak-cinnik-integracii-ta-konsolidacii-suspilstva-teoreticni-zasadi-doslidzenna.pdf#page=26
8. Зігунов В.М., Корсакова О.С. Інноваційні засади формування регіональної політики України в умовах євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
9. Мельнишин Л.В. Регіональна політика стосовно сталого розвитку України в контексті європейської інтеграції. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Дніпро. 2020. Вип. 2(45). С. 118–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2020_2_16
10. Осіпова Л.В. Вплив євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. № 2. С. 75–79
11. Білан А. Аналіз діяльності органів місцевого самоврядування як інноваційний інструмент для сталого розвитку. *Грааль науки*. 2021. № 5. С. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.001>
12. Моніторинговий звіт “Цілі сталого розвитку. Україна, 2020”. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report>
13. Звіт про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС за 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/opublikovano-zvit-pro-vykonannya-uhody-pro-asotsiatsiiu-mizh-ukrainoiu-ta-ies-za-2023-rik>
14. Державна служба статистики України. Офіційна веб-сторінка. 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2024).
15. Designing Responsible Innovation Ecosystems for the Mobilisation of Resources from Business and Finance to Accelerate the Implementation of Sustainability. A View from Industry. *Journal of Sustainability Research*. 2020. Vol. 2. No. 4. DOI: <https://doi.org/10.20900/jsr20200033>

REFERENCES:

1. Arkhytenko I. (2019) Zarubizhnyi dosvid formuvannya y realizatsii rehionalnoi ekonomichnoi polityky [Foreign experience of management regional development]. *Public Administration*, no. 2, pp. 32–41.
2. Gryshchenko I. (2018) Zarubizhnyi dosvid upravlinnia rehionalnym rozvytkom [Foreign experience of management regional development]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 5. Available at: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/5.pdf
3. Kachniy O. (2018) Formuvannya ta realizatsiia diievykh mekhanizmiv derzhavnogo upravlinnia sotsialno-ekonomichnymy protsesamy rehionalnoho rivnia [Formation and implementation of direct mechanisms of public administration by social]economic processes of regional level]. *Derzhavne upravlinnia. Investytsii*. vol. 5.
4. Kapitan O. I., Nesterenko A. (2021) Vplyv yevrointehratsiinykh protsesiv na rozvytok sotsialnoi sfery Ukrainy. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, vol. 29, pp. 260–266.
5. Zhykhor O. B., Kuzmynchuk N. V. (2013) Model derzhavnogo rehuliuвання rozvytku rehionu: stratehichni, taktychni ta operatsiini napriamy [Model of state regulation of regional development: strategic, tactical and operational directions]. *Visnyk Universytetu Bankivskoi Spravy Natsionalnoho Banku Ukrainy*, no. 1 (16), pp. 21–25.
6. Kartashov Ye. H., Yevdokymov V. V., Drahan I. O., Datsii O. I., Hrytsyshen D. O., Aleinikova O. V. (2019) Derzhavne ta rehionalne upravlinnia: pidruchnyk [State and regional administration: book]. Kyiv. (in Ukrainian)
7. Lakhizha M. (2019) Heopolitychnyi vymir yevropeiskoi intehratsii Ukrainy: problema natsionalnoi identyfikatsii ta vidpovidalnosti [Geopolitical measurement of european integration of Ukraine: the problem of national identification]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, vol. 26. Available at: <http://surl.li/uikzw> (Accessed February 13, 2024).
8. Zigunov V. M. and Korsakova O. S. (2018) Innovative foundations for the formation of Ukraine's regional policy in the context of european integration. *Efektivna ekonomika*, vol. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6437>
9. Melnyshyn L. V. (2020) Rehionalna polityka stosovno staloho rozvytku Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Regional policy on sustainable development of ukraine in the context of european integration]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannya – Public administration and local government*, vol. 2, no. 45, pp. 118–126
10. Osipova L. V. (2016) Vplyv yevrointehratsiinykh protsesiv na ekonomichnyi rozvytok Ukrainy [The impact of integration processes on the economic development of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*, no. 2, pp. 75–79.
11. Bilan A. (2021) Analiz diialnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannya yak innovatsiinyi instrument dlia staloho rozvytku. *Hraal nauky – Grail of Science*. No. 5. pp. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.001>
12. Monitorynhoviy zvit “Tsili staloho rozvytku. Ukraina, 2020”, available at: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report>
13. Zvit pro vykonannya Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS za 2023 rik. uriadovi portal [Report on the implementation of the EU-Ukraine Association Agreement for 2023 published. Government portal]. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/opublikovano-zvit-pro-vykonannia-uhody-pro-asotsiatsiiu-mizh-ukrainoiu-ta-ies-za-2023-rik> (accessed June 1, 2024).

14. The official site of Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed May 5, 2024).

15. Dreyer Marc & von heimburg Joachim & Goldberg Anne & Schofield Monica (2020) Designing Responsible Innovation Ecosystems for the Mobilisation of Resources from Business and Finance to Accelerate the Implementation of Sustainability. A View from Industry. *Journal of Sustainability Research*, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.20900/jsr20200033>

УДК 332.142(477):339.922

JEL E17, E61, O11, O21, R11, R58

Кудінов Олександр Миколайович, аспірант, старший викладач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Особливості формування регіональної економічної політики в умовах євроінтеграції.**

У статті розглядається формування регіональної економічної політики в Україні в контексті європейської інтеграції на основі реалізації цілей сталого розвитку. Підкреслюється важливість органів місцевого самоврядування в реалізації цих цілей і необхідність стратегічних реформ для розширення їх повноважень. Дослідження висвітлює проблеми, з якими стикаються органи місцевого самоврядування під час переходу на європейські стандарти та вирішення екологічних, економічних та соціальних проблем. В ході аналізу було виявлено, що існуюча регіональна політика не сприяє підвищенню рівня реалізації ЦСР, а в сучасних умовах проблема нарощення потенціалу регіону стає дедалі складнішою, виникає необхідність у коригуванні наявної політики у відповідності до європейських стандартів. Доведено, що у такому контексті застосування стратегічного підходу до регулювання розвитку регіонів передбачає запровадження організаційного механізму, що дозволить узгодити функції і відповідальність місцевих органів з їхніми власними можливостями і наявними ресурсами. Стратегія розробляється з врахуванням інтересів регіону, його можливостей з узгодженням потреб різних груп, верств, класів населення. У статті аналізується прогрес досягнення цілей сталого розвитку в соціальній, економічній та екологічній складових, відзначаються аспекти та сфери, які потребують покращення. Запропоновано модель формування регіональної економічної політики з урахуванням ЦСР для подолання регіональних диспропорцій та посилення загального розвитку. Виявлено, що регіональна економічна політика потребує адаптації до європейських стандартів і має бути спрямована на збільшення інвестицій, підтримку МСП, сприяння інноваціям, розвиток туризму, покращення інфраструктури та підвищення рівня освіти. Запропоновано напрями та інструменти формування регіональної економічної політики, а також доведена необхідність моніторингу з ефективності впровадження принципів сталого розвитку, які є вирішальними для збалансованого економічного, соціального та екологічного прогресу.

Ключові слова: регіональна політика, регіональна економічна політика, сталий розвиток, цілі сталого розвитку, економіка, управління, стратегія.

UDC 332.142(477):339.922

JEL E17, E61, O11, O21, R11, R58

Oleksandr Kudinov, PhD student, Senior Lecturer of the Economics, Entrepreneurship and Marketing Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Features of the regional economic policy formation in the conditions of European integration.**

The article examines the formation of regional economic policy in Ukraine in the context of European integration based on implementing sustainable development goals. The importance of local self-government bodies in implementing these goals and the need for strategic reforms to expand their powers are emphasized. The study highlights the problems faced by local self-government bodies during the transition to European standards and solving environmental, economic, and social issues. During the analysis, it was found that the existing regional policy does not contribute to increasing the level of implementation of the SDGs, and in modern conditions, the problem of increasing the region's potential is becoming more and more difficult, there is a need to adjust the existing policy by European standards. It is proven that in this context, the application of a strategic approach to the regulation of the region's development involves the introduction of an organizational mechanism that will allow to harmonization of the functions and responsibilities of local bodies with their own capabilities and available resources. The strategy is developed considering the interests of the region, its capabilities, and coordinating the needs of various groups, and classes of the population. The article analyzes the progress of the sustainable development goals

achieved in the social, economic, and environmental components, and points out the aspects and areas that need improvement. A model for the formation of regional economic policy is proposed, considering the SDGs to overcome regional disparities and strengthen overall development. It was revealed that the regional economic policy needs to be adapted to European standards and should be aimed at increasing investments, supporting SMEs, promoting innovation, developing tourism, improving infrastructure and raising the level of education. The directions and tools for the formation of regional economic policy are proposed, as well as the need for monitoring the effectiveness of the principles of sustainable development implementation, which are crucial for balanced economic, social and environmental progress, is proven.

Keywords: regional policy, regional economic policy, sustainable development, sustainable development goals, economy, management, strategy.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ, ПІДХОДИ І ТЕНДЕНЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МІСТОМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Лахижа Микола Іванович*, доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління, адміністрування та права
Діденко Олег Григорович**, кандидат наук з державного управління, докторант,
депутат Полтавської обласної ради,
Єрмоменко Сергій Михайлович***, аспірант кафедри публічного управління,
адміністрування та права
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0001-8676-4578

**ORCID 0009-0006-8622-4938

***ORCID 0009-0005-8685-3016

© Лахижа М.І.

© Діденко О.Г.

© Єрмоменко С.М.

Стаття отримана редакцією 24.04.2024 р.

The article was received by editorial board on 24.04.2024

Вступ. Управління сучасним містом, зокрема, управління його комунальним господарством, належить до актуальних питань, що визначається високим суспільним значенням цього процесу та його постійною модернізацією. Розглядаючи управління містом як складний процес розробки публічної політики та програмування, організації, впровадження і контролю її втілення, необхідно відзначити й різних акторів цього процесу – громадськість, міську владу, бізнес, органи державної влади та інші.

Розглядаючи теорію, як «логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності» чи «сукупність поглядів, суджень кого-небудь, з яких випливають певні правила поведінки» [1, с. 520], важливо виявити вузлові проблеми та тенденції розвитку управління містом.

Термін «проблема» трактується як «складне теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення» [1, с. 16]. Розглядаючи управління як сукупність скоординованих заходів для досягнення певної мети, необхідно наголосити, що процес управління спрямований на попередження появи чи на вирішення існуючих проблем. З теоретичної точки зору важливо ці проблеми передбачити, описати, запропонувати шляхи вирішення.

Безумовно, що в умовах воєнного стану на перше місце виходять викликані війною проблеми, які стосуються всіх громадян України. Вплив війни призводить до зміни управлінських пріоритетів та появи нових тенденцій у житті суспільства. Їх реалізація є актуальною і вкрай необхідною не лише для розвитку, а й для виживання міст.

Разом з тим, на країну впливають і зовнішні фактори. Наприклад, значним є вплив глобалізації, диджиталізації, тенденція до посилення публічності в управлінських процесах тощо. З отриманням статусу кандидата в ЄС Україна має виконувати нові вимоги та враховувати їх при плануванні розвитку міст.

Окремо доцільно розглядати вплив на міста воєнних дій. Зважаючи на постійні військові операції в різних частинах світу, це фактор впливу набув, на жаль, досить широкого поширення.

Гіпотеза нашого дослідження виходить із положення про центральне місце громадян, об'єднаних у територіальну громаду, в процесах публічного управління, яке визначається поєднанням зовнішніх тенденцій розвитку та факторів впливу із врахуванням місцевої специфіки.

Огляд останніх джерел, досліджень і публікацій свідчить про значну увагу українських вчених до питань управління містом, проте теоретичні аспекти цього процесу розглядалися в основному в перші десятиліття XXI століття в рамках дослідження історії та потенціалу органів місцевого самоврядування – Куйбіда В.С. [2] та інші. Варто виділити праці В.М. Бабаєва [3], О.В. Димченко [4; 5] та інші публікації вчених Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, присвячені оптимізації управління житлово-комунальним господарством. Концептуальні та стратегічні проекти з проблем розвитку та реформування міст, перспективні напрямки їх розвитку розглядаються в колективній монографії під заг. ред. В.Т. Семенова [6]. Помітно посилилася увага науковців до питань організації надання органами місцевого самоврядування якісних муніципальних послуг [7]. Реновація промислової забудови та її адаптація до сучасного міського середовища розглядається групою авторів (Ю.І. Гайко, Є.Ю. Гнатченко, О.В. Завальний, Е.А. Шишкін) [8].

В останні роки посилилася увага до інновацій в управлінні містом, викликаних технологічною революцією, децентралізацією та зростанням уваги до людських ресурсів. Так, Андрієнко А.О. розриває процес впровадження концепції «Smart City» в управління великими містами України [9].

Серед останніх досліджень варто виділити також колективну монографію «Соціально-психологічний супровід у мегаполісі», особливо актуальним є звернення до аналізу соціально-психологічних проблем мешканців цих міст у мирний час і в час війни [10]. Важливими є публікації в рамках проектів, які реалізуються в Україні за іноземною допомогою. Наприклад, спрямований на покращення стратегій розвитку міст Проект ПРОМІС (Партнерство для розвитку міст), який реалізувався в Україні за канадської підтримки [11]. Необхідно відмітити й значну кількість теоретичних досліджень проблем публічного управління, опублікованих у фахових виданнях, зокрема, важливі матеріали, що публікувалися у щомісячному науково-практичному журналі НАДУ при Президентіві України «Управління сучасним містом».

У процесі дослідження авторами цієї статті проаналізовані також праці зарубіжних авторів, присвячені теоретичним аспектам управління містом. Враховувався й тривалий власний досвід роботи в органах державної влади (Лахижа М.І.) та органах місцевого самоврядування (Діденко О.Г., Єрьоменко С.М.), зокрема, участі у підготовці обласних і міських стратегій та програм розвитку.

Мета та завдання даного дослідження полягають в осмисленні та узагальненні сучасної практики управління містом, як складною системою та виявленні проблем і основних тенденцій його розвитку.

Основний матеріал і результати. Світові тенденції розвитку міст, а відповідно й тенденції удосконалення публічного управління, формуються зовнішніми процесами глобалізації, глокалізації, інформатизації тощо – екзогенні фактори та внутрішніми – ендегенні фактори. Тенденції світового розвитку неодноразово були предметом аналізу і відображені, зокрема, у доповідях Світового банку. Варто виділити Доповідь за 2009 рік, присвячену питанням трансформації світової географії [12]. Обґрунтовано положення, що рівномірний просторовий розподіл росту означає його гальмування, а не скорочення бідності. Тому завдання центральних урядів та органів місцевого самоврядування вбачається у забезпеченні доступу до глобального ринку, підтримці економічних процесів та докладенні зусиль для вирівнювання рівня життя. Урбанізація розглядається як ключовий фактор соціально-економічного розвитку за умови регіональної інтеграції та розвитку територій. Зростання щільності міст як центрів економічної активності має супроводжуватися розподілом праці та зниженням економічних кордонів: агломерації, інтеграція, міграція, спеціалізація.

Відтак відзначається дві цілі управління містом: реурбанізація великих територій міст та ревіталізація в першу чергу у постіндустріальних районах і створення браунфілдів – парків на основі раніше існуючих виробничих майданчиків з реконструйованими до нових потреб приміщеннями. Все це має сприяти підвищенню компактності міст шляхом використання існуючих транспортних та інших мереж, зниженню витрат на інфраструктуру, а також вирішенням соціальних та екологічних проблем.

Наступним викликом вважається поширення процесів зміни ендегенних цінностей, що веде до уніфікації урбанізованих територій і знижує їх конкурентоспроможність. На думку експертів, місцеві культурні цінності територіальних громад є потенційною базою для отримання конкурентних переваг за умови, що вони визначені та перетворені в спеціалізацію, пов'язану з інноваційними економічними та соціальними рішеннями. Тому метою органів публічної влади має бути створення ендегенного бачення майбутнього визначених територій, зважаючи на місцеві ресурси, цінності та власні шляхи розвитку. Досягти цього можна лише з допомогою громадськості.

Серед тенденцій розвитку міст варто відзначити посилення їх ролі як економічних центрів. Міста обґрунтовано вважаються головними осередками економічного розвитку. Основна частина світового ВВП в наші дні формується у межах агломерацій, які виникають внаслідок спеціалізації певної території та входження її в єдиний транспортний і виробничий простір. Українськими та зарубіжними вченими відзначається взаємозв'язок урбанізації та розвитку економіки. Проблеми розвитку полягають у зростанні антропогенного навантаження на середовище, забудові зелених зон, диспропорцією інженерно-транспортної інфраструктури тощо.

Економічні фактори та вплив євроінтеграції розглядаються як ключові й при підготовці стратегій розвитку українських міст. Суттєвою є наявність державного регулювання цього процесу. Наприклад, необхідність розробки Стратегії розвитку міста Харкова (2016 р.) пояснювалася впливом таких подій: «прийняттям Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року (постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385); затвердженням Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року (рішення сесії Харківської обласної ради від 05.03.2015 № 1151-VI); відсутністю затвердженої Стратегії розвитку м. Харкова; глобальними викликами, які виникли перед світовою економікою на сьогодні; ризиками, які постали перед економікою України; тенденціями, що склалися в розвитку міст майбутнього в ЄС; підписанням Угоди про асоціацію з ЄС» [13].

Експертами відзначається актуалізація розробки стратегій українських міст під впливом програм міжнародної допомоги – як запорука отримання інвестицій. Цей процес поглибився після прийняття законів «Про засади державної регіональної політики» (2015), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015) та створення Державного фонду регіонального розвитку, як ключового інструменту державної регіональної політики [14; 15].

Так, авторами вже згаданої Стратегії міста Харків враховувалися приклади підготовки швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO», проекту «Підтримка розвитку громади зсередини» Агентства США з міжнародного розвитку USAID, проекту «Регіональне врядування та розвиток» канадської інтернаціональної агенції розвитку, проекту ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України» тощо [13]. Проект «Концепції інтегрованого розвитку м. Полтава – 2030» готувався українськими та німецькими експертами із залученням громадськості.

Положення стратегій деталізується у програмах економічного та соціального розвитку, які є ключовими документами розвитку міст на короткострокову перспективу і скоординовані із завданнями державних, регіональних та інших міських програм. Як правило, виписується профіль громади, а громадськість та експерти залучаються до створення програмних документів (анкетування, опитування, обговорення). Суттєвою є необхідність узгодження позицій керівництва територіальної громади та депутатського корпусу.

Друга тенденція пов'язана з впровадженням економічних, соціальних та екологічних завдань сталого розвитку із забезпеченням балансу інтересів сучасного та майбутніх поколінь. Управління сталим розвитком міста в умовах реалізації реформи децентралізації розглядається українськими вченими, як процес «визначення стратегічних цілей, завдань і цільових пріоритетів, спрямованих на соціально-економічне зростання та досягнення екологічної рівноваги та покращення якості життя населення, що можливо за умови концентрації влади на базовому рівні [16].

При цьому з метою підвищення ефективності стратегічного управління сталим розвитком міста пропонується застосування інтегрованого підходу завдяки об'єднанню зусиль суб'єктів управління та отримання синергетичного ефекту від цього. Необхідність застосування цілісного підходу до урбанізації та розвитку населених пунктів відзначено у Підсумковому документі Конференції ООН зі сталого розвитку «Майбутнє, якого ми хочемо» (20-22 червня 2012 р., м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія) [17].

Врахування загальних тенденцій та особливостей розвитку яскраво проявляється у проблемах, перелік яких більшою мірою залежить від специфіки регіонального розвитку. Ці проблеми є результатом: історичного минулого, сучасного стану країни та її регіонів, рівня входження країни до глобального ринку, відсутності достатньої кількості ресурсів для вирішення проблем тощо.

Проблеми. Аналіз світових тенденцій свідчить про зростаючу роль міст у економічних та політичних процесах сучасності та уніфікацію проблем їх розвитку. Так, польські вчені відзначають такі основні глобальні проблеми, які проявляються в містах: екологічні проблеми (зміна клімату, циклони тощо); бідність та соціальна нерівність; складний доступ до засобів забезпечення життєдіяльності

(вода, продукти, енергія); публічне здоров'я; нові технології (загрози диджиталізації, нерівний доступ до даних тощо); складність планування та управління [18].

Відзначаються такі групи проблем розвитку польських міст, які, на нашу думку, можна віднести й до українських міст (Таблиця 1):

Таблиця 1

Проблеми розвитку польських міст

Групи	Проблеми
Соціально-культурна сфера	освіта, соціальна допомога, соціальні патології, безпека, безробіття, охорона здоров'я, рекреаційні та культурні заклади, міграція
Економіка та інфраструктура	управління водопостачанням та каналізацією, комунальний бюджет, структура економіки та послуг, муніципальне будівництво, технічна інфраструктура, управління комунальним господарством
екологічно-природні	поводження з відходами, стан навколишнього середовища, шум, забруднення повітря, стан озеленення
урбанізація та просторовий розвиток	Транспорт, будівництво доріг, естетика міста, урбанізація, плани просторового розвитку, зони відпочинку

Джерело: [19]

Як наголошується на сайті Асоціації міст України: «Сучасні українські міста мають сотні проблем» [20], але їх перелік та градація змінилися внаслідок впливу війни через людські втрати та міграцію, руйнування, спад економіки тощо.

В узагальненому вигляді ТОП-10 проблем українських міст та причини, що їх породжують визначені міськими головами – учасниками інноваційної освітньої програми «Школа мерів» (2016 рік) (Таблиця 2).

Таблиця 2

Довоєнні проблеми розвитку українських міст

Основні проблеми розвитку міст	Причини виникнення проблем
Відсутність стратегій розвитку; Необ'єктивне планування і бюджетування; Бюрократична система управління; Корумпованість місцевих органів влади; Відсутність ефективної комунікації між владою і громадою; Нерозвиненість громадянського суспільства щодо залучення місцевого самоврядування; Відсутність інвентаризації та паспортизації майна міста; Відсутність реакції на провокативні дії; Відсутність системної роботи з маркетингу міста; Недостатня кваліфікація кадрів.	Низька активність громадянського суспільства; Відсутність мотивації працівників місцевого самоврядування; Поганий бізнес клімат – рейдерство і корупція; Відсутність інструментів розвитку бізнесу; Відсутність бачення місії міста; Інформаційна закритість міст; Відсутність зовнішнього аудиту; Непрозорий підхід до бюджетування; Неефективність правоохоронної системи; Високий рівень патерналізму; Мала кількість відповідальних місцевих еліт; Спротив корупціонерів відкритості інформації щодо власності.

Джерело: підготовлено авторами на основі [21]

Окремо варто виділити підмічену практиками та експертами ще до війни тенденцію переходу спрямованості зусиль від вирішення проблем мегаполісів до питань розвитку малих міст. Так, у 2018 році експертами (К. Гончарова) було виділено такі їх проблеми: самоідентифікація (ігнорування власного потенціалу та унікального ресурсу); уразливість (помітний вплив загальних проблем); залежність (від політики, діяльності мера, від моновиробництва тощо); відсутність стратегічного мислення (заикленість на проблемах); інертність (надія на державу, меценатів тощо); відсутність комунікації (закритість від світу, від центру, від потенційних партнерів та внутрішня закритість влади і населення); непростота спадковості [22].

Відзначалася сегрегація за інтенсивністю використання міського простору: «центр міста, що мав би виконувати функції репрезентативності та простору, який відповідає за ідентичність міста, характеризується строкатістю навантаження усіх видів діяльності, виступаючи територією дифузії адміністративних та торгових функцій» [23, с. 149].

Пошук шляхів вирішення цих проблем залежить від їх особливостей, можливостей міста, загроз і ризиків при їх розв'язанні. Отже, мова йде про диференційованих, індивідуальний підхід.

Дискусія. Аналіз проблем українських міст в період війни свідчить про посилення їх диференціації внаслідок впливу воєнних дій. Вплив війни посилює необхідність диференційованого підходу до питання планування та реалізації розвитку міст. Розуміння цього помітно з аналізу навчальних програм, наприклад, навчальної мережі з інтегрованого розвитку міст, створеної Асоціацією Міст України у рамках реалізації проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні II», що реалізується в Україні Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) і включає узгодження нормативно-правової бази розвитку міст з метою вступу до ЄС, консультування територіальних громад, проведення засідання робочих груп та навчальних заходів тощо. Реципієнтами програми стали міські ради восьми міст України (Вінниця, Житомир, Київ (Подільський район), Львів, Мелітополь, Полтава, Харків, Чернівці [24]. Ключовими визначено питання децентралізації будівництва, управління новозбудованим соціальним житлом та його утримання

На наш погляд, важливою залишається проблематика сталого розвитку (збалансованість, інноваційність, інклюзивність, соціальна та екологічна спрямованість), що враховує екологічні та демографічні проблеми, які різко загострюються внаслідок впливу війни. Відзначається неминучий в умовах диджиталізації [25] перехід до концепції «розумного міста», що підтверджується європейським досвідом і вимагає посилення участі громадськості в управлінських процесах.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що управління сучасним містом передбачає формування стратегії його розвитку з урахуванням сучасних світових тенденцій та необхідності відповідати вимогам і стандартам в рамках європейської інтеграції. Ключовими є вимоги концепції сталого розвитку.

Специфіка українських міст, пов'язана з впливом війни, збільшує диференціацію за окремими напрямками розвитку: пошук інвестицій, відбудова, ревіталізація, особлива увага до процесів на ринку праці, забезпечення безбар'єрності тощо.

Диференціацію не можна розглядати як однозначно позитивне чи негативне явище, проте її потрібно враховувати і намагатися використати при підготовці стратегій.

Важливо не зациклюватися на проблемах, а бачити в них виклик та прагнути знайти достойну відповідь.

Особливо суттєвими є використання сучасних смарт-технологій згідно концепції «розумного міста» та розвиток партисипативної демократії для максимального залучення громадськості до управлінських процесів. Сучасні виклики управління вимагають соціальної гармонії та формування нових стратегій «знизу вверх».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новий тлумачний словник української мови. П-Я. 3 том. Київ : Аконітб, 2008. С. 520.
2. Куйбіда В. С. Організаційно-функціональні принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : моногр. Київ : МАУП, 2003. 568 с.
3. Бабасв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: Монографія. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2010. 307 с.
4. Димченко О.В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління: монографія. Харк.нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2009. 356 с.
5. Димченко О.В. Методологічні основи управління системною модернізацією та розвитком житлово-комунальних підприємств: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків, 2012. 42 с.
6. Практика інноваційних розробок у сфері територіально-просторового розвитку міст і регіонів : монографія / під заг. ред. В. Т. Семенова, І. Е. Линник; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 300 с.
7. Шаров Ю.П., Сухінін Д. В. Муніципальні послуги: шлях до високої якості : моногр. Мелітополь : ТОВ "Вид. будинок ММД", 2008. 136 с.
8. Ю. І. Гайко, Є. Ю. Гнатченко, О. В. Завальний, Е. А. Шишкін. Реновація промислової забудови та її адаптація до сучасного міського середовища : монографія / за заг. ред. Ю. І. Гайка, Е. А. Шишкіна. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 353 с.
9. Андрієнко А. О. Упровадження концепції «Smart City» в управління великими містами України : монографія. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2023. 196 с.
10. Соціально-психологічний супровід у мегаполісі: колективна монографія / За заг. наук. ред. проф. Резван О. О. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2024. 342 с.
11. Розробка стратегій розвитку міст в Україні: інструкція та огляд практик. Київ. 2019. 42 с.

12. The World Bank, World Development Report 2009. Reshaping Economy Geography. The World Bank, Waszyngton 2009. URL: https://reliefweb.int/report/world/world-bank-annual-report-2009?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw3ZayBhDRARIsAPWzx8p-ctqHL5-4Oc4o6HuweAr0IgKOce9xs2oWR5YJWf4b_xiuWbmiuQQaAlsCEALw_wc
13. Стратегія розвитку Міста Харкова до 2020 року. Проект. Харків. 2016. 93 с. URL: <https://www.city.kharkov.ua/assets/files/docs/zakon/strategy2411.pdf>
14. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
15. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
16. Павліха Н.В., Войчук М.В. Концептуальні засади управління сталим розвитком міста в умовах європейської інтеграції та реалізації реформи децентралізації. *Регіональна економіка*. 2018. № 3. С. 29–35. URL: https://re.gov.ua/re201803/re201803_029_PavlikhaNV,VoychukMV.pdf
17. The future we want : outcome of the Conference on Sustainable Development, Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3826773?ln=ru&v=pdf>
18. Wyzwania dzisiejszych miast - problemy globalne. Linked in. 10.03. 2023. RL: <https://pl.linkedin.com/pulse/wyzwania-dzisiejszych-miast-problemy-globalne-thinkco-pl>
19. Kotus J. Problemy i cele miast Polski. Ruch Prawniczy Rok LXIV – zeszyt 1 – 2002. URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/de4f03b2-134f-4ec9-8958-cf91b60c3694/content>
20. Карта проблем міста. Асоціація міст України. URL: <https://auc.org.ua/ideya/karta-problem-mista>
21. ТОП-10 проблем розвитку українських міст - думка міських голів. Децентралізація. 2016. URL: <https://decentralization.ua/news/1967>
22. Гончарова К. Про проблеми малих міст. Український центр культурних досліджень. 2018. URL: <https://uccs.org.ua/detsentralizatsiia/statti/pro-problemy-malykh-mist/>
23. Соснова Н., Тупісь С. Проблеми містобудівного розвитку малих міст (на прикладі м. Тячева та смтю Буштина Закарпатської області. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository URL: <http://ena.lp.edu.ua>
24. Сприяння інтегрованому розвитку міст в Україні. GIZ. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/128341.html>
25. Лахижа М.І. Диджиталізація в Україні: поняття, проблеми, перспективи та завдання публічного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 2(4). С. 202–213. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-202-213](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-202-213)

REFERENCES:

1. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. P-Ya. 3 tom. K. Akonit. (2008). S. 520 (in Ukrainian)
2. Kuibida V. S. (2003) Orhanizatsiino-funktsionalni pryntsyipy i metody diialnosti orhaniv mistsevoho samovriadvannia : monohr. Kyiv : MAUP. 568 p. (in Ukrainian)
3. Babaiev V. M. (2010) Upravlinnia velykym mistom: teoretychni i prykladni aspekty: Monohrafiia. Khark. nats. akad. misk. hosp-va. Kharkiv : KhNAMH. 307 p. (in Ukrainian)
4. Dymchenko O. V. (2009) Zhytlovo-komunalne hospodarstvo v reformatsiinomu protsesi: analiz, proektuvannia, upravlinnia: monohrafiia. Khark.nats. akad. misk. hosp-va. Kharkiv: KhNAMH. 356 p. (In Ukrainian)
5. Dymchenko O. V. (2012) Metodolohichni osnovy upravlinnia systemnoi modernizatsiiei ta rozvytkom zhytlovo-komunalnykh pidpriemstv: avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.04; Khark. nats. akad. misk. hosp-va. Kharkiv. 42 p. (In Ukrainian)
6. Praktyka innovatsiinykh rozrobok u sferi terytorialno-prostorovoho rozvytku mist i rehioniv : monohrafiia (2016) / pid zah. red. V. T. Semenova, I. E. Lynnyk; Kharkiv. nats. un-t misk. hosp-va im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova 300 p. (In Ukrainian)
7. Sharov Yu. P., Sukhinin D. V. (2008) Munitsypalni posluhy: shliakh do vysokoi yakosti :monohr. Melitopol : TOV "Vyd. budynok MMD", 136 p. (In Ukrainian)
8. Іу. І. Haiko, Ye. Yu. Hnatchenko, O. V. Zavalnyi, E. A. Shyshkin (2021) Renovatsiia promyslovoi zabudovy ta yii adaptatsiia do suchasnoho miskoho seredovyshcha : monohrafiia / za zah. red. Yu. I. Haika, E. A. Shyshkina. Kharkiv. nats. un-t misk. hosp-va im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova. 353 p. (In Ukrainian)
9. Andriienko A. O. (2023) Uprovadzhennia kontseptsii «Smart City» v upravlinnia velykomy mistamy Ukrainy : monohrafiia. Vinnytsia : HO «Ievropeiska naukova platforma». 196 p. (In Ukrainian)
10. Sotsialno-psykholohichni suprovid u mehopolisi: kolektyvna monohrafiia (2024) / Za zah. nauk. red. prof. Rezan O. O. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S. 342 p. (In Ukrainian)
11. Rozrobka stratehii rozvytku mist v Ukraini: instrukttsiia ta ohliad praktyk. (2019) Kyiv. 42 p. (In Ukrainian)
12. The World Bank, World Development Report 2009. Reshaping Economy Geography, . The World Bank, Waszyngton 2009. Available at: https://reliefweb.int/report/world/world-bank-annual-report-2009?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw3ZayBhDRARIsAPWzx8p-ctqHL5-4Oc4o6HuweAr0IgKOce9xs2oWR5YJWf4b_xiuWbmiuQQaAlsCEALw_wc
13. Stratehiia rozvytku Mistа Kharkova do 2020 roku. Proiekt. Kharkiv. (2016). 93 p. Available at: <https://www.city.kharkov.ua/assets/files/docs/zakon/strategy2411.pdf>(In Ukrainian)
14. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky. Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku № 156-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (In Ukrainian)

15. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad. Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku № 157-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (In Ukrainian)
16. Pavlikha N. V., Voichuk M. V. (2018) Kontseptualni zasady upravlinnia stalym rozvytkom mista v umovakh yevropeiskoi intehratsii ta realizatsii reformy detsentralizatsii. *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 29–35. Available at: https://re.gov.ua/re201803/re201803_029_PavlikhaNV,VoychukMV.pdf (In Ukrainian)
17. The future we want : outcome of the Conference on Sustainable Development, Rio de Janeiro, Brazil. (June 20-22, 2012). Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/3826773?ln=ru&v=pdf>
18. Wyzwania dzisiejszych miast - problemy globalne. Linked in. (2023). Available at: <https://pl.linkedin.com/pulse/wyzwania-dzisiejszych-miast-problemy-globalne-thinkco-pl>
19. Kotus J. Problemy i cele miast Polski. *Ruch Prawniczy Rok LXIV – zeszyt 1 – 2002*. Available at: <https://repozytorium.amu.edu.pl/server/api/core/bitstreams/de4f03b2-134f-4ec9-8958-cf91b60c3694/content>
20. Karta problem mista. Asotsiatsiia mist Ukrainy. Available at: <https://auc.org.ua/ideya/karta-problem-mista> (In Ukrainian)
21. TOP-10 problem rozvytku ukraïnskykh mist – dumka miskykh holiv. *Detsentralizatsiia*. (2016). Available at: <https://decentralization.ua/news/1967> (In Ukrainian)
22. Honcharova K. Pro problemy malykh mist. *Ukraïnskyi tsentr kulturnykh doslidzhen*. (2018). Available at: <https://ucsc.org.ua/detsentralizatsiia/statti/pro-problemy-malykh-mist/> (In Ukrainian)
23. Sosnova N., Tupis S. Problemy mistobudivnoho rozvytku malykh mist (na prykladi m. Tiacheva ta smtiu Bushty-na Zakarpatskoi oblasti. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. Available at: <http://ena.lp.edu.ua> (In Ukrainian)
24. Spryanniia intehrovanomu rozvytku mist v Ukraini. GIZ. Available at: <https://www.giz.de/en/worldwide/128341.html> (In Ukrainian)
25. Lakhyzha M. I. (2020) Dydzhytalizatsiia v Ukraini: poniattia, problemy, perspektyvy ta zavdannia publichnoho upravlinnia. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, no. 2(4), pp. 202–213. DOI: [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2\(4\)-202-213](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-2(4)-202-213) (In Ukrainian)

УДК 351.851

JEL F63

Лахижа Микола Іванович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління, адміністрування та права. **Діденко Олег Григорович**, кандидат наук з державного управління, докторант, депутат Полтавської обласної ради. **Єрмоєнко Сергій Михайлович**, аспірант кафедри публічного управління, адміністрування та права, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Сучасні проблеми, підходи і тенденції публічного управління містом: теоретичні аспекти.**

У статті на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури і практики виокремлено сучасні проблеми, підходи і тенденції управління містом. Дослідження цього процесу публічного управління визначено як актуальне, зважаючи на його високе суспільне значення та необхідність постійної модернізації. Гіпотеза дослідження виходить із положення про центральне місце громадян, об'єднаних у територіальну громаду, в процесах публічного управління, яке визначається поєднанням зовнішніх тенденцій розвитку та факторів впливу із врахуванням місцевої специфіки. Відзначено, що світові тенденції розвитку міст, а відповідно й тенденції удосконалення публічного управління ними, формуються зовнішніми процесами глобалізації, глокалізації, інформатизації тощо (екзогенні фактори) та внутрішніми (ендогенні фактори). Наголошується на необхідності при виробленні стратегій розвитку міст враховувати як тенденцію до універсалізації, так і місцеву специфіку, яка має стати основою для сталого розвитку міст. Метою органів публічної влади має бути створення ендегенного бачення майбутнього визначених територій, зважаючи на місцеві ресурси, цінності та власні шляхи розвитку з урахуванням світових процесів та вимог європеїзації. Відзначено, що досягти цього можна лише з допомогою громадськості. Економічні фактори та вплив євроінтеграції розглядаються як ключові й при підготовці стратегій розвитку українських міст. Суттєвою названо наявність державного регулювання цього процесу. Актуалізація розробки стратегій українських міст під впливом програм міжнародної допомоги розглядається як запорука отримання інвестицій. Врахування загальних тенденцій та особливостей розвитку яскраво проявляється у проблемах, перелік яких більшою мірою залежить від специфіки регіонального розвитку, історичного минулого, рівня входження країни до глобального ринку тощо. Систематизовано на основі українського та польського досвіду основні проблеми розвитку міст (екологічні, економічні, соціальні, культурні тощо). Окремо названо підмічену практиками та експертами ще до війни тенденцію переходу спрямованості зусиль від вирішення питань мегаполісів до проблем розвитку малих міст. Специфіка українських міст, пов'язана з впливом війни, збільшує диференціацію за окремими напрямками розвитку.

Ключові слова: теорія, управління містом, стратегії розвитку, територіальна громада, комунальне господарство, проблеми, тенденції, інновації, діджиталізація.

UDC 351.851

JEL F63

Mykola Lakhizha, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Management, Administration and Law of the National University "Poltava Polytechnic named after Yuri Kondratyuk"; **Oleh Didenko**, candidate of sciences in public administration, deputy of the Poltava Regional Council, doctoral student of the National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"; **Serhiy Jeromenko**, graduate student of the Department of Public Management, Administration and Law of the National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Current problems, approaches and tendencies of city public management: theoretical aspects.**

The article, based on the analysis of domestic and foreign literature and practice and summarizing the personal experience of the authors, singles out modern problems, approaches and trends of city management. The study of this process of public administration is defined as relevant, given its high social importance and the need for constant modernization. The research hypothesis is based on the position of the central place of citizens united in a territorial community in the processes of public administration, which is determined by a combination of external development trends and influencing factors, taking into account local specifics. The authors noted that global trends in the development of cities, and accordingly, trends in improving their public management, are formed by external processes of globalization, glocalization, informatization, etc. (exogenous factors) and internal (endogenous factors). Therefore, it is emphasized the need to take into account both the trend towards universalization and local specifics, which should become the basis for sustainable development of cities, when developing city development strategies. The goal of public authorities should be to create an endogenous vision of the future of the designated territories, taking into account local resources, values and own development paths, taking into account global processes and requirements of Europeanization. It was noted that this can only be achieved with the help of the public. Economic factors and the impact of European integration are also considered key in the preparation of strategies for the development of Ukrainian cities. State regulation of this process is considered essential. It was noted that the actualization of the development of strategies of Ukrainian cities under the influence of international aid programs is a guarantee of receiving investments. It is emphasized the need to take into account the requirements of sustainable development, especially taking into account the influence of the military factor. Taking into account the general trends and features of development is clearly manifested in the problems, the list of which largely depends on the specifics of regional development. These problems are the result of: the historical past, the current state of the country and its regions, the level of the country's entry into the global market, the lack of sufficient resources to solve the problems, etc. The main problems of urban development (ecological, economic, social, cultural, etc.) are systematized on the basis of Ukrainian and Polish experience. The complexities of urban development are highlighted as inevitable problems of growth that appear as a result of the achievements of modern technologies. The trend of shifting the focus of efforts from solving the problems of megalopolises to the problems of the development of small towns, noticed by practitioners and experts even before the war, is mentioned separately: self-identification; vulnerability; dependence; lack of strategic thinking and communication; difficult heredity, etc. However, as a result of the war, population concentration in several large cities is possible. The specificity of Ukrainian cities, related to the impact of the war, increases the differentiation according to certain directions of development: the search for investments, reconstruction, revitalization, special attention to labor market processes, ensuring barrier-free access, etc. It is important not to dwell on problems, but to see them as a challenge and strive to find a worthy answer.

Key words: theory, city management, development strategies, territorial community, communal economy, problems, trends, innovations, digitalization.

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

УДК 332.12+339.9
JEL R15, F21, O18

DOI: 10.26906/EiR.2024.2(93).3386

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІД ВПЛИВОМ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Грамотнєв Віталій Едуардович* кандидат економічних наук, докторант
Київський національний економічний університет;
заступник директора,
Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна»

* ORCID: 0009-0009-2511-4649

© Грамотнєв В.Е., 2024

Стаття отримана редакцією 03.05.2024 р.
The article was received by editorial board on 03.05.2024

Вступ. Початок повномасштабної війни в Україні істотним чином вплинув на економічні процеси в регіонах України. Одним з видимих наслідків такого впливу стали зміни в запасах та потоках прямих іноземних інвестицій (ПІІ), вкладених у ті чи інші області. Раніше на їхній регіональний розподіл визначальний вплив мали фактори географічного розташування регіону, рівня його економічного розвитку, промислового потенціалу, розвиненості логістичної інфраструктури, забезпеченості кваліфікованою робочою силою. У нинішніх умовах порівняльна інвестиційна привабливість регіонів визначається значною мірою, в якій певний регіон постраждав або може постраждати від наслідків війни. З'ясування того, наскільки цей фактор впливає на приплив закордонного капіталу, представляє не лише значний науковий інтерес, але має ще й важливе практичне значення. ПІІ, на думку переважної більшості наукового економічного співтовариства, є найважливішим чинником прискорення розвитку національних економік, їх технологічної та структурної модернізації. Тому залучення приватного іноземного капіталу є ключовою умовою повоєнного відновлення економіки регіонів та України загалом. Для реалізації цього завдання важливо проаналізувати, як у поточних умовах змінилися тенденції регіонального розподілу ПІІ, що їх визначає зараз і в перспективі.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, зокрема в її регіони, було предметом постійного та активного інтересу вітчизняної спільноти науковців. Деякі з них акцентували увагу, переважно, на диспропорціях у регіональному розподілі запасів та потоків ПІІ та їх загальних економічних наслідках, проте не зосереджувались на виокремленні конкретних факторів, що зумовлюють згадану нерівномірність.

На приклад, Г. Сидор у розділі монографії «Залучення прямих іноземних інвестицій в регіони України» головний акцент зробила на глибокому та різнобічному аналізі нерівномірності накопичення іноземних активів в окремих регіонах держави, однак недостатньо уваги було приділено визначенню причин цього дисбалансу [1, с. 208]. Істотні міжчасові розбіжності серед областей за темпами притоку ПІІ відзначала В. Гнідіна та запропонувала розглядати їх як наслідки, в цілому, незбалансованої та неефективної регіональної та загалом державної інвестиційної політики [2]. Цікавий з точки зору методології підхід до вивчення регіональних диспропорцій вжили К. Березька зі співавторами, які із застосуванням методів просторової економетрики кластеризували регіони за рівнем запасів ПІІ [3, с. 114]. Втім, ці автори також лишили поза увагою корінні причини, з яких регіони опинились в тому чи іншому кластері. Аналогічну

глибину має розгляд підстав регіональних диспропорцій ПІІ у публікаціях Н. Рошиної [4], І. Мошляк [5], Л. Каленчука [6], І. Чуницької [7], А. Бережної [8], Р. Білик [9], Г. Мережко [10].

Інша група дослідників у вивченні регіонального розподілу ПІІ йшли далі та намагались визначити пріоритетний фактор, що мав визначальний вплив на розмір притоку закордонного капіталу до певних регіонів. Гіпотезу про рівень місцевого економічного розвитку як головну причину, внаслідок якої більші обсяги ПІІ спрямовуються у найбільш розвинені регіони, висловили Л. Сімків та Н. Потьомкіна [11, с. 459]. Згадані автори запропонували згрупувати регіони за часткою у загальному обсязі ПІІ: регіони-лідери, регіони із значенням частки від 1 до 10% та регіони-аутсайтери із часткою менше 1%. Схожі думки містяться у публікації Т. Олешко [12]. Ступінь індустріалізації регіонів пропонували використовувати Н. Казакова та Г. Доброскок як критерій для групування регіонів в рамках аналізу розподілу ПІІ [13, с. 133]. Наголошуючи на його нерівномірності, зазначені автори виділили три основні групи регіонів: м. Київ, сировинні регіони й великі індустріальні центри, регіони, що знаходяться поруч з ними. Потужність виробничого потенціалу є одним з ключових факторів привабливості регіонів для ПІІ з точки зору Н. Парфенцевої та співавторів [14, с. 71]. Причиною, що визначає регіональні диспропорції у залученні ПІІ з точки зору О. Полетаєва є ступінь інвестиційної привабливості регіонів, за яким згаданий автор розділив їх на 4 групи, в т.р. регіони пріоритетної, досить високої, середньої та низької інвестиційної привабливості [15, с. 25]. Аналогічний фактор вважали причиною істотних розбіжностей у запасах серед регіонів України Ю. Коваленко та І. Скуратівська [16, с. 156]. При цьому недостатню інвестиційну привабливість регіонів вони представили як наслідок низки елементів: високого податкового й адміністративного тиску на бізнес, фізичного та морального зносу, інфляції, вузького внутрішнього ринку тощо.

Ціла низка дослідників вивчала регіональний розподіл ПІІ в розрізі соціально-економічних районів України, концепція якого була запропонована вітчизняними вченими П. Масляком та П. Шищенком ще у 1996 році, та передбачала виокремлення Донецького, Придніпровського, Північно-Східного, Столичного, Центрального, Подільського, Північно-Західного, Карпатського та Причорноморського районів [17, с. 343]. Такий підхід використав, зокрема, Ю. Ярош, який у 2016 році у статті «Розподіл інвестицій за соціально-економічними районами України» наголошував на поляризації регіональної структури ПІІ, що спричинює диспропорції у розвитку регіонів [18, с. 149]. Окремі дослідники після початку Антитерористичної операції на Сході України, зокрема К. Малько у 2016 році, передбачали, що збереження попередніх тенденцій регіонального спрямування ПІІ в рамках концепції соціально-економічних районів є тимчасовим явищем і у середньостроковій перспективі вони змінюватимуться під впливом воєнних та інших факторів [19, с. 10–11]. Втім, зазначена концепція районування продовжувала використовуватись дослідниками й після початку повномасштабної війни як, наприклад, у публікації М. Тимоць [20]. Аналогічний розріз регіонів застосував у своєму дослідженні Н. Фатюха, на думку якого особливості географічного розподілу ПІІ в Україні формувались під впливом регіональної специфіки ведення господарської діяльності, пріоритетних напрямів розвитку регіонів, їх кліматично-природничих умов, розвитку технологій та трудового потенціалу [21].

Незважаючи на певні індивідуальні розбіжності у методах та підходах вищезгаданих авторів, в їх розробках можна виділити деякі схожі риси. Якщо перші, здебільшого, обмежувались констатацією регіональних диспропорцій, то другі намагались запропонувати один, але часто комплексний фактор, що, на думку дослідників, має визначальний вплив на розмір притоку ПІІ в регіони. В його якості виступали економічний розвиток, виробничий потенціал, інвестиційна привабливість тощо. Те, наскільки ця риса є притаманною регіону, слугувало підставою для його віднесення до певної групи, кластеру та пояснення чому приплив ПІІ до них істотно відрізняється від інших. Третя ж група дослідників запозичувала схеми групування із загальних концепцій соціально-економічного районування країни.

Відмінності у підходах та результатах дослідників з другої та третьої груп детерміновані особливістю районування як наукового методу, який, згідно з М. Долішнім, має два різних за змістом застосування: у пізнавальних цілях та для управління суспільними процесами [22, с. 4]. Останнє, на думку автора, не відповідає цілям дослідника у межах наукового пошуку причин того чи іншого регіонального розподілу ПІІ. Їх досягненню більшою мірою сприяє використання пізнавального підходу, у межах якого обґрунтовується гіпотеза про роль певного чинника або їх групи.

Мета статті. У попередні роки розгляд в якості такого фактору ступеня загального розвитку, індустріалізації, забезпеченості робочою силою, транспортною інфраструктурою тощо був повністю виправданим. Однак, з початком збройного конфлікту на Сході України, а потім й повномасштабної

війни в Україні у регіональному розподілі потоків ПШ все більшу роль почали відігравати чинники близькості того чи іншого регіону до лінії фронту або інтенсивності бойових дій на його території. Втім відчувається брак досліджень, що містили б науково-обґрунтований аналіз взаємозв'язку цих процесів й сили впливу факторів. Частково це зумовлено обмеженістю надійних даних про актуальну динаміку ПШ та постійною зміною розміру матеріальних втрат від війни, яких зазнали регіони держави.

Основний матеріал і результати. На думку автора, одна з найбільш повних і комплексних оцінок масштабу та регіонального розподілу таких втрат міститься у доповіді «Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення», яку підготували та регулярно оновлюють фахівці ЦОВВ України, ООН, Світового банку та Євросоюзу [23, с. 26]. На підставі даних про економічні втрати та збитки, понесені з моменту початку війни до початку 2023 року, у згаданій доповіді пропонується розділити регіони на такі групи: прифронтові, опорні, тиллові та деокуповані. Зіставимо запропоноване угруповання регіонів та динаміку запасів ПШ у них у 2022 році в Таблиці 1:

Таблиця 1

Групуювання регіонів за ознаками понесених внаслідок війни втрат, збитків та зміни запасів ПШ у 2022* р., у %

Група регіонів	Завдана шкода та збитки**		Приріст/ скорочення запасів ПШ по групі у 2022 р., у % до попереднього року***
	у млрд. дол. США	у % від загальної суми	
Прифронтові: Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська	236,7	56%	-37%
Повернуті під контроль Уряду: м. Київ, Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська	80,2	19%	-23%
Опорні: Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська	25	6%	-23%
Тиллові: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Черкаська	17,2	4%	-10%

* - на кінець травня 2024 року доступні дані про ПШ в регіональному розрізі обмежуються 2022 роком через особливі вимоги законодавства у воєнний час.

** - завдана шкода охоплює період з 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2023 року; завдані збитки охоплюють період у 18 місяців після спливу 12 місяців з моменту початку вторгнення РФ.

*** - дані розраховані на основі звітності підприємств, які її надали, та будуть уточнені після отримання НБУ повної інформації. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих територій.

Джерело: розраховано автором за [23, с. 26, 24]

З наведених даних помітна загальна тенденція, згідно з якою більшій частці певної групи регіонів у загальному обсязі збитків та втрат відповідає більш глибоке падіння запасів ПШ. Виключення з цього тренду у випадку груп опорних та деокупованих регіонів може пояснюватись тим, що підприємства прямого інвестування (тут і далі – ППШ, тобто економічна одиниця, яка за методологією Національного банку України знаходиться під контролем або значним впливом прямого іноземного інвестора) в останніх ще не передали звітність в повному обсязі.

З метою більш ґрунтовного вивчення взаємозв'язку економічних наслідків війни та регіональної динаміки запасів ПШ розрахуємо індивідуальні індекси приросту сукупних запасів ПШ за рахунок окремих інструментів та факторів для кожного з регіонів у 2022 році. Для цього застосуємо метод декомпозиції національного індексу приросту запасів ПШ:

$$I_{III}^t = \frac{III^t}{III^{t-1}} = \sum \frac{F_i^t}{III^{t-1}}, \quad (1)$$

де I_{III}^t – індекс приросту запасів ПШ у рік t, III^t – сукупна зміна запасів ПШ у рік t порівняно з роком t-1, III^{t-1} – запаси ПШ у рік t-1, F_i^t – зміна запасів ПШ у рік t порівняно з роком t-1 за рахунок інструментів та факторів, за якими НБУ здійснює облік ПШ.

Тоді індивідуальний індекс приросту сукупних запасів ПШ за рахунок змін в окремому регіоні можна

визначити шляхом приведення формули 1 до наступного виду:

$$I_{IIIrF_i}^t = \frac{F_{ri}^t}{III^{t-1}}, \quad (2)$$

де $I_{IIIrF_i}^t$ – індекс приросту сукупних запасів III у рік t за рахунок зміни в регіоні r одного з інструментів або факторів F, F_{ri}^t – зміна запасів III в регіоні r у рік t порівняно з роком t-1 за рахунок інструментів та факторів.

Розрахуємо із застосуванням формул 1 й 2 індекси та обсяги втрат для кожного з регіонів у 2022 році:

Таблиця 2

**Індекси приросту сукупних запасів III в Україні у 2022 р.
за рахунок інструментів III та внаслідок окремих факторів у регіонах*, у %**

Регіони	Інструменти участі в капіталі (крім реінвестування доходів)	Реінвестування доходів	Боргові інструменти	Курсова різниця, переоцінка капіталу та інші зміни	В цілому за рахунок змін у регіоні	Завдана шкода та збитки, у млрд. дол. США***
	1	2	3	4	1+2+3+4	
По Україні	0,70%	0,5%	-0,4%	-23,3%	-22,4%	423,9
м. Київ	0,26%	1,6%	0,1%	-11,6%	-9,6%	17,1
Дніпропетровська	0,02%	0,2%	-1,3%	-2,4%	-3,5%	8,7
Донецька, Луганська, Херсонська	**	**	**	**	-3,1%	135,8
Полтавська	-0,005%	0,4%	0,4%	-2,0%	-1,3%	4,2
Запорізька	-0,01%	-0,4%	0,1%	-0,8%	-1,2%	25,4
Харківська	-0,01%	-0,2%	0,02%	-0,5%	-0,7%	62,3
Київська	0,08%	0,02%	-0,1%	-0,7%	-0,7%	29
Львівська	0,04%	0,5%	-0,02%	-1,1%	-0,5%	4
Одеська	0,05%	-0,1%	0,1%	-0,5%	-0,5%	5,4
Миколаївська	0,01%	-0,2%	0,1%	-0,4%	-0,4%	13,2
Закарпатська	0,001%	-0,01%	0,04%	-0,3%	-0,3%	1
Житомирська	0,01%	-0,1%	0,02%	-0,1%	-0,2%	3,7
Сумська	0,00%	-0,01%	0,01%	-0,2%	-0,2%	10,3
Рівненська	0,04%	-0,4%	0,1%	0,2%	-0,2%	1,6
Івано-Франківська	0,002%	-0,3%	0,002%	0,2%	-0,1%	1,3
Волинська	-0,003%	0,1%	0,04%	-0,2%	-0,1%	1,5
Черкаська	0,01%	-0,3%	0,03%	0,2%	-0,04%	3,2
Кіровоградська	-0,003%	0,1%	0,02%	-0,1%	-0,04%	2,6
Чернігівська	0,01%	0,1%	0,01%	-0,1%	-0,03%	20,2
Хмельницька	0,02%	0,04%	0,1%	-0,2%	-0,02%	2,2
Чернівецька	-0,001%	0,02%	0,003%	-0,03%	-0,01%	0,9
Нерозподілено за регіонами	0,06%	-0,01%	-0,01%	0,04%	0,1%	64,8
Вінницька	-0,005%	0,3%	0,1%	-0,3%	0,1%	4
Тернопільська	-0,0001%	0,03%	0,1%	-0,01%	0,1%	1,6

* - дані розраховані на основі звітності підприємств, які її надали, та будуть уточнені після отримання НБУ повної інформації. Дані наведено без урахування тимчасово окупованих територій.

** - дані враховані до загального обсягу III, але не оприлюднювалися Нацбанком у зв'язку з низьким рівнем звітування підприємств.

*** - завдана шкода охоплює період з 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2023 року; завдані збитки охоплюють період у 18 місяців після спливу 12 місяців з моменту початку вторгнення РФ.

Джерело: складено автором за [23, с. 26, 24]

Безпосереднє порівняння наведених даних показує, що майже за половину від сукупного падіння

запасів ПП в країні у 2022 році відповідає столиця. Крім цього, скорочення згаданого показника в Києві через курсову різницю, переоцінку капіталу та інші зміни забезпечило майже половину спаду запасів через ці фактори в цілому по Україні. Цей статистичний факт – прояв особливості методики фіксації вітчизняною статистикою ПП, які враховуються за місцем реєстрації головного офісу ПП, тобто традиційно у Києві. Однак виробничі потужності, у створення чи розвиток яких насправді було вкладено іноземний капітал, можуть бути розміщені в інших регіонах. На таку особливість неодноразово звертали увагу вітчизняні дослідники. Наприклад, Н. Фатюха зазначає, що прямі іноземні інвестори (тут і далі ПІ) воліють вкладати капітал у «всеукраїнські компанії, які лише зареєстровані в Києві, а їх виробничі потужності розміщені, в переважній більшості, поза столицею» [21]. Столиця та Київська область справді мають порівняно більшу привабливість для ПП через забезпеченість розвинутою інфраструктурою, значний обсяг кваліфікованої робочої сили та інші умови, проте вищезазначена особливість обліку ПП, на думку автора, все ж таки сприяє спотворенню оцінки частки м. Києва у загальних запасах ПП в країні та, як наслідок, впливу на них динаміки у столиці.

Недостатній рівень подання звітів підприємствами з Донецької, Луганської та Херсонської областей не дозволяє адекватно оцінити динаміку ПП у цих регіонах. Подальше розподілення регіонів у Таблиці 4 за рівнем їхнього впливу на зміну сукупних запасів ПП, як і попереднє порівняння групових показників у Таблиці 3, підказує гіпотезу про те, що воно пов'язане з розподілом суми економічної шкоди, заподіяної економікам регіонів війною. Для перевірки цієї гіпотези скористаємося математичними методами та визначимо ступінь кореляції між наведеними показниками.

Для цього, по-перше, очистимо вибірку від викидів, якими слід визнати неповні, а тому ненадійні дані Донецької, Луганської та Херсонської областей, а також нерозподілені між регіонами дані. По-друге, встановимо можливість застосування в даному випадку коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона, необхідною вимогою для якого є нормальний розподіл вихідних даних. Для цього використаємо графічний метод, а саме метод «імовірнісного паперу». У випадку, якщо дані, що спостерігаються, належать функції нормального розподілу, гістограма на «імовірнісному папері» набуває вигляду прямої лінії. Побудовані із застосуванням зазначеного методу гістограми для індексів та сум втрат та збитків з Таблиці 2 мають такий вигляд:

Характер отриманих гістограм дозволяє говорити про те, що дані, що спостерігаються, не розподілені нормально, а значить прийнятним інструментом для дослідження їх кореляції є коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Його значення, розраховані для пар аналізованих показників зведені у Таблицю 3.

Зважаючи, що згідно зі шкалою Чеддока значення коефіцієнту кореляції у діапазоні 0,5-0,7 визнаються свідомством помітного зв'язку між показниками, що спостерігаються, маємо підстави стверджувати наявність подібного зв'язку між глибиною враження економіки регіону, вираженої через розмір матеріальних втрат й збитків, та приростом запасів ПП. Очевидно, що зв'язок цей має негативну силу.

Таблиця 3

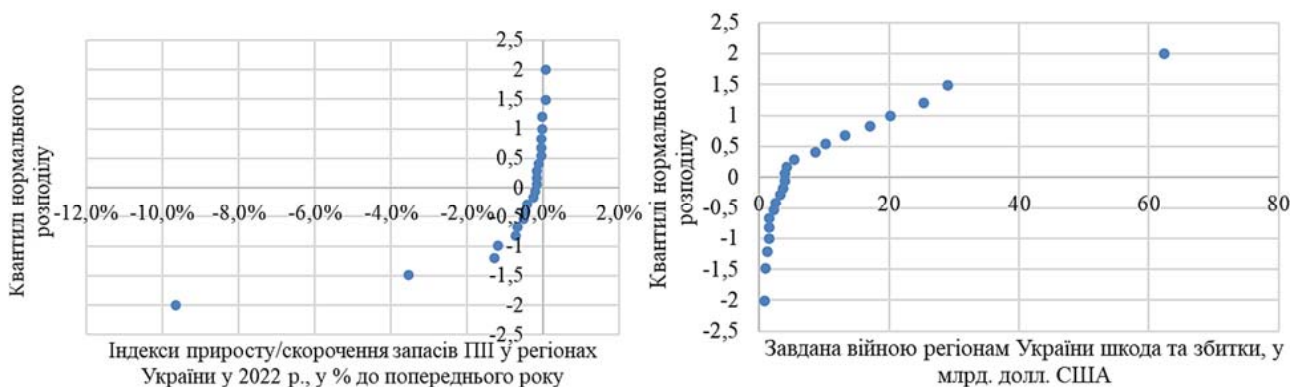

Рис. 1. Гістограми «імовірнісного паперу» регіональних індексів приросту/скорочення ПП та обсягів шкоди й збитків від війни у 2022 р.

Джерело: розраховано автором за [23; 24]

Коефіцієнти рангової кореляції Спірмена між розмірами завданої війною регіонам України у 2022 році шкоди, понесених ними збитків та індексами зміни сукупних запасів ПІІ за рахунок інструментів, внаслідок окремих факторів та в цілому

	Інструменти участі в капіталі (крім реінвестування доходів)	Реінвестування доходів	Боргові інструменти	Курсова різниця, переоцінка капіталу та інші зміни	В цілому за рахунок змін у регіоні
Завдана шкода та збитки, у млрд. дол. США	0,16	-0,06	-0,02	-0,62	-0,61

Джерело: розраховано автором

Висновки. Результати проведеного аналізу свідчать, що згадану залежність майже повністю можна віднести на рахунок зв'язку між регіональним розподілом суми втрат й збитків та скороченням запасів ПІІ внаслідок курсової різниці, переоцінки капіталу та інших змін.

Втім, зазначений фактор у 2022 році майже не мав впливу на розподіл серед регіонів приросту ПІІ за рахунок вкладень в капітал, реінвестування доходів та боргових інструментів. Їх скорочення відбувалось не лише в регіонах, охоплених активними бойовими діями, але й у віддалених від лінії фронту. На думку автора, одною з причин такої випадковості була трансляція «шоку» наслідків початку війни від прифронтових регіонів вглиб економічного простору країни через систему господарських зв'язків між головними офісами ПІІ та їх виробничими потужностями в інших регіонах. Таке припущення підтверджується спостереженнями експертів НБУ, згідно з якими: «падіння економічної активності спостерігалось й у порівняно спокійних областях через розриви ланцюгів постачання та виробництва, невизначеність та збільшення ризиків, відплив робочої сили та додаткові витрати» [25, с. 8].

Одночасно слід враховувати наявність певного часового «лагу» між моментом прийняття управлінського рішення щодо вкладень капіталу, реінвестування доходів, збільшення або зменшення боргових зобов'язань між ПІІ і ПІІ та його відображенням у статистиці. Наслідки війни сприяли збільшенню тривалості цього «лагу». Виходячи з викладеного, можна припустити, що дані про зміни регіональних запасів ПІІ у 2023 році, коли вони будуть опубліковані, покажуть наявність більш тісного зв'язку з наслідками війни, що мали місце у 2022 році, що відкриває перспективи подальшого наукового пошуку в цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сидор Г.В., Маринчак Л.Р. Залучення прямих іноземних інвестицій в регіони України. Розвиток соціально-економічних систем в умовах глобальної нестабільності: колективна монографія. Чортків : ЧННПБ, 2017. С. 205–214.
2. Гнідіна В.С. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в регіонах України. Матеріали Всеукр. форуму з проблем міжнародних економічних відносин «Проблеми розвитку малих відкритих економік». Державний університет «Житомирська політехніка», 18 квітня 2018 року. С. 246–248.
3. Березька К., Березький О., Маслій В. Оцінювання диспропорцій регіонального розподілу іноземних інвестицій в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 12. С. 106–114.
4. Рощина Н.В., Борданова Л.С., Мілько І.В. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2017. № 14. С. 126–132.
5. Мошляк І. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 4(60). С. 26–31.
6. Каленчук Л.В. Способи залучення іноземних інвестицій в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 4(78). С. 38–44.
7. Чуницька І.І., Нізельська М.А. Прямі іноземні інвестиції в Україну: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий журнал «Приазовський Економічний Вісник»*. Клас. прив. унів. 2019. № 3(14). С. 118–122.
8. Бережна А.Ю. Регіональні аспекти залучення прямих іноземних інвестицій у промисловість. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 30. С. 82–85.
9. Білик Р.С., Гаврилюк О.В. Сучасні проблеми залучення інвестиційних ресурсів в економіку України. *Регіональна економіка*. 2022. № 3(105). С. 106–111.
10. Мережко Г.М., Ткачук М.Є. Статистичний аналіз прямих іноземних інвестицій в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 1213–1215.
11. Сімків Л.Є., Потьомкіна Н.Ю. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 404–408.

12. Олешко Т.І., Козел А.М. Особливості залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6979> (дата звернення: 29.05.2024).
13. Казакова Н.А., Доброскок А.К. Міжнародні інвестиції України. Проблеми та перспективи їх утворення. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2020. № 10. С. 132–138.
14. Парфенцева Н., Голубова Г., Самойленко А. Статистичне оцінювання та моделювання інвестиційної привабливості регіонів України. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2021. № 2(8). С. 66–78.
15. Полетаєв О.О. Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 21–27.
16. Коваленко Ю., Скуратівська І. Диспропорційність вкладень іноземних інвесторів у галузі та регіони України. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 2. С. 146–154.
17. Масляк П.О., Шищенко П.Г. Географія України: Пробний підручник для 8-9 класів середньої школи. Київ : Зодіак-ЕКО, 1996. 432 с.
18. Ярош Ю.О. Розподіл інвестицій за соціально-економічними районами України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 10. Ч. 2. С. 146–152.
19. Малько К. Регіональний аспект залучення іноземних інвестицій в економіку України. Економічний механізм управління інноваціями: методологія, теорія та практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16–17 вересня 2016 р.). Львів : ЛЕФ. 2016. 144 с.
20. Тимоць М., Стахів Г. Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-70>
21. Фатюха Н.Г., Рябченко І.А. Дослідження прямих іноземних інвестицій у розрізі регіонів України. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2021. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.10.91> (дата звернення: 28.05.2024).
22. Долішній М.І., Паламарчук М.М., Паламарчук О. М., Шевчук Л.Т. Соціально-економічне районування України. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 1997. 50 с.
23. World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations «Україна - Швидка Оцінка Завданої Шкоди Та Потреб На Відновлення: Лютий 2022 – Лютий 2023». Washington D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4>
24. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 22.05.2024)
25. Національний банк України. Макроекономічний та монетарний огляд, травень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2022-05.pdf?v=7 (дата звернення: 22.05.2024)

REFERENCES:

1. Sydor H., Marynchak L. (2017) Attraction of foreign direct investment in the regions of Ukraine. Development of socio-economic systems in conditions of global instability: collection. monograph. Chortkiv: TNEU, pp. 205–214. (in Ukrainian)
2. Hnidina V. S. (April 18, 2018) Peculiarities of attracting foreign direct investment in the regions of Ukraine. Materials of the All-Ukrainian forum on problems of international economic relations "Problems of development of small open economies". Zhytomyr Polytechnic State University. P. 246–248. (in Ukrainian)
3. Berezska K., Berezsky O., Masliy V. (2013) Assessment of regional disparities of foreign investments in Ukraine. *Actual problems of economics*, no. 12, pp. 106–114. (in Ukrainian)
4. Roshchyna N., Bordanova L., Milko I. (2017) Features attracting foreign direct investment in Ukraine. *Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnical Institute"*, no. 14, pp. 126–132. (in Ukrainian)
5. Moshlyak I. (2020) Features of attracting foreign direct investments in the economy of Ukraine. *Science Notes of KROK University*, no. 4(60), pp. 26–31. (in Ukrainian)
6. Kalenchuk L. (2020) Ways to attract foreign investment to regions of the country in the context of european integration processes in Ukraine. *Problems of the systemic approach in economics*, no. 4(78), pp. 38–44. (in Ukrainian)
7. Chynyska I., Nizelska M. (2019) Foreign direct investment in Ukraine: problems and ways to solve them. *Pryazovskyy ekonomichnyy visnyk*, no. 3(14), pp. 118–122. (in Ukrainian)
8. Berezna, A. (2018) Regional Aspects of Foreign Direct Investment Attracting into Industry. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 30, pp. 82–85. (in Ukrainian)
9. Bilyk R., Havrylyuk O. (2022) Modern problems of attracting the investment resources in the economy of Ukraine. *Regional Economy*, no. 105(3), pp. 106–111. (in Ukrainian)
10. Merezko Gh., Tkachuk M. (2015) Statistical analysis of foreign direct investment in Ukraine. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 8, pp. 1213–1215. (in Ukrainian)
11. Simkiv L., Potomkina N. (2017) Features of attraction of foreign investments in the regions of Ukraine: problems and their solutions. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 15. pp. 404–408. (in Ukrainian)

12. Oleshko T., Kozel A. (2019) Features of attraction of foreign investments into the economy of Ukraine. *Efektivna ekonomika*, no. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6979> (accessed May 29, 2024). (in Ukrainian)
13. Kazakova N., Dobroskok A. (2020) International investment activity of Ukraine. Problems and perspectives of its formation. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, no. 10, pp. 132–138. (in Ukrainian)
14. Parfentseva N., Holubova H., Samoilenko A. (2021) Statistical assessment and modeling of investment attractiveness of Ukrainian regions. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, no. 2(8), pp. 66–78. (in Ukrainian)
15. Polietaiev O. (2013) Financial aspects of attracting foreign investments in the economy of Ukraine. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 10. pp. 21–27. (in Ukrainian)
16. Kovalenko Y., Skurativska I. (2011) Disproportion of investments of foreign investors is in industries and regions of Ukraine. *Collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, no. 2, pp. 146–154. (in Ukrainian)
17. Maslyak P. O., Shishchenko P. G. (1996) Geography of Ukraine. Trial textbook. Kyiv: Zodiac-ECO. 432 p. (in Ukrainian)
18. Yarosh Y. (2016) Distribution of social investment - economic region of Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University: Series: International Economic Relations and the World Economy*, no. 10, part 2, pp. 146–152. (in Ukrainian)
19. Malko K. (September 16–17, 2016) Regional aspect of foreign investment attraction in the economy of Ukraine. The economic mechanism of innovation management: methodology, theory and practice: materials of the international science and practice conf. Lviv: LEF, 144 p. (in Ukrainian)
20. Tymots M., Stakhiv G. (2023) Financial aspects of attracting foreign investments under the conditions of the state of martial. *Economy and society*, no. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-70> (in Ukrainian)
21. Fatiukha N., Riabchenko, I. (2021) Analysis of foreign direct investment in terms of regions of Ukraine. *Efektivna ekonomika*, no. 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.10.91> (accessed May 28, 2024). (in Ukrainian)
22. Dolishniy M., Palamarchuk M., Palamarchuk O., Shevchuk L. (1997) Socio-economic zoning of Ukraine. NAS of Ukraine. Lviv: Institute of Regional Studies. Lviv. 50 p. (in Ukrainian)
23. World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations. Second Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA2): February 2022 - February 2023 (English). Washington D.C.: World Bank Group. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/P1801740d1177f03c0ab180057556615497>
24. National bank of Ukraine. Statistics of the external sector of Ukraine: website. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (accessed May 22, 2024). (in Ukrainian)
25. National bank of Ukraine. Macroeconomic and monetary review, May 2022: website. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM_2022-05.pdf?v=7 (accessed May 22, 2024).

УДК 332.12+339.9

JEL R15, F21, O18

Грамотнєв Віталій Едуардович, кандидат економічних наук, докторант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана; заступник директора Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна». **Тенденції змін регіонального розподілу прямих іноземних інвестицій під впливом наслідків війни в Україні.**

У статті аналізуються зміни, що сталися у динаміці залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у регіони України, у зв'язку з початком війни. Якщо раніше їх розподіл серед регіонів визначався, насамперед, географічним розташуванням, розвиненістю їхньої економіки, транспортної інфраструктури та людського капіталу, то з початком війни значущість цих факторів скоротилась. В інвестиційній привабливості регіонів помітну роль почало відігравати те, наскільки він постраждав від наслідків війни. Отримані результати дозволили науково-обґрунтовано оцінити вплив згаданого чинника на елементи потоків ПІІ у розрізі регіонів, що становить наукову новизну представленого дослідження. Одночасно результати роботи мають практичне значення, оскільки можуть бути використані для розробки стратегій із залучення інвестицій та відновлення постраждалих регіонів України.

Ключові слова: міжнародне інвестування, інвестиційна поведінка ТНК, вплив війни на ПІІ, регіональний розподіл ПІІ, диспропорції розвитку регіонів, математичне моделювання.

UDC 332.12+339.9

JEL R15, F21, O18

Vitalii Hramotniev, Ph.D. in Economic Sciences, Doctoral Student, Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman; deputy director of the Institute of Strategic Studies "New Ukraine". **Changes in the regional distribution of foreign direct investments under the influence of the consequences of the war in Ukraine.**

The article analyzes the changes that have occurred in the dynamics of attracting foreign direct investment (FDI) to the regions of Ukraine due to the outbreaks of the war. The issue of uneven regional distribution of foreign capital in previous years aroused great interest on the part of domestic academic economists in the context of imbalances in the level of economic development of regions. Particular attention in this study is paid to a comprehensive review of the work of these researchers from the point of view of the conditions in which the regions found themselves with the outbreak of a full-scale war in Ukraine. One notable consequence of this conflict has been a significant change in the stock and flow of foreign direct investment. If previously their distribution among regions was determined, first of all, by the geographical location of the regions, the development of their economic and industrial potential, transport infrastructure, and human capital, then with the beginning of the war, the impact of these factors weakened significantly. The factors of remoteness from the active warzone and the extent to which the region's economy suffered from the consequences of the war began to play a much larger role in the investment attractiveness of regions. Taking this into account, a scientifically based assessment of the strength of influence of these factors on the dynamics of the regional distribution of FDI and their structure was chosen as the primary objective of the study. The results obtained through the use of advanced economic statistics methods made it possible to identify key relationships and trends within the mentioned processes. In particular, it was possible to establish the degree of differentiation of the impact of the war's consequences on various elements of FDI flows by region, which constitutes the scientific novelty of the presented research. At the same time, the results of the work have practical significance, since they can be used to develop effective strategies to attract investment and restore the affected regions of Ukraine. The findings provide valuable insights for policymakers and stakeholders involved in the economic recovery and development of the war-impacted areas.

Key words: international investment, investment behavior of TNCs, impact of war on FDI, regional distribution of FDI, regional development disparities, mathematical modeling.

ANALYSIS OF THE IMPACT OF TECHNOLOGICAL FACTORS ON STRUCTURAL UNEMPLOYMENT IN DEVELOPED COUNTRIES

Lidiya Yemelyanova*, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of
International Economic Analysis and Finance
Semen Mlynko **, Master's Student
Ivan Franko National University of Lviv

* ORCID 0000-0002-9276-3624

** ORCID 0009-0004-0306-3485

© Yemelyanova L., 2024

© Mlynko S., 2024

*Стаття отримана редакцією 04.05.2024 р.
The article was received by editorial board on 04.05.2024*

Introduction. Technology is a significant factor in economic development and social life. Technology has always had an impact on humanity. One of the main levers of technology influence is the labor market. In the modern world, characterized by rapid technological progress, understanding the complex relationship between the level of technology development and the labor market is essential. Technological transformations contribute to changes in the structure of employment, which leads to discussions among scientists about the impact of technology on unemployment. An important question arises: will the number of jobs created as a result of technological development continue to be greater than the number of jobs eliminated as a result of technological progress? Therefore, the investigation of the impact of technological factors on unemployment, namely on structural unemployment, is relevant, as it helps to understand whether countries characterized by a higher level of technological development also have a higher level of structural unemployment. Also, a survey of this problem will be useful in creating state social policy and regulating unemployment.

It is also worth emphasizing the relevance of examining the impact of technology on the labor market in developed countries. The trends that currently dominate the labor markets of developed countries will eventually reach technologically lagging countries. At the same time, new trends in the labor market are formed first in developed countries. Therefore, to obtain more relevant and accurate results on the current impact of technology on the labor market, it is advisable to analyze the labor market of developed countries.

Analysis of recent research and publications. The impact of technology on unemployment and the labor market in general has been studied at various times by economists such as P. Romer [1], D. Autor [4], D. Lederman [15], Y. Tang [8], A. Padosi [7], and others. International organizations, such as the World Bank, OECD and ILO, also pay considerable attention to the problem under investigation. However, considering the rapid development of technologies in recent decades, it is appropriate to regularly analyze the processes associated with technological transformations to obtain the most relevant results.

Objectives of the article. The purpose of the research is to analyze the impact of a level of technological development of a country on structural unemployment. This research should find out how to distinguish structural unemployment, analyze the impact of technological factors on structural unemployment in developed countries, and, if possible, analyze the relationship between the level of technological development of a country and the duration of unemployment.

The main material of the study. Technologies have a decisive impact on the economy, contributing to economic growth, improving living standards and increasing labor productivity in the economy, which in turn leads to an increase in the resources required to invest in technological development. To ensure technological

prosperity, it is necessary to invest in research and development and import technology from abroad [1]. Technological development is also determined by educational, social, and political factors [2].

The impact of technology on the labor market is to increase productivity and reduce the share of physical and low-skilled labor [3]. Throughout history, technological transformations have led to a shift in labor from physical to intellectual labor, from agriculture to industry, and later to services [4].

Technological progress affects the labor market in three main ways: by changing the structure of employment, increasing labor productivity, and creating and simultaneously reducing jobs [5]. Figure 1 shows historical global data on certain indicators related to technology and unemployment. It can be seen that unemployment rose significantly during the recent coronavirus pandemic and has returned to its previous level. It is also noticeable that, unlike the two technology-related indicators, which have a clear upward trend (indicating the acceleration of human technological development), the unemployment rate has shown different trends in different periods. After all, this indicator is primarily determined by economic factors, such as the economic cycle, labor supply, etc.

Unemployment is a social and economic situation in a society in which a part of active working-age citizens cannot find work that they are capable of performing [7]. In economic science, there are different types of unemployment: frictional (short-term dismissal from a job to find another, as well as seasonal work), cyclical (caused by a decline in production), and structural (caused by technological progress, these workers will not be able to find a job without retraining or moving to another area) [8]. Frictional and structural unemployment constitute the natural rate of unemployment [9]. Progress changes the technology of production and, accordingly, the structure of demand for labor. Demand for new professions is growing, while demand for some other types of labor is declining. As a result of technological progress, there is a category of workers whose skills and practical experience are outdated and not needed, and therefore cannot be sold [10]. The main aspect of the research in this article is structural unemployment as a consequence of technological progress.

The hypothesis of the research is that countries with a higher level of technology development have a lower level of structural unemployment. To test this hypothesis, it is necessary to first distinguish structural unemployment from the total unemployment rate.

Empirically, it is difficult to separate structural unemployment from the other two main types of unemployment (cyclical and frictional). Many economists have developed methods to distinguish structural unemployment. In particular, Jackman and Roper and Osberg and Lin measured structural unemployment in the UK and Canada in the late twentieth century [9]. In practice, structural unemployment is often measured by passing total unemployment through smoothing filters. However, the most common way to measure structural unemployment is the non-accelerating inflation rate of unemployment (NAIRU) (although its use is also not without criticism and does not provide a completely accurate estimate, any estimate has some uncertainty) [9; 11].

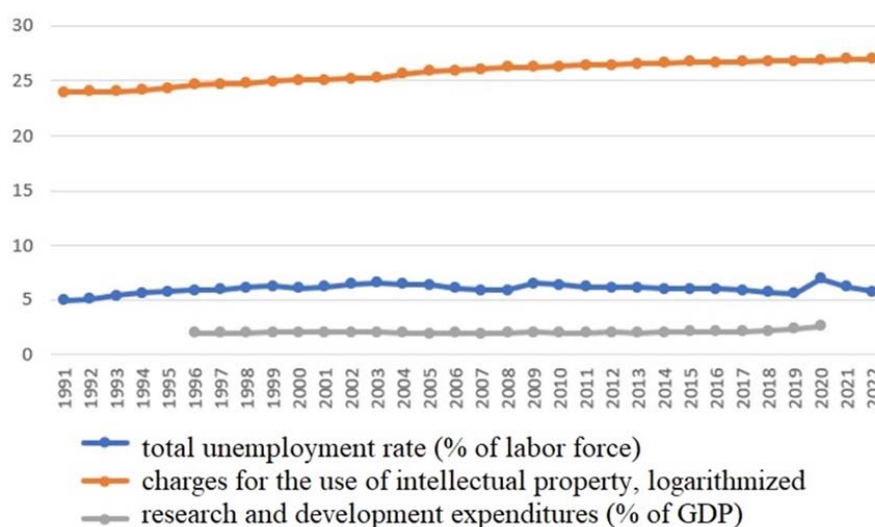

Figure 1. Dynamics of the world unemployment rate and some indicators of technological development

Source: calculated by the authors based on data from [6]

NAIRU is the lowest unemployment rate that can be maintained without causing wage growth and inflation. It is a concept that helps to estimate how much “spare capacity” is available in the economy [11]. There are various ways to determine NAIRU using statistical models and transformations.

International organizations, in particular the OECD, deal with the issue of determining structural unemployment. Scientists working with the OECD have developed the NAIRU estimation methodology and are constantly improving it [12].

Thus, among the methods of estimating structural unemployment, it is advisable to choose NAIRU as the most common and researched method, namely NAIRU according to the OECD methodology, since this organization has the best developed NAIRU estimation methodology. In addition, the OECD member countries considered in this research are technologically advanced countries, so they can track the latest trends in the impact of technology on the level of structural unemployment.

In Figure 2 shows the value of this indicator in some countries. There are no sharp jumps or constant changes in its dynamics, as structural unemployment is characterized by gradual changes, and the factors that affect it usually form trends for decades (birth rates, labor market structure) and do not change as quickly as the economic factors that affect cyclical unemployment. In particular, the pandemic has had no impact on the unemployment rate.

When comparing the NAIRU estimate with the overall unemployment rate, it can be concluded that there is indeed no economic cycle influence and, accordingly, no cyclical unemployment in NAIRU. Therefore, the analysis of the impact of technology on NAIRU should give an adequate result. It is also noticeable that, as a result of smoothing, the natural rate of unemployment may be higher than the real rate for periods.

To find out the level of dependence between the level of technology development and the NAIRU indicator, an analysis was conducted in MS Excel.

Thus, the sample includes 9 OECD member countries (Canada, Japan, Israel, Australia, Norway, Lithuania, Czech Republic, Ireland, and the Republic of Korea). These countries are also developed economies according to the IMF classification. These countries were chosen because NAIRU assessment in them is carried out according to a single methodology and is available for analysis.

Indicators of technological progress were chosen as factors influencing NAIRU (since progress is the main determinant of structural unemployment, and factors influencing frictional unemployment, which is also at least partially present in NAIRU, are difficult to analyze numerically). Among the indicators characterizing the level of technological development, the following were selected.

- Research and development expenditures (% of GDP) – RDE – show how interested a country is in creating innovations. The higher the R&D expenditures, the more innovations will be created in the country.
- Charges for the use of intellectual property – CIP – show the level of involvement of modern technologies in the country.

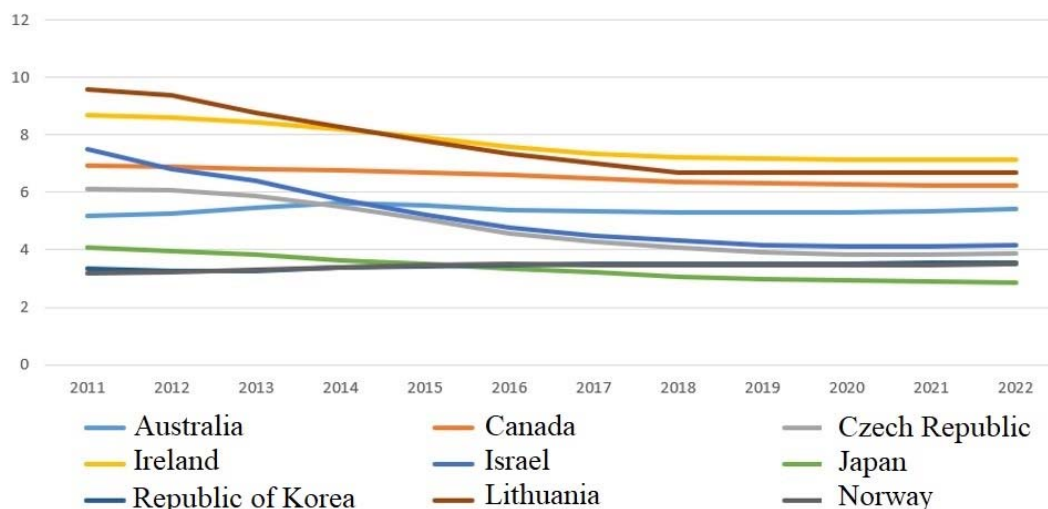

Figure 2. NAIRU indicator dynamics in some countries

Source: calculated by the authors based on data from [13]

– The share of high-tech exports in total exports – HTE – shows how effectively the technologies created in the country are used and how successful they are, since only a truly competitive technological product can enter the international market.

– Global Innovation Index – GII, which is calculated annually by the World Intellectual Property Organization.

The statistics characterizing these indicators were taken from the World Bank database [6] and the World Intellectual Property Organization [14].

In addition, for better coverage of the dynamics by the model, annual data starting from 2011 were included in the analysis and a sample of 99 observations was formed (9 OECD countries, data for 2011–2021).

The study's hypothesis will be proved by the existence of an inverse relationship between the indicators of technological progress and the level of structural unemployment. If a direct relationship is found, the positive impact of technology on unemployment will be refuted, which will require additional research into the causes of this phenomenon.

Since one of the independent variables is an absolute number, it was pro-logarithmized to improve the model (charges for the use of intellectual property CIP).

A brief description of the sample is given in Table 1.

Table 1

Descriptive statistics of the sample

	<i>NAIRU</i>	<i>HTE</i>	<i>GII</i>	<i>LN CIP</i>	<i>RDE</i>
Mean	5,306	20,59	52,28	21,92	2,425
Standard Error	0,179	0,603	0,488	0,203	0,126
Median	5,293	19,55	53,3	22,02	1,917
Mode	3,48	25,52	53,1	#N/D	1,829
Standard Deviation	1,783	6	4,854	2,019	1,25
Sample Variance	3,179	36	23,56	4,078	1,56
Kurtosis	-0,929	0,072	1,036	-0,3	-0,48
Skewness	0,427	0,66	-1,21	-0,44	0,84
Range	6,685	25,78	20,8	8,263	4,714
Minimum	2,886	10,61	38,5	17,35	0,842
Maximum	9,571	36,39	59,3	25,61	5,557
Sum	525,3	2039	5176	2169	240,1
Count	99	99	99	99	99
Confidence Level(95,0%)	0,356	1,197	0,968	0,403	0,249

Source: calculated by the authors

The next step is to test the factors for multicollinearity by forming a correlation matrix (Table 2). The correlation between the high-tech exports indicator and two other variables (the Global Innovation Index and R&D expenditure) was found. There is also a relationship between the Global Innovation Index and charges for the use of intellectual property. Therefore, it was decided to exclude HTE and LN CIP from the model. An additional reason for this is the absence of a relationship between LN CIP and NAIRU. It is noteworthy that the correlation coefficients of all factors with NAIRU are negative, indicating an inverse relationship. At the same time, the relationship between R&D investment and NAIRU is greater than 0.5.

Table 2

Correlation matrix of the sample

	<i>NAIRU</i>	<i>HTE</i>	<i>GII</i>	<i>LN CIP</i>	<i>RDE</i>
NAIRU	1				
HTE	-0,369	1			
GII	-0,283	0,622	1		
LN CIP	-0,11	0,487	0,746	1	
RDE	-0,576	0,536	0,455	0,192	1

Source: calculated by the authors

After checking for multicollinearity, a regression with an R-square value of 0.33 was formed (Table 3).

Table 3

Linear regression results

Regression Statistics						
Multiple R	0,577					
R Square	0,333					
Adjusted R Square	0,319					
Standard Error	1,471					
Observations	99					
ANOVA						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	2	103,67	51,833	23,933	3,69E-09	
Residual	96	207,91	2,166			
Total	98	311,58				
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	7,769	1,682	4,618	1,2E-05	4,43	11,1
GII	-0,01	0,034	-0,28	0,777	-0,08	0,06
RDE	-0,805	0,134	-6,03	3,1E-08	-1,07	-0,54

Source: calculated by the authors

When creating the model, it was found that the coefficient on GII was statistically insignificant. After re-including LN CIP and HTE in the model and excluding RDE (multicollinearity) and GII (insignificant level of relationship and insignificant coefficient in the previous version of the model), another version of the regression was formed (Table 4).

Table 4

Linear regression results (2)

Regression Statistics						
Multiple R	0,377					
R Square	0,14					
Adjusted R Square	0,12					
Standard Error	1,67					
Observations	99					
ANOVA						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	2	44,37	22,19	7,97	6,20E-04	
Residual	96	267,2	2,78			
Total	98	311,6				
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	6,06	1,87	3,24	1,60E-03	2,34	9,77
LN CIP	0,08	0,09	0,85	0,4	-0,11	0,27
HTE	-0,12	0,032	-3,82	2,30E-04	-0,19	-0,06

Source: calculated by the authors

This model is characterized by a low R-squared value (0.14). Also, the coefficient on LN CIP is statistically insignificant. Thus, given the results of the first regression, as well as the significant relationship between R&D investment and NAIRU, it is advisable to identify a one-factor model of NAIRU dependence on R&D investment (Figure 3).

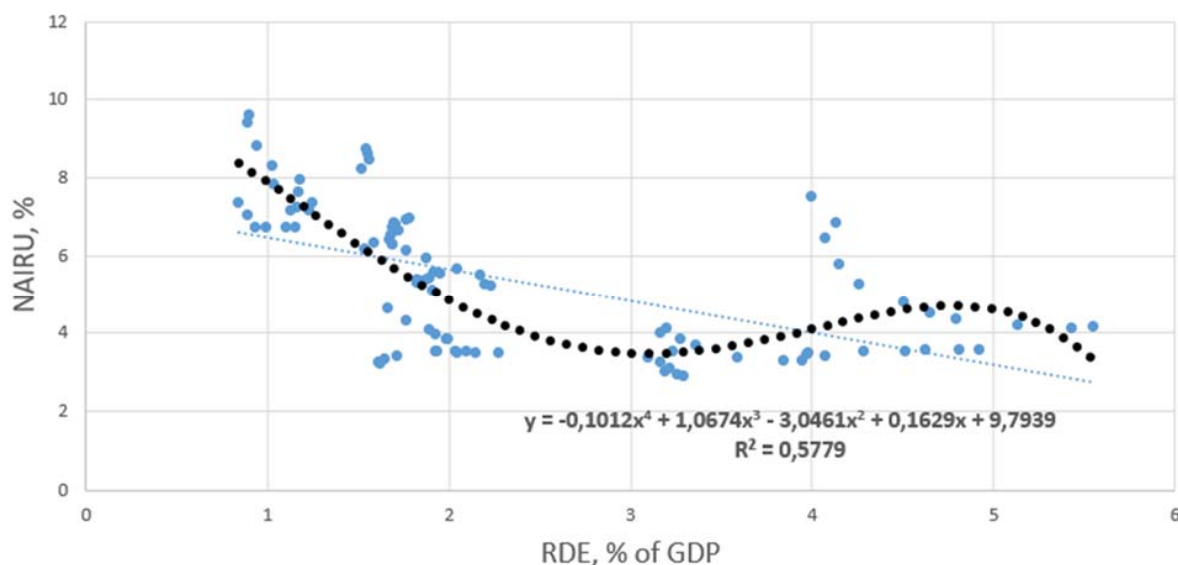

Figure 3. A one-factor model showing the relationship between R&D expenditures and structural unemployment

Source: calculated by the authors

The relationship in this sample is best represented by a 4th degree polynomial trend line. There is a sufficient relationship between R&D investment and NAIRU, and the relationship is mostly inverse, as evidenced by the direction of the trend line. When constructing a linear one-factor model, the strength of the relationship is lower (the coefficient of determination is 0.33), the coefficient at RDE is -0.82 and is statistically significant, which further indicates an inverse relationship between the variables.

In general, it can be concluded, on the one hand, that some indicators of the level of technology development do not have a strong impact on the NAIRU indicator. On the other hand, there is a significant level of correlation with such an indicator as R&D expenditures, and this relationship is inverse. The reason for this result may be the presence of frictional unemployed, which are not excluded by the NAIRU estimate. A significant number of people in developed countries pay attention to self-development and self-realization, so the labor force is more likely to voluntarily change jobs for better prospects or opportunities, as work is not only a means of subsistence, but also a means of self-realization to some extent. Further researches can also select other developed countries or apply other methods of analysis. It is also relevant to analyze the impact of technology on unemployment in developing countries, as some recent studies have found that the relationship between unemployment and the spread of the digital economy is stronger in this group of countries, which may be due to the higher share of frictional unemployed in developed countries [15]. However, it should be noted that there is no direct link between technological factors and structural unemployment.

Scientists also point out that it is almost impossible to completely separate structural unemployment from the overall unemployment rate, so the NAIRU estimate, which is constantly being improved, also does not give a completely accurate result [9; 12]. However, even the available estimates show an inverse relationship with the level of technology. Given these circumstances, part of the hypothesis about the positive, i.e. inverse, impact of technology on structural unemployment can be considered proven.

Additionally, for the analysis to be complete, another aspect of unemployment was identified. Structural unemployment, unlike frictional and cyclical unemployment, is characterized by its long duration. After all, workers who lost their jobs due to the development of technology cannot find a job without retraining and retraining, which takes a long time. Therefore, it can be assumed that the higher the share of unemployed who cannot find a job for a long period of time, the higher the structural unemployment. Thus, the existence of an inverse relationship between the share of long-term unemployed and the level of technology development would be an additional argument to support the hypothesis that technology has a positive impact on structural unemployment.

To prove or disprove this, according to the data of the OECD [16], the share of unemployed workers who have not worked for more than a year was calculated for 35 OECD member countries over 11 years and a correlation matrix was formed between this indicator and indicators of technological development

(Table 5). The share of workers who have been unemployed for more than a year excludes the impact of seasonal, short-term frictional, and to some extent cyclical unemployment. The hypothesis of the model is that there is a significant and inverse relationship between the indicators of technology and the share of long-term unemployment.

Table 5

Correlation matrix of the sample

	<i>CIP LN</i>	<i>HTE</i>	<i>GII</i>	<i>RDE</i>	<i>% long</i>
CIP LN	1				
HTE	0,328	1			
GII	0,469	0,462	1		
RDE	0,324	0,415	0,682	1	
%long	-0,199	-0,296	-0,325	-0,34	1

Source: calculated by the authors

There was no sufficient correlation with any of the indicators of technological development, and the model revealed insignificance of the coefficients for SIR and GII. Also, the R-square value is 0.15. This is too low to consider the model as explaining the relationship between the variables.

The reasons for this result are the presence of a component of cyclical unemployment in the share of the long-term unemployed, as well as the social policies of developed countries with high long-term unemployment payments. Such policies often contribute to the presence of a part of the labor force that does not voluntarily want to get a job and lives off social payments for a long time. Therefore, the impact of technological progress explains only 15% of the change in the long-term unemployment rate. Thus, the attempt to distinguish structural unemployment by its duration has not been successful in this group of countries with their social and economic policies aimed at protecting and providing for the unemployed.

Conclusions. The research confirmed the hypothesis of a positive, i.e. inverse, impact of technology on the level of structural unemployment. This means that, despite the fears of some scientists about the growth of unemployment due to the introduction of modern technologies, and artificial intelligence in particular, at the present stage, progress creates more new jobs than it eliminates. At the same time, no connection has been found between the duration of unemployment and the level of technology development. This is primarily due to the social policy of states, which contributes to the emergence of a share of the labor force that is not employed and lives off unemployment payments. It was also found that it is inexpedient to single out structural unemployment due to its duration.

It is worth noting that although the impact of technology on structural unemployment is clearly inverse at the present stage, as evidenced by negative correlation coefficients and negative statistically significant coefficients on variables in econometric models, this impact is often not significant or even decisive. Although technological change is currently contributing more to job creation than job elimination, technology is causing only minor changes in the unemployment rate. Most of the change in unemployment is attributable to factors such as government social policy, education, and social benefits. An empirical test of the impact of these factors on unemployment, including structural unemployment, is a promising area of research.

REFERENCES:

- Romer P. M. (1990) Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, no. 5, pp. S71–S102.
- Ghobakhloo M. (2020) Industry 4.0, digitization, and opportunities for sustainability. *Journal of Cleaner Production*, no. 252. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619347390> (accessed January 29, 2024).
- Opanasiuk V. V. (2021) Neoluddites of the digital dictatorship era. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, no. 1, pp. 176–179.
- Autor D. (2022) The Labor Market Impacts of Technological Change: From Unbridled Enthusiasm to Qualified Optimism to Vast Uncertainty. *SSRN Electronic Journal*, no. 1. Available at: https://www.researchgate.net/publication/360965560_The_Labor_Market_Impacts_of_Technological_Change_From_Unbridled_Enthusiasm_to_Qualified_Optimism_to_Vast_Uncertainty (accessed January 29, 2024).
- Saoudi H. (2021) The impact of new technologies on employment and the workforce. Policy Center for the New South. Available at: <https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-02/Report%20-%20The%20Impact%20of%20New%20Technologies%20on%20Employment%20and%20the%20Workforce.pdf> (accessed January 29, 2024).

6. World Bank Open Data. Available at: <https://data.worldbank.org/> (accessed March 25, 2024).
7. Pardosi A. Y., Septriani S. (2023) Determination factors of unemployment in Banten. *Jurnal Ekonomi*, no. 04. Available at: <https://ejournal.seaninstitute.or.id/index.php/Ekonomi/article/view/3337/2725> (accessed February 17, 2024).
8. Tang Y. (2024) Some Causes of Unemployment and Their Relationship with the Creation and the Destruction of Jobs. *The Interdisciplinary Humanities and Communication Studies Journal*, vol. 1, no. 5 Available at: <https://www.deanfrancispress.com/index.php/hc/article/view/481/HC000862.pdf> (accessed April 29, 2024).
9. Aysun U., Bouvet F., Hoffer R. (2014) An alternative measure of structural unemployment. *Economic Modelling*, no. 38, pp. 592–603. Available at: <https://econometrics.itweb.ucf.edu/workingpapers/2012-04.pdf> (accessed March 19, 2024).
10. Finseraas H., & Nyhus O. H. (2024) The political consequences of technological change that benefits low-skilled workers. *Political Science Research and Methods*, pp. 1–17. Available at: <https://www.cambridge.org/core/journals/political-science-research-and-methods/article/political-consequences-of-technological-change-that-benefits-lowskilled-workers/4764F4B14E1E075D3ED8493E1CF07514> (accessed April 29, 2024).
11. Reserve Bank of Australia (2024). The Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment. Available at: <https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/nairu.html> (accessed April 9, 2024).
12. OECD Economic Outlook (2023). Interim Report September 2023. OECD Library. Available at: <https://www.oecd.org/economy/outlook/18464874.pdf> (accessed March 13, 2024).
13. Ceic Data (2023). NAIRU. website. Available at: https://www.ceicdata.com/datapage/en/search?search_query=NAIRU (accessed January 29, 2024).
14. Global Innovation Index (2023). World Intellectual Property Organization. website. Available at: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (accessed January 29, 2024).
15. Lederman D. & Zouaidi M. (2020) Incidence of the Digital Economy and Frictional Unemployment. Policy Research Working Paper 9170. World Bank Group. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/58117071-3ec0-57bc-aab8-b4da1c0a60d7/content> (accessed March 13, 2024).
16. OECD Statistics. Available at: <https://data-explorer.oecd.org/> (accessed April 13, 2024)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Romer P.M. Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*. 1990. No. 5. P. S71–S102.
2. Ghobakhloo M. Industry 4.0, digitization, and opportunities for sustainability. *Journal of Cleaner Production*. 2020. № 252. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619347390> (дата звернення: 29.01.2024).
3. Опанасюк В.В. Неолуддїти епохи цифрової диктатури. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 1. С. 176–179.
4. Autor D. The Labor Market Impacts of Technological Change: From Unbridled Enthusiasm to Qualified Optimism to Vast Uncertainty. *SSRN Electronic Journal*. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/360965560_The_Labor_Market_Impacts_of_Technological_Change_From_Unbridled_Enthusiasm_to_Qualified_Optimism_to_Vast_Uncertainty (дата звернення: 29.01.2024).
5. Saoudi H. The impact of new technologies on employment and the workforce: Policy Center for the New South. URL: <https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-02/Report%20-%20The%20Impact%20of%20New%20Technologies%20on%20Employment%20and%20the%20Workforce.pdf> (дата звернення: 29.01.2024).
6. World Bank Open Data: вебсайт. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 25.03.2024).
7. Pardosi A.Y., Septriani S. Determination factors of unemployment in Banten. *Jurnal Ekonomi*. 2023. No. 04. URL: <https://ejournal.seaninstitute.or.id/index.php/Ekonomi/article/view/3337/2725> (дата звернення: 17.02.2024).
8. Tang Y. Some Causes of Unemployment and Their Relationship with the Creation and the Destruction of Jobs. *The Interdisciplinary Humanities and Communication Studies Journal*. 2024. Vol. 1 No. 5. URL: <https://www.deanfrancispress.com/index.php/hc/article/view/481/HC000862.pdf> (дата звернення: 29.04.2024).
9. Aysun U., Bouvet F., Hoffer R. An alternative measure of structural unemployment. *Economic Modelling*. 2014. No. 38. P. 592–603. URL: <https://econometrics.itweb.ucf.edu/workingpapers/2012-04.pdf> (дата звернення: 19.03.2024).
10. Finseraas H., & Nyhus O.H. The political consequences of technological change that benefits low-skilled workers. *Political Science Research and Methods*. 2024. P. 1–17. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/political-science-research-and-methods/article/political-consequences-of-technological-change-that-benefits-lowskilled-workers/4764F4B14E1E075D3ED8493E1CF07514> (дата звернення: 29.04.2024).
11. The Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment. Reserve Bank of Australia: вебсайт. URL: <https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/nairu.html> (дата звернення: 09.04.2024).
12. OECD Economic Outlook. Interim Report September 2023 : OECD Library. URL: <https://www.oecd.org/economy/outlook/18464874.pdf> (дата звернення: 13.03.2024).
13. Ceic Data. NAIRU: вебсайт. URL: https://www.ceicdata.com/datapage/en/search?search_query=NAIRU (дата звернення: 29.01.2024).
14. Global Innovation Index. World Intellectual Property Organization: вебсайт. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (дата звернення: 29.01.2024)
15. Lederman D. & Zouaidi M. Incidence of the Digital Economy and Frictional Unemployment. Policy Research Working Paper 9170. World Bank Group, 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/58117071-3ec0-57bc-aab8-b4da1c0a60d7/content> (дата звернення: 13.03.2024).
16. OECD Statistics: вебсайт. URL: <https://data-explorer.oecd.org/> (дата звернення: 13.04.2024).

UDC 339.9

JEL E24, F29, J23, J24

Lidiya Yemelyanova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of International Economic Analysis and Finance. **Semen Mlynko**, Master's Student, Ivan Franko National University of Lviv. **Analysis of the impact of technological factors on structural unemployment in developed countries.**

The article analyzes the impact of technological factors on the labor market, namely on unemployment. Structural unemployment is singled out as the one that is most affected by modern technologies. The ways of empirical identification of structural unemployment are analyzed. An econometric model is formed that reflects the impact of technology on structural unemployment in some developed countries over the past 11 years. It is found that this impact is inverse and that not all indicators of technological development have an impact on unemployment. The reason for this is frictional unemployment, as well as the social policy of developed countries. The author also calculated the share of the unemployed who have not worked for more than a year and formed a correlation matrix, which, however, did not reveal a correlation between this indicator and indicators of the level of technological development. Thus, it is not appropriate to distinguish structural unemployment due to its duration. Conclusions are drawn about the impact of technological factors on structural unemployment. This influence is inverse, which proves the hypothesis that technology creates more jobs than it eliminates. However, technology is not recognized as a determining factor affecting the unemployment rate.

Keywords: structural unemployment, technology, labor market, frictional unemployment, R&D, social policy.

УДК 339.9

JEL E24, F29, J23, J24

Ємельянова Лідія Олегівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного економічного аналізу і фінансів. **Млинко Семен Володимирович**, студент магістратури, Львівський національний університет імені Івана Франка. **Аналіз впливу технологічних факторів на структурне безробіття в розвинутих країнах.**

У статті досліджено вплив технологічних факторів на ринок праці, а саме на безробіття. Окреслено основні форми безробіття та їх причини. Виділено структурне безробіття як таке, яке піддається найбільшому впливу сучасних технологій. Проаналізовано способи емпіричного виокремлення структурного безробіття серед інших його видів та обрано показник рівня безробіття, що не прискорюється інфляцією як такий, що найкраще підходить для аналізу. Також вибрано показники, які найкраще відображають технологічні фактори та слугують індикаторами рівня технологічного розвитку. Аналіз зосереджено на економічно та технологічно розвинутих країнах, в яких можливе формування нових трендів на ринку праці. Сформовано економічну модель, яка відображає вплив технологій на структурне безробіття в деяких розвинутих країнах протягом останніх 11 років. Виявлено, що цей вплив є оберненим а також що серед обраних індикаторів найбільший вплив на структурне безробіття в обраній групі країн за аналізований період чинять інвестиції в НДДКР (% від ВВП). Також було з'ясовано, що не всі обрані показники технологічного розвитку чинять вплив на безробіття в обраній групі розвинутих країн. Причиною цього названо фрикційне безробіття, яке не може бути повністю відокремлене від структурного, а також соціальну політику розвинутих країн. Також доречним визнано аналіз впливу технологій на безробіття в інших розвинутих країнах, а також в країнах, що розвиваються, оскільки в цих країнах менша кількість фрикційних безробітних, які добровільно не влаштовуються на роботу. Після проведеного аналізу було розраховано частку безробітних, які не працюють понад рік та з допомогою цього показника було сформовано кореляційну матрицю, яка, проте, не виявила зв'язку між часткою безробітних, які не працюють понад рік, та індикаторами рівня технологічного розвитку. Отже, виокремлення структурного безробіття через його тривалість не є доцільним, оскільки, хоча таким способом вдається виключити фрикційних безробітних, які були такими короткий час, водночас велика частка фрикційних безробітних, які довший час не працюють, залишається в значенні цього показника, а розвинуті країни через свою соціальну політику характеризуються досить значною кількістю саме таких безробітних. Насамкінець зроблено висновки щодо впливу технологічних факторів на структурне безробіття. Цей вплив є оберненим, що доводить гіпотезу про те, що на даний час, як і впродовж історії, технології створюють більшу кількість робочих місць, ніж усувають. Проте технології визнано не визначальним фактором, який впливає на рівень безробіття.

Ключові слова: структурне безробіття, технології, ринок праці, фрикційне безробіття, НДДКР, соціальна політика.

OVERVIEW OF CONCEPTUAL ISSUES OF DEFINING AND ENSURING ECONOMIC SECURITY IN PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

Li Pan*, Postgraduate Student of the Department of Theory and Practice of Management
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

*ORCID 0000-0001-8520-0842

© Li Pan, 2024

*Стаття отримана редакцією 24.04.2024 р.
The article was received by editorial board on 24.04.2024*

Introduction. Research on economic security continues to attract constant attention and arouse research interest in many countries around the world. The end of the Cold War stimulated researchers in international relations in the United States and other Western countries to reconsider the traditional understanding of security, including its economic aspect [1–4]. On the other hand, military threats have temporarily receded into the background, and new economic threats have gained importance and influence, opening up new directions for research for academic and political communities. Global political thinking has changed, leading to a transition from purely traditional understanding of national security in the scientific sphere and from exclusive focus on military power to encompassing other aspects that were previously ignored [5]. The primary objective of this research is to tackle practical challenges and, secondarily, to reassess prevailing scientific theories and methodologies, adapting them as necessary. With the conclusion of the Cold War and the accelerated globalization of the global economy, scholars and specialists in the domain of national security have transitioned their emphasis from military affairs to economic considerations. The present circumstances undeniably demand dedicated scrutiny and call for a thorough investigation into the intricate interplay among security, economic dynamics, and military capabilities.

Analysis of recent research and publications. The consideration of China in the context of economic security also became relevant in the 1990s. Until the mid-1990s, economic reforms and growth took priority in China's domestic policy, while national security primarily focused on safeguarding territorial integrity and countering external threats, which was an important aspect of its foreign policy. However, the recognition and management of instabilities caused by economic growth began to attract increasing attention both conceptually and in policy formulation, from the mid-1990s onwards [6]. In 1994, the Chinese Academy of Social Sciences published a monograph titled "The Challenges Facing China's Economy – On National Economic Security" [7], which became the first monograph in China that dedicated to the systematic study of issues related to national economic security. He emphasizes that national economic security is a state in which the normal functioning of the national economy is maintained, and it is not subjected to interference, threats, or destruction from the internal and external environment. The author also proposed a new comprehensive security concept in China for the first time, suggesting the idea of creating a comprehensive national security management system. After the onset of the financial crisis in Southeast Asia in 1997, attention to financial security attracted significant attention from both the Chinese government and the academic community. Zhao Yuchuan [8] introduced a quantitative system of indicators for monitoring and warning of economic security in the country, the structure of which includes financial security, market security, industrial security, social stability, international relations, and other aspects. Based on the discussion of theories and methods for crisis event prevention in the field of national economic security, Nie Fuqiang et al. [9] conducted special studies in over a dozen areas directly influencing national economic security, such as energy and finance. The research findings have a significant

impact on the perception of the national economy, and the establishment and improvement of the security warning system, as well as the development of policies for national economic security, have great guiding value for another research works. Besides, Zhang Hanlin et al. [10] have divided national economic security into eight aspects: food security, employment, financial security, market security, energy resources and environmental security, cultural security, information security, and the security of human capital and technology.

Objectives of the article. The purpose of the study is the concept and definition of economic security in the academic sphere in China, patterns and trends in the development of social relations in the PRC in the process of ensuring national security and economic security of the country. The author extensively examines various aspects of the topic, such as different approaches to the concept of economic security among Chinese researchers, components of the overall economic security system and its subsystems, as well as their interactions, and regulatory acts governing national security issues in the country.

The main material of the study. Research on the national economic security of China has been conducted and discussed in various academic works [11–14], where authors from different perspectives examine the concept of economic security and identify economic sectors and corresponding indicators that are considered most important and vulnerable from the standpoint of national security. In general, as stated in the work of Zha Daojiong [15], where the author concurs that the concept of "security" as defined by Western scholars is ambiguous, including for China, and that it is challenging to assess China's considerations regarding its economic security. In this regard, the author utilizes Baldwin's method [16] in its research to define security: "for whom," "for what values," "from what threats," and "what instruments to apply," in order to study China's economic security.

It is worth noting that Gu Haibin et al. [17] extensively explored the creation of an early warning indicator system for China's national economic security, which can be divided into three parts: a system of normative standards for economic security warning, a regular early warning system for national economic security, and a system of early warning indicators for national economic security emergencies. Subsequently, the authors [18] have selected 8 key indicators from these three areas: industrial security, resource security, and foreign trade security, and based on this, conducted dynamic monitoring and analysis of the impact of the United States on China's economic security from 2006 to 2010.

In turn, comprehensive studies have been conducted regarding the subsystems of the overall system of China's national economic security, which include separate studies on energy security [19–22], food security [23; 24], financial security [25; 26], as well as integrated subsystems resulting from the interaction between one subsystem and others: financial and food security [27], financial and energy security [28; 29], energy and food security [28; 30; 31], financial, energy, and food security [32], along with technological security as the foundation for ensuring the other subsystems [33–35], which is considered a key link for the normal functioning of the national economic security system. Группой авторовThe issue of economic security arising from the country's external dependency on key technologies, the leveling or weakening of technical advantages of one country over others, the non-competitiveness of new technologies in a specific country, and the immaturity or improper application of technologies was examined by a group of authors [36] from the perspective of technological provision.

Building upon the literature reviewed regarding perceptions of economic security in China, this article aims to examine the public management aspects of economic security issues. The primary objective of the study is to identify the key legislative systems or regulatory methods governing economic security in various countries, with a specific focus on China. In the context of the growing importance of national economic security issues, the legislation of the state, legal and regulatory systems, as well as systems of governance, are vital components of the national economic security system. Particularly crucial is the role of government administration in ensuring national economic security through conducting inspections and audit investigations related to the development and implementation of national policies in the field of economic security. This also entails monitoring the implementation of national policies in this area, establishing mechanisms for early warning of economic threats, collecting feedback, soliciting opinions and suggestions from relevant bodies, and encouraging policy adjustments and improvements in this field.

In particular, a group of Chinese researchers [37–39] consider state auditing as a more relevant tool for ensuring management and control for economic security. They outline the fundamentals of state auditing to ensure national economic security at both theoretical and practical levels. Bai Shi [40] analyzes the issue of China's economic security in the context of globalization processes. In his study, he identifies a series of

external factors, including membership in the World Trade Organization, inflow of foreign direct investment, and international division of labor, which may influence economic security in several aspects. Among them are ensuring economic independence and autonomy, coping with international competition and protecting the national economy, as well as responding to financial crises and the risk of brain drain, which could pose threats to the country's productive forces and innovation potential. As a result, the author calls for the establishment of a legislative framework to maintain the country's economic security, as well as the strengthening of state macro-management and regulation, which are important guarantees for addressing national economic security issues.

In the context of the global financial crisis in 2008 Ye Weiping [41] argues, that with an open economy, the country faces a number of external risks that outweigh internal threats, and that this is a pressing issue for China, which has completed the transition period for accession to the World Trade Organization (WTO) and entered the phase of comprehensive opening. A clear understanding of this issue will improve China's existing national economic security strategies and develop measures to mitigate the impact of international financial crises. Kong Qingjiang [42] investigated the impact of the World Trade Organization's economic and trade rules on national economic security. In analyzing the attributes of national economic security, he came to the conclusion that the problems in this area are ultimately related to institutional factors. He noted that self-righteous exceptions to security could create serious risks, and the misuse of so-called security exceptions could undermine the entire WTO system.

In the context of globalization, a number of scholars have called for the formulation and adoption of economic security laws in China [43–45]. In particular, Wu Jiong [43] expresses the view that there is a need to formulate a number of laws, including the Law on the Promotion of High Technology and Industrial Safety, the Law on Tax Security Control and the Law on Financial Security Supervision, suggests that China should effectively counteract intense international competition and regulate the negative effects of such competition, in this regard, the formulation and implementation of anti-monopoly legislation are key legal measures for protection. of the domestic market and ensuring national economic security in accordance with the law.

Gu Haibin et al. [44] call for the drafting of a "National Economic Security Law" that facilitates the procedural resolution of economic security issues, as well as contributes to the prevention of economic security problems, providing an important protective barrier to the economic development of my country. The authors justify the need for this law by the fact that, on the one hand, national economic security directly affects politics, the army, culture, science and technology, and other areas and is related to national competitiveness and survival. On the other hand, a market economy requires government intervention, and the law of economic security can effectively prevent systemic risks and promote sustainable economic development.

Xu Yingqian [45] shares similar opinions and views, separately noting that the adoption of China's National Security Law on July 1, 2015 represents a significant step in the development of national security legislation in the country. According to the new concept of security, economic stability is becoming increasingly important as the basis of national military and political security. Given the importance of economic security, national legislation in this area should also be at the top of the agenda. In turn, Tian Penghui [46] examines the issue of offence and crime in the economic sphere, as well as the need to develop an economic criminal law that not only strengthens the relationship between economic and criminal law, but also contributes to the fairness and objectivity of judicial decisions and penalties. Thus, in the author's opinion, economic actors can foresee the legal consequences of their actions, stimulating legitimate economic activity and ensuring economic freedom and security.

At the same time, researchers also pay attention to national economic security strategies. Chen Bin et al. [47] argues that on the issue of national economic security research, many countries have long integrated it into their national strategies and developed appropriate national economic security plans, but China's research in this area remains insufficient. Gu Haibin et al. [48] through a historical analysis of the evolution of economic security strategy in the United States, shows that economic security is closely interrelated with national security, and political, diplomatic, cultural, and economic tools are used in the process of ensuring the latter. A country's economic prosperity has become the foundation of its activities, and ensuring economic security is becoming increasingly important to sustain that prosperity. Thus, the authors suggest that when analyzing China's economic security strategy, it is also necessary to take into account the relationship with economic, political, diplomatic, military, and cultural policies.

Over time, the national strategy of economic security in any country is constantly adapting to the changing conditions of economic development. For example, in the works carried out by scientists, published with a difference of 20 years [49; 50] the author traces the differences and updated programs in Japan's economic security strategy. In an article published in 2002 [49], 3 specific plans and objectives in Japan's economic security strategy were identified that are important and meaningful for China: Japan attaches particular importance to the integration of advanced foreign technologies and the development of domestic scientific and technological personnel; Japan, as a country with limited natural resources but a high population density, has been actively promoting the use of foreign resources and expanding its presence in international markets to ensure its economic growth; Japan attaches importance to the formulation of industrial policies, the most important component of which is the development of selected industrial sectors, which are considered priority for investment. However, in the latest work of 2022, the researcher, against the backdrop of the adoption of a new law on ensuring economic security in Japan, designates the purpose of the development and adoption of this law as "alleviating the dilemma of security and economic dependence of Japan, achieving a useful status in the face of international changes, maintaining the "international order" [50], on which Japan relies favorably in the international structure, as well as containing the growth of China's influence." Thus, due to the change in China's economic scale and "the imposition of sanctions by the United States on Chinese companies, which may put Japanese companies on the sanctions list and exclude them from key technological and industrial alliances by excluding them from the supply chain, so Japan may have to support and follow the US sanctions against China," a new economic security strategy has been formulated by the Japanese government.

In addition, the group of authors also considered economic security strategies in Western European countries (the United Kingdom and the European Union) [51; 52], emphasizing the importance of establishing a UK-style system of legal regulation of economic security and efforts to develop a set of strategies for assessing and responding to economic security risks for key economic sectors and areas.

The above is followed by a review of the legislation, the system of legal regulation, and the structure of the state apparatus to ensure economic security in China. With the acceleration of economic globalization, the links between different countries and regions have become closer. As a result of increased tensions and military conflicts in Eastern Europe and the Middle East, the destructive power of various security incidents has increased significantly, highlighting primarily national economic security issues such as trade disputes and economic barriers between countries, as well as disruptions in the global food supply chain. As a result, these issues of ensuring national economic security have attracted the attention of society in various countries. From the point of view of public administration, the author acknowledges that the key factor in maintaining national economic security should be the establishment of an institutional framework that includes the prevention of threats, ensuring access to key resources, industries and regions through monitoring mechanisms, as well as promoting sustainable and stable development of the national economy. All these goals, principles and methods should be clearly enshrined in legislation.

However, it is worth noting that at the moment, China has not yet adopted a systematic, comprehensive law on national economic security, and there is no strategy on economic security. Separate provisions relating to economic security are found in several laws and regulations, but they are only sporadically presented and do not form a single system of prevention and centralized response. Further, within the framework of the established hierarchy of legal acts and taking into account the legal force of international treaties, it is necessary to consider the legal regulation of economic security in China.

Conclusions. Thus, our research shows that scientists, on the basis of their research on economic security, call for state politicians and government agencies of the PRC to pay more and more attention to issues of national economic security. In the PRC, this is manifested, firstly, in the proposal to improve research activities related to the economic security of the country as a whole, as well as in individual subsystems; Secondly, in improving legislation in the field of ensuring security in the economic sphere, as well as improving the organization of the activities of state security bodies. Special attention should be devoted to further research on indicators characterizing macroeconomic dynamics in the new conditions observed in recent years. In this context, recent events confirm previous literature's assertions regarding the inadequacy of legislation regulating economic security in China to correspond with macroeconomic dynamics. Consequently, national economic policy should pay more attention to indicators, especially those that, in our opinion, reflect the level and quality of ensuring economic security.

REFERENCES:

1. Mathews J. T. (1989) Redefining Security. *Foreign Affairs*, is. 68, no. 2, pp. 162–177.
2. Sorensen T. C. (1990) Rethinking National Security. *Foreign Affairs*, is. 69, no. 3, pp. 1–18.
3. Comfort L. K. (2002) Rethinking Security: Organizational Fragility in Extreme Events. *Public Administration Review*, is. 62, no. s1, pp. 98–107.
4. Smith S. (2005) 2 The Contested Concept of Security. 2 The Contested Concept of Security. Lynne Rienner Publishers. P. 27–62.
5. Ullman R. H. (1983) Redefining Security. *International Security*, is. 8, no. 1, pp. 129–153.
6. Zhengyi W. (2004) Conceptualizing economic security and governance: China confronts globalization. *The Pacific Review*, is. 17, no. 4, pp. 523–545.
7. 赵英 中国经济面临的危险: 国家经济安全论. 云南人民出版社. 1994年. 518页., 1994. 518 p.
8. 赵玉川. 我国经济安全监测与预警指标体系. 数据. 1999. Is. 0, no. 7, pp. 8–9.
9. 聂富强 中国国家经济安全预警系统研究. 中国统计出版社. 2005年. 442页., 2005. 442 p.
10. 张汉林, 魏磊. 全球化背景下中国经济安全量度体系构建. 世界经济研究. 2011. No. 1, pp. 8–13.
11. 张幼文. 国家经济安全问题的性质与研究要点. 世界经济研究. 1999. No. 3, pp. 5–9.
12. 雷家骕. 关于国家经济安全研究的基本问题. 管理评论. 2006. Is. 18, no. 7, pp. 3–7.
13. 王梓薇. 国家经济安全研究回顾与展望. 生产力研究. 2008. No. 23, pp. 165–167.
14. 叶卫平. 国家经济安全定义与评价指标体系再研究. 中国人民大学学报. 2010. Is. 24, no. 4, pp. 93–98.
15. Zha D. (1999) Chinese considerations of «economic security». *Journal of Chinese Political Science*, is. 5, no. 1, pp. 69–87.
16. Baldwin D. A. (1997) The Concept of Security. *Review of International Studies*, is. 23, no. 1, pp. 5–26.
17. 顾海兵, 刘玮, 周智高, 刘陈杰. 中国经济安全预警的指标系统. 国家行政学院学报. 2007. No. 1, pp. 49–52.
18. 顾海兵, 张安军, 薛珊珊. 美国对中国经济安全影响的动态监测分析. 经济学家. 2012. No. 5, pp. 98–104.
19. Odgaard O., Delman J. (2014) China's energy security and its challenges towards 2035. *Energy Policy*, is. 71, pp. 107–117.
20. Yao L., Chang Y. (2014) Energy security in China: A quantitative analysis and policy implications. *Energy Policy*, is. 67, pp. 595–604.
21. 朱雄关. “一带一路” 战略契机中的国家能源安全问题. 云南社会科学. 2015. No. 2, pp. 23–26.
22. Fang D., Shi S., Yu Q. (2018) Evaluation of Sustainable Energy Security and an Empirical Analysis of China. *Sustainability*, is. 10, no. 5.
23. Ghose B. (2014) Food security and food self-sufficiency in China: from past to 2050. *Food and Energy Security*, is. 3, no. 2, pp. 86–95.
24. Cui K., Shoemaker S. P. (2018) A look at food security in China. *npj Science of Food*, is. 2, no. 1, pp. 4.
25. Finance R. H. of, School B., University H., Nanjing, China. Financial Internationalization and Financial Security Issues. *Open Access Library Journal*. 2018. Is. 05, no. 09, pp. 1.
26. Zhou G., Yan X., Luo S. (2018) Financial Security and Optimal Scale of Foreign Exchange Reserve in China. *Sustainability*, is. 10, no. 6.
27. Lin Q., Dai X., Cheng Q., Lin W. (2022) Can Digital Inclusive Finance Promote Food Security? Evidence from China. *Sustainability*, is. 14, no. 20.
28. Gholz E., Awan U., Ronn E. (2017) Financial and energy security analysis of China's loan-for-oil deals. *Energy Research & Social Science*, is. 24, pp. 42–50.
29. Gong X. (2022) Energy security through a financial lens: Rethinking geopolitics, strategic investment, and governance in China's global energy expansion. *Energy Research & Social Science*, is. 83.
30. Lele U., Klousia-Marquis M., Goswami S. (2013) Good Governance for Food, Water and Energy Security. *Aquatic Procedia*, is. 1, pp. 44–63.
31. Biba S. (2016) The goals and reality of the water – food – energy security nexus: the case of China and its southern neighbours. *Third World Quarterly*, is. 37, no. 1, pp. 51–70.
32. Lu S., Lu W., Xu M., Taghizadeh-Hesary F., Tang Y. (2023) Water-energy-food security under green finance constraints in Southwest China. *Energy Economics*, is. 118.
33. Zhang J., He C., Chen L., Cao S. (2018) Improving food security in China by taking advantage of marginal and degraded lands. *Journal of Cleaner Production*, is. 171, pp. 1020–1030.
34. Lee C.-C., Wang C. (2022) Financial development, technological innovation and energy security: Evidence from Chinese provincial experience. *Energy Economics*, is. 112.
35. Yang Z., Hao C., Shao S., Chen Z., Yang L. (2022) Appropriate technology and energy security: From the perspective of biased technological change. *Technological Forecasting and Social Change*, is. 177.
36. 代涛, 刘志鹏, 甘泉, 孟祥翠, 张斌. 技术经济安全评估若干问题的思考. 中国科学院院刊. 2020. Is. 35, no. 12, pp. 1448–1454.
37. 唐建新, 古继洪, 付爱春. 政府审计与国家经济安全: 理论基础和作用路径. 审计研究. 2008. No. 5, pp. 29–32.
38. 张庆龙, 谢志华. 论政府审计与国家经济安全. 审计研究. 2009. No. 4, pp. 12–16.
39. 蔡春, 李江涛, 刘更新. 政府审计维护国家经济安全的基本依据、作用机理及路径选择. 审计研究. 2009. No. 4, pp. 7–11.
40. 白石. 国家经济安全问题讨论综述. 经济理论与经济管理. 2002. No. 11, pp. 75.
41. 叶卫平. 国家经济安全的三个重要特性及其对我国的启示. 马克思主义研究. 2008. No. 11, pp. 35–40.

42. 孔庆江. 国家经济安全与WTO例外规则的应用. 社会科学辑刊. 2018. Is. 0, no. 5, pp. 134–138.
43. 吴炯. 国家经济安全保障立法论纲. 法学杂志. 2002. Is. 23, no. 5. pp. 60–61.
44. 顾海兵, 曹帆, 刘国鹏. 制定我国国家经济安全法的必要性与可行性. 开放导报. 2008. No. 2, pp. 62–65.
45. 徐英倩. 论我国国家经济安全立法. 学习与探索. 2017. No. 10, pp. 65–70.
46. 田鹏辉. 经济安全与经济刑法立法模式选择. 法商研究. 2018. Is. 35, no. 3, pp. 95–104.
47. 陈斌, 程永林. 中国国家经济安全研究的现状与展望. 中国人民大学学报. 2020. Is. 34, no. 1, pp. 50–59.
48. 顾海兵, 李彬. 美国经济安全战略及对中国的借鉴. 学术界. 2010. No. 3, pp. 60–66.
49. 汤菲. 日本经济安全战略及其对我国的启示. 天津商学院学报. 2002. Is. 22, no. 4, pp. 22–25.
50. 朱海燕. 日本经济安全保障战略及其对中国的影响. 国际问题研究. 2022. No. 3, pp. 47–63.
51. 金鸿峰. 英国经济安全审查及对我国的启示. 现代商业. 2016. No. 13, pp. 79–80.
52. 刘宝成, 陈星光, 包卡伦. 《欧盟经济安全战略》的影响与中国应对. 经济导刊. 2023. No. 6, pp. 30–37.

UDC [330.165:338.2]:351.330

JEL M38, P2

Li Pan, Postgraduate Student of the Department of Theory and Practice of Management, National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”. **Overview of conceptual issues of defining and ensuring economic security in People’s Republic of China.**

The article focuses on economic security in the People's Republic of China (PRC), research activities in this field, as well as the system of state governance, legislation, and legal system of the PRC aimed at ensuring and managing economic security at various hierarchical levels. The subject of the research is the Constitution of the People's Republic of China, laws, and subordinate normative legal acts reflecting aspects of national security of the People's Republic of China, conducted by Chinese scholars in the field of China's economic security. The object of the study is the concept and definition of economic security in the academic sphere in China, patterns and trends in the development of social relations in the PRC in the process of ensuring national security and economic security of the country. The author extensively examines various aspects of the topic, such as different approaches to the concept of economic security among Chinese researchers, components of the overall economic security system and its subsystems, as well as their interactions, and regulatory acts governing national security issues in the country. Special attention is paid to the potential use of the results of this research for comparative analysis in conducting other similar studies. The methodological basis is the dialectical method of cognition, within which a combination of general scientific methods (historical, logical analysis and synthesis) and specific scientific methods (comparative legal analysis, content analysis, etc.) is applied for theoretical research. The study on the national economic security of the People's Republic of China has been conducted and discussed, where the authors examine the concept of economic security from various perspectives and identify economic sectors and corresponding indicators deemed most important and vulnerable in terms of national security. The main conclusions of the study suggest that taking into account the nuances of interpreting and perceiving economic security in the academic sphere of China, as well as the administrative and legal provision of national security in the PRC, will contribute to the improvement of scientific research and legislative activities of other countries in this field. Furthermore, it will lead to a clearer definition of theoretical concepts and practical activities in the sphere of economic security of the state. Additionally, resolving common issues related to ensuring national security from the perspective of state governance will be facilitated.

Keywords: economic security, public management and administration, China's economy, ensuring national security.

УДК [330.165:338.2]:351.330

JEL M38, P2

Лі Пань, аспірант кафедри теорії та практики менеджменту, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». **Огляд концептуальних питань визначення та забезпечення економічної безпеки в Китайській Народній Республіці.**

Стаття присвячена економічній безпеці в Китайській Народній Республіці (КНР), дослідницькій діяльності у цій сфері, а також системі державного управління, законодавству та правовій системі КНР, спрямованій на забезпечення та управління економічною безпекою на різних ієрархічних рівнях. Предметом дослідження є Конституція Китайської Народної Республіки, закони та підзаконні нормативно-правові акти, що відображають аспекти національної безпеки Китайської Народної Республіки, проведені китайськими вченими з економічної безпеки Китаю. Об'єктом дослідження є поняття та концепція економічної безпеки в науковій сфері в Китаї, закономірності та тенденції розвитку суспільних відносин, що складаються в КНР у процесі забезпечення національної безпеки та економічної безпеки країни. Автор детально розглядає такі

аспекти теми, як різні підходи до концепції економічної безпеки серед китайських дослідників, складові загальної системи економічної безпеки та її підсистем, а також їх взаємодії, нормативно-правові акти, що регулюють питання забезпечення національної безпеки країни. Особливу увагу приділено можливості використання результатів даного дослідження для порівняльного аналізу при здійсненні інших аналогічних досліджень. Методологічною основою є діалектичний метод пізнання, в рамках якого застосовано сукупність загальнонаукових (історичний, логічний аналіз і синтез) і конкретно-наукових (порівняльно-правовий, контент-аналіз та ін.) Методів теоретичного дослідження. Проведено та обговорено дослідження з питань національної економічної безпеки Китайської Народної Республіки, де автори розглядають концепцію економічної безпеки з різних точок зору та визначають сфери економіки та відповідні показники, які вважаються найбільш важливими та вразливими з точки зору національної безпеки. Основні висновки дослідження полягають у тому, що врахування особливостей трактування та сприйняття економічної безпеки в науковій сфері Китаю, адміністративно-правове забезпечення національної безпеки в КНР сприятиме вдосконаленню науково-дослідної та законотворчої діяльності інших країн у цій сфері, а також більш чіткому визначенню теоретичних понять та практичної діяльності у сфері економічної безпеки держави у сфері економічної безпеки держави. розв'язання спільних проблем забезпечення національної безпеки з точки зору державного управління.

Ключові слова: економічна безпека, публічне управління та адміністрування, економіка Китаю, забезпечення національної безпеки.

**УСПІШНІ КЕЙСИ РОЗВИТКУ START-UP-ІВ
У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Онищенко Світлана Володимирівна*, доктор економічних наук, професор
Скриль Віталія Вячеславівна**, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0000-0002-6173-4361

**ORCID 0000-0003-4064-8146

© Онищенко С.В., 2024

© Скриль В.В., 2024

*Стаття отримана редакцією 06.05.2024 р.**The article was received by editorial board on 06.05.2024*

Вступ. Сучасна економіка все більше спирається на інновації та підприємництво. Саме тому визначальними факторами сучасної економіки стали інтелектуальні ресурси, знання та новаторські концепції. Ці складові активно відображаються у впровадженні інновацій, вони приносять додаткову користь для клієнтів, генерують додаткові прибутки для підприємств, трансформують економіку та підвищують життєвий рівень суспільства. Реалії сучасного бізнес-середовища, які виникли в умовах інтелектуалізації світової економіки, потребують перегляду традиційних концепцій управління щодо стратегій підприємницької діяльності, конкуренції та ринків. На сьогодні сучасним трендом в інноваційній та підприємницькій діяльності, як країн світу, так і України є створення та масштабування start-up-ів. За даними Startup Ranking, серед країн-лідерів за кількістю start-up-ів, що були в них засновані, у 2023 році були США (3687 start-up-ів), на другому та третьому місцях – Індія (990) та Велика Британія (555). Україна посіла 37-ме місце серед 137 країн світу. В інших міжнародних рейтингах, присвячених розвитку start-up-руху та екосистеми його підтримки, Україна посідає такі місця: за кількістю start-up-ів на 1000 населення країни – 45-те місце у 2022 р., за глобальним індексом start-up-екосистем – 49-те місце у 2023 р. [1]. Варто відзначити, що сфера start-up-ів та їх екосистема в Україні до початку повномасштабної війни перебували на етапі активного розвитку та мала позитивну динаміку, але все ж вони поступалися за своїми показниками країнам-лідерам в цій сфері, отже, питання їх розвитку потребують подальшого вивчення. Враховуючи це, можна зазначити, що на сьогодні саме молодіжне підприємництво є одним з найбільш перспективних векторів розвитку бізнесу в Україні, саме з цієї причини держава підтримує прагнення молоді до створення власної справи, цей факт відображений у багатьох програмах [2].

З цієї ж причини однією з основних платформ підтримки розвитку молодіжного підприємництва є заклади вищої освіти нашої країни. В даний час заклади вищої освіти України, прагнучи підтримати підприємницьку ініціативу серед своїх студентів, створюють певну інфраструктуру для активізації проектної роботи, створення бізнес-проектів і виведення їх в start-up.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів формування start-up-проектів в умовах вітчизняної економіки у закладах вищої освіти здійснюється за участі таких вчених, як Р. Антонов, В. Біленько, Н. Борт, А. Бухтіарова, Т. Гавриленко, Я. Дропа, А. Касич, О. Підхомний, В. Радик, П. Рубанов, Л. Рудич, А. Семенов, В. Халіна, О. Шевченко та інших. Проте новизна цих проблем, особливо для української науки і практики, обумовлює необхідність подальших досліджень у зазначеному напрямку.

Мета статті полягає в вивченні та висвітленні успішних прикладів ініціатив стартапів у контексті закладів вищої освіти. Шляхом аналізу цих кейсів стаття має на меті визначити ключові фактори, що сприяють успіху підприємницьких ініціатив, які виникають в академічних середовищах. Крім того, вона прагне надати інсайти та вивчити отримані уроки, які можуть бути корисними для формування підприємницької культури та підтримки розвитку start-up-пів у закладах вищої освіти.

Основний матеріал і результати. На сьогоднішній день існує різноманітні тлумачення та визначення поняття «start-up». Деякі науковці визначають «start-up» як молоді компанії, що ставлять перед собою завдання розробки та впровадження на ринок унікального продукту чи послуги. Start-up-проекти, що базуються на інноваціях, спрямовані на усунення недоліків існуючих товарів, розширення ринків збуту або створення абсолютно нових продуктів чи послуг. Вони виступають каталізатором розвитку багатьох галузей та економіки загалом. Завдяки виконанню start-up – проектів у певних галузях можна спостерігати зростання інноваційних тенденцій, що підтверджується успішними реалізованими ініціативами. У вивченні даної проблематики виявлено закономірність, що зазвичай асоціюється з креативними ідеями та оригінальними концепціями, перш за все, з молоддю. Їхня свідомість і бажання творити часто визначаються як непідвладні застарілим конвенціям та ідеям. Саме тому основний акцент варто робити на університетському середовищі, де зосереджено інтелектуальний потенціал та забезпечені необхідні матеріальні ресурси та технічна база [3–4].

Отже, успішні кейси розвитку start-up-ів у закладах вищої освіти відображають важливість академічних установ у стимулюванні інновацій та підтримці підприємництва серед студентів, аспірантів, викладачів та випускників. Заклади вищої освіти часто стають плодючим ґрунтом для створення та розвитку start-up-ів завдяки доступу до знань, ресурсів та експертизи. Одним із успішних кейсів розвитку start-up університетського походження – це компанія «Dropbox», яка була заснована випускниками Массачусетського технологічного інституту (MIT). «Dropbox» став одним із лідерів у галузі хмарних сховищ даних завдяки новаторському підходу до зберігання файлів та спільному доступу до них. Інший приклад – це компанія «Google», яка була заснована Ларрі Пейджем та Сергеем Бріном, які почали свій проект пошукової системи під час навчання в Стенфордському університеті. Сьогодні «Google» є однією з найбільших технологічних компаній у світі.

Варто зазначити, що однією з ключових особливостей та відмінними рисами start-up-проектів є їх орієнтація на інновації, що включає випуск абсолютно нових продуктів, покращення якісних характеристик наявних на ринку товарів, а також вихід на нові неосвоєні ринки. Важливою метою для start-up-ів є не лише створення нового продукту, але й швидке збільшення клієнтської бази. Даний факт актуалізує дослідження питань, пов'язаних з можливістю реалізації студентських проектів на базі закладів вищої освіти, як одного з найбільш перспективних драйверів розвитку молодіжного підприємництва як в регіоні, так і в Україні в цілому [5].

На даний момент у багатьох закладах вищою освіти України створені всі необхідні умови для формування у студентів підприємницького мислення, що в свою чергу забезпечує великий інтерес студентів закладу вищої освіти до створення власного бізнесу.

Підтвердженням є реалізація програми Creative Spark Британської Ради, що спрямований на створення та підтримку партнерств між британськими та українськими університетами задля розвитку підприємницьких навичок серед студентської молоді, що розвиваються по-різному в різних університетах. Наприклад, в Національному університеті «Львівська політехніка» вже з 90-х років практикується навчання у сфері бізнесу. Але для деяких кафедр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна ця практика є абсолютно новою.

У Львівській політехніці, крім звичайних курсів з підприємництва, для полегшення доступу до програм та можливостей, викладачі університету спільно заснували власну громадську організацію «Tech StartUp School». Це створило сприятливі умови для інноваційного середовища, щоб продукувати та реалізовувати креативні ідеї та успішні start-up зі студентами. Для цього залучаються бізнес-тренери та ментори, що допомагають пройти шлях від ідеї до побудови бізнес-моделі, пошуку інвестицій та комерціалізації проекту [6].

Найбільший проект розвитку бізнес-інкубаторів у вітчизняних вищих навчальних закладах – це мережа академічних бізнес-інкубаторів YEP. Зараз вони діють в 10 університетах по всій країні та прагнуть сприяти формуванню тренду студентських стартапів, що передбачає супровід проектів від їх появи до втілення.

Інноваційна екосистема Sikorsky Challenge Україна (SCU), що розроблена на базі Київського політехнічного інституту, є відкритою платформою, яка об'єднує різні інституції країни з метою сприяння розвитку української інноваційної економіки. Серед учасників SCU – університети, наукові установи, органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, фонди та громадські організації [7-9].

Взаємодію між цими установами координує Інноваційна екосистема Sikorsky Challenge КПІ ім. Ігоря Сікорського, яка офіційно регулюється укладенням Меморандумів або Договорів між учасниками SCU та юридичними особами Sikorsky Challenge КПІ.

Екосистема інновацій «Sikorsky Challenge Україна» виступає як модель та каталізатор високотехнологічного інноваційного прогресу української економіки.

Також варто відзначити, що заклади вищої освіти стають більш конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг, розвиваючи проектну діяльність, оскільки дають найактуальніші теоретичні знання та практичні навички. Студенти також мають ряд переваг, реалізуючи start-up-проекти на базі університету, серед яких можна відзначити: застосування отриманих теоретичних знань на практиці; здатність робота в команді; використання ресурсів університету; удосконалення навичок презентації проекту в пошуках потенційного інвестора, можливість відкриття бізнесу студентом або випускником, отримання першого джерела прибутку та інше.

Це все свідчить про прямий вплив на динаміку розвитку молодіжного підприємництва в як регіоні так і в Україні через залучення студентів до підприємницького середовища, інструментом залучення якого є створення start-up-проектів з використанням start-up-просторів, створених на базі провідних закладів вищої освіти України. У зв'язку з цим вивчення теоретичних основ процесу створення start-up-ів, функціонування start-up-просторів представляється актуальним завданням теорії і практики закладів вищої освіти.

Як показує досвід розвинених країн, правильно вибудована система підтримки молодіжного підприємництва може забезпечити сталий розвиток молодіжного підприємництва не тільки в регіональному аспекті, але і в контексті економіки всієї країни, що в майбутньому послужить додатковим джерелом підвищення інвестиційної привабливості бізнесу в Україні.

Сьогодні університети світу перетворюються з навчальних закладів на спеціальні екосистеми («інкубатори»), в яких інтелектуальний потенціал молоді розвивається та активно використовується для трансформації суспільства та забезпечення його як важливого чинника економічного зростання держави [1].

Отже, заклад вищої освіти стає важливою ланкою у створенні екосистеми, яка сприяє розвитку молодіжного підприємництва через застосування різних механізмів, одним з яких може бути організація start-up-проектів.

«Start-up-простір» – це науковий простір закладу вищої освіти, який займається підтримкою та реалізацією «start-up-проектів» серед студентів, магістрантів, аспірантів університету на кожному етапі процесу розвитку – від генерації ідеї до її впровадження на ринок. Start-up-простір стартапу орієнтований на розвиток молодіжного підприємництва в регіоні.

Враховуючи вищезазначене, за ініціативою Sikorsky Challenge Україна та Національним університетом «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» була започаткована start-up школа Sikorsky Challenge Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», яка здійснює координацію заходів для створення сприятливих умов для інноваційної активності в молодіжному сегменті ринку праці. Основною метою діяльності Start-up школи є створення сприятливого середовища для успішної реалізації інноваційних бізнес-ідей та проектів, залучаючи до цього студентів, молодих науковців та вчених [10].

Основними цілями start-up школа Sikorsky Challenge Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» є:

- підтримка розвитку інноваційних start-up-проектів та бізнес-ідей серед потенційних стартаперів;
- надання кваліфікаційних консультаційних послуг щодо організації та розвитку start-up-проектів;
- проведення навчальних тренінгів, тематичних семінарів, конференцій тощо відповідно до законодавства;
- підтримка практичної реалізації та фінансова підтримка завершених start-up-проектів;
- залучення інвесторів/бізнес-ангелів для фінансування start-up-команд на етапі створення компаній;

- організація конкурсів start-up-ів і участь кращих у Фестивалі «Sikorsky Challenge»;
- підготовка та подача проектів до міжнародних фондів та програм;
- створення бази start-up-ів та її інтеграція з базою стартапів «Sikorsky Challenge».

На базі м.Полтава також було створено Інноваційний кластер м. Полтава, де start-up школа Sikorsky Challenge Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» стала основними осередком генерування ідей для відбудови економіки, інфраструктури і безпеки на основі його інноваційного розвитку (рис.1).

Мета такого об'єднання полягає у:

- стимулюванню росту інноваційного оточення для максимально можливого збільшення мікро- та малих підприємств, які базуються на start-up ідеях та інноваційних науково-технічних розробок які слугуватимуть післявоєнній розбудові міста;
- розв'язанні проблем міста, через реалізацію креативного потенціалу науковців, інженерів, підприємців, студентів, школярів у створенні й впровадженні нових технологій і послуг;
- залученні інвестицій, грантів і спонсорської допомоги щодо післявоєнної розбудови міста на локальному, національному та міжнародному рівнях з урахуванням вже існуючих та нових міжнародних зав'язків учасників Інноваційного кластеру.

В період 2018 по 2022 роки start-up школою Sikorsky Challenge Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» було проведено 60 воркшопів та семінарів-тренінгів. Було презентовано 12 проектів 42 випускники Стартап школи Полтавської політехніки. Полтавська політехніка стала учасником першого пілотного проекту «Підприємницький університет» від Стартап-інкубатора YEP та Міністерства освіти і науки України. Команда Стартап школи Полтавської політехніки пройшла до фіналу Міжнародного молодіжного конкурсу бізнес-ідей і проектів «Start-up-проект», а також до фіналів VIII і IX Міжнародних конкурсів стартапів «Sikorsky Challenge» [5].

Інноваційним підходом у просуванні стартапів у start-up школі Sikorsky Challenge Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» стало проведення конкурсу Junior START-UP 2023 для молоді першого курсу. Упродовж більше двох місяців у 2023 році було здійснено процес навчання та підготовки start-up-ів для різних інститутів та факультетів університету

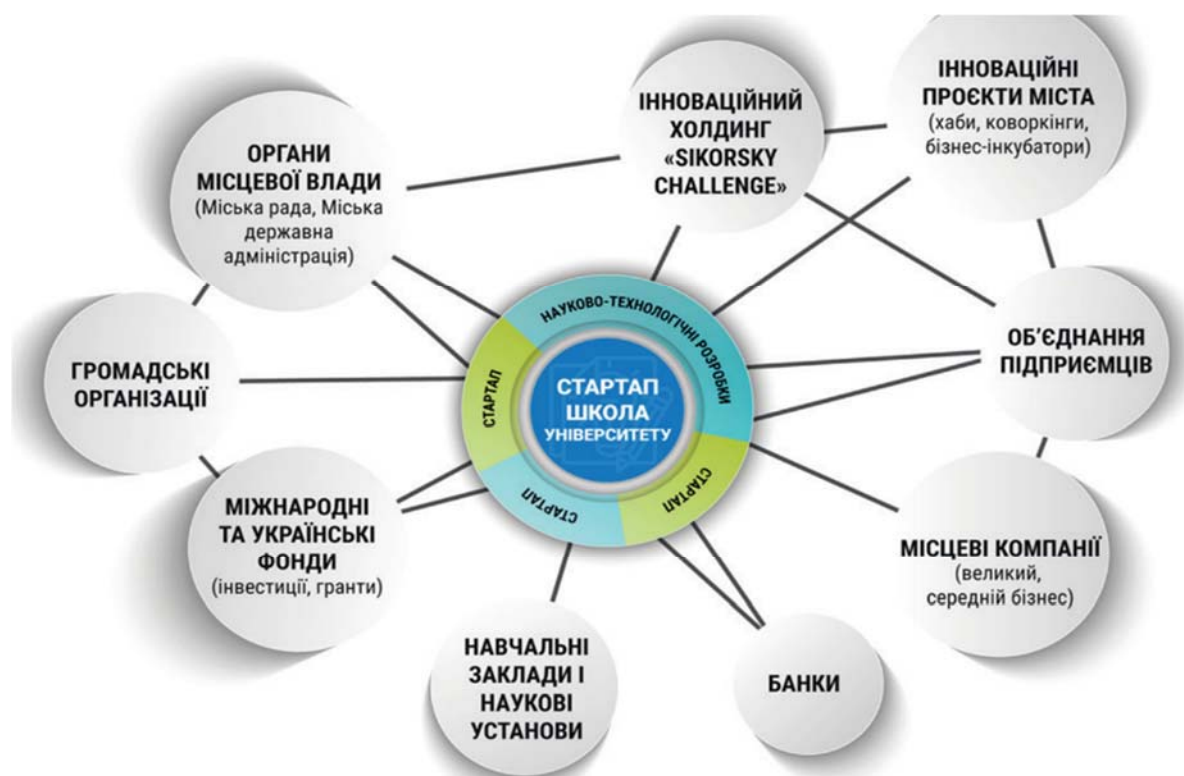

Рис. 1. Структура Інноваційного кластеру міста Полтава

Джерело: [5]

(табл. 1). У конкурсі взяла участь 21 команда і понад 100 студентів різних спеціальностей, вмотивованих боротися за призовий фонд – 10 000 гривень від керівництва університету.

Таблиця 1

Етапи впровадження start-up

Етап start-up	Зміст процесу
Preparatory stage	Відвідування різних заходів, спрямованих на розвиток підприємницького мислення і як наслідок активізацію їх ініціативи в сфері бізнесу; проведення інтенсивних та бізнес-тренінгів з питань підприємництва в університеті
Акселерація стартап-проектів	Включає проведення маркетингових досліджень (дослідження і прогнозування кон'юнктури ринку, поведінки споживачів); розробка виробничої програми; оцінка потреб у фінансових ресурсах проекту; ознайомлення зі складом учасників проекту та опис їх функціональних можливостей; розрахунок техніко-економічних показників, в тому числі ефективності проекту; розробка бізнес-плану
Фандрайзинг	Процес залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів різного характеру для реалізації start-up-проекту (включаючи фінансові джерела, людські ресурси, маркетингові послуги, юридичні консультації і т.д.)
1. Реалізація (комерціалізація) стартап-проектів	Формування виробничих потужностей, запуск основного виробництва, вихід на новий ринок і його розвиток, взаємодія зі споживачами
2. Автономність стартап-проектів	Передбачає певну фінансову стійкість молодіжного підприємництва в майбутньому; створення розширеного резервного фонду відтворення; впровадження сучасних систем менеджменту

Джерело: сформовано авторами

Підготовчий етап був пов'язаний із системним пошуком та відбором перспективних бізнес-ідей за пріоритетними напрямками розвитку технологій з урахуванням регіональних особливостей, реалізувався через відвідування молодими підприємцями різноманітних заходів, спрямованих на активізацію підприємницьких ініціатив; проведення інтенсивних та бізнес-тренінгів з питань підприємництва в університеті.

На основі обраних бізнес-ідей наступним етапом була первинна акселерація, метою якої було пошук наукового обґрунтування життєздатності ідеї проекту та оцінка перспектив її реалізації.

Початкова акселерація start-up-проектів включала в себе наступні етапи: проведення маркетингових досліджень; розробка виробничої програми; оцінка потреб у фінансових ресурсах проекту; ознайомлення зі складом учасників проекту та їх функціональними можливостями; розрахунок техніко-економічних показників, в тому числі ефективності проекту; розробка бізнес-плану.

Акселерація start-up-проектів – один з основних етапів розвитку бізнес-ідеї, який є своєрідним гарантом успіху майбутніх бізнес-проектів в системі молодіжного підприємництва.

Якщо ідея проекту перспективна, то через відбір серед інших стартапів інститутів ідея перейшла на наступний етап процесу – фандрейзинг.

Фандрейзинг – процес залучення внутрішніх та зовнішніх ресурсів для реалізації start-up-проекту (фінансові джерела, людські ресурси, маркетинг, юридичні послуги тощо).

Кінцевим результатом фандрейзингу є реалізація start-up-проектів. Цей етап включає в себе: формування виробничих потужностей, запуск основного виробництва, вихід на ринок і його розвиток, а також налагодження комунікаційних зв'язків зі споживачами.

Саме на цьому етапі відбувся фінал конкурсу Junior START-UP 2023 де пройшли 5 команд серед яких було обрано переможця.

Успішна реалізація start-up-проектів у майбутньому слугує основою для завершального етапу процесу – проектної автономії, що передбачає певну фінансову стійкість молодіжного підприємництва в майбутньому; створення розширеного резервного фонду відтворення; впровадження сучасних систем управління [11–13].

Таким чином, як показує практика останніх років для розвитку національної економіки, необхідне формування певної політики закладів вищої освіти, метою якої має бути не тільки навчальний процес, а й орієнтир для розвитку підприємницьких здібностей, умінь, навичок та мислення у студентів за рахунок проведення наукових досліджень, здійснення наставництва та консультацій майбутніх бізнесменів

з боку викладачів та адміністрації університету. Цей факт можливий завдяки формуванню певної інфраструктури в університеті та відпрацьованому механізму реалізації проектних робіт студентів (у тому числі у вигляді start-up-проектів) через взаємодію з інвесторами, місцевими бізнесменами, владою та венчурними фондами.

Сьогодні заклади вищої освіти служать платформою для організації роботи студентів в командах, здатних розробляти бізнес-ідеї, які трансформуються в бізнес-проекти (start-up), які в подальшому можуть стати інноваційним продуктом і трансформуватися в новий напрямок підприємництва. Тому студентам надаються не лише теоретичні знання, але й практичні навички у сфері підприємницької діяльності, які сприяють поетапному розвитку start-up-проектів, створених на базі закладу вищої освіти, включаючи допомогу в пошуку партнерів та можливість виведення продукту (послуги) на ринок. Ефективним інструментом розвитку молодіжного підприємництва серед студентів є створення певного бізнес-простору всередині закладу вищої освіти у вигляді стартап-просторів, які реалізовуватимуть потенціал молоді через різного роду допомогу студентам у розвитку start-up-проектів (пошук та відбір найбільш перспективних та конкурентоспроможних ідей, консалтингові, маркетингові, юридичні, фінансові послуги тощо).

Висновки. Аналіз успішних кейсів розвитку start-up-ів у закладах вищої освіти свідчать про значний потенціал та успішність ініціатив у галузі стартап-екосистем у вищих навчальних закладах. Аналіз кейсів дозволив визначити ключові чинники успіху, такі як наявність підтримки від університетської адміністрації, створення сприятливого середовища для інновацій та доступ до менторської підтримки.

Крім того, виявлено, що розвиток start-up-ів у вищих навчальних закладах сприяє не лише самому студентському підприємництву, але й сприяє зближенню університетів з промисловим сектором, що має значний позитивний вплив на інноваційність та конкурентоспроможність обох сторін.

Отже, варто зазначити, що існує важливість подальшого розвитку start-up-екосистем у закладах вищої освіти та необхідність подальших досліджень в цій області для досягнення ще більших успіхів у підтримці та розвитку молодих підприємців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейська мережа стартапів. URL: <https://europeanstartupnetwork.eu/vision/> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Хаустов М.М. Стартапи: створення та масштабування: монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2023. 224 с.
3. Всеукраїнська Інноваційна екосистема «Sikorsky Challenge Україна». URL: <https://www.sikorskychallenge.com> (дата звернення: 10. 04.2024).
4. Гавриш О.А., Бояринова К.О., Кравченко М.О., Копішинська К.О. Управління стартапами: підручник для здобувачів вищої освіти за економічними спеціальностями / за заг. ред. О.А. Гавриша. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2020. 716 с.
5. Офіційний сайт Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». URL: <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/innov-klaster-m-poltava/innovations.pdf>. (дата звернення: 11.04.2024).
6. Blank S., & Dorf B. The startup owner's manual: The step&by&step guide for building a great company. Pescadero: K & S Ranch. 2012.
7. Seyfang G., & Smith A. Grassroots innova& tions for sustainable development: Towards a new research and policy agenda. *Environmental Politics*. 2007. No. 16 (4). P. 584–603.
8. Ries E. The lean startup: How today's entre& preneurs use continuous innovation to create radically successful businesses. New York: Crown Business, 2011.
9. Kohn A. The determinants of startup valua& tion in the venture capital context: a systematic review and avenues for futur. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11301&017&0131&5>
10. International best practices on supporting startup ecosystem. URL: <https://www.mekongbiz.org/wp-content/uploads/2017/02/International-best-practices-on-supporting-startup-ecosystem.pdf>. (дата звернення: 12.04.2024).
11. Литвин І.В. Формування та розвиток екосистем стартапів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 41. С. 61–65.
12. Хаустов М.М., Данько А.Т., Бондаренко Д.В., Юрченко О.К. Дослідження екосистем стартапів країн світу для забезпечення їх економічного зростання. *Бізнес Інформ*. 2022. № 8. С. 47–59.
13. The Global Startup Ecosystem Report 2023 (GSER 2023). URL: <https://startupgenome.com/report/gser2023>. (дата звернення: 12.04.2024).
14. Startup Commons. URL: <https://www.startupcommons.org>
15. Інноваційні екосистеми для стартапів: ключові складові успіху. Eufordigital, 2020. URL: <https://eufordigital.eu/ru/innovation-ecosystems-for-start-ups-highlighting-the-key-ingredients-for-success/> (дата звернення: 13.04.2024).

16. Sarpong D., AbdRazak A., Alexander E., Meissner D. Organizing Practices of University, Industry and Government That Facilitate (or Impede) the Transition to a Hybrid Triple Helix Model of Innovation. *Technol. Forecast. Soc. Chang.* 2017. Vol. 123. P. 142–152.

REFERENCES:

1. European startup network. Available at: <https://europeanstartupnetwork.eu/vision/> (accessed April 9, 2024).
2. Хаустов М. М. (2023) Startups: Creation and Scaling: Monograph. Kharkiv: Individual Entrepreneur Liburkina L. M., 224 p.
3. All-Ukrainian Innovation Ecosystem «Sikorsky Challenge Ukraine». Available at: <https://www.sikorskychallenge.com> (accessed April 10, 2024).
4. Havysh O. A., Boyarynova K. O., Kravchenko M. O., Kopishynska K. O. (2020) Startup Management: A Textbook for Higher Education Students in Economic Specialties / Edited by O. A. Havysh. Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, "Polytechnika" Publishing House, 716 p.
5. Official website of National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". Available at: <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/innov-klastern-poltava/innovations.pdf> (accessed April 11, 2024).
6. Blank S., & Dorf B. (2012) The startup owner's manual: The step&by&step guide for building a great company. Pescadero: K & S Ranch.
7. Seyfang G., & Smith A. (2007) Grassroots innova& tions for sustainable development: Towards a new research and policy agenda. *Environmental Politics*, no. 16 (4), pp. 584–603.
8. Ries E. (2011) The lean startup: How today's entre& preneurs use continuous innovation to create radically successful businesses. New York: Crown Business.
9. Kohn A. The determinants of startup valua& tion in the venture capital context: a systematic review and avenues for futur. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11301& 017&0131&5>
10. International best practices on supporting startup ecosystem. Available at: <https://www.mekongbiz.org/wp-content/uploads/2017/02/International-best-practices-on-supporting-startup-ecosystem.pdf> (accessed April 12, 2024).
11. Lytvyn I. V. (2022) Formation and Development of Startup Ecosystems. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. 41, pp. 61–65.
12. Khaustov M. M., Danko A. T., Bondarenko D. V., Yurchenko O. K. (2022) Research of Startup Ecosystems Worldwide to Ensure Their Economic Growth. *Business Inform*, no. 8, pp. 47–59.
13. The Global Startup Ecosystem Report 2023 (GSER 2023). Available at: <https://startupgenome.com/report/gser2023> (accessed April 12, 2024).
14. Startup Commons. Available at: <https://www.startupcommons.org>
15. Innovative Ecosystems for Startups: Key Components of Successy. Eufordigital. (2020). Available at: <https://eufordigital.eu/ru/innovation-ecosystems-for-start-ups-highlighting-the-key-ingredients-for-success/> (accessed April 13, 2024).
16. Sarpong D., AbdRazak A., Alexander E., Meissner D. (2017) Organizing Practices of University, Industry and Government That Facilitate (or Impede) the Transition to a Hybrid Triple Helix Model of Innovation. *Technol. Forecast. Soc. Chang*, vol. 123, pp. 142–152.

УДК 330.332; 316.422.4

JEL J23

Онищенко Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, професор. **Скриль Віталія Вячеславівна**, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Успішні кейси розвитку start-up-ів у закладах вищої освіти.**

Стаття розглядає успішний досвід розвитку та підтримки стартапів у закладах вищої освіти. Автори аналізують різноманітні випадки успішної інкубації та впровадження інноваційних проектів, що виникли в університетському середовищі. Стаття детально розглядає стратегії та методи, які допомагали успіху цих проектів, зосереджуючись на ключових факторах, що сприяли їхньому розвитку. Додатково, у статті обговорюється інноваційний підхід до сприяння розвитку стартапів у Start-up школі Sikorsky Challenge Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Автори досліджують організацію конкурсу Junior START-UP 2023, призначеного для першокурсників. Це дало можливість сформулювати важливі висновки та рекомендації для подальшого покращення умов підтримки та стимулювання start-up-середовища в закладах вищої освіти. Ця стаття є цінним джерелом інформації для академічної спільноти, студентів, підприємців та всіх зацікавлених у розвитку start-up -екосистем у закладах вищої освіти.

Ключові слова: start-up-проект, заклади вищої освіти, молодіжне підприємництво, бізнес-завдання, start-up-платформа, малий та середній бізнес.

UDC 330.332; 316.422.4

JEL J23

Svitlana Onyshchenko, Doctor of Economics, Professor. **Vitaliia Skryl**, PhD in Economics, Associate Professor, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". **Successful cases of start-up development in higher education institutions.**

The article explores the importance and positive impact of fostering and supporting startups in educational institutions. The authors examine various cases of successful incubation and implementation of innovative projects that have emerged in university environments, providing insights into the key success factors of these projects. The article meticulously analyzes the strategies and methods that have helped these startups succeed, focusing on aspects such as selecting promising ideas, forming effective teams, ensuring financial stability, and implementing efficient marketing strategies. Additionally, the article sheds light on important factors that have contributed to the successful development of startups in educational institutions, including support from university administration, the presence of infrastructure for innovation support, and access to mentorship. The authors of the article draw conclusions and formulate recommendations for further improving the conditions for supporting and fostering the startup environment in higher education institutions. These recommendations may include expanding the support program for student enterprises, attracting additional sources of funding, and increasing the accessibility of resources for student entrepreneurs. Additionally, the article discusses an innovative approach to promoting the development of startups at the Sikorsky Challenge Start-up School of the National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic". The authors investigate the organization of the Junior START-UP 2023 competition, designed for first-year students. Over a period of more than two months in 2023, a process of training and preparation for startups from various institutes and faculties of the university was conducted. Twenty-one teams and over 100 students from various specialties participated in the competition, motivated to compete for a prize fund of 10,000 hryvnias provided by the university leadership. Overall, the article focuses on creating a conducive environment for entrepreneurship and innovation in university institutions and provides specific recommendations to achieve this goal.

Key words: start-up project, higher education institutions, youth entrepreneurship, business tasks, start-up platform, small and medium-sized businesses.

ГРАНТИ ПРОГРАМИ INTERREG EUROPE ДЛЯ УКРАЇНИ

Кобеля-Звір Мар'яна Ярославівна*, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівський торговельно-економічний університет

*ORCID 0000-0001-5627-9408

© Кобеля-Звір М.Я., 2024

*Стаття отримана редакцією 25.04.2024 р.
The article was received by editorial board on 25.04.2024*

Вступ. Україна вже є повноцінним партнером багатьох програм, які фінансуються з бюджету ЄС, але можливості розширюються. З 2024 року всі українські громади мають право брати участь у Програмі Interreg Europe. Вона є частиною напряму міжрегіонального співробітництва Європейського об'єднання територіального співробітництва (Interreg strand C), який підтримує міжрегіональне співробітництво для посилення ефективності політики згуртованості [10]. Регламент ЄТС (ЄС) 2021/1059 [12], зазначає, що метою Програми Interreg Europe є сприяння обміну досвідом, інноваційним підходам та розбудові потенціалу, зосередження уваги на політичних цілях, пов'язаних із ідентифікацією, поширенням та передачею передового досвіду в політиці регіонального розвитку [9]. З часу відкриття програми у ній передбачено 4 великі грантові конкурси. Україна отримала доступ до участі у третьому та четвертому, які заплановані на 2024 та 2025 рік [10].

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Програма Interreg Europe має багаторічну історію підтримки саме країн ЄС, тому її грантові інструменти здебільшого досліджували закордонні науковці, як-от: Бернар Рейтель, Бірте Вассенберг та Жан Пейроні, Тобіас Чілла, Маркус Ламбрахт, Бесіана Нінка, Бернхард Шаусбергер, Даніела Мініхбергер, Ірен Макмастер, Наталі Верглз, Хейді Віронен та ін. [1–3; 14].

Окремі складові Програми Interreg у контексті транскордонного співробітництва вивчали вітчизняні вчені. Серед них: П. Беленький, М. Долішній, В. Євдокименко, М. Лендзел, М. Мальський, А. Мельник, Н. Мікула, А. Мокій, В. Пила, С. Пирожков, С. Писаренко, П. Шилепницький, О. Свеженцева, І. Вовканич, І. Л. Горват, О. Корнелюк, Л. Газуда, М. Рубіш, Ю. Р. Лемко, О. Зарічна та ін. [3–8].

Проте недослідженими залишилися грантові можливості Програми Interreg Europe для України.

Метою статті є вивчення грантових можливостей ініціатив Interreg Europe, які є актуальними для України, виявлення цілей, специфіки та пріоритетів програми, а також особливості участі українських установ та організацій у третьому грантовому конкурсі і на цій основі розроблення рекомендацій для заявників щодо отримання грантового фінансування.

Основний матеріал і результати. Interreg Europe – ініціатива Європейського Союзу, яка зосереджується на міжрегіональній співпраці. Раніше участь у програмі могли брати лише регіони з країн-членів ЄС. Із 2024 року Україна та Молдова також мають туди доступ. Перевага для нашої держави – в тому, що ініціативою охоплюються всі регіони країни, а не лише прикордонні, і партнерами можуть бути регіони з усіх країн ЄС, а також із Норвегії та Швейцарії, які теж беруть участь у програмі [10].

Interreg Europe фінансується Європейським фондом регіонального розвитку та інструментами зовнішнього фінансування ЄС. Варто наголосити: програма має на меті зменшити диспропорції в рівнях розвитку, зростання та якості життя в регіонах Європи. Головним пріоритетом є зміцнення інституційної сприятливості для більш ефективної регіональної політики розвитку.

Як зазначено в програмних документах, у межах програми можуть пріоритетно підтримуватися такі типи проектів:

1. Проекти міжрегіонального співробітництва. Як зазначають експерти, програма сприятиме проектам міжрегіональної співпраці між суб'єктами регіональної політики. Мета таких ініціатив – покращення впровадження політики регіонального розвитку регіонів-учасників, включаючи їхні програми «Інвестиції для створення робочих місць і цілей зростання», відповідно до місії програми, зазначеної в Регламенті ЄТС (ЄС) 2021/1059 [12].

Варто зазначити: ці проекти можуть тривати максимум три роки та повинні бути спрямовані на вдосконалення політики через навчання. Їх перевага – в тому, що вони передбачають навчальну діяльність для підтримки обміну досвідом, розбудови потенціалу, передавання передового досвіду та інноваційних підходів. Ці заходи сприяють підвищенню професійної спроможності осіб та інституцій, які беруть участь у проектах, із кінцевою метою інтеграції досвіду співпраці в політику регіонального розвитку [9; 10].

2. Навчальна платформа. Розробники програми спрямували її на постійне навчання та використання передового досвіду. Вона дозволяє суб'єктам регіональної політики з усієї Європи використовувати відповідний досвід і практику для зміцнення свого інституційного потенціалу з метою вдосконалення політики регіонального розвитку, включаючи програми для інвестицій у робочі місця та зростання. Варто наголосити: платформа пропонує низку заходів та послуг. Як зазначено в програмних документах, послуги платформи базуються на досвіді, отриманому в період 2014–2020 років, і включають експертну підтримку для вивчення політики (наприклад, служба підтримки політики, експертні оцінки), базу даних належної практики, спільноту колег для спілкування між суб'єктами регіональної політики та центр знань із доступом до знань з конкретних сфер політики (наприклад, аналітичні записки, вебінари, звіти, інші платформи) [10].

Особливістю Програми Interreg Europe є те, що профінансованими можуть бути проекти, які:

- мають широке охоплення (вихід за межі транснаціональних територій);
- поєднують більш та менш розвинені регіони;
- охоплюють теми регіонального розвитку, а саме: «Розумна Європа», «Зелена Європа», «Об'єднана Європа», «Соціальна Європа», «Європа ближче до громадян», «Краще регіональне врядування» [9].

Відмінна особливість програми – в її пріоритетних цілях:

1. «Розумна Європа» – дослідження та інновації, діджиталізація, стартапи.
2. «Зелена Європа» – енергоефективність, управління відходами та водними ресурсами.
3. «Об'єднана Європа» – розвиток європейської транспортної мережі та сталої мобільності.
4. «Соціальна Європа» – освіта, медицина, інклюзивність, розвиток культури й сталого туризму.
5. «Європа ближче до громадян» – інтегрований міський та сільський розвиток.
6. «Краще регіональне врядування» – поліпшення роботи ОМС і рівня надання ними послуг громадянам.

Варто наголосити, що 80% бюджету конкурсу буде спрямовано на такі цілі, як: «Розумна Європа», «Зелена Європа», «Соціальна Європа» [11].

Оскільки Україна стала повноцінним партнером програми лише у 2024 році, то доцільно більш детально розглянути особливості грантового конкурсу, який актуалізується у березні 2024 року. На даний конкурс спрямовано близько 130 000 000 євро, що становить до 40% від загального бюджету Interreg Europe. У межах профінансованих проектів бенефіціари можуть співпрацювати з будь-яких питань, що становлять спільний інтерес, відповідно до їхніх регіональних потреб, якщо це підпадає під сферу дії політики згуртованості.

Варто зазначити: взяти участь у грантових конкурсах програми та претендувати на її грантове фінансування мають право представники з усіх регіонів держави, що мають відношення до політики регіонального розвитку. До них належать:

- Національні, регіональні або місцеві органи державної влади.
- Інституції, що регулюються публічним правом (наприклад, агенції регіонального розвитку, організації підтримки бізнесу, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, комунальні підприємства тощо).
- Приватні неприбуткові організації [13].

Проаналізувавши програмну документацію, цілі, пріоритети програми, а також вимоги до заявників та апікаційних форм, ми сформуваємо ряд рекомендацій для тих, хто хоче взяти участь у грантовому конкурсі та отримати грант. Отже, усім суб'єктам, які претендують на фінансування, необхідно:

1. Визначитися з основним інструментом політики, який необхідно вдосконалити за допомогою співпраці.

2. Залучити до проектної діяльності органи влади, які є відповідальними за такі інструменти. Адже програма визначає це як ключову особливість для досягнення цілей проекту.

3. Продемонструвати інновацію. Організаціям, зацікавленим у третьому конкурсі, пропонується перевірити, чи питання, на яке спрямована їхня проектна ідея, вже охоплене проектами, що реалізуються за результатами попередніх двох конкурсів. Якщо відповідь так, то пропозиції, подані на третій конкурс, повинні продемонструвати, чим вони відрізняються від цих проектів або як базуються на їхньому досвіді.

4. Заручитися партнерами. Адже програмою рекомендована обов'язкова кількість партнерів, що складає від 5 до 16 учасників (мінімум 3 країни-учасниці, принаймні 2 з яких повинні бути державами-членами ЄС).

5. Запланувати власний внесок. Для неприбуткових організацій – щонайменше 30%, для органів влади та інституцій, які керуються публічним правом, – мінімум 20%. Адже прийнятні проектні заходи отримують співфінансування програми у розмірі 70% або 80% відповідно, залежно від юридичного статусу партнера проекту.

6. Розробляти грантовий проект із урахуванням можливості надання гранту від 1 до 2 млн євро.

7. Зареєструватися на платформі Interreg Europe для пошуку партнерів та на порталі учасників Європейської комісії, щоб отримати PIC-code (ідентифікаційний номер організації-учасника).

8. Спільно з партнерами підготувати проектну пропозицію, врахувавши критерії оцінювання експертами програми, а саме: критерії, які є стратегічними, що стосуються загальної актуальності заявки, тобто внеску проекту («відповідність пропозиції», «якість очікуваних результатів», «якість партнерства», «узгодженість пропозиції та якість підходу», «бюджет проекту»), та операційні критерії, які пов'язані з послідовністю, реалістичністю та співвідношенням ціни та якості проекту.

9. Заявник, партнери та пов'язані з ними політичні органи (якщо такі є) повинні надати відповідні декларації, використовуючи шаблон, наданий програмою. Декларації повинні бути завантажені в онлайн-систему як частину апікаційної заявки.

10. Заповнити апікаційну форму англійською мовою, оскільки це робоча мова програми [11].

За умови дотримання заявниками усіх критеріїв прийнятності грантового конкурсу Interreg Europe, формальних вимог до апікаційної заявки та розробки проектної пропозиції за рекомендаціями запропоновані проекти мають шанси бути підтриманими та профінансованими грантодавцем. Початок реалізації підтриманих програмою ініціатив за результатами третього грантового конкурсу передбачено на початок 2025 року. Варто наголосити: в цьому ж році відкриється четвертий грантовий конкурс Interreg Europe, в якому українські громади теж зможуть брати участь.

Висновки. Аналіз Програм Interreg Europe продемонстрував, що для українських громад актуальними є два з чотирьох грантових конкурсів, в межах яких органи державної влади всіх рівнів, неприбуткові організації, інші суб'єкти публічного права мають можливість спільно з партнерами з країн-членів ЄС та кандидатів на вступ до ЄС реалізовувати проекти задля більш ефективної регіональної політики розвитку. Наслідок проектної діяльності є очевидним: приватні особи та організації, які мають відношення до політики регіонального розвитку, підвищують професійний рівень, беручи участь у проектах Interreg Europe. В результаті вони зможуть покращити розробку та реалізацію своїх політик. Інституції на місцевому, регіональному чи національному рівнях будуть більш ефективно впроваджувати власну політику та програми регіонального розвитку. Подальші наші дослідження стосуватимуться грантових можливостей для України в межах четвертого грантового конкурсу Проекту Interreg Europe.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bernard Reitel, Birte Wassenberg, Jean Peyrony. The INTERREG Experience in Bridging European Territories. A 30-Year Summary. (eds) European Territorial Cooperation. 2018. P. 7–23. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-74887-0_2 (дата звернення: 05.05.2024).

2. Besiana Ninka, Bernhard Schausberger, Daniela Minichberger, Irene McMaster, Nathalie Wergles, Heidi Viironen. Civic and civil society engagement in Interreg study report. European Policies Research Centre. 2024. 52 p. URL: <https://pureportal.strath.ac.uk/en/publications/civic-and-civil-society-engagement-in-interreg-study-report> (дата звернення: 02.05.2024).

3. Газуда Л.М., Рубіш М.А. Спільні інвестиційні проекти та програми транскордонного співробітництва і ЗЕД регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 1(1). С. 55–62. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/15112> (дата звернення: 15.05.2024).
4. Олена В. Зарічна Стимулювання розвитку інноваційного підприємництва на засадах транскордонного партнерства. *Вісник КНУТД. Серія: Економічні науки*. 2018. № 5(127). С. 31–40. URL: <http://jrnل.knutd.edu.ua/index.php/bknutde/article/view/223/244> (дата звернення: 15.05.2024).
5. Корнелюк О., Матюшок В. Транскордонні програми та проекти в Україні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 2 (10). С. 199–212. URL: <https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/209/199> (дата звернення: 11.05.2024).
6. Лемко Ю.Р. Перспективи розвитку транскордонних відносин Польщі, України та Білорусі. *Регіональні студії*. 2020. № 23. С. 28–31. URL: http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/23/23_2020.pdf#page=28 (дата звернення: 13.05.2024).
7. Кобеля-Звір М.Я. Грантові програми транскордонного співробітництва: можливості, перспективи, перепони. *Економічний простір*. 2023. № 186. С. 44–48. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/handle/123456789/11096> (дата звернення: 10.05.2024).
8. Свеженцева О., Вовканич І., Горват І.Л. Українсько-румунські транскордонні проекти: освітньо-науковий компонент. *Міжнародний науковий вісник*. 2022. № 1–2 (25–26). С. 62–69. URL: <http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/260111> (дата звернення: 17.05.2024).
9. Interreg Europe 2021-2027 Cooperation Programme document Final version April 2022. 40 p. URL: https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2022-07/Interreg_Europe_2021-2027_CP.pdf (дата звернення: 22.05.2024).
10. Interreg Europe. URL: <https://www.interregeurope.eu/next-call-for-projects> (дата звернення: 18.05.2024).
11. Interreg Europe. 2021–2027. Programme Manual. Version 3. December 2023. URL: https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2023-02/IR-E_programme_manual_annexes.pdf (дата звернення: 13.05.2024).
12. Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg) supported by the European Regional Development Fund and external financing instruments. Document 32021R1059. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1059> (дата звернення: 23.05.2024).
13. Third call terms of reference. Interreg Europe. URL: <https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2024-02/Interreg%20Europe%20-%20Third%20call%20terms%20of%20reference.pdf> (дата звернення: 26.05.2024).
14. Tobias Chilla, Markus Lambracht. Institutional mapping of cross-border cooperation. INTERREG programme analyses with KEEP data. *European Planning Studies*. 2023. Volume 31, Issue 4. P. 700–718. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2022.2058321> (дата звернення: 01.05.2024).

REFERENCES:

1. Bernard Reitel, Birte Wassenberg, Jean Peyrony. (2018) The INTERREG Experience in Bridging European Territories. A 30-Year Summary. (eds) European Territorial Cooperation. P. 7–23. Available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-74887-0_2 (accessed May 5, 2024).
2. Besiana Ninka, Bernhard Schausberger, Daniela Minichberger, Irene McMaster, Nathalie Wergles, Heidi Vironen (2024) Civic and civil society engagement in Interreg study report. European Policies Research Centre. 52 p. Available at: <https://pureportal.strath.ac.uk/en/publications/civic-and-civil-society-engagement-in-interreg-study-report> (accessed May 2, 2024).
3. Hazuda L. M., Rubish M. A. (2014) Spil'ni investytsijni proekty ta prohramy transkordonnoho spivrobitnytstva i ZED rehionu [Joint investment projects and programs of cross-border cooperation and economic cooperation of the region]. *Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnogo universytetu. Seriya: Ekonomika*, is. 1(1), pp. 55–62. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/15112> (accessed May 15, 2024).
4. Olena V. Zarichna (2018) Stymulivannia rozvytku innovatsijnoho pidpriemnytstva na zasakh transkordonnoho partnerstva [Stimulating the development of innovative entrepreneurship on the basis of cross-border partnership]. *Visnyk KNUVD. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 5(127), pp. 31–40. Available at: <http://jrnل.knutd.edu.ua/index.php/bknutde/article/view/223/244> (accessed May 15, 2024).
5. Korneliuk O., Matiushok V. (2021) Transkordonni prohramy ta proiekty v Ukraini [Cross-border programs and projects in Ukraine]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspil'ni komunikatsii ta rehional'ni studii*, no. 2 (10), pp. 199–212. Available at: <https://www.relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/209/199> (accessed May 11, 2024).
6. Lemko Yu. R. (2020) Perspektyvy rozvytku transkordonnykh vidnosyn Pol'schi, Ukrainy ta Bilorusi [Prospects for the development of cross-border relations between Poland, Ukraine and Belarus]. *Rehional'ni studii*, no. 23, pp. 28–31. Available at: http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/23/23_2020.pdf#page=28 (accessed May 13, 2024).
7. Kobelia-Zvir M. Ya. (2023) Hrantovi prohramy transkordonnoho spivrobitnytstva: mozhlyvosti, perspektyvy, perepony [Grant programs of cross-border cooperation: opportunities, prospects, obstacles]. *Ekonomichnyj prostir*, no. 186, pp. 44–48. Available at: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/handle/123456789/11096> (accessed May 10, 2024).
8. Sviezhentseva O., Vovkanych I., Horvat I. L. (2022) Ukrain's'ko-romuns'ki transkordonni proiekty: osvith'o-naukovyj komponent [Ukrainian-Romanian cross-border projects: educational and scientific component]. *Mizhnarodnyy naukovyj visnyk*, no. 1–2 (25–26), pp. 62–69. Available at: <http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/260111> (accessed May 17, 2024).

9. Interreg Europe 2021-2027 Cooperation Programme document Final version April 2022. 40 p. Available at: https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2022-07/Interreg_Europe_2021-2027_CP.pdf (accessed May 22, 2024).
10. Interreg Europe. Available at: <https://www.interregeurope.eu/next-call-for-projects> (accessed May 18, 2024).
11. Interreg Europe. 2021-2027. Programme Manual. Version 3. December 2023. Available at: https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2023-02/IR-E_programme_manual_annexes.pdf (accessed May 13, 2024).
12. Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg) supported by the European Regional Development Fund and external financing instruments. Document 32021R1059. *EUR-Lex*. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1059> (accessed May 23, 2024).
13. Third call terms of reference. Interreg Europe. Available at: <https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/2024-02/Interreg%20Europe%20-%20Third%20call%20terms%20of%20reference.pdf> (accessed May 26, 2024).
14. Tobias Chilla, Markus Lambracht. (2023) Institutional mapping of cross-border cooperation. INTERREG programme analyses with KEEP data. *European Planning Studies*, vol. 31, is. 4, pp. 700–718. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2022.2058321> (accessed May 1, 2024).

УДК 334.012.63/.64:355(477)

JEL F33, F39, F41, G30, M29, O16, O19

Кобеля-Звір Мар'яна Ярославівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Львівський торговельно-економічний університет. **Гранти програми Interreg Europe для України.**

У статті досліджено можливості грантової Програми Interreg Europe, яка фінансується Європейським Союзом. Наголошено: оскільки Україна стала повноцінним партнером програми лише у 2024 році, то для українських громад актуальними є два з чотирьох грантових конкурсів, у межах яких органи державної влади всіх рівнів, неприбуткові організації, інші суб'єкти публічного права мають можливість спільно з партнерами з країн-членів ЄС та кандидатів на вступ до ЄС реалізовувати проекти задля більш ефективної регіональної політики розвитку. У межах програми можуть пріоритетно підтримуватися такі типи ініціатив: проекти міжрегіонального співробітництва та навчальні проекти. У дослідженні продемонстрована особливість Програми Interreg Europe, тобто можливість фінансування проектів, які мають широке охоплення (вихід за межі транснаціональних територій), поєднують більш та менш розвинені регіони, охоплюють теми регіонального розвитку, а саме: «Розумна Європа», «Зелена Європа», «Об'єднана Європа», «Соціальна Європа», «Європа ближче до громадян», «Краще регіональне врядування». Програма може профінансувати проекти, які реалізовуватимуться партнерами у кількості 5-16 учасників сумою грантового фінансування від 1 до 2 млн євро. Наголошено, що сума гранту на один проект не може перевищувати 80% для органів державної влади всіх рівнів та суб'єктів публічного права, а для неприбуткових організацій – 70% вартості проекту. За результатами аналізу цілей, пріоритетів Програми Interreg Europe та всіх критеріїв прийнятності грантового конкурсу, а також формальних вимог до аплікаційної заявки розроблено та запропоновано ряд рекомендацій для усіх, хто хоче скористатися грантами програми для реалізації проектів регіонального розвитку в Україні. Підсумовано, що наслідок проектної діяльності є очевидним: приватні особи та організації, які мають відношення до політики регіонального розвитку, підвищать професійний рівень, беручи участь у проектах Interreg Europe, вони зможуть покращити розробку та реалізацію своїх політик; інституції на місцевому, регіональному чи національному рівнях будуть більш ефективно впроваджувати власну політику та програми регіонального розвитку.

Ключові слова: Interreg Europe, гранти ЄС, гранти, регіональний розвиток, можливості програм, вимоги програм.

UDC 334.012.63/.64:355(477)

JEL F33, F39, F41, G30, M29, O16, O19

Mariana Kobelia-Zvir, Candidate of Economic Sciences, Docent, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics, Lviv University of Trade and Economics. **Interreg Europe program grants for Ukraine.**

The article explores the possibilities of the Interreg Europe grant program funded by the European Union. It is emphasized that since Ukraine became a full-fledged partner of the Program only in 2024, two of the four grant competitions are relevant for Ukrainian communities, within which public authorities at all levels, non-profit organizations, and other public law entities have the opportunity to implement projects for a more effective regional development policy together with partners from EU member states and EU accession candidates. The study demonstrates the peculiarity of the Interreg Europe program, namely that projects that have a wide

coverage (going beyond transnational territories), combine more and less developed regions, and cover regional development topics, namely: “Smart Europe”, “Green Europe”, “United Europe”, “Social Europe”, “Europe closer to citizens”, “Better Regional Governance”. The program can finance projects to be implemented by 5–16 partners with grant funding of up to EUR 1 to EUR 2 million. It is emphasized that the amount of the grant for one project cannot exceed 80% for public authorities of all levels and public law entities, and 70% for non-profit organizations. Project costs. Based on the results of the analysis of the goals, priorities of the Interreg Europe Program and all the eligibility criteria for the grant competition, as well as the formal requirements for the application, a number of recommendations have been developed and proposed for anyone who wants to use the program's grants to implement regional development projects in Ukraine. To summarize: the impact of the project activities is obvious: individuals and organizations involved in regional development policy will increase their professional level by participating in Interreg Europe projects, they will be able to improve the development and implementation of their policies; institutions at the local, regional or national level will be more effective in implementing their regional development policies and programs.

Keywords: Interreg Europe, EU grants, grants, regional development, program opportunities, program requirements.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

Петрашевська Ангеліна Дмитрівна*, доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту, фінансів і бізнес-технологій
Національний університет «Одеська політехніка»

Колонтай Світлана Миколаївна**, кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного управління та
менеджменту природоохоронної діяльності

Плетос Світлана Володимирівна***, старший викладач
кафедри економіки природокористування
Одеський державний екологічний університет
Бондаренко Олексій Олексійович****, магістр
Національний університет «Одеська політехніка»

* ORCID 0000-0002-6199-1499

** ORCID 0000-0001-8699-7320

*** ORCID 0000-0003-1259-7943

**** ORCID 0009-0003-4920-9841

© Петрашевська А.Д., 2024

© Колонтай С.М., 2024

© Плетос С.В., 2024

© Бондаренко О.О., 2024

Стаття отримана редакцією 26.04.2024 р.

The article was received by editorial board on 26.04.2024

Вступ. Логістика є важливим елементом економічної системи будь-якої держави та становить основу у підтримці бізнесу, торгівлі та загального економічного розвитку. Вона сприяє економічному зростанню України, забезпечуючи ефективне управління потоками товарів, послуг, інформації та фінансів від місця виробництва до кінцевого споживача, впливає на розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі, покращуючи доступність товарів та послуг, знижуючи витрати на доставку та сприяючи конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках.

Логістика безпосередньо впливає на бізнес-процеси шляхом оптимізації операційних процедур, зниження витрат на зберігання та транспортування, а також покращення якості обслуговування клієнтів. Вона дозволяє компаніям скоротити час доставки товарів, забезпечити більшу гнучкість у відповіді на зміни попиту на ринку та покращити управління запасами, що в кінцевому результаті підвищує задоволеність клієнтів.

Ефективна логістична система знижує загальні витрати для бізнесу, включаючи витрати на зберігання, упаковку, транспортування та управління запасами. Це дозволяє компаніям знижувати ціни на свої товари та послуги без зменшення прибутковості, сприяючи тим самим більшій конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Логістика також стимулює інновації та технологічний розвиток, оскільки компанії прагнуть поліпшити ефективність логістичних процесів через автоматизацію, впровадження систем управління ланцюгами поставок та застосування штучного інтелекту для аналізу даних. Ці інновації не тільки покращують оперативну ефективність, але й сприяють розвитку цифрової економіки в Україні. Логістика має фундаментальне значення для економіки України, оскільки вона впливає на бізнес-процеси, загальну ефективність національної економіки, сприяє зниженню витрат, підвищенню конкурентоспроможності та стимулює інноваційний та технологічний розвиток. У світлі глобалізації та зростаючої конкуренції, розвиток логістики стає ще більш важливим для забезпечення стійкості, стабільності та підвищення ефективності української економіки.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток методології теорії та практики логістичних процесів здійснили вітчизняні та іноземні автори Когут М.В., Гринкевич С.С., Хилюк В.В. [2], Піріашвілі О.Б. [3], Болдирєва Л.М., Сидорова А.К. [4], Райчева Л.І. [5], Мішенін Є.В., Коблянська І.І. [6], Гуржій Н.М. [7], Martin Christopher [8], Hau L. Lee [9], David Simchi-Levi [10]. Водночас, протягом останніх років логістичні процеси привернули особливу увагу і залишаються актуальними та потребують поглибленого вивчення.

Мета статті полягає у аналізі ролі логістики в економічній системі України, її впливу на бізнес-процеси та ефективність національної економіки, а також у висвітленні основних тенденцій розвитку транспортної логістики в Україні.

Основний матеріал і результати. Розвиток логістичних систем в Україні можна розглядати через кілька ключових етапів, кожен з яких мав вирішальне значення для формування сучасної логістичної інфраструктури країни. Цей процес охоплює період від радянських часів до незалежності, включаючи сучасні виклики та ініціативи, спрямовані на модернізацію та інтеграцію в глобальні логістичні процеси.

В радянські часи логістична система України була частиною загальносоюзної інфраструктури, орієнтованої на централізоване планування та розподіл ресурсів. Залізничні та автомобільні шляхи були основними ланками в транспортній системі, причому багато уваги приділялося розвитку залізничного транспорту. Проте, інфраструктура часто розвивалася з акцентом на промислове виробництво та військові потреби, а не на ефективність та гнучкість логістичних послуг.

Здобуття незалежності в 1991 році стало каталізатором для трансформації логістичної системи України. Поява приватного підприємництва та потреба в інтеграції в міжнародні ринки спонукали до розвитку та модернізації логістичних послуг. Проте, процес оновлення інфраструктури та адаптації до ринкових умов виявився складним та тривалим. Логістична галузь України, як важливий компонент економіки країни, зіткнулася з низкою серйозних викликів та проблем. Ці виклики охоплюють широкий спектр питань, від інфраструктурних обмежень до військових конфліктів, які впливають на ефективність та безпеку логістичних операцій.

Останні роки характеризуються активними зусиллями уряду та приватного сектору щодо модернізації логістичної інфраструктури. Важливу роль відіграє цифровізація логістичних процесів, впровадження інноваційних технологій та підходів управління ланцюгами поставок. Україна також активно працює над розвитком транспортних коридорів [1].

Втім, логістичну систему України продовжують турбувати виклики, серед яких – необхідність оновлення застарілої інфраструктури, забезпечення безпеки перевезень у контексті військового конфлікту, а також потреба в подальшій інтеграції з глобальними логістичними мережами.

Сучасний стан логістики в Україні характеризується рядом викликів і можливостей, які впливають на розвиток цієї галузі. Логістичний сектор в Україні охоплює широкий спектр діяльності, включаючи транспортування, складське господарство, управління ланцюгами поставок і багато іншого. У центрі уваги перебуває питання модернізації інфраструктури, впровадження новітніх технологій та адаптація до змінюваних умов ринку.

Інфраструктурний компонент української логістики зазнає значних змін. Велика увага приділяється розвитку автомобільних доріг, модернізації залізничного транспорту та оновленню портової інфраструктури. Однак багато проектів уповільнені через фінансові обмеження та військові дії.

Сектор активно інтегрує новітні технології, включаючи автоматизовані системи управління складами, GPS-моніторинг транспортних засобів та електронні системи митного оформлення. Цифровізація процесів дозволяє збільшити прозорість та ефективність ланцюгів поставок.

Ринок характеризується високим рівнем конкуренції між логістичними операторами, включаючи міжнародні логістичні компанії, та місцевими перевізниками. Значну роль відіграють також поштові та кур'єрські служби, зростання яких сприяє розвитку електронної комерції.

Одним з ключових напрямків розвитку логістики стало збільшення автомобільних перевезень через Польщу. Це стало можливим завдяки відміні дорожніх дозволів для українських вантажівок, що призвело до значного зростання вантажопотоку між Україною та ЄС. Цей крок був сприятливим для українських перевізників, оскільки він спростили процедури перетину кордону та збільшив обсяги транспортування. Проте, ця ситуація викликала опір з боку польських перевізників та профспілок, які висловлювали занепокоєння щодо збільшення конкуренції. Це породило дискусії щодо необхідності регулювання та балансування інтересів між учасниками ринку та стало однією з причин блокування кордону з боку польських перевізників.

Значний вплив на логістичну систему України має і так звана "Чорноморська зернова ініціатива", започаткована з метою забезпечення безперервного експорту українського зерна через морські порти під час військової агресії РФ. Ця ініціатива дозволила відновити та оптимізувати використання українських портів для міжнародних вантажоперевезень, зокрема, через порти Одеса, Чорноморськ та Південний.

Між Україною та ООН за участю Туреччини була укладена угода щодо відновлення експорту зерна 22 липня 2022 р. Показники експорту з серпня 2022 р. по березень 2023 р. за Зерною ініціативою складають 25 мільйонів тонн української сільськогосподарської продукції. Після виходу РФ з Зернової ініціативи та початку системних атак на українські порти та елеватори, у серпні 2023 р. був відкритий Український коридор. За 7 місяців Українським коридором було забезпечено експорт 33,8 мільйонів тонн вантажів, що перевищують показники за часи Зернової ініціативи. Статистика за 2022 та 2023 роки відображає позитивний ефект Зернової Ініціативи та Українського коридору на логістичну галузь. У 2022 році було експортовано мільйони тонн зернових культур, що стало можливим завдяки ефективній координації та співпраці з міжнародними партнерами. У 2023 році цей показник продовжив зростати, демонструючи збільшення обсягів перевезення та відновлення експортного потенціалу України навіть у складних умовах.

В умовах сьогодення набуває особливої важливості військова логістика. Зв'язок між військовою та комерційною логістикою важливий та комплексний, оскільки обидві сфери вимагають ефективного управління ресурсами, щоб досягти своїх цілей. Втім, умови їх застосування суттєво відрізняються, особливо в контексті військових конфліктів. Військова та комерційна логістика мають спільну основу – обидві направлені на ефективне управління ланцюгами поставок, включаючи транспортування, зберігання, управління запасами, і розподіл ресурсів. Ефективність, зниження витрат та оптимізація процесів є ключовими цілями як у комерційній, так і в військовій логістиці. Головною відмінністю є умови, в яких вони діють. Військова логістика працює в умовах підвищеної непередбачуваності та ризиків, де зовнішні чинники (наприклад, атаки на логістичні ланцюги) можуть кардинально змінювати ситуацію. В комерційній логістиці, хоча враховуються ризики, такі як негода чи затримки виробництва, рівень непередбачуваності зазвичай нижчий. В умовах військових конфліктів важливо, щоб військова та комерційна логістика працювали пліч-о-пліч. Доставка гуманітарної допомоги, продуктів харчування та товарів першої необхідності стає критично важливою, адже вона допомагає підтримувати цивільне населення в умовах конфлікту. З іншого боку, ефективне забезпечення військових частин зброєю, боєприпасами та іншим необхідним обладнанням може визначати результати військових операцій. Досвід, набутий військовими логістами, може бути цінним для комерційної логістики в плані розробки стратегій мінімізації ризиків та кризового управління. Навпаки, інновації та технологічні рішення, розроблені у сфері комерційної логістики, можуть знайти застосування в військових умовах для покращення ефективності постачання.

Логістичний сектор України перебуває у стадії активного розвитку та адаптації до змінюваних умов глобального ринку під час воєнних дій у нашій країні. Розвиток інфраструктури, інтеграція новітніх технологій, збільшення міжнародних автомобільних перевезень та вирішення конфліктів із зарубіжними перевізниками є ключовими аспектами, які визначатимуть майбутнє логістики в країні. Успіх у цих напрямках вимагає координації зусиль між урядом, приватним сектором та міжнародними партнерами.

Однією з найбільших перешкод для розвитку логістичної галузі в Україні є старіння та недостатність інфраструктури. Багато автомобільних доріг, залізничних колій та портових об'єктів потребують капітального ремонту та модернізації. Це призводить до збільшення витрат на транспортування, зниження швидкості доставки та підвищення ризиків для вантажів.

Регуляторне середовище в Україні може бути складним для бізнесу через високий рівень бюрократії, постійно змінювані правила та іноді неоднозначне законодавство. Це створює додаткові перепони для логістичних компаній, особливо у сфері митного оформлення та отримання необхідних дозволів.

Військові дії та анексія Криму та інших територій росією суттєво вплинули на логістичні маршрути, безпеку перевезень та міжнародні торговельні відносини. Закриття традиційних транспортних шляхів, блокування доступу до портів Азовського моря та зростання військових загроз призвели до необхідності пошуку альтернативних маршрутів та збільшення витрат на логістику.

Для підвищення ефективності та конкурентоспроможності української логістики необхідна подальша інтеграція з глобальними транспортними та логістичними мережами. Це вимагає адаптації до міжнародних стандартів, поліпшення якості послуг та впровадження сучасних логістичних технологій.

Враховуючи вищесказане, зауважимо, що в Україні для повноцінного впровадження електронного документообігу (ЕДО) на теперішній час існують наступні обмеження:

- наявність електронного цифрового підпису (ЕЦП) усіх учасників;
- відсутність єдиної платформи;
- обов'язкове використання ЕДО для всіх учасників логістичного процесу;
- недосконале законодавство;
- упередженість податкових органів;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення усіх учасників діяльності.

Для подолання цих викликів та проблем необхідна активна участь уряду та приватного сектору. Важливими кроками могли б стати інвестиції в оновлення інфраструктури, спрощення регуляторного середовища, підвищення безпеки та надійності перевезень, а також активне впровадження інновацій та міжнародної співпраці. Такі заходи допоможуть забезпечити сталий розвиток логістичної галузі в Україні, сприяючи економічному зростанню та міжнародній інтеграції країни.

Тенденції розвитку логістичних систем в Україні залежать від ряду факторів, включаючи політичну стабільність, інвестиції в інфраструктуру, а також від успішної інтеграції в міжнародні економічні та транспортні мережі. Активне залучення міжнародного досвіду, впровадження екологічних стандартів, а також розширення співпраці з міжнародними партнерами можуть суттєво підсилити позиції України на світовому логістичному ринку.

Додаткові аспекти та виклики, з якими стикається Україна у сфері логістики, вказують на необхідність швидкої адаптації до нових умов і пошук ефективних рішень для підтримки та розвитку галузі.

У зв'язку з блокуванням морських портів в Одесі воєнною агресією РФ, Україна почала активно розвивати альтернативні маршрути для забезпечення міжнародної торгівлі. Порти Рені та Ізмаїл, розташовані на Дунаї, стали важливими логістичними вузлами, забезпечуючи альтернативний доступ до Чорного моря. Це не тільки сприяло диверсифікації транспортних маршрутів, але й зміцнило транспортну інтеграцію з Європейським Союзом через річкові шляхи.

Відповіддю на логістичні виклики стало також створення та розвиток сухих портів, які слугують як мультимодальні логістичні центри для обробки та перерозподілу контейнерів. Ці сухі порти приймають вантажі, доставлені автотранспортом з морських портів Румунії та Польщі, що дозволяє оптимізувати логістичні ланцюги та знизити витрати на транспортування.

Дискусії щодо переходу на європейський стандарт залізничної колії в Україні актуалізувалися в контексті необхідності збільшення інтеграції з ЄС та покращення транскордонних логістичних операцій. Однак реалізація такого проекту потребує значних інвестицій та можлива лише після завершення військових дій. Втілення цього плану значно підсилить логістичні зв'язки з європейськими країнами, покращивши ефективність та швидкість перевезень.

Треба зазначити, що для підвищення ефективності та надійності логістичної інфраструктури України, залучення інвестицій у будівництво платних доріг відіграє ключову роль. Цей підхід не тільки забезпечить додаткове фінансування для розвитку транспортної інфраструктури, але й покращить якість доріг, сприяючи ефективнішому та безпечнішому руху вантажів. Втім, успіх такого підходу вимагає від держави не тільки гарантій повернення інвестицій, але й відповідних змін у законодавстві, щоб створити сприятливе середовище для інвесторів та забезпечити чіткі правила експлуатації платних доріг.

Визначимо причини, які стримують прискорення розвитку логістичних процесів в Україні:

- по-перше, це відсутність спеціалістів і центрів їх підготовки, а також відсутність базового державного підходу;
- по-друге, складні економічно умови, які склалися у державі в період бойових дій. Як наслідок, скорочення обсягів виробництва та інфляція вповільнюють будь-які інноваційні процеси;
- по-третє, методика внутрішнього госпрозрахунку, яка використовується на практиці, не дає можливості для повної оцінки витрат і результатів діяльності відповідних підрозділів і служб підприємства. Крім того, відсутній комплексний облік витрат, коли їх зростання у транспортно-складському господарстві перекривається ефективністю, досягнутою в інших галузях інфраструктури держави;
- по-четверте, логістичний підхід передбачає кардинальні зміни у структурі підприємства та перехід до його більш гнучкої організаційної структури, а також створення спеціалізованих служб транспортно-складського господарства;

– по-п'яте, недоліки у професійній підготовці кадрів, що негативно впливає та гальмує розвиток логістичних процесів.

Інвестиції в інфраструктуру та успішна інтеграція в міжнародні економічні та транспортні мережі залишаються ключовими факторами, що визначатимуть майбутній розвиток логістичних систем в Україні. Розвиток логістики в країні має велике значення не тільки для економічного зростання, але й для зміцнення міжнародної інтеграції та партнерства.

Висновки. Результати дослідження показали, що тенденції розвитку транспортної логістики в Україні стоїть перед численними викликами, які охоплюють інфраструктурні обмеження, регуляторні бар'єри, вплив військових конфліктів, а також необхідність інтеграції з глобальними логістичними мережами. Втім, ці виклики також відкривають нові можливості для розвитку та вдосконалення галузі. На основі аналізу сучасного стану логістичної системи України можна запропонувати наступні рекомендації:

- потрібно зосередитися на розширенні та оновленні дорожньої мережі, залізниць та портових об'єктів, зокрема через залучення приватних інвестицій та міжнародної фінансової підтримки;
- важливим кроком стане мінімізація бюрократії у логістичному секторі, спрощення процедур митного оформлення та створення більш прозорих умов для бізнесу;
- особливу увагу потрібно приділити підвищенню безпеки транспортних маршрутів, зокрема через розвиток систем моніторингу та впровадження сучасних технологій безпеки;
- застосування новітніх технологій та автоматизованих систем управління, може значно підвищити ефективність логістичних операцій;
- розвиток двосторонніх та багатосторонніх угод з іншими країнами та міжнародними організаціями сприятиме відкриттю нових ринків та зміцненню інтеграції України в світову логістичну систему;
- важливим аспектом стане інтеграція екологічних стандартів і практик в логістичні процеси, спрямованих на зниження вуглецевого сліду та підвищення екологічної стійкості галузі.

Реалізація цих рекомендацій вимагатиме координованих зусиль уряду, приватного сектору та міжнародної спільноти. Стійкий розвиток транспортної логістики може стати важливим каталізатором економічного зростання України та її подальшої інтеграції в глобальну економіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новікова І. Основні тренди логістичного ринку в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/11/18/679908/> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Когут М.В., Гринкевич С.С., Хилук В.В. Поняття та значення логістичного потенціалу як чинника розвитку регіону. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2929> (дата звернення: 29.03.2024).
3. Піріашвілі О.Б. Основні напрямки інвестиційної політики на залізничному транспорті в Україні. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2780> (дата звернення: 30.03.2024).
4. Болдирева Л.М., Сидорова А.К. Розвиток управління транспортним забезпеченням за умов євроінтеграції. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2234> (дата звернення: 29.03.2024).
5. Райчева Л.І. Економічні стратегії розвитку та модернізації інфраструктури водного транспорту. URL: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2781> (дата звернення: 30.03.2024).
6. Мішенін Є.В., Коблянська І.І. Логістичний підхід в управлінні сталим підприємством регіону. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/20493144.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).
7. Гуржій Н.М. Оцінка логістичного потенціалу підприємства як основа вибору його логістичної стратегії. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/50.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).
8. Martin Christopher. Logistics & Supply Chain Management. URL: https://www.ascdegreecollege.ac.in/wp-content/uploads/2020/12/Logistics_and_Supply_Chain_Management.pdf (дата звернення: 02.04.2024).
9. Hau L. Lee. Technological disruption and innovation in last-mile delivery. URL: <https://www.gsb.stanford.edu/sites/default/files/publication-pdf/vcii-publication-technological-disruption-innovation-last-mile-delivery.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).
10. David Simchi-Levi. The logic of Logistics. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/58298/1/56%20pdf.pdf> (дата звернення: 02.04.2024).

REFERENCES:

1. Novikova I. Osnovni trendy lohistrychnoho rynku v Ukraini [Main Trends in the Logistics Market in Ukraine]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/11/18/679908/> (accessed on March 12, 2024).
2. Kogut M. V., Hrynkevych S. S., Khylyuk V. V. Ponyattya ta znachennya lohistrychnoho potentsialu yak chynnyka rozvytku rehionu [The Concept and Importance of Logistics Potential as a Factor in Regional Development]. Available at: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2929> (accessed on March 29, 2024).

3. Piria Piriashvili O. B. Osnovni napriamky investytsiinoi polityky na zaliznychnomu transporti v Ukraini [Main Directions of Investment Policy in Railway Transport in Ukraine]. Available at: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2780> (accessed on March 30, 2024)
4. Boldyreva L. M., Sydorova A. K. [Rozvytok upravlinnya transportnym zabezpechennyam za umov yevrointehratsiyi]. Development of Transport Provision Management under European Integration. Available at: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2234> (accessed on March 29, 2024)
5. Raycheva L. I. Ekonomichni stratehiyi rozvytku ta modernizatsiyi infrastruktury vodnoho transportu [Economic Strategies for the Development and Modernization of Water Transport Infrastructure]. Available at: <https://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2781> (accessed on March 30, 2024)
6. Mishenin Ye. V., Koblyanska I. I. Lohistychnyi pidkhid v upravlinni stalym pidpryyemstvom rehionu [Logistic Approach in the Management of a Sustainable Enterprise in the Region]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/20493144.pdf> (accessed on April 2, 2024)
7. Hurzhiy N. M. Otsinka lohistychnoho potentsialu pidpryyemstva yak osnova vyboru yoho lohistychnoi stretehii [Assessment of an Enterprise's Logistic Potential as the Basis for Choosing Its Logistic Strategy]. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/50.pdf> (accessed on April 2, 2024).
8. Martin Christopher. Logistics & Supply Chain Management. Available at: https://www.ascdegreecollege.ac.in/wp-content/uploads/2020/12/Logistics_and_Supply_Chain_Management.pdf (accessed on April 2, 2024).
9. Hau L. Lee. Technological Disruption and Innovation in Last-Mile Delivery. Available at: <https://www.gsb.stanford.edu/sites/default/files/publication-pdf/vcii-publication-technological-disruption-innovation-last-mile-delivery.pdf> (accessed on April 2, 2024).
10. David Simchi-Levi. The Logic of Logistics. Available at: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/58298/1/56%20pdf.pdf> (accessed on April 2, 2024).

УДК 336.771.22:339.17

JEL D81, R41

Петрашевська Ангеліна Дмитрівна, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту, фінансів і бізнес технологій, Національний університет «Одеська політехніка». **Колонтай Світлана Миколаївна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри публічного управління та менеджменту природоохоронної діяльності. **Плетос Світлана Володимирівна**, старший викладач кафедри економіки природокористування, Одеський державний екологічний університет. **Бондаренко Олексій Олексійович**, магістр, Національний університет «Одеська політехніка». **Тенденції розвитку транспортної логістики в Україні.**

У статті надається аналіз ключових аспектів логістичної системи України. Зроблений огляд історичного розвитку транспортної логістики країни, простежена її динаміка. Розглянуті виклики та можливості, які впливають на розвиток логістичного сектору. Зроблено акцент на цифровізації цих процесів. Зазначено, що в умовах сьогодення особливої важливості набуває військова логістика. Розглянуто сучасний стан галузі, який характеризується розвитком інфраструктури, інтеграцією новітніх технологій, але стикається з викликами, зумовленими інфраструктурними обмеженнями, регуляторними бар'єрами, впливом військових конфліктів. Зроблено акцент на причинах, які стримують прискорення розвитку логістичних процесів в Україні. Зазначено, що перспективи галузі включають подальшу модернізацію, цифровізацію та інтеграцію з глобальними логістичними мережами, вимагаючи залучення інвестицій та міжнародного співробітництва. У статті наголошується на важливості логістики для економічного зростання та інтеграції України у світову економіку, запропоновані рекомендації щодо подальшого розвитку галузі. Зазначено, що розвиток транспортної логістики може стати важливим каталізатором економічного зростання України.

Ключові слова: логістика, транспорт, логістичні процеси, аналіз, тенденції розвитку.

UDC 336.771.22:339.17

JEL D81, R41

Angelina Petrashevska, Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Management, Finance, and Business Technology, Odesa Polytechnic National University. **Svitlana Kolontai**, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Public Administration and Management of Environmental Protection Activities. **Svitlana Pletos**, senior lecturer of the Department of Environmental Economics, Odesa State Environmental University. **Oleksii Bondarenko**, Master's student, Odesa Polytechnic National University. **Trends in the development of transport logistics in Ukraine.**

The article provides an analysis of the key aspects of Ukraine's logistics system. It reviews the historical development of the country's transportation logistics and traces its dynamics. The challenges and opportunities affecting the development of the logistics sector are discussed. Emphasis is placed on the digitization of these processes. It is noted that, under current conditions, military logistics becomes of particular importance. The contemporary state of the

industry, characterized by infrastructure development, integration of new technologies, yet facing challenges caused by infrastructural limitations, regulatory barriers, and the impact of military conflicts, is examined. Emphasis is made on the reasons that hinder the acceleration of the development of logistic processes in Ukraine. The prospects of the industry include further modernization, digitization, and integration with global logistics networks, requiring the attraction of investments and international cooperation. The article stresses the importance of logistics for economic growth and Ukraine's integration into the global economy, offering recommendations for further development of the sector, specifically: focus on the expansion and modernization of the road network, railways, and port facilities, including through private investments and international financial support; minimizing bureaucracy in the logistics sector, simplifying customs procedures, and creating more transparent conditions for business; special attention should be given to enhancing the security of transport routes, particularly through the development of monitoring systems and the implementation of modern security technologies; the application of cutting-edge technologies and automated management systems can significantly improve the efficiency of logistics operations; the development of bilateral and multilateral agreements with other countries and international organizations will facilitate the opening of new markets and strengthen Ukraine's integration into the global logistics system; an important aspect will be the integration of environmental standards and practices into logistics processes, aimed at reducing the carbon footprint and enhancing the sector's environmental sustainability.

Key words: logistics, transportation, analysis, logistic processes, development trends.

PRICING POLICY AS AN OBJECT OF MANAGEMENT INFLUENCE IN THE PROCESS OF ENSURING THE COMPETITIVENESS OF AN ENTERPRISE

Olga Ryabukha*, Postgraduate Student at the Department of Management and Public Service
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

ORCID 0000-0003-0583-9377

© Ryabukha O., 2024

Стаття отримана редакцією 01.05.2024 р.
The article was received by editorial board on 01.05.2024

Introduction. The effectiveness of entrepreneurial activity is determined by a multitude of factors, both general and specific, that are utilized to address a wide range of tasks faced by a competitive enterprise. Pricing, being one of the criteria for the efficient operation of an enterprise in a market economy, is used for calculating prices as an essential component of the competitiveness of products (works, services) and the organization as a whole.

Price is a fundamental economic category that represents the amount equivalent to a one-time payment at which the seller agrees to sell and the buyer is willing to purchase a unit of goods. Since the price of a certain quantity of goods is its value, it is better to speak of the price as the monetary value of a unit of goods, products, or services (often referred to as tariffs when it comes to providing services).

Analysis of recent research and publications. The issue of competitive struggle has been examined in the works of well-known Western economists such as A. Smith, D. Ricardo, M. Porter, A.A. Thompson, A.J. Strickland, and others. In recent years, there has been a number of publications on this problem, among which the works of L.M. Mykhalina, X.M. Gumby, A.A. Korosteliev, V.N. Stakhanov, and others stand out. Pricing strategies have been studied in the works of L. Hlushchenko, T. Sak; specific issues regarding pricing features are described in the works of T.V. Kostash, A.A. Mykhalkiv, O.S. Shcherbyna. However, at the same time, certain problems related, for example, to pricing policy as an object of managerial influence in the process of ensuring the competitiveness of an enterprise have not been fully explored.

Objectives of the article. The aim of the research is to identify the elements of market management mechanisms that lead to an increase in the competitiveness of products (works, services) as a result of the correct choice of pricing methods.

The main material of the study. In a market economy, enterprises face the necessity of independently regulating their policies regarding prices, goods, product distribution, organization of promotional activities, personnel, and so on. In recent years, there has been an increase in the role of product pricing and a shift in attitudes toward it. The process of developing pricing policy is one of the most complex and responsible areas of management, based on the study of market conditions (levels and dynamics of product prices, forms of price and non-price competition used in this market) and the analysis of the financial indicators of the enterprise's activities.

Effective pricing policy in business should align with market trends and take into account available resources to ensure the achievement of the best possible results. It can be said that the pricing policy of many companies often turns out to be insufficiently qualified. The most common mistakes include: pricing that is overly cost-oriented; product prices poorly adapted to changes in market conditions; and product prices varying depending on different types of products, market segments, etc. [4].

Pricing belongs to one of the most complex and responsible sections of management. Therefore, an incorrect decision regarding product pricing can not only worsen the financial and economic performance of the enterprise but also create a risk of bankruptcy.

The right price for a product offers many advantages to a company. First, unlike most methods used to stimulate demand, setting product prices does not require additional monetary expenses, as in the case of conducting promotional activities, product customization, or career advancement. Second, it is easier for consumers to assess the attractiveness of a product expressed in its price than to consider advertising. Third, even if such stimulation methods as personal sales and advertising organization are primary, the product price can be used as a powerful means of support.

An enterprise must sell its goods at a price acceptable to the consumer, not at a price that seems more attractive to the enterprise itself. Therefore, the price of a product is the most complex element of the market-it links demand and supply. It is a dynamic mechanism that constantly changes and flexibly adapts to market fluctuations. The competitiveness and market position of an enterprise depend on the price level of its products [2].

For developing an effective pricing policy, it is crucial to consider all the determining factors, which can be conveniently divided into external and internal factors. By examining these, two broad categories can be identified: internal and external constraints and opportunities (see Figure 1).

Among the main internal factors that limit the offerings of a specific producer, we can include:

- Characteristics of the production process (small-scale or individual production versus mass production).
- Specifics of the products manufactured (degree of processing, uniqueness, quality).
- Organizational level, degree of utilization of advanced production methods.
- Market strategy and tactics of the producer (orientation towards one or several market segments).

Among the main external factors that limit the demand for a specific manufacturer’s product, the following can be mentioned:

- Consumer preferences for this product.
- Buyers’ income level.
- Consumer expectations regarding future price changes and their own incomes.
- Prices of related goods (substitutes, complements).
- Prices and non-price incentives of competitors [7].

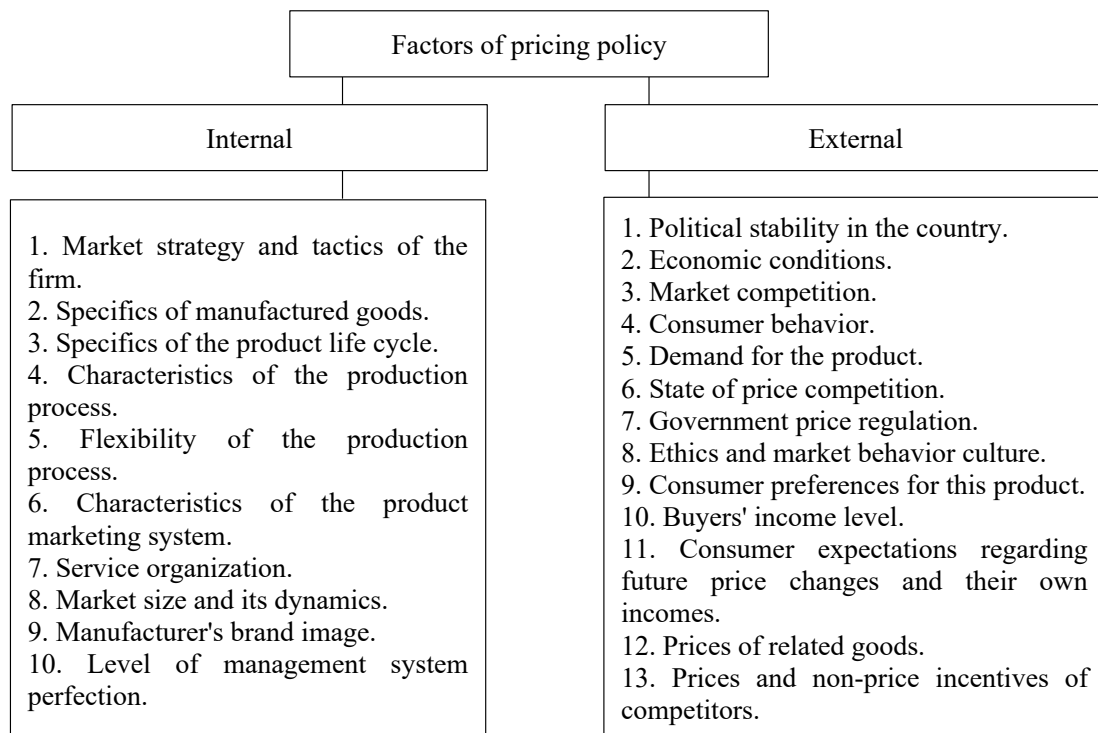

Figure 1. Factors of Pricing Policy

Source: [10]

Many external factors cannot be controlled by the enterprise but can be taken into account in pricing. For example, the financial and credit sphere affects the level and dynamics of prices, while the direct managerial influence on prices comes from changes in the purchasing power of the currency. It is also necessary to consider the fact that the state regulates prices in several main directions: prohibition of horizontal and vertical price fixing, and even prohibition of price discrimination.

The methodology of pricing process includes the following elements:

1. Price policy – the overall outcome that the seller obtains by selling its products at established prices.
2. Pricing strategy – a specific generalized plan for functioning with a set of the most important decisions, as a result of which pricing policy is formed.

The system for determining pricing strategy involves the following:

1. Gathering data on factors that determine the pricing system using all available methods that are lawful. The indicators studied and the results should preferably be presented in the form of tables with numerical data, tests, graphs, questionnaires, and diagrams.

2. Strategic analysis of the obtained data at the following levels:

– At the macroeconomic level, the so-called macro-level within the framework of foreign economic relations and the state.

– At the regional (segmental and zonal) level, i.e., at the meso-level.

– At the seller's level, i.e., at the micro-level [11].

3. Direct coordination of the entire long-term functioning plan from a set of the most important decisions according to the objectives of pricing policy, i.e., determining the pricing strategy for the product.

The main directions of the seller's pricing strategy can be characterized theoretically in three ways:

1. The price is set below the economic value of the product, with the price (P) to value (C) ratio being less than one ($P/C < 1$).

2. The price is set at the level of the economic value of the product, with the price (P) to value (C) ratio being equal to one ($P/C = 1$).

3. The price is set above the economic value of the product, with the price (P) to value (C) ratio being greater than one ($P/C > 1$).

However, the determination of the product's value is somewhat subjective and depends on the individual and human factors [13].

Undoubtedly, when establishing a pricing strategy, the competitive environment has its influence, so the combination of orientations towards both buyers and competitors is unquestionably relevant with the development of market relations. For example, in a developed market with a similar range of products amidst intense competition, the determination of economic value is synonymous with the prices of competitors. Statistics have a wide range of methods for analyzing economic data. These include statistics of random variables, multidimensional statistical analysis, time series statistics, price and pricing statistics, non-parametric statistics, and others.

Different terminology is used in economic literature to define pricing strategies. Often, the use of the term «method» or «approach» describes the logical meaning of pricing strategies outlined in this study.

The possibilities and challenges of forming an effective pricing policy depend on the type of market in which the company sells its products. Consumers have a significant influence on the company's pricing decisions. Therefore, to substantiate an effective pricing policy, it is crucial to consider that the price of a product in market conditions is determined by the mutual pressure of the seller and the buyer, dealing with costs, where consumer value determines whether these costs are socially necessary, i.e., whether the product can satisfy social needs.

Currently, the most important factor affecting the level of prices is competition. The environment in which prices prevail in the markets is characterized not only by the similarity of goods and services but also by a high degree of competition. In such conditions, it is important for firms to set prices correctly.

Inflated prices repel customers and attract them to competing companies, while price reductions do not create conditions for effective production activities. The environment in which prices are controlled by the company is characterized by limited competition and differences in products (services) [10].

There is a close relationship between price and market demand, which is inversely proportional to the price of the product. This relationship is explained by the law of demand elasticity and pricing. The economic demand effect is that when the price of goods increases (all other conditions being equal), demand

decreases. Expanding the market niche for this product will lead to a price decrease because, in this case, it will not sell.

The choice of market niche and pricing strategy by a business is determined by the cost structure, buyer motivation to orient in the market, the previously occupied market position, and reputation among customers. Pricing should be determined in close coordination with defining production volumes, cost control, product manufacturing, advertising methods, and marketing. The development of a company's pricing policy and strategy involves three stages:

I. Collection of initial information.

II. Strategic stage.

III. Information formation and strategy analysis [1].

An important step is identifying the list of existing and potential competitors whose activities may most significantly impact the profitability of the company's product sales, determining the level of contract prices for products produced by existing competitors, and assessing how these prices differ from actual transaction prices. For example, it can be argued that the advantages and disadvantages inherent in competitors' products in production and sales affect customer reputation, product quality, product range, etc.

Market segment analysis allows for differentiating prices on the products manufactured by the enterprise to maximally account for differences between market segments in terms of buyer sensitivity to product price levels and the company's production costs [8].

Competitive analysis assesses possible competitor responses to changes in product prices and specific measures that may be taken accordingly. Therefore, considering all factors influencing the company's pricing policy, each business must develop the most effective pricing policy in accordance with its goals and operational characteristics.

Conclusions. One of the most important factors determining the effectiveness of a company's activities is an effective pricing policy. By examining modern approaches to forming a company's pricing policy, it was noted that pricing strategy is the starting point for making decisions on the selling price in each specific transaction. The strategic pricing objectives are calculated for the long term and allow for forecasting profit volumes and market share. The chosen pricing policy has a multifaceted impact on the functioning of the enterprise. The essence of the target pricing policy lies in setting product prices and adjusting them according to market conditions to obtain the maximum possible market share, achieve the planned profit volume, and successfully resolve all strategic and tactical tasks. This fact determines the impact of the pricing policy on the company's competitiveness.

REFERENCES:

1. Vashkiv O. P., Sobko O. M., Smereka S. B. (2021) *Upravlinnya konkurentospromozhnistyu produktsiyi* [Management of product competitiveness] training. manual for students of the second (master's) level of higher education in the field of knowledge 07 «Management and administration», specialty 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activity». Ternopil: ZUNU, 272 p. (in Ukrainian)
2. Hlushchenko L. (June 21-23, 2023) *Stratehiyi tsinoutvorennia ta osnovni etapy yikh rozrobky* [Pricing strategies and the main stages of their development]. *Materials of the II scientific and technical conference of VNTU divisions*. Vinnytsia. Pp. 109–112
3. Hlushchenko L. D. (2023) *Formuvannya marketynhovoyi tsinovoyi polityky pidpryyemstva z vrakhuvannyam psikhologichnykh efektyv spryynnyattya tsiny* [Formation of the enterprise's marketing price policy, taking into account the psychological effects of price perception]. *Innovation and Sustainability*. no. 1. pp. 91–98.
4. Denysenko M., Breus S. (2023) *Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpryyemstva yak chynnyk udoskonalennia protsesu upravlinnya yoho ekonomichnoyu bezpekoyu* [Increasing the competitiveness of the enterprise as a factor in improving the process of managing its economic security]. *Scientific notes of the University «KROK»*, no. 2(70), pp. 139–146.
5. Kostash T. V., Mikhalkiv A. A. (2019) *Pidkhody do pryynnyattya rishen' shchodo tsinoutvorennia v systemi upravlinnya vytratamy pidpryyemstv kharchovoyi pererobnoyi promyslovosti v umovakh nevyznachenosti* [Approaches to decision-making regarding pricing in the cost management system of food processing enterprises in conditions of uncertainty]. *Efficient economy*. no. 12. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/104.pdf (accessed April 21, 2024).
6. Lysak O. I., Andreeva L. O., Zavadsikh H. M. (2020) *Tsinoutvorennia [Pricing]: a course of lectures*. Melitopol: Lux, 193 p. (in Ukrainian)
7. Makarenko N. O., Lyshenko M. O. (2020) *Marketynhove tsinoutvorennia. Teoretychni osnovy* [Marketing pricing. Theoretical foundations]: *education. manual Buryń*: PP «Buryń District Printing House», 129 p. (in Ukrainian)

8. Ratushnyak O. G. (2023) Formuvannya marketynhovoyi tsinovoyi polityky pidpryyemstva z vrakhuvannyam psykholohichnykh efektyv spryynyattya tsyny [Formation of the enterprise's marketing price policy taking into account the psychological effects of price perception]. *Innovation and Sustainability*, no. 1, pp. 91–98.
9. Sak T. (2020) Stratehiyi tsinoutvorennya v systemi marketynhu pidpryyemstv [Pricing strategies in the marketing system of enterprises] *Innovative development and security of enterprises in the conditions of a neo-industrial society*. P. 707–711
10. Shcherbyna O. S. (2020) Tsinova polityka budivel'no-vyrobnychoho pidpryyemstva ta yiyi vplyv na konkurentospromozhnist' [Price policy of a construction and manufacturing enterprise and its impact on competitiveness]. *Economics, management and administration*, no. 2(104), pp. 110–118.
11. Abidin F. Z., Jamaluddin A. (2023) Tanggamani, Pricing Strategies: Determining the Best Strategy to Create Competitive Advantage. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, no. 13(6), pp. 1623–1629.
12. Moreno-Prada M., & Rondan-Cataluna F. (2019) Setting acceptable prices: a key for success in retailing. *Spanish Journal of Marketing - ESIC*. Pp. 119–139.
13. Mihus I., Gupta S. G. (2023) The main trends of the development of the digital economy in the EU countries. *The development of innovations and financial technology in the digital economy*: monograph. OŮ Scientific Center of Innovative Research. 230 p. Pp. 23–41
14. Payne A., Frow P. (2014) Developing superior value propositions: a strategic marketing imperative. *Journal of Service Management*, no. 25(2), pp. 213–227.
15. Toni D. D., Milan G. S., Saciloto E. B., Larentis F. (2023) Pricing strategies and levels and their impact on corporate profitability. *Revista de Administração*, vol. 207, no. 52(2), pp. 120–133.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вашків О.П., Собко О.М., Смерека С.Б. Управління конкурентоспроможністю продукції: навч. посіб. для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 07 «Управління та адміністрування», спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 272 с.
2. Глущенко Л. Стратегії ціноутворення та основні етапи їх розробки *Матеріали II науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*, Вінниця, 21–23 червня 2023 р. 2023. С. 109–112.
3. Глущенко Л.Д. Формування маркетингової цінової політики підприємства з врахуванням психологічних ефектів сприйняття ціни. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 91–98.
4. Денисенко М., Бреус С. Підвищення конкурентоспроможності підприємства як чинник удосконалення процесу управління його економічною безпекою. *Вчені записки Університету «КРОК»*/ 2023. № 2(70). С. 139–146.
5. Косташ Т.В., Михалків А.А. Підходи до прийняття рішень щодо ціноутворення в системі управління витратами підприємств харчової переробної промисловості в умовах невизначеності. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/104.pdf (дата звернення^ 21.04.2024).
6. Лисак О.І., Андрєєва Л.О., Завадських Г.М. Ціноутворення: курс лекцій. Мелітополь : Люкс, 2020. 193 с.
7. Макаренко Н.О., Лищенко М.О. Маркетингове ціноутворення. Теоретичні основи: навч. посіб. Буринь : ПП «Буринська районна друкарня», 2020. 129 с.
8. Рагушняк О.Г. Формування маркетингової цінової політики підприємства з врахуванням психологічних ефектів сприйняття ціни *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 91–98.
9. Сак Т. Стратегії ціноутворення в системі маркетингу підприємств *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неіндустріального суспільства*/ 2020. С. 707–711.
10. Щербина О.С. Цінова політика будівельно-виробничого підприємства та її вплив на конкурентоспроможність. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2(104). С. 110–118.
11. Abidin F.Z., Jamaluddin A., Tanggamani, Pricing Strategies: Determining the Best Strategy to Create Competitive Advantage. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2023. № 13(6). P. 1623–1629.
12. Moreno-Prada M., & Rondan-Cataluna F. Setting acceptable prices: a key for success in retailing. *Spanish Journal of Marketing – ESIC*. 2019. P. 119–139.
13. Mihus I., Gupta S.G. The main trends of the development of the digital economy in the EU countries. *The development of innovations and financial technology in the digital economy*: monograph. OŮ Scientific Center of Innovative Research. 2023. 230 p. P. 23–41.
14. Payne A. and Frow P. Developing superior value propositions: a strategic marketing imperative. *Journal of Service Management*. 2014. № 25(2). P. 213–227.
15. Toni D.D., Milan G.S., Saciloto E.B. and Larentis, F. Pricing strategies and levels and their impact on corporate profitability. *Revista de Administração*. Vol. 207. № 52(2). P. 120–133.

UDC 338.51

JEL E64

Olha Raibukha, Postgraduate Student of the Department of Management and Civil Service, Bohdan Khmelnytskyi National University at Cherkasy. **Pricing policy as an object of managerial influence in the process of ensuring the competitiveness of a business entity.**

The article examines the theoretical aspects of the formation of the company's pricing policy, analyzes its formation, and develops measures for its optimization. The economic content of the price policy is disclosed, the internal and external factors affecting the formation of the price policy are characterized. It is noted that the price policy is the most important mechanism that ensures many priorities of the organization's economic development. The article examines such issues as the peculiarities of the formation of the pricing mechanism, the elements of pricing, as well as its principles and tasks in the process of ensuring the competitiveness of the business entity. In the conditions of competition, the creation of a pricing mechanism and the identification of conditions that have a significant impact on setting the price of products are of particular importance. Pricing in a competitive environment should be focused on solving a single problem: to cover the cost of the product and bring sufficient profit, the price should be clear to the buyer and it should be competitive. It is very important to decide which direction will be chosen as part of pricing: costly, purchasing or competitive. Financial stability and competitiveness in the market depend on how correctly the company sets prices for its goods or services. The article examines the key properties of the competitiveness of domestic enterprises.

Key words: price, pricing strategy, pricing policy, economic analysis, pricing, competitiveness.

УДК 338.51

JEL E64

Рябуха Ольга Олегівна, аспірант кафедри менеджменту та державної служби, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. **Цінова політика як об'єкт управлінського впливу у процесі забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.**

У статті розглядаються теоретичні аспекти формування цінової політики підприємства, аналізується її формування та розроблено заходи щодо її оптимізації. Розкрито економічний зміст цінової політики, охарактеризовано внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на формування цінової політики. Відзначено, що цінова політика є найважливішим механізмом, який забезпечує багато пріоритетів економічного розвитку організації. Це суттєво впливає на масштаби операційної діяльності підприємства, формування його іміджу та рівень фінансового стану в цілому. Дієвим інструментом конкуренції на товарному ринку є цінова політика. В умовах жорсткої конкуренції на етапі розвитку економіки особлива увага приділяється проблемі ціноутворення. У статті досліджено такі питання, як особливості формування механізму ціноутворення, елементи ціноутворення, а також його принципи та завдання в процесі забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. В умовах конкуренції особливого значення набуває створення механізму ціноутворення та виявлення умов, що мають істотний вплив на встановлення ціни продукції. Одним із основних шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємства є оптимальний механізм ціноутворення та визначення факторів, що впливають на визначення ціни за одиницю продукції. В статті підтверджено, що рівень ціни реалізації безпосередньо визначає цінову конкурентоспроможність товару. Ціноутворення в конкурентному середовищі повинно бути орієнтоване на вирішення єдиної задачі: щоб покрити собівартість товару і принести достатній прибуток, ціна повинна бути зрозумілою для покупця і конкурентоспроможною. Дуже важливо визначитися, який напрямок буде обрано в рамках ціноутворення: витратний, закупівельний або конкурентний. Від того, наскільки правильно компанія встановлює ціни на свої товари чи послуги, залежить фінансова стабільність і конкурентоспроможність на ринку. Конкурентні переваги дозволяють конкретизувати характеристики, за якими підприємство отримує переваги над конкурентами. Досліджено основні принципи розробки цінової політики в системі забезпечення конкурентоспроможності підприємства. У статті досліджено ключові властивості конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: ціна, управління, ціноутворення, стратегія ціноутворення, цінова політика, управлінський вплив, конкурентоспроможність.

APPLICATION POSSIBILITIES OF MARKETING STRATEGY IN CONSTRUCTION COMPANIES

Shirinov Bashar Habib oglu*, PhD in Economics, Associate Professor
Mammadzade Ilkin Farid oglu, Master's Student
Azerbaijan University of Architecture and Construction

*ORCID 0000-0003-4872-4035

© Shirinov Bashar Habib oglu, 2024

© Mammadzade Ilkin Farid oglu, 2024

Стаття отримана редакцією 24.04.2024 р.

The article was received by editorial board on 24.04.2024

Introduction. The marketing strategy determines the direction of activity of the construction company in the market of construction products. Its existence ensures the formation of coordinated marketing goals for each department, forces the management of the construction company to constantly evaluate the strengths and weaknesses of its activity and identify alternative opportunities for using resources.

The practical basis for formulating a marketing strategy for a construction company is a comprehensive study of the regional market, including:

- study of market demand for goods and requirements for consumption properties of products;
- determination of the level of competitiveness of manufactured products;
- analysis of market segmentation and determination of market segments that are most suitable for the profile of construction products;
- study of the entrepreneurial structure of the market, primarily of competing enterprises, their competitive advantages and weaknesses;
- study of sales forms and methods adopted in trade practice in this product segment, including the methods of conducting purchase and sale transactions, their forms, existence of intermediary organizations;
- study of socio-psychological characteristics and motivation of buyers.

Let's consider three main opportunities for the intensive growth of a construction company as part of a marketing strategy:

- deep entry into the market when the market capacity of the construction product is large and the production capabilities of the construction organization are almost unlimited;
- expansion of market boundaries by introducing existing products to new markets, which require significant marketing efforts and a willingness to enter into fierce competition from the construction company;
- product improvement, which is expressed by the construction company's attempts to increase sales by creating new or improved products for existing markets (for example, changing the zoning, planning and comfort of the residential area).

The greatest opportunity for intensive growth of a construction company exists when entering a new market, especially when introducing fundamentally new products (for example, new building materials or technologies) to it, as well as when working "to order", which is typical.

In the process of intensive development of construction enterprises, special attention should be paid to improving the capital structure in order to create conditions for increasing the market value of the construction enterprise and increasing investment attractiveness.

However, in the organizational and economic conditions prevailing in the region, such enterprises, especially small and medium-sized enterprises, cannot activate investment processes on their own. This situation is associated not only with the lack of investments, but also with the lack of development of the strategic planning

and management system, the inability of the management team to analyze, forecast and develop the strategic plans of the enterprise.

The following marketing strategies are possible when the construction company has a strong position in the market or can gain additional benefits by moving within the industry (region):

- regressive integration, which consists of strict control over suppliers (for example, appropriation of enterprises of production and technological equipment, construction industry, etc.);
- progressive integration when there are attempts to acquire property or when the system of distribution and exchange is strictly controlled (for example, if a construction company controls the activity of realtors in the real estate market);
- horizontal integration, which is expressed by the establishment of strict control over competing enterprises (for example, the creation of large construction corporations in the region).

Along with strategic changes, an important task is to shape and mobilize the potential of the construction company to implement the chosen strategy. From this point of view, there are two very important points – the distribution of enterprise resources on separate components of the strategy, as well as on time. For this, the management of the construction company should create strategic guidelines (criteria) regarding the use of funds that determine the purposes for which expenses can be incurred.

At the stage of strategy implementation, the need for funds for solving individual tasks and performing functions should be analyzed, and priorities should be determined in the distribution of funds.

The role of marketing strategy in intensive development of construction enterprises

Priorities are set so that funding is most appropriate for the implementation of the strategy.

The process of mobilizing resources at the stage of strategy implementation includes their efficient allocation as well as the assessment and maintenance of capital flow sources. The main tool used to allocate resources is the preparation and execution of a budget, which includes not only cash, but also capital, inventory, sales, etc.

The management should pay close attention to the optimization of the company's structures. At the same time, the question of creating a management system and technology that ensures the efficient operation of the company is equally important for the modern leader.

It is impossible to improve management without learning, systematizing and generalizing the experience of developing public relations, both in the economy as a whole and in the field of construction.

In the current socio-economic situation, in the context of the search for optimal ways of informatization of the society and in the context of Azerbaijan's entry into the global information space, it is important to solve the multidimensional problem of document management support, with its help, the documentation processes, the organization of documents and document circulation, and its normative or regular character.

Organizational activity of managers is based on knowledge of management theory and its methodological foundations.

Skilled management is impossible without knowing the science of management and increasing the professional potential of the leader.

At the same time, it is necessary to know this past in order not to invent what is already known in the past. The historical approach to the study of management theory allows a better understanding of the modern problems, principles, laws and methodological foundations of management.

It is always useful to refer to the experience of improving management in one's own country and abroad, to study the achievements of scientific thought in a historical aspect.

Formulating a development strategy for a construction company is a rather complex and long process. Its purpose is to choose a strategic alternative that will increase the efficiency of the enterprise in the long term.

Research shows that the strategic choice made by construction company managers is influenced by various factors:

- high management is prone to risk;
- past experience with strategies;
- relations between the owners of the construction company.

In the process of implementing strategies at each level of management, their own tasks are solved and functions assigned to one or another level are performed. We will consider only the upper level of management, which is the subject of strategic management. In the process of implementing strategies, its activity includes the following stages:

– The first stage involves an in-depth study of the state of the organizational and economic environment, goals and developed strategies.

At this stage, the following main tasks are solved: strategic goals are finally defined, their degree of correctness and compatibility with each other, as well as the state of the environment are clarified.

– In the second stage, the top management of the construction company should make decisions about the efficient use of the resources it has.

At this stage, the assessment and distribution of resources is carried out, conditions are created for employees to be interested in the process of implementing strategies. An important task is to match the resources to the implemented strategies.

– In the third stage, the top management makes decisions about the organizational structure. The compatibility of the existing organizational structure with the adopted strategies for implementation is clarified and, if necessary, appropriate changes are made in the existing organizational structure of the construction company.

– The fourth step is to revise the strategy implementation plan if the changing business environment requires it.

The strategies of a construction company are mainly determined by the influence of the external and internal environment on the nature of the decisions made, but the strategic decisions themselves also affect the processes occurring in the internal and external environment.

When environmental conditions are complex and uncertain, there is a risk of deviation from strategic goals, and in this case management methods are needed to reduce the negative impact of environmental factors.

In addition, at each stage of development, organizational forms and methods of management should be adequate to the constantly changing conditions of construction production, they should also be flexible and dynamic based on scientific methods of analysis and formation of organizational systems, justification and management decisions.

In our opinion, by using active strategic partnership tactics, the construction company can choose the way to create stronger relations with buyers (customers) by directly involving them in the development and implementation of investment projects, improvement, modernization and development programs of construction production. Based on the formation of general goals, in close cooperation with buyers (customers), the construction company gets the opportunity to get more complete information about the directions of market development, to estimate the needs for future products, to maximize the probability of success and to minimize the required time. to develop and market construction products, to create relationships of trust and mutual respect between leadership groups.

The formation of a development strategy is a set of specific interrelated and interdependent elements united by a single global goal - to ensure and maintain a high level of competitive advantage for a construction company. The formed development strategy should be aimed at ensuring the competitive advantage of the construction company. Like any system, strategy is influenced by certain laws, it is integrity, integrativeness, communication, etc. should be immanently inherent in such characteristics. This means that the greatest effect is achieved when all components of the development strategy are implemented in the development strategy:

- conditions of coordination from a single center;
- decisions made within each of the components are related to time and resources and do not conflict with each other.

With a certain level of strategic resources, a construction company has the potential to achieve global and local dynamic development goals in a competitive environment.

Contractor construction project marketing

Designing a marketing plan in a contractor construction organization has a number of features. Although the last building object in this organization is the construction site, its role is mainly advertising. A pre-agreed set of production services acts as a product in a contract-type construction organization, and the company itself acts as a service enterprise in a certain segment of the construction market. In short, the peculiarity of marketing in the construction of a construction contracting organization is a combination of the characteristic features of service and industrial enterprises. Marketing in this area is borderline, so a complex approach to solving the problems is required; Marketing in this type of construction has quite specific characteristics that are not characteristic of most manufacturing and construction enterprises.

The main goal of all marketing strategies in the construction contractor organization is the integration of science, technology and marketing in construction, including the creation and maintenance of the vital activity level of all systems for the collection, exchange and processing of reliable data between all companies, departments and institutions of the construction enterprise to provide continuous, controlled and predictable sales of a number of construction-type services. It is impossible to imagine a modern, successful enterprise without a modern and well-thought-out marketing strategy and a management that can combine modern management methods and entrepreneurial ability. The classic scheme of organizing and implementing a marketing plan in a construction enterprise envisages its internal and external division, respectively.

It is impossible not to mention that the pace of development of marketing technologies in construction is rather slow compared to other economic sectors. This happens because the processes of interaction between clients and customers are quite complex. The construction relationship system includes entities such as customers, subcontractors and general contractors, providers responsible for logistics, investors and project managers. Construction marketing is inextricably linked with the organization of the construction process and has a number of unique features.

The difficulty of development of marketing in construction is that construction organizations have a rather wide structure scattered over large areas. Despite the dispersion of construction entities, some of them are seasonal in nature, which means their mobility and autonomy, as well as their readiness to move production facilities to another place at any time in accordance with the terms of the contracts.

Natural and climatic conditions are factors that directly affect the speed of delivery of a construction project and can also reduce the reliability of predictions about the time of completion and commissioning of the project, which is likely to be negatively received by the client. For example, if the deposits of sand and gravel are located far from the construction site, it is worth considering the unavoidable costs of transportation.

The program developed by the marketing agency is the basis, takes a central place in the planning of the enterprise's activities and serves as a guide for organizational and construction plans. Thanks to marketing programs, enterprises will be able to realistically evaluate opportunities, shortcomings and key differences from competitors, as well as eliminate operational errors. Using a well-designed marketing program helps to optimize the allocation of funding, tangible and intangible assets.

A very important economic process that optimizes marketing functions in construction is market segmentation. This concept means identifying the most profitable location for the enterprise by differentiating potential real estate buyers according to economic, demographic and geographical indicators.

There are several tactics that can be used by construction companies:

- consolidated marketing, the purpose of which is to maximize the number of sales of a specific type of property;
- differentiated marketing, the purpose of which is to develop a strategic program covering all competitive areas. When using this tactic, the maximum possible number of sales is achieved, as well as reducing business risk and stabilizing profits in the future.

It is not enough to implement marketing programs, it is important to manage them properly. Marketing activity in construction is the adaptation of the enterprise's activity to the current market conditions. It has several important stages:

- analysis and market conditions;
- determining the purpose of the organization's activity;
- comprehensive development of marketing measures;
- implementation of intended goals.

The construction enterprise is characterized by general laws and principles of economic management. At the same time, construction, as a field of material production, differs from industry in many ways: it has its own technical and economic characteristics, which are characteristic only for this industry, related to the specific nature of the products it produces and construction processes. Understanding and taking into account the objective characteristics of construction is a necessary condition for the correct selection of forms and methods of planning, organizing and managing construction production.

Conclusions. The solution of socio-economic problems of construction production enterprises is directly related to the development of the country's economy determined by the state policy, because the effective functioning of many areas of the national economy directly depends on its development. The analysis of the current situation by forms of ownership allows us to note the presence of enterprises and organizations with

different forms of ownership in the construction complex, the decrease in the share of state enterprises, but the volume of investments absorbed by private enterprises. To date, the development of local construction is characterized by the lack of a clearly defined position in the market for many enterprises, in which they cannot plan their activities in the short or very long term. The lack of a strategic concept and management that takes into account the uncertainty of various development options and the state of the external environment should also be attributed to the general problems of the development of industrial enterprises.

Prediction of possible changes in development conditions under the influence of external and internal factors is not used in practice. At present, one of the approaches that ensure the efficient operation of construction enterprises in the market conditions is the marketing approach to the management of construction enterprises. Marketing allows the system to orient itself to the environment, to define strategic and tactical goals of activity and to design programs for their implementation. Due to the complexity and longevity of construction production, it requires a scientific approach to strategic management, within which a marketing strategy is developed. At the same time, the marketing strategy is the purposeful delivery of the content and form of the marketing organization in accordance with the market requirements.

The concept of developing a marketing strategy is related to taking into account the requirements of the market environment, consumer demands and the competitive advantages of the enterprise and helps to develop and implement the most realistic strategic plan that ensures the enterprise maintains its productivity.

Taking into account the importance of marketing for the efficient operation of construction enterprises, the analysis of the state and level of development of marketing in this field was carried out in the Republic of Azerbaijan. The conducted marketing analysis allows us to conclude that the management of construction enterprises underestimates the role of marketing functions as a constructive basis for increasing the competitive stability of enterprises. This poses a threat to the future existence of businesses, especially small businesses, as today there is an increase in the growth rate of the industry and the number of competing businesses is increasing accordingly.

A strategic analysis is given an important place for the formulation and implementation of an effective marketing strategy for a construction company. This analysis should be carried out in the following order:

- market environment (macro environment and immediate environment);
- the internal environment of the construction company.

The analysis of the dynamically changing market environment and the forecast of the future development of the market are the main stages of the formation of a marketing strategy for a construction company. It is possible to develop effective strategic plans and goals only on the basis of a comprehensive study of the main market trends and changes in the marketing environment. At the same time, they take into account the capabilities and state of the enterprise's own management resources and link future market opportunities with them.

REFERENCES:

1. Aliyeva R. T., Alizade Sh. I., Shirinov B. H., Aliyev R. M., Mammadova L. A. (August 24-26, 2022) System of criteria for ensuring the financial sustainability of an industrial enterprise. Proceedings of the 8 th International Conference on "Control and optimization with industrial applications". Volume II, pp. 87–89.
2. Zyhun A., Galinska T., Avramenko Y., Shirinov B., Pents V. (2022) Analysis of the Current State of Passenger Traffic as a Component of the Transport System and the Prospects for Its Development, In ICBI 2022: Proceedings of the 4th International Conference on Building Innovations. P. 347–355.
3. Viktor Gryshko, Shahla Alizada, Liudmyla Boldyrieva, Mariya Hunchenko (2020) Construction Management Based on European Experience of Using Smart-City Technology. ICBI. P. 607–614. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-85043-2_57
4. Yusifov E., Sarkarli A., Byba V., & Kushnirova T. (2020) Analysis of the Role and Place of the Building Materials Industry in the Development of Azerbaijan's Economy. In ICBI 2020: Proceedings of the 3rd International Conference on Building Innovations. P. 809–819.
5. Shirinov B., & Nataliia-Mahas (2022) Forecasting Sales Volume in Construction Companies. In ICBI 2022: Proceedings of the 4th International Conference on Building Innovations. P. 825–830.
6. Afet M. Mamadova, Azada G. Novruzova, Shahla A. Huseynova, Ofelya A. Nasirova, Matanat L. Azizova, Reyhan S. & Aliyeva (2019) Features of education financing in developing countries. *Revista Espacios*, vol. 40, no. 26.
7. Yusifov E. M. (May 20–21, 2021) Level of implementation and development directions of innovations in the field of construction and investment in Azerbaijan. In Building Innovations– 2021: IV International Ukrainian-Azerbaijani Scientific-Practical Conference, National University "Poltava Polytechnic". P. 323–327.

8. Ruhangiz A. T., & Farid A. Z. (2023) Main directions of accelerating regional socio-economic development in the digital era. *Agora International Journal of Economical Sciences*, no. 17(2), pp. 170–180.
9. Mukhoryanova O. A., Lebedeva E. P., Shekhovtsova S. R., Metanet Latif-Kyzy Alieva (2016) An integrated approach to defining the concept of infrastructure of a manufacturing enterprise. *The Bulletin of the Adyghe State University*.
10. Shirinov B. (2021) The role of logistics analysis methods in the Enterprise Resource Management System. *Ekonomika ta derzhava*, no. 12, pp. 83–86.
11. Shirinov B. G. (2013) Modern problems of managing inventories of material resources of construction enterprises. *Journal of Economic Integration*, vol. 5–6.
12. Miniailenko I., Byba V., Yusifov E., Pavelieva A. (2020) The Role of Financial and Investment Potential in Achieving Economical Equilibrium in Construction. *International Conference "Building Innovations"*, pp. 677–696.
13. Kazyimov N. A., Salamov A. T. (2018) Great potential and new prospects for the economy of Azerbaijan. *Economy of Construction*, vol. 5.

UDC 338.45.69

JEL L70, M31, O10

Shirinov Bashar Habib oglu, PhD in Economics, Associate Professor. **Mammadzade Ilkin Farid oglu**, Master's Student, Azerbaijan University of Architecture and Construction. **Application possibilities of marketing strategy in construction companies.**

The purpose of the analysis of the socio-economic environment is to determine the social and socio-economic aspects related to the development and evaluation of the project strategy and marketing concept. These aspects can reflect the society and its culture, social and economic situation, politics in the regions, as well as existing rules, traditions and customs, etc. The scope and depth of marketing research is determined by the complexity or novelty of the research. Determining the appropriate methods and means of conducting marketing research should be consistent with the objectives and limitations. A fairly important point in conducting research is the assessment of necessary and sufficient information. Since the collection of information itself has a high cost in the modern economy, its collection process requires adequate management. An external and internal analysis should be carried out in each specific project, but the base set, as a rule, remains the same. Market structure analysis is usually the identification and quantification of different market segments. At the same time, there are many models for the analysis of market segments, which are a combination of different criteria or directions for segmentation, market (structuring).

Such criteria can be consumer segmentation: with the benefit obtained from the use of the product; through life; gender and age; geographic; about the situations of consumers; according to the rules (strategies) for the selection of goods; brand loyalty; due to price sensitivity; using the classifiers of the sectors of the national economy; according to the way you shop. Analysis of market capacity is aimed at predicting potential sales realistically in a certain place, determining the goods sold. When analyzing market capacity, it is very important to identify and account for seasonal or other fluctuations in sales. In our opinion, when choosing a strategy for the development of construction enterprises, it is necessary to be guided by a system of objective preconditions for the formulation of the main strategies, because real success depends not only on the rational organization of production, cost, but also on the reduction, resource efficiency, increase in labor productivity and other organizational and production factors, but also from the ability to adapt to the external environment, the needs of consumers, the competition of commodity producers, distribution channels and the movement of goods, ie. it also depends on the marketing strategy.

Keywords: construction enterprises, marketing strategy, intensive growth, intense, strategic changes, development strategy, strategic partnership, concept.

УДК 338.45.69

JEL L70, M31, O10

Ширінов Башар Хабіб оглу, кандидат економічних наук, доцент. **Мамедзаде Ількін Фарід огли**, магістр, Азербайджанський університет архітектури та будівництва. **Можливості застосування маркетингової стратегії в будівельних компаніях.**

Метою аналізу соціально-економічного середовища є визначення соціальних та соціально-економічних аспектів, пов'язаних з розробкою та оцінкою стратегії проекту та маркетингової концепції. Ці аспекти можуть відображати суспільство та його культуру, соціальну та економічну ситуацію, політику в регіонах, а також існуючі правила, традиції та звичаї тощо. Обсяг і глибина маркетингового дослідження визначається складністю або новизною дослідження. Визначення відповідних методів і засобів проведення маркетингових досліджень має відповідати цілям і обмеженням. Досить важливим моментом у проведенні дослідження є оцінка необхідної та достатньої інформації. Оскільки сам збір інформації в сучасній економіці має високу вартість, процес її збору вимагає адекватного управління. Зовнішній і внутрішній аналіз необхідно

проводити в кожному конкретному проекті, але базовий набір, як правило, залишається незмінним. Аналіз ринкової структури зазвичай полягає в ідентифікації та кількісній оцінці різних сегментів ринку. Водночас існує багато моделей аналізу сегментів ринку, які являють собою комбінацію різних критеріїв або напрямків сегментації ринку (структурування). Таким критерієм може бути сегментація споживачів: з вигодою, отриманою від використання товару; по життю; стать і вік; географічний; про ситуації споживачів; за правилами (стратегіями) відбору товарів; лояльність до бренду; через цінову чутливість; використання класифікаторів галузей народного господарства; відповідно до способу покупки. Аналіз місткості ринку спрямований на реальне прогнозування потенційних продажів у певному місці, визначення проданого товару. При аналізі місткості ринку дуже важливо визначити та врахувати сезонні та інші коливання продажів. На нашу думку, при виборі стратегії розвитку будівельних підприємств необхідно керуватися системою об'єктивних передумов для формулювання основних стратегій, оскільки реальний успіх залежить не лише від раціональної організації виробництва, собівартості, а також від раціональної організації виробництва, а також від стратегії розвитку будівельних підприємств. а й від скорочення, ефективності використання ресурсів, підвищення продуктивності праці та інших організаційно-виробничих факторів, а й від здатності адаптуватися до зовнішнього середовища, потреб споживачів, конкуренції товаровиробників, каналів розподілу та руху товарів, тобто це також залежить від маркетингової стратегії.

Ключові слова: будівельні підприємства, маркетингова стратегія, інтенсивне зростання, інтенсивні, стратегічні зміни, стратегія розвитку, стратегічне партнерство, концепція.

MONEY, FINANCES AND CREDIT

УДК 330.4:336.71
JEL G10, G21

DOI: 10.26906/EiR.2024.2(93).3394

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ФРАНКФУРТСЬКОГО ФІНАНСОВОГО ЦЕНТРУ

Височан Олег Степанович*, доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та аналізу
Національний університет “Львівська політехніка”
Кореновський Орест Васильович**, кандидат економічних наук, докторант
Вища Школа Миколая Коперника (Варшава, Республіка Польща)

*ORCID 0000-0002-0066-2624

**ORCID 0000-0002-3010-8202

© Височан О.С., 2024

© Кореновський О.В., 2024

Стаття отримана редакцією 26.04.2024 р.

The article was received by editorial board on 26.04.2024

Вступ. Кластери як форма організації бізнес-процесів не є чимось новим. Вони відомі ще з часів Промислової революції, тобто з середини XVIII століття. Водночас їх еволюція у відповідь на виклики сучасного бізнес-середовища привернула увагу зарубіжних науковців наприкінці XX століття. Компанії почали усвідомлювати основні переваги участі у кластерних утвореннях: можливість розширення діяльності, зростання інноваційної активності, економія за рахунок масштабу та збільшення продуктивності роботи.

Актуальність представленої тематики дослідження визначається такими основними передумовами:

1) кластеризація фінансових структур на засадах географічної компактності та спільних соціально-культурних цінностей учасників забезпечує зростання їх ділової активності й конкурентоспроможності на сучасних глобалізованих фінансових ринках, пришвидшує обмін знаннями та інноваціями, створює основу для резильєнтного розвитку у стратегічній перспективі;

2) створення фінансових кластерів дозволяє сформувати сприятливе бізнес-середовище в країні в цілому та на рівні окремих її регіонів, створити додаткові робочі місця, мобілізувати регіональні фінансові ресурси для реалізації проектів сталого розвитку економіки, ефективніше протистояти навколишнім викликам (наслідки пандемії COVID-19, російсько-українська війна), подолати диспропорції у соціально-економічному розвитку територій через збалансування їх державного фінансового забезпечення;

3) формування кластерних структур підвищує якість комунікаційних зв'язків та активізує ділове спілкування й обмін інформацією між фінансовими інституціями, органами влади, громадськими організаціями та представниками забезпечувальної інфраструктури;

4) розвиток кластерних ініціатив дозволяє зменшити негативні наслідки глобальних та локальних економічних криз для ринку фінансових послуг за рахунок об'єднання зусиль гравців, підвищення рівня концентрації капіталу та посилення конкурентоспроможності вітчизняних фінансових організацій;

5) проблемність універсальності та стандартизації академічних підходів до дослідження сутності, еволюції та принципів функціонування фінансових кластерів пов'язана із недоцільністю прямої екстраполяції наукових напрацювань, пов'язаних з кластерними утвореннями в інших індустріях (промисловість, туризм, ІТ, сільське господарство тощо), що, через специфіку діяльності, вимагає

активізації зусиль, спрямованих на ґрунтовний аналіз процесів, характерних саме для фінансових кластерних утворень.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовні дослідження щодо формування та функціонування фінансових кластерів представлені у роботах: Ахлувалія С. та Кассічіе С. [1], Гроде М.Г. [2], Зарічна Н.З. [3], Коледіна К.О. та Семенова Г.І. [4], Костюк Ю.К. [5], Коц Г.-Г. та Шмідт Р.Х. [6], Куа А. [7], Кук Г.А.С., Пандіт Н.Р., Біверсток Дж.В., Тейлор П.Дж. та Пейн К. [8], Кук Г.А.С. та Пандіт Н.Р. [9], Пажитка В. та Войцік Д. [10], Пандіт Н.Р., Кук Г.А.С., Ван Ф., Біверсток Дж.В. та Гхаурі П.Н. [11], Патарая Л., Герадзе Р. та Душуашвілі Т. [12], Пауна К.Б. [13], Стрілець Є.М. [14], Тейлор П.Дж., Біверсток Дж.В., Кук Г.А.С., Пандіт Н.Р., Пейн К. та Грінвуд Х. [15], Фодор А., Йоргенсен Р.Д. та Стоу Дж.Д. [16], Ягольницький О.А. [17].

Звертають на себе увагу також роботи монографічного характеру вітчизняних науковців: М.О. Кизима [18] та колективу авторів під редакцією Н.М. Внукової [19].

Аналіз джерельної бази продемонстрував, що найбільш актуальною з точки зору наукових досліджень для вітчизняних вчених є проблематика, пов'язана із:

- еволюцією фінансових кластерів з виокремленням етапів історичного генезису їх розвитку;
- дослідженням переваг та недоліків від співробітництва фінансових установ;
- дослідженням типології та моделюванням складових елементів з розробкою карти фінансових кластерів;
- аналізом чинників фінансово-економічної, глобалізаційної, інвестиційно-інноваційної, просторової тощо природи, які виступають тригерами формування фінансових кластерів;
- аналізом взаємодії учасників фінансового кластеру;
- формуванням джерел фінансового забезпечення функціонування фінансових кластерів;
- участю фінансових кластерів у функціонуванні інших об'єднань на регіональному, національному та міждержавному рівнях (скажімо для залучення фінансових ресурсів у ризикові інноваційні проекти на умовах співфінансування);
- перспективами розвитку нішевих фінансових кластерів, що тяжіють до галузевої прив'язки і формуються у сфері страхування, банківської діяльності, фінансового консалтингу тощо.

У зарубіжних дослідженнях акцент зміщений у сторону:

- оцінювання переваг формування кластерних утворень на конкретних прикладах (зокрема для Лондонського фінансового центру, Франкфуртського фінансового центру);
- компаративний аналіз різних фінансових кластерів (наприклад, одних із найпотужніших у Західній Європі – Лондонського, Франкфуртського та Паризького);
- відображення просторових патернів фінансових інституцій та аналіз їх рівня концентрації (в т.ч. із використанням Індексу Херфіндаля-Хіршмана);
- встановлення ризиків появи декластеризаційних ефектів у сучасному світі під впливом розвитку інформаційних технологій та дистанціювання бізнесу;
- оцінювання впливу агломерації на показники діяльності підприємств – учасників кластеру;
- встановлення конкурентоздатності окремих кластерів на глобальному ринку фінансових послуг.

Метою дослідження є аналіз наукових підходів до організації кластерних утворень у сфері фінансових послуг, а також виявлення можливостей адаптації досвіду формування й розвитку одного з найбільш успішних кластерів у світі, Франкфуртського фінансового центру, до українських реалій фінансового ринку. Мета визначає чотири основні завдання, які поставлені у науковій роботі:

- 1) виокремлення характеристик кластерних утворень, спираючись на класичне визначення поняття “кластер” за М.Е. Портером;
- 2) встановлення особливостей фінансових кластерів зважаючи на специфіку їх функціонування;
- 3) встановлення найбільш потужних фінансових кластерів Європи за показником GFCI (Global Financial Centres Index);
- 4) аналіз структури Франкфуртського фінансового центру та окремих його елементів: учасники ядра кластера; торговельний майданчик; регулюючі органи; кластери-партнери; забезпечувальні організації.

Основний матеріал і результати. У класичному визначенні поняття “кластер”, запропонованому Майклом Е. Портером у [20] акцент зроблено на тому, що:

- 1) кластер формується за просторовою (географічною) ознакою, що допускає об'єднання суб'єктів різної величини та сфери діяльності, однак не надто віддалених один від одного. При цьому територіальна

віддаленість є поняттям відносним, адже кластери можуть формуватися як на території одного міста чи району, так і об'єднувати суб'єкти усієї держави чи навіть декількох сусідніх країн;

2) кластер – це не лише компанії, які формують його ядро, але й допоміжні та регулюючі організації: університети, консалтингові компанії, агентства місцевого розвитку тощо. Саме їх підтримка забезпечує можливість досягнення кластерами мети створення;

3) співпраця між учасниками кластера не виключає їх конкуренції між собою, тому засадничі принципи ринкової економіки не порушуються. В основному звертається увага не на підвищення рентабельності діяльності окремих підприємств, а на забезпеченні її інноваційності для всіх учасників кластера;

4) у кластерах формуються складноструктуровані взаємозв'язки, що ґрунтуються на спільній культурі та довірі між учасниками, тож повинні бути предметом особливої уваги для недопущення їх руйнування.

Такий підхід забезпечує необхідність додаткового аналізу усього різноманіття кластерних утворень, згрупованих за тією чи іншою класифікаційною ознакою.

У науковій літературі та практиці господарювання пропонуються різні підходи до класифікації кластерних структур [18, с. 196]. На відсутність єдності думок щодо типів та/або видів кластерів, що перешкоджає створенню належного інформаційного забезпечення для опису кластерів у межах реалізації державної / регіональної політики з їх підтримки, звертає увагу своєму дослідженні Г.Т. П'ятницька [21].

Однією з перших успішних спроб класифікації кластероподібних структур є типологія Енн Маркусен для Нових Індустріальних Районів (New Industrial Districts), яка запропонувала виокремлювати їх 4 види: Маршалліанські індустріальні райони (з їх італійською варіацією); райони типу “зірка” (побудовані за системою “hub and spoke”); сателітні індустріальні платформи та промислові райони, орієнтовані на державу. Кожен з них має свої особливості в аспектах характеристик компаній – учасників кластера, внутрішніх взаємодій, перспектив для робочої сили, джерел фінансування, центрів прийняття рішень тощо [22, с. 297–299].

Одними із найбільш перспективних, як з точки зору наукового дослідження так і практичної цінності, типами кластерів, за критеріями галузі економіки та видами діяльності, є фінансові, які мають притаманні їм особливості функціонування в аспектах пропозиції фінансових послуг на ринку та попиту на них у споживачів.

Як зауважується у [15, с. 24] з точки зору пропозиції фінансові кластери крупним компаніям, які надають фінансові послуги, забезпечують доступ до значних резервів спеціалізованої робочої сили. Саме тому, скажімо, інвестиційні банки майже виключно розташовані у фінансових центрах, на зразок Лондона, Нью-Йорка чи Франкфурта. В той же час невеликі компанії, наприклад, автономні страхові фірми, менш залежні від неявних знань, а тому можуть дозволити собі розташовуватися за межами великих фінансових центрів. Окрім цього, великі компанії більш залежні від вибору допоміжних послуг у широкому спектрі (бухгалтерські, актуарні, юридичні, консалтингові, розробка програмного забезпечення, реклама та дослідження ринку, підбір персоналу, освіта, фінансові публікації), які пропонують, знову ж таки, у великих фінансових центрах. Спільне розміщення пов'язаних ринків забезпечує економію, покращує потоки інформації, збільшує ефективність діяльності та підвищує ліквідність.

Важливим також є те, що рішення споживача щодо придбання фінансових послуг, які є нематеріальними за своєю сутністю, часто пов'язане з репутацією місця розташування компанії. Тому спостерігаємо, що нові учасники фінансового ринку віддають перевагу розташуванню у відомих фінансових центрах щоб підвищити власний імідж та налагодити ділові контакти з партнерами.

Таким чином створюються фінансові центри, попит на послуги у яких не в останню чергу визначається їх місцем у загальносвітових рейтингах, складених різноманітними агенціями. Найвідомішим та найбільш комплексним і авторитетним є Рейтинг світових фінансових центрів (Global Financial Centres Index – GFCI), що формується двічі на рік компанією Z/Yen у співробітництві з China Development Institute. У складі Індексу враховуються більше 100 показників (у 2024 році їх кількість склала 145), які згруповано за п'ятьма базовими категоріями конкурентоздатності: бізнес-середовище; фінансовий сектор; інфраструктура; людський капітал та репутація і загальні фактори.

У табл. 1 згруповано рейтинг п'яти найкращих фінансових центрів Європи.

ТОП-5 фінансових центрів Європи за GFCI у 2020–2024 рр.

Фін. центр	Показник	Значення показника станом на:								
		2020 р.		2021 р.		2022 р.		2023 р.		2024 р.
		березень	вересень	березень	вересень	березень	вересень	березень	вересень	березень
Лондон	Рейтингові бали	742	766	743	740	726	731	731	744	747
	Місце у світі	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	Місце у Європі	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Женева	Рейтингові бали	729	717	709	692	678	709	701	730	738
	Місце у світі	9	14	20	20	25	20	23	10	7
	Місце у Європі	2	5	5	5	7	5	8	2	2
Франкфурт	Рейтингові бали	720	715	727	701	694	711	707	726	732
	Місце у світі	13	16	9	14	16	18	17	14	13
	Місце у Європі	3	6	2	3	3	3	4	3	3
Париж	Рейтингові бали	718	713	699	705	706	719	710	725	731
	Місце у світі	15	18	25	10	11	10	14	15	14
	Місце у Європі	5	7	7	2	2	2	2	4	4
Цюріх	Рейтингові бали	719	724	720	690	686	707	704	722	729
	Місце у світі	14	10	10	21	20	22	20	18	16
	Місце у Європі	4	2	3	6	5	7	7	6	5

Джерело: сформовано авторами на основі даних *The Global Financial Centres Index Reports* (<https://www.zyen.com/publications/public-reports/>)

Відзначимо незмінну першість лідера рейтингу серед країн Європи, Лондонського фінансового центру, а також стабільне місце у трійці кращих – Франкфуртського. Найбільшим прогресом впродовж останніх років відзначилася Женева, в той час як Париж дещо втрачає свої позиції. При цьому Франкфуртський фінансовий центр знаходиться серед світових лідерів за показниками бізнес-середовища та інфраструктури.

Зростання Франкфурту як потужного фінансового центру розпочалося після II Світової війни і було пов'язане з двома основними чинниками:

1) ізоляцією та санкціями, запровадженими щодо Берліну, який поступово почав втрачати статус фінансового флагмана Німеччини;

2) вигідним розташуванням близько до кордонів трьох окупаційних зон: американської, британської та французької.

Не в останню чергу цьому посприяли й подальші рішення щодо розміщення Федерального банку Німеччини, Європейського центрального банку та низки інших контрольно-регулюючих фінансових інституцій у Франкфурті.

Зараз у Франкфуртському фінансовому секторі зайняті 74 700 працівників і він є другим за конкурентоспроможністю фінансовим сектором, після Лондону, у світі. Разом із банківськими послугами останніми роками у Франкфурті спостерігається зростання й інших фінансових підсекторів, на зразок фінтех-індустрії [23].

Характеристика структурних елементів Франкфуртського фінансового центру представлена у табл. 2.

Структура Франкфуртського фінансового кластера

Елемент 1	Характеристика 2
Ядро кластера	
Учасники кластера	
Комерційні банки	Хоча більшість фінансових послуг не вимагають перебування у безпосередній близькості до фінансової організації, все ж надання деяких видів фінансового консалтингу та реалізації корпоративних банківських і страхових продуктів сприяє географічна близькість до штаб-квартир великих німецьких компаній. Саме тому два найбільших німецьких комерційних банки Deutsche Bank та Commerzbank мають штаб-квартири у Франкфурті. Усі найбільші інвестиційні компанії, на зразок JP Morgan Chase чи Goldman Sachs, також відкрили свої представництва у цьому місті
Інвестиційні банки	
Фонди	
Страхові компанії	
Інвестиційні компанії	
Регіональні банки	
Інші фінансові організації	
Торговельний майданчик для учасників кластера	
Франкфуртська фондова біржа (<i>Frankfurter Wertpapier Börse, FWB</i>)	Забезпечує ефективний, прозорий торговельний майданчик, надає банкам та інвесторам інформацію в режимі реального часу, співпрацює з наглядовими органами для забезпечення дотримання законодавства
Клієнти	
Приватні особи	Банки надають послуги (зберігання готівки, обслуговування транзакцій тощо) клієнтам на засадах ефективності, оперативності, інноваційності, забезпечуючи таким чином сталий розвиток економіки
Компанії	
Суспільство	
Регулюючі органи	
Європейська рада з системних ризиків (<i>European Systemic Risk Board, ESRB</i>)	Функції: макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС, запобігання та зменшення системних ризиків
Європейська організація страхування і пенсійного забезпечення (<i>European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA</i>)	Функції: підтримка стабільності фінансової системи, прозорості ринків і фінансових продуктів, захист страхувальників і учасників пенсійних програм
Федеральна служба фінансового нагляду (<i>Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, BaFin</i>)	Основна мета – забезпечити належне функціонування, стабільність і цілісність фінансової системи Німеччини
Федеральне агентство зі стабілізації фінансового ринку (<i>Bundesanstalt für Finanzmarktstabilisierung, FMSA</i>)	Засноване у 2008 році у розпал світової фінансової кризи, управляє пакетами акцій фінансових установ від імені Федерального уряду та відповідає за адміністрування збору до Єдиного фонду врегулювання
Кластери-партнери	
Fintech Cluster	Франкфурт є центром фінансових технологій в Німеччині і об'єднує зусилля гравців фінансового сектору та стартапів щодо розробки нових рішень на основі смарт-технологій для забезпечення резильєнтності, ефективності й безпеки фінансової галузі
Renminbi Cluster	З 2014 року Франкфурт став європейським хабом фінансових операцій у китайській валюті, що забезпечує ефективну торгівлю між Німеччиною та Китаєм
Data and Information Hub	У Франкфурті знаходиться Німецька комерційна інтернет-біржа (DE-CIX), яка є одним із найбільших хабів інтернет-трафіку у світі і поєднує інтернет-провайдерів та мережеві компанії з понад 60 країн світу
Забезпечувальні організації	
Консалтинг	Більш ніж 70 консалтингових компаній мають свої офіси у Франкфурті. Серед них: Bain & Company, Roland Berger Strategy Consultants, McKinsey & Company
Аудит	Всі аудиторські компанії з так званої “Великої четвірки” (Deloitte, PricewaterhouseCoopers, Ernst & Young, KPMG) представлені у Франкфуртському фінансовому центрі. KPMG навіть відкрила у Франкфурті свій Головний європейський офіс

1	2
Юридичні послуги	У Франкфурті знаходяться офіси практично всіх найбільших юридичних компаній світу, таких як Clifford Chance, Linklaters, Freshfields Bruckhaus Deringer та ін.
Рейтингові агенції	“Велика трійка” міжнародних рейтингових агентств (Standard & Poor’s, Moody’s, Fitch Ratings) відкрили свої головні німецькі офіси саме у Франкфурті
Освіта і наукові дослідження	У Франкфурті знаходяться більше 40 університетів, бізнес-шкіл та дослідницьких інститутів у сфері фінансів

Джерело: сформовано авторами на основі [24]

Як зауважують Г.-Г. Коц та Р.Х. Шмідт [6] на сьогодні Франкфурт має переваги у порівнянні з іншими фінансовими центрами, зокрема володіючи спеціалізованим, висококваліфікованим людським капіталом, а також якісною технічною інфраструктурою.

Висновки. Кластерний підхід дозволяє підвищити ефективність роботи фінансових організацій і може бути використаним для вирішення низки актуальних завдань:

- підвищення конкурентоздатності, рівня соціальної відповідальності та ефективності сталого розвитку нашої країни, окремих її регіонів та фінансового сектору України;
- модернізації загальнодержавної політики стратегічного розвитку та програм регіонального розвитку;
- стимулювання інноваційної активності організацій фінансового сектору та супутніх підсекторів, зокрема фінтех-індустрії;
- ефектизації взаємодії та співпраці між різними організаціями, що надають фінансові послуги, а також урядовими організаціями і представниками громадськості.

Перспективи подальших досліджень бачимо у: порівняльному аналізі різних фінансових кластерів (зокрема, Лондонського, Паризького та Франкфуртського), а також встановленні рівня концентрації кластерних утворень фінансового сектору економіки у різних регіонах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ahluwalia S. and Kassiech S. Effect of Financial Clusters on Startup Mergers and Acquisitions. *International Journal of Financial Studies*. 2022. Vol. 10 (1). DOI: <https://doi.org/10.3390/ijfs10010001>
2. Grote M.H. Foreign banks' attraction to the financial centre Frankfurt – a “u”-shaped relationship. *Working Paper Series: Finance & Accounting*. 2007. № 177. Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Frankfurt a. M.
3. Зарічна Н.З. Механізм фінансово-економічного забезпечення функціонування фінансових кластерів. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2021. Вип. 4 (31). С. 106–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.31-17>
4. Колєдіна К.О., Семенова Г.І. Формування банківських кластерних ініціатив в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 364–369. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-364-369>
5. Костюк Ю.К. Особливості об’єднання фінансових установ у фінансові кластери. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2010. Том 2. № 9. С. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i9.29343>
6. Kotz H.-H. and Schmidt R.H. Financial locations: Frankfurt's place and perspectives. *Working Paper Series: Finance & Accounting*. 2008. № 185. Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Frankfurt a. M.
7. Kuah A. Clustering in the UK financial services: The quest for the enigmatic pecuniary externality. *Manchester Business School Working Paper*. 2008. № 560. The University of Manchester, Manchester Business School, Manchester.
8. Cook G.A.S., Pandit N.R., Beaverstock J.V., Taylor P.J. and Pain K. The Clustering of Financial Services in London. *44th Congress of the European Regional Science Association: “Regions and Fiscal Federalism”*, 25th - 29th August 2004, Porto, Portugal, European Regional Science Association (ERSA).
9. Cook G.A.S. and Pandit N.R. Clustering in the British Broadcasting and Financial Services Industries: A Comparative Analysis of Three Regions. *Problems and Perspectives in Management*. 2004. № 2 (3). P. 72–87.
10. Pažitka V. and Wójcik D. Cluster Dynamics of Financial Centres in the UK: Do Connected Firms Grow Faster? *Regional Studies*. 2019. No. 53(7). P. 1017–1028. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1531116>
11. Pandit N.R., Cook G.A.S., Wan F., Beaverstock J.V. and Ghauri P.N. The Economies and Diseconomies of Industrial Clustering: Multinational Enterprises versus Uninational Enterprises. *Management International Review*. 2018. No. 58 (2). P. 935–967. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11575-018-0363-1>

12. Pataraiia L., Geradze R. and Dushuashvili T. Financial Sector Analysis in the Cluster Theory Context (Georgian Case). *Technology Audit And Production Reserves*. 2017. № 1/4 (33). P. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.90448>
13. Pauna C.B. Cross-sectoral Cooperation vs. Cluster Development at European Level. *2nd International Conference "Economic Scientific Research - Theoretical, Empirical and Practical Approaches"*, ESPERA 2014. 13-14 November 2014. Bucharest, Romania. P. 175–182.
14. Стрілець Є.М. Організаційно-функціональна структура фінансового кластеру у страховій сфері. *Економіка України*. 2014. № 9 (634). С. 54–58.
15. Taylor P.J., Beaverstock J.V., Cook G.A.S., Pandit N.R., Pain K. and Greenwood H. Financial Services Clustering and its Significance for London. 2003. London: Corporation of London.
16. Fodor A., Jorgensen R.D. and Stowe J.D. Financial Clusters, Industry Groups and Stock Return Correlations. *The Journal of Financial Research*. 2021. Vol. 44 (1). P. 121–144. DOI: <https://doi.org/10.1111/jfr.12236>
17. Ягольницький О.А. Аналіз взаємодії учасників фінансового кластеру. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 34. С. 427–431.
18. Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України: монографія. Харків : ВД “Інжек”, 2011. 304 с.
19. Організація забезпечення створення фінансових кластерів транскордонного співробітництва: монографія / Наук. ред. та кер. кол. авт. д.е.н., проф. Н. М. Внукова. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2011. 104 с.
20. Porter M.E. Clusters and Competition: New Agendas for Companies, Governments, and Institutions. In Porter M.E., *On Competition*. Ch. 7, HBS Press, 1998. P. 197–288.
21. П'ятницька Г.Т. Класифікація кластерів у системі інформаційного забезпечення стратегії кластеризації. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 4. С. 187-208.
22. Markusen A. Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts. *Economic Geography*. 1996. Vol. 72. No. 3. P. 293–313.
23. Lavery S., Barber A. and McDaniel S. Frankfurt, Paris and Dublin: Post-Brexit Rivals to the City of London? *SPERI Global Political Economy Brief*. 2017. № 6. URL: <https://eprints.gla.ac.uk/304932/>
24. Frankfurt Financial Cluster. URL: <https://www.hhs.se/contentassets/f51b706e1d644e9fa6c4d232abd09e63/sse-frankfurt-finance-cluster.pdf>

REFERENCES:

1. Ahluwalia S. and Kassicieh S. (2022) Effect of Financial Clusters on Startup Mergers and Acquisitions. *International Journal of Financial Studies*, vol. 10(1). DOI: <https://doi.org/10.3390/ijfs10010001>
2. Grote M. H. (2007) Foreign banks' attraction to the financial centre Frankfurt – a “u”-shaped relationship. *Working Paper Series: Finance & Accounting*, vol. 177. Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Frankfurt a. M.
3. Zarichna N. Z. (2021) Mekhanizm finansovo-ekonomichnoho zabezpechennia funktsionuvannia finansovykh klasteriv [The mechanism of financial and economic support of financial clusters functioning]. *Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economy, Business and Management*, vol. 4 (31), pp. 106–111. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.31-17>
4. Koliedina K. O., Semenova H. I. (2020) Formuvannia bankivskykh klasternykh initsiatyv v Ukraini [Formation of the banking cluster initiatives in Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, vol. 5, pp. 364–369. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-364-369>
5. Kostyuk Yu.K. (2010) Osoblyvosti obiednannia finansovykh ustanov u finansovi klastery [Peculiarities of combining financial institutions into financial clusters]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky – Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2, no. 9, pp. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i9.29343>
6. Kotz H.-H. and Schmidt R. H. (2008) Financial locations: Frankfurt's place and perspectives. *Working Paper Series: Finance & Accounting*, vol. 185. Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main, Fachbereich Wirtschaftswissenschaften, Frankfurt a. M.
7. Kuah A. (2008) Clustering in the UK financial services: The quest for the enigmatic pecuniary externality. *Manchester Business School Working Paper*, vol. 560. The University of Manchester, Manchester Business School, Manchester.
8. Cook G. A. S., Pandit N. R., Beaverstock J. V., Taylor P. J. and Pain K. (August 25th - 29th, 2004) The Clustering of Financial Services in London. *Regions and Fiscal Federalism: 44th Congress of the European Regional Science Association* (Porto, Portugal, European Regional Science Association (ERSA)).
9. Cook G. A. S. and Pandit N. R. (2004) Clustering in the British Broadcasting and Financial Services Industries: A Comparative Analysis of Three Regions. *Problems and Perspectives in Management*, vol. 2 (3), pp. 72–87.
10. Pažitka V. and Wójcik D. (2019) Cluster Dynamics of Financial Centres in the UK: Do Connected Firms Grow Faster? *Regional Studies*, vol. 53(7), pp. 1017–1028. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1531116>

11. Pandit N. R., Cook G. A. S., Wan F., Beaverstock J. V. and Ghauri P. N. (2018) The Economies and Diseconomies of Industrial Clustering: Multinational Enterprises versus Uninational Enterprises. *Management International Review*, vol. 58 (2), pp. 935–967. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11575-018-0363-1>.
12. Pataraiia L., Geradze R. and Dushuashvili T. (2017) Financial Sector Analysis in the Cluster Theory Context (Georgian Case). *Technology Audit And Production Reserves*, vol. 1/4 (33), pp. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.15587/2312-8372.2017.90448>
13. Pauna C. B. (November 13-14, 2014) Cross-sectoral Cooperation vs. Cluster Development at European Level. *“Economic Scientific Research – Theoretical, Empirical and Practical Approaches”*: 2nd International Conference (Bucharest, Romania).
14. Strilets Ye. M. (2014) Orhanizatsiino-funktsionalna struktura finansovoho klasteru u strakhovii sferi [Organizational and functional structure of the financial cluster in the insurance sector]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, vol. 9 (634), pp. 54–58.
15. Taylor P. J., Beaverstock J. V., Cook G. A. S., Pandit N. R., Pain K. and Greenwood H. (2003) *Financial Services Clustering and its Significance for London*. London: Corporation of London.
16. Fodor A., Jorgensen R. D. and Stowe J. D. (2021) Financial Clusters, Industry Groups and Stock Return Correlations. *The Journal of Financial Research*, vol. 44 (1), pp. 121–144. DOI: <https://doi.org/10.1111/jfir.12236>
17. Yaholnytskyi O. A. (2011) Analiz vzaiemodii uchashnykiv finansovoho klasteru [Analysis of the interaction of financial cluster participants]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – The bulletin of transport and industry economics*, vol. 34, pp. 427–431.
18. Kyzym M. O. (2011) *Promyslova polityka ta klasteryzatsiia ekonomiky Ukrainy: monohrafiia* [Industrial policy and clustering of the economy of Ukraine: monograph]. Kharkiv: VD “Inzhek”. (in Ukrainian)
19. Vnukova N. M. (ed.) (2011) *Orhanizatsiia zabezpechennia stvorennia finansovykh klasteriv transkordonnoho spivrobnytstva: monohrafiia* [Organization of ensuring the creation of financial clusters of cross-border cooperation: monograph]. Lviv: Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
20. Porter M. E. (1998) Clusters and Competition: New Agendas for Companies, Governments, and Institutions. *On Competition*, ch. 7, pp. 197–288.
21. Piatnytska H. T. (2015) Klasyfikatsiia klasteriv u systemi informatsiinoho zabezpechennia stratehii klasteryzatsii [Classification of clusters in the information support system of the clustering strategy]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, vol. 4, pp. 187–208.
22. Markusen A. (1996) Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts. *Economic Geography*, vol. 72, no. 3, pp. 293–313.
23. Lavery S., Barber A. and McDaniel S. (2017) Frankfurt, Paris and Dublin: Post-Brexit Rivals to the City of London? *SPEI Global Political Economy Brief*, vol. 6. Available at: <https://eprints.gla.ac.uk/304932> (accessed May 30, 2024).
24. Frankfurt Financial Cluster. Available at: <https://www.hhs.se/contentassets/f51b706e1d644e9fa6c4d232abd09e63/sse-frankfurt-finance-cluster.pdf> (accessed May 30, 2024).

УДК 330.4:336.71

JEL G10, G21

Височан Олег Степанович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та аналізу, Національний університет “Львівська політехніка”. **Кореновський Орест Васильович**, кандидат економічних наук, докторант, Вища Школа Миколая Коперника (Варшава, Республіка Польща). **Кластеризація банківської діяльності: досвід Франкфуртського фінансового центру.**

У статті здійснено аналіз наукових підходів до організації кластерних утворень у сфері фінансових послуг та досліджено можливості адаптації досвіду формування й розвитку Франкфуртського фінансового центру до реалій українського фінансового ринку. Наведено основні напрями наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців щодо формування та функціонування фінансових кластерів. Виокремлено характеристики кластерних утворень, спираючись на класичне визначення поняття “кластер” за М.Е. Портером. Встановлено особливості фінансових кластерів з врахуванням специфіки їх функціонування. Виокремлено найбільш потужні фінансові кластери Європи за показником Global Financial Centres Index. Здійснено аналіз структури Франкфуртського фінансового центру та наведено характеристики окремих його елементів: учасники ядра кластера; торговельний майданчик; регулюючі органи; кластери-партнери; забезпечувальні організації.

Ключові слова: кластер, Франкфуртський фінансовий центр, фінансові організації, агломерація, рейтинг світових фінансових центрів.

UDC 330.4:336.71

JEL G10, G21

Oleh Vysochan, Doctor of Economic Sciences, Professor, Lviv Polytechnic National University. **Orest Korenovskyy**, PhD in Economics, Doctoral Student, Nicolaus Copernicus Superior School (Warsaw, Republic of Poland). **Clustering of banking activities: the experience of the Frankfurt Financial Centre.**

The article analyses scientific approaches to the organisation of cluster formations in the financial services sector and studies possibilities of adaptation of the experience of formation and development of the Frankfurt Financial Centre to the Ukrainian realities of the financial market. The main directions of scientific research of domestic and foreign scholars on the formation and functioning of financial clusters are presented. It has been determined that the main advantages of participation in cluster formations are the possibility of expanding activities, increasing innovation activity within the cluster, economies of scale and increasing productivity. The clustering of financial structures is based on geographical location and common values of the cluster members and helps to create a favourable business environment at the regional level. The quality of communication links between cluster members improves, business communication intensifies and information exchange is accelerated. The development of cluster initiatives helps to reduce the negative effects of global and local economic crises on the financial services market by combining the efforts of market participants. The study identifies the characteristics of cluster formations, based on the classical definition of the concept of “cluster” by M.E. Porter. The features of financial clusters have been identified, taking into account the specifics of their functioning. The most powerful financial clusters in Europe have been allocated according to the Global Financial Centres Index. The structure of the Frankfurt Financial Centre is analysed and the characteristics of its individual elements are presented: cluster core members; trading platform; regulatory bodies; partner clusters; and support organisations. The article establishes that the cluster approach allows to increase the efficiency of financial organisations and can be used to increase the level of social responsibility and efficiency of sustainable development of our country, its individual regions and the financial sector of Ukraine, modernisation of the national policy of strategic development and stimulation of innovation activity of financial sector organisations, effective interaction and cooperation between organisations in the financial services market, governmental organisations and representatives of the public.

Key words: cluster, Frankfurt Financial Centre, financial organisations, agglomeration, ranking of world financial centres.

ANALYSIS AND FORECASTING OF SEASONAL FLUCTUATIONS IN BUDGET REVENUES OF DIFFERENT LEVELS UNDER MARTIAL LAW AS A COMPONENT OF EFFECTIVE PUBLIC FINANCE MANAGEMENT IN UKRAINE

Olesia Totska*, Doctor of Economic Sciences, Full Professor,
Professor at the Department of Management
Lesya Ukrainka Volyn National University

Vitalii Onysiuk**, Main Specialist of the Department of Operations with Financial Resources
of the Office of Budget Revenues and Operations with Financial Resources
Main Department of the State Treasury Service of Ukraine in the Volyn Region

*ORCID 0000-0003-4748-2134

**ORCID 0009-0002-0096-5366

© Totska O., 2024

© Onysiuk V., 2024

Стаття отримана редакцією 02.05.2024 р.

The article was received by editorial board on 02.05.2024

Introduction. Analysing and forecasting seasonal fluctuations in budget revenues at various levels is an important component of effective public finance management. In today's environment of war and economic instability, the government and local authorities face the need to accurately plan their revenues and expenditures, which must be preceded by detailed analysis and forecasting. Seasonal fluctuations in budget revenues can arise from a variety of factors, such as changes in consumer activity, tax revenues, economic cycles, changes in legislation, the course of hostilities, and specific sectoral influences. Understanding and predicting these fluctuations allows prepare in advance for possible financial challenges, ensure uninterrupted financing of important expenditures at the state and local levels, and maintain financial stability. Tools and methods of analysis, including statistical models and econometric approaches, help to anticipate seasonal trends and make informed decisions on budget planning. In particular, budget revenues can be forecasted using extrapolation based on seasonality indices.

Analysis of recent research and publications. The analysis and forecasting of revenues to the budgets of different levels of Ukraine has been the subject of study by a number of domestic scholars. In particular, they conducted the following studies: O.Z. Hirska and G.G. Tsehelyk – the use of time trends for analysing and forecasting tax revenues to the State Budget of Ukraine [1]; O.F. Zaporozhets – analysis and forecasting of customs payments to the state budget [2]; H.Yu. Kucherova – trend analysis of tax revenues of the consolidated budget of Ukraine [3]; S.L. Londar and L.O. Melnykova – medium-term forecasting of consolidated budget revenues from corporate income tax [4]; V. V. Malikov and O.A. Diehtiar – features of using economic and mathematical models for forecasting budget revenues [5]; V.P. Martyniuk – forecasting the receipt of tax payments to the state budget by using the ARIMA model [6]; A. Yu. Polchanov – forecasting tax revenues of the consolidated budget of Ukraine based on time series analysis [7]; N.S. Sytnyk and O.Ya. Ivaneiko – analysis of revenues to local budgets during the war [8]; O. Totska and I. Dmytruk – analysis of personal income tax revenues in Ukraine at the national and regional levels [9]; A. Khomutenko and Yu. Bzova – forecasting the volume of corporate income tax revenues to the State Budget of Ukraine by the method of correlation and regression analysis [10]; L.V. Shirinian et al. – analysis and forecasting of revenues to the State Budget of Ukraine from the income tax of insurance companies [11].

Foreign scholars have studied budget revenues in other countries: M. Ademmer and J. Boysen-Hogrefe – the impact of errors in medium-term tax revenue forecasts on the final budget balance based on fiscal data for

all German states [12]; J.T. Jalles – fiscal forecasts of the European Commission for a sample of 10 countries in Central and Eastern Europe [13]; S. Jorge et al. – the factors that influence the excess of revenues in local government based on data from Portuguese municipalities [14]; Pamplona et al. – the effectiveness of the Autoregressive-Moving Average model (ARMA) in forecasting the budget revenues of municipalities of Paraná state (Brazil) compared to the model proposed by the Federal Budget Secretary [15]; C. Szydłowski – the level of budget revenues of selected municipalities in Poland from the vehicle tax and its share in total municipal revenues [16].

In the analysed publications, domestic authors focused their attention mainly on revenues to the budgets of one level: state, local or consolidated. Foreign authors studied budget revenues in other countries.

Objectives of the article. Unlike the aforementioned publications, the purpose of this study is to analyse and forecast seasonal fluctuations in tax revenues to the State Budget of Ukraine from the Volyn region and to local budgets of Volyn region under martial law.

The main material of the study. Volyn region is located in north-western Ukraine and borders Poland. As part of the relocation process, a number of businesses from the active hostilities zone moved here.

To analyse the indicators of budget revenues for 2022–2023, Table 1 and Table 2 are constructed, where data on the largest budget-forming taxes are selected only.

Table 1

Revenues of the largest budget-forming taxes to the state budget in the Volyn region in 2022–2023, UAH million

Year	Month	VAT on goods imported into the customs territory of Ukraine (KBCI 14070100)	Customs duty on goods imported by business entities (KBCI 15010100)	Personal income tax paid by tax agents on taxpayer's income in the form of wages (KBCI 11010100)	Personal income tax on allowances, remuneration and other payments received by military personnel, police officers and persons holding the rank of private or commander, paid by tax agents (KBCI 11010200)	Excise tax on excisable goods imported into the customs territory of Ukraine – Vehicles (KBCI 14030800)
2022	January	940.755	78.291	72.704	5.470	180.713
	February	1,075.194	92.435	97.583	6.533	214.639
	March	299.073	21.180	73.657	32.018	8.412
	April	477.358	17.601	76.724	35.458	2.819
	May	530.986	3.654	77.546	55.327	0.954
	June	733.429	3.575	95.200	56.800	1.396
	July	1,534.213	115.900	87.317	51.148	42.253
	August	1,488.222	132.485	83.221	58.063	100.199
	September	1,969.725	155.821	85.439	58.461	138.916
	October	1,781.008	183.259	87.996	68.876	169.351
	November	2,011.259	192.234	92.416	81.951	167.616
	December	1,951.088	145.649	123.585	99.472	145.784
	Total	14,792.310	1,142.084	1,053.388	609.577	1,173.052
2023	January	1,640.082	129.888	78.015	54.542	136.674
	February	2,192.776	166.993	86.649	77.835	151.847
	March	2,386.274	178.244	99.718	43.461	226.509
	April	2,060.059	149.399	90.178	84.077	214.062
	May	1,788.248	163.582	95.322	72.737	236.611
	June	1,987.640	167.993	119.531	26.604	229.276
	July	2,163.156	151.220	93.207	52.163	236.570
	August	2,292.928	188.342	98.100	67.033	251.076
	September	2,341.036	213.367	99.992	86.259	267.986
	October	2,530.919	215.948	103.527	0.000	325.613
	November	1,512.141	116.922	112.268	612.417	285.999
	December	1,956.077	131.035	138.740	334.666	261.211
	Total	24,851.336	1,972.933	1,215.247	1,511.794	2,823.434

Notes. KBCI is a code of budgetary classification of income.

Source: data from the automated system "E-Kazna Dokhody"

Revenues of the largest budget-forming taxes to local budgets of the Volyn region in 2022–2023, UAH million

Year	Month	PIT (KBCI 11010100)	Military PIT (KBCI 11010200)	Single tax on individuals (KBCI 18050400)	Land tax from legal entities (KBCI 18010500)	Rent from legal entities (KBCI 18010600)
2022	January	273.504	20.577	65.471	17.832	15.637
	February	367.099	24.576	87.797	23.130	15.330
	March	277.090	120.447	22.746	22.574	15.904
	April	288.629	133.389	50.387	20.272	15.439
	May	291.721	208.135	63.074	21.309	17.472
	June	358.133	213.677	33.042	21.290	16.423
	July	328.478	192.415	53.607	25.946	17.241
	August	313.071	218.428	57.093	23.070	19.728
	September	321.415	219.923	37.956	21.622	18.443
	October	331.034	259.107	62.502	22.269	18.210
	November	347.659	308.293	66.301	19.539	20.325
	December	464.915	374.205	45.380	19.431	21.891
	Total	3,962.748	2,293.172	645.356	258.284	212.043
2023	January	293.486	205.180	74.480	12.690	17.314
	February	325.965	292.808	66.951	17.955	20.561
	March	375.130	163.495	43.783	17.139	22.153
	April	339.239	316.291	63.130	13.604	21.702
	May	358.592	273.631	62.725	18.231	21.634
	June	449.662	100.082	44.396	16.235	21.433
	July	350.636	196.233	69.154	16.489	21.923
	August	369.042	252.170	80.899	15.515	21.799
	September	376.159	324.497	40.619	16.088	20.652
	October	389.459	284.343	93.066	18.697	21.625
	November	422.343	-284.343	99.865	17.393	22.047
	December	521.926	0.000	46.606	16.983	23.840
	Total	4,571.639	2,124.387	785.674	197.019	256.683

Source: data from the automated system "E-Kazna Dokhody"

There was also an increase in PIT and single tax on individuals revenues. This can be explained by the increase in the average salary in Ukraine and internally displaced persons who either found jobs or started business in the TG region.

Revenues from land tax and rent from legal entities are also an important component of local budget revenues and a sign that local governments are making effective use of communal land and property. Annual figures have increased for all types of taxes, except military PIT and land tax.

Seasonality indices are calculated by the formula:

$$i_s = \frac{\bar{y}_i}{\bar{y}} \times 100, \quad (1)$$

where $\bar{y}_i = \frac{\sum_k y_i}{k}$ – is the average value of the budget revenues indicator for the i -th month;

y_i – is the value of the budget revenue indicator for the i -th month;

k – number of years ($k = 2$);

$\bar{y} = \frac{\sum_{i=1}^{12} \bar{y}_i}{n}$ – the average value of the budget revenues indicator for the entire analysed period;

n – number of months ($n = 12$).

The results are presented in Table 3 and Table 4. They do not calculate the indicators for military PIT revenues, as they are credited to the state budget from 1 October 2023.

Table 3 shows that in 2022–2023, the State Budget of Ukraine received on average UAH 1,651.819 million from VAT on goods imported into the customs territory of Ukraine, UAH 129.792 million – customs duties on goods imported by business entities, UAH 94.526 million – personal income tax, and UAH 166.520 million –

excise tax on imported vehicles from the Volyn region. At the same time, the local budgets of Volyn region received on average UAH 355.599 million from personal income tax, UAH 59.626 million – single tax on individuals, UAH 18.971 million – land tax on legal entities, and UAH 19.530 million – rent on legal entities.

Table 3

Average values of the largest budget-forming taxes for 2022–2023, UAH million

Month	Revenues to the state budget in the Volyn region			
	KBCI 14070100	KBCI 15010100	KBCI 11010100	KBCI 14030800
January	1,290.419	104.090	75.360	158.694
February	1,633.985	129.714	92.116	183.243
March	1,342.674	99.712	86.688	117.461
April	1,268.709	83.500	83.451	108.441
May	1,159.617	83.618	86.434	118.783
June	1,360.535	85.784	107.366	115.336
July	1,848.685	133.560	90.262	139.412
August	1,890.575	160.414	90.661	175.638
September	2,155.381	184.594	92.716	203.451
October	2,155.964	199.604	95.762	247.482
November	1,761.700	154.578	102.342	226.808
December	1,953.583	138.342	131.163	203.498
Average	1,651.819	129.792	94.526	166.520
Month	Revenues to local budgets of the Volyn region			
	KBCI 11010100	KBCI 18050400	KBCI 18010500	KBCI 18010600
January	283.495	69.976	15.261	16.476
February	346.532	77.374	20.543	17.946
March	326.110	33.265	19.857	19.029
April	313.934	56.759	16.938	18.571
May	325.157	62.900	19.770	19.553
June	403.898	38.719	18.763	18.928
July	339.557	61.381	21.218	19.582
August	341.057	68.996	19.293	20.764
September	348.787	39.288	18.855	19.548
October	360.247	77.784	20.483	19.918
November	385.001	83.083	18.466	21.186
December	493.421	45.993	18.207	22.866
Average	355.599	59.626	18.971	19.530

Source: calculated on the basis of Table 1 and Table 2

Table 4

Seasonality indices of the largest budget-forming taxes for 2022–2023, %

Month	Revenues to the state budget in the Volyn region			
	KBCI 14070100	KBCI 15010100	KBCI 11010100	KBCI 14030800
1	2	3	4	5
January	78	80	80	95
February	99	100	97	110
March	81	77	92	71
April	77	64	88	65
May	70	64	91	71
June	82	66	114	69
July	112	103	95	84
August	114	124	96	105
September	130	142	98	122
October	131	154	101	149
November	107	119	108	136
December	118	107	139	122
Month	Revenues to local budgets of the Volyn region			
	KBCI 11010100	KBCI 18050400	KBCI 18010500	KBCI 18010600
January	80	117	80	84

1	2	3	4	5
February	97	130	108	92
March	92	56	105	97
April	88	95	89	95
May	91	105	104	100
June	114	65	99	97
July	95	103	112	100
August	96	116	102	106
September	98	66	99	100
October	101	130	108	102
November	108	139	97	108
December	139	77	96	117

Source: calculated on the basis of Table 3

The analysis of Table 4 shows that the most active revenues to the state budget from the Volyn region were observed in the following periods: VAT on goods imported into the customs territory of Ukraine – in July-December; customs duties on goods imported by business entities – in February and July-December; PIT – in June (the beginning of the holiday season) and October-December; excise tax on imported vehicles – in February and August-December. October-December were the most favourable months for the state budget revenues (seasonality indices were above 100 for all types of taxes analysed). Local budget revenues in the Volyn region were sporadic, with the highest revenues in the following months: PIT – in June and October-December (similar to the revenues from PIT to the state budget); single tax on individuals – in January-February, May, July-August, October-November; land tax on legal entities – in February-March, May, July-August, October; and rent from legal entities – in May, July-December. October proved to be the most favourable month for local budget revenues (seasonality indices were above 100 for all types of taxes analysed).

If we assume that the trends in budget revenues will continue in 2024, then using annual data for 2022–2023, we can build linear trend models and obtain forecast annual data for 2024 based on them:

- VAT: $y_1 = 10,059 * x + 4,733.3 = 34,910.300$ million UAH;
- customs duty: $y_2 = 830.85 * x + 311.23 = 2,803.780$ million UAH;
- PIT to the state budget: $y_3 = 161.86 * x + 891.53 = 1,377.110$ million UAH;
- excise tax: $y_4 = 1,650.4 * x - 477.33 = 4,473.870$ million UAH;
- PIT to local budgets: $y_5 = 608.89 * x + 3,353.9 = 5,180.570$ million UAH;
- single tax: $y_6 = 140.32 * x + 505.04 = 926.000$ million UAH;
- land tax: $y_7 = -61.265 * x + 319.55 = 135.755$ million UAH;
- rent: $y_8 = 44.64 * x + 167.4 = 301.320$ million UAH.

On their basis, it is possible to obtain forecast seasonal indicators of budget revenues calculated by the formula:

$$p_i = \frac{p * i_s}{n} / 100, \tag{2}$$

where p_i – is the forecast value of the budget revenues indicator for the i -th month;

p – annual forecast value of the budget revenues indicator;

i_s – seasonality index for the respective month;

n – number of months ($n = 12$).

The results are presented in Table 5.

Table 5

Forecasted revenues of the largest budget-forming taxes for 2024, UAH million

Month	Revenues to the state budget in the Volyn region			
	KBCI 14070100	KBCI 15010100	KBCI 11010100	KBCI 14030800
1	2	3	4	5
January	2,272.692	187.379	91.490	355.299
February	2,877.783	233.507	111.833	410.263
March	2,364.724	179.499	105.242	262.983
April	2,234.456	150.314	101.313	242.788

1	2	3	4	5
May	2,042.324	150.527	104.935	265.942
June	2,396.181	154.426	130.346	258.226
July	3,255.913	240.431	109.582	312.129
August	3,329.691	288.772	110.066	393.235
September	3,796.068	332.301	112.561	455.507
October	3,797.094	359.320	116.259	554.088
November	3,102.715	278.267	124.248	507.800
December	3,440.660	249.039	159.237	455.611
Month	Revenues to local budgets of the Volyn region			
	KBCI 11010100	KBCI 18050400	KBCI 18010500	KBCI 18010600
January	344.176	90.560	9.101	21.183
February	420.706	100.135	12.250	23.072
March	395.913	43.050	11.841	24.465
April	381.130	73.455	10.101	23.876
May	394.755	81.403	11.789	25.139
June	490.350	50.109	11.189	24.336
July	412.238	79.437	12.653	25.177
August	414.058	89.293	11.505	26.696
September	423.444	50.845	11.244	25.132
October	437.356	100.666	12.215	25.608
November	467.409	107.524	11.012	27.239
December	599.035	59.523	10.857	29.398

Source: calculated on the basis of annual projections and Table 4

Thus, the forecast annual data is divided between months in accordance with the seasonality indices in previous years.

Conclusions. Analysing and forecasting seasonal fluctuations in budget revenues is an important tool for the government and local governments at all levels. Monitoring these fluctuations can help to avoid budget deficits, optimise resource allocation, and make more informed fiscal policy decisions.

In Ukraine, as in other countries, the analysis and forecasting of seasonal fluctuations in budget revenues is of great importance. This is due to a number of factors, such as

- economic transformation: Ukraine is going through a significant economic transformation due to the war and post-war recovery. This can lead to significant changes in seasonal fluctuations in state budget revenues;
- decentralisation: the country is undergoing a process of decentralisation, which leads to an increased role of local budgets. Analysing and forecasting seasonal fluctuations in budget revenues at the local level can help local authorities plan their expenditures more effectively.
- European integration: Ukraine is seeking integration with the European Union. This may lead to changes in the structure of budgets and seasonal fluctuations in their revenues.

In 2022–2023, under martial law, the largest amounts of state budget revenues in the Volyn region were received from VAT on goods imported into the customs territory of Ukraine; customs duties on goods imported by business entities; personal income tax paid by tax agents on taxpayer income in the form of wages; military personal income tax; and excise tax on vehicles imported into the customs territory. In turn, the largest budget-forming taxes of the local budgets of Volyn region over the same period were: personal income tax paid by tax agents on the taxpayer's income in the form of wages; military personal income tax; single tax on individuals; land tax on legal entities; and rent on legal entities.

The most active revenues to the state budget from the Volyn region were observed in the following periods: VAT on goods imported into the customs territory of Ukraine – in July-December; customs duties on goods imported by business entities – in February and July-December; personal income tax – in June (the beginning of the holiday season) and October-December; excise tax on imported vehicles – in February and August-December. Local budget revenues in the Volyn region were sporadic, with the highest revenues in the following months: from personal income tax – in June and October-December; single tax on individuals – in January-February, May, July-August, October-November; land tax on legal entities – in February-March, May, July-August, October; rent from legal entities – in May, July-December. The month of October was the most favourable for filling the budgets of both levels in the Volyn region.

The built linear trend models for tax revenues in the Volyn region allowed us to obtain forecast annual data for 2024, which, in turn, served as the basis for calculating the relevant seasonal indicators.

REFERENCES:

1. Hirska O. Z., Tsehelyk G. G. (2014) Vykorystannia chasovykh trendiv dlia analizu ta prohnozuvannia podatkovykh nadkhodzen do biudzhetu Ukrainy [Use of Time Trends for Analysis and Forecasting Tax Revenue to Ukraine's State Budget]. *The Scientific Bulletin of UNFU*, vol. 24.5, pp. 349–355. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2014_24 (in Ukrainian)
2. Zaporozhets O. F. (2013) Administruvannia mytynykh platezhiv: analiz ta prohnozuvannia nadkhodzen do derzhavnoho biudzhetu [Administration of Customspayments: Analysis and Forecasting the State Budget Revenues]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Economics and Management*, vol. 5, pp. 78–89. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2013_5_18 (in Ukrainian)
3. Kucherova H. Yu. (2015) Trendovyi analiz podatkovykh nadkhodzen zvedenoho biudzhetu Ukrainy [Trend Analysis of Tax Revenues Consolidated Budget of Ukraine]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Economics and Management*, vol. 14, pp. 258–261. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_14_60 (in Ukrainian)
4. Londar S. L., Melnykova L. O. (2012) Serednostrokovye prohnozuvannia dokhodiv biudzhetu: nadkhodzhenia podatku na prybutok pidpriemstv [Medium-term Budget Revenue Forecasting: Corporate Income Tax Revenues]. *Finance of Ukraine*, no. 1, pp. 28–40. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_1_4 (in Ukrainian)
5. Malikov V. V., Diehtiar O. A. (2012) Osoblyvosti vykorystannia ekonomiko-matematychnykh modelei dlia prohnozuvannia biudzhetykh nadkhodzen [Peculiarities of Using Economic and Mathematical Models for Forecasting Budget Revenues]. *Problems and Prospects of Entrepreneurship Development*, no. 1, pp. 75–80. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2012_1_21 (in Ukrainian)
6. Martyniuk V. P. (2011) Prohnozuvannia nadkhodzhenia podatkovykh platezhiv do derzhavnoho biudzhetu za dopomohoiu vykorystannia ARIMA-modeli [Forecasting Tax Revenues to the State Budget Using the ARIMA Model]. *RFI Scientific Papers*, vol. 2, pp. 46–54. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2011_2_6 (in Ukrainian)
7. Polchanov A. Yu. (2020) Prohnozuvannia podatkovykh nadkhodzen zvedenoho biudzhetu Ukrainy na osnovi analizu chasovykh riadiv [Forecasting of Tax Revenues of the Consolidated Budget of Ukraine Based on Time Series Analysis]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 55(2), pp. 73–79. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_55\(2\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2020_55(2)_13) (in Ukrainian)
8. Sytnyk N. S., Ivaneiko O. Ya. (2023) Analiz nadkhodzen do mistsevykh biudzhetyv pid chas viiny [Analysis of Local Budget Revenues During the War]. *International Scientific Journal "Internauka"*, no. 10, pp. 24–30. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2023_10_6 (in Ukrainian)
9. Totska O., Dmytruk I. (2023) Podatok na dokhody fizychnykh osib v Ukraini: zahalnodержавnyi i rehionalnyi vymir [Individual Income Tax in Ukraine: National and Regional Dimension]. *Financial and Credit Systems: Prospects for Development*, vol. 1, no. 8, pp. 30–39. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-1-04> (in Ukrainian)
10. Khomutenko A., Bzova Yu. (2017) Prohnozuvannia obsiahu nadkhodzen podatku na prybutok pidpriemstv do derzhavnoho biudzhetu Ukrainy metodom koreliatsiino-rehresiinoho analizu [Forecasting the Volume of Corporate Profit Tax Revenues to the State Budget of Ukraine by the Method of Correlation and Regression Analysis]. *Scientific Bulletin Odesa National Economic University*, no. 1–2, pp. 133–144. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2017_1-2_13 (in Ukrainian)
11. Shirinian L. V., Boiko S. V., Tolstenko O. Yu. (2019) Analiz i prohnozuvannia nadkhodzen do Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy vid podatku na prybutok strakhovykh kompanii [Analysing and Forecasting Revenues to the State Budget of Ukraine from the Insurance Company Profit Tax]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 3, pp. 56–64. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2019_3_10 (in Ukrainian)
12. Ademmer M., Boysen-Hogrefe J. (2022) The Impact of Forecast Errors on Fiscal Planning and Debt Accumulation. *Jahrbucher fur Nationalokonomie und Statistik*, vol. 242, issue 2, pp. 171–190. DOI: <https://doi.org/10.1515/jbnst-2020-0054>
13. Jalles J. T. (2020) European Commission's Fiscal Forecasts in CEE Countries: A Thorough Assessment. *Journal of Economic Policy Reform*, vol. 23, issue 2, pp. 161–183. DOI: <https://doi.org/10.1080/17487870.2018.1520638>
14. Jorge S., Cerqueira P., Furtado S. (2023) Municipal Revenue Over-Budgeting: A Dynamic Analysis of its Determinants. *Local Government Studies*, vol. 49, issue 3, pp. 644–675. DOI: <https://doi.org/10.1080/03003930.2021.2025359>
15. Pamplona E., Fiirst C., Hein N., Zonatto V. C. S. (2019) ARMA Model Performance on Forecast of Budget Revenues of the Municipalities of Parana State. *Administracao Publica e Gestao Social*, vol. 11, issue 1, pp. 92–103. DOI: <https://doi.org/10.21118/apgs.v11i1.1487>
16. Szydłowski C. (2020) Income Budgets Evaluation of Selected Communes of Pomorskie Voivodship in Poland from the Tax on Means of Transport. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 6, issue 3, pp. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-41-47>

UDC 005:336.14(477)"364"

JEL E62, G30

Olesia Totska, Doctor of Economic Sciences, Professor at the Department of Management, Lesya Ukrainka Volyn National University. **Vitalii Onysiuk**, Main Specialist of the Department of Operations with Financial Resources of the Office of Budget Revenues and Operations with Financial Resources, Main Department of the State Treasury Service of Ukraine in the Volyn Region. **Analysis and forecasting of seasonal fluctuations in budget revenues of different levels under martial law as a component of effective public finance management in Ukraine.**

The purpose of the article is to analyse and forecast seasonal fluctuations in tax revenues to the State Budget of Ukraine from Volyn region, as well as to local budgets of Volyn region. In 2022–2023, the State Budget of Ukraine received the largest amount of funds from VAT on goods imported into the customs territory of Ukraine; customs duties on goods imported by business entities; excise tax on vehicles imported into the customs territory, as well as PIT paid by tax agents on taxpayer's income in the form of wages; and military PIT. The local budgets of Volyn region received the largest share of these payments: PIT; military PIT; single tax on individuals; land tax on legal entities; rent on legal entities. For eight tax revenue indicators (except for military PIT), linear trend models were built, forecast annual data for 2024 were obtained, which, in turn, served as the basis for calculating the corresponding seasonal indicators.

Key words: State Budget of Ukraine, local budgets, Volyn region, tax payments, analysis, seasonality indices, trend models, forecasting.

УДК 005:336.14(477)"364"

JEL E62, G30

Тоцька Олеся Леонтіївна, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту, Волинський національний університет імені Лесі Українки. **Онисиук Віталій Олександрович**, головний спеціаліст відділу операцій з фінансовим ресурсом управління бюджетних надходжень та операцій з фінансовим ресурсом, Головне управління Державної казначейської служби України у Волинській області. **Аналіз і прогнозування сезонних коливань у надходженнях бюджетів різних рівнів в умовах воєнного стану як складова ефективного управління державними фінансами в Україні.**

Податкові надходження до державного та місцевих бюджетів України відбуваються нерівномірно. На них впливають різноманітні фактори, у тому числі військові дії на території країни. Метою статті є аналіз і прогнозування сезонних коливань у податкових надходженнях до Державного бюджету України з Волинської області, а також до місцевих бюджетів Волинської області в умовах воєнного стану. Волинська область є однією з прикордонних областей України. Тому з Волинської області до Державного бюджету України в 2022–2023 рр. надійшло найбільше коштів від ПДВ із ввезених на митну територію України товарів; мита на товари, що ввозяться суб'єктами підприємницької діяльності; акцизного податку з ввезених на митну територію транспортних засобів, а також ПДФО, що сплачується податковими агентами із доходів платника податку у вигляді заробітної плати; військового ПДФО. Місцеві бюджети Волинської області найбільше наповнили такі платежі: ПДФО, що сплачується податковими агентами із доходів платника податку у вигляді заробітної плати; військове ПДФО; єдиний податок з фізичних осіб; земельний податок з юридичних осіб; орендна плата з юридичних осіб. Обчислені індекси сезонності вказують на такі періоди активного наповнення Державного бюджету по Волинській області: ПДВ з ввезених на митну територію України товарів – у липні-грудні; мита на товари, що ввозяться суб'єктами підприємницької діяльності, – лютому та липні-грудні; ПДФО – червні та жовтні-грудні; акцизного податку з ввезених транспортних засобів – лютому та серпні-грудні. Наповнення місцевих бюджетів Волинської області найактивніше відбувалося в такі місяці: ПДФО – в червні та жовтні-грудні; єдиний податок з фізичних осіб – січні-лютому, травні, липні-серпні, жовтні-листопад; земельний податок з юридичних осіб – лютому-березні, травні, липні-серпні, жовтні; орендна плата з юридичних осіб – травні, липні-грудні. Для восьми показників податкових надходжень (за винятком військового ПДФО) побудовано лінійні трендові моделі, використовуючи річні дані за 2022–2023 рр., та на їх основі отримано прогнозні річні дані на 2024 р., які, своєю чергою, послугували базою для обчислення відповідних сезонних показників.

Ключові слова: Державний бюджет України, місцеві бюджети, Волинська область, податкові платежі, аналіз, індекси сезонності, трендові моделі, прогнозування.

MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

UDC 336.7:004
JEL G15

DOI: 10.26906/EiR.2024.2(93).3396

LAYER 2 ECOSYSTEM OF THE ETHEREUM BLOCKCHAIN

Oleksandra Belz*, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Information Systems in Management
Ivan Franko National University of Lviv

*ORCID 0000-0001-7462-8501

© Belz O., 2024

Стаття отримана редакцією 24.04.2024 р.
The article was received by editorial board on 24.04.2024

Introduction. Decentralisation, scalability and security are the key characteristics of any blockchain network. Decentralisation involves the distribution of control and power among the participants in a network. This is one of the key benefits of blockchain technology. It allows for the avoidance of vulnerabilities inherent in centralised systems and ensures security. Security is the ability of a network to resist attack and ensure the reliability and integrity of transactions. Scalability is related to a network's ability to process large amounts of information quickly and efficiently. However, it is difficult for blockchains to achieve optimal levels of all three properties simultaneously. Increasing the level of one property usually leads to a weakening of another. This is known as the blockchain trilemma. Solving this trilemma requires a constant search for new technologies and solutions that attempt to strike a balance between decentralisation, scalability and security.

There are several ways to solve the blockchain trilemma. These include so-called Layer 1 and Layer 2 solutions [1].

The main methods for solving the blockchain trilemma at Layer 1 are optimising consensus protocols, developing efficient transaction grouping algorithms, implementing smart contracts with reduced computational costs, improving transaction processing mechanisms, and developing sharding protocols (dividing blockchains into smaller ones that manage specific data segments).

Specific methods of addressing the blockchain trilemma at Layer 2 include sidechains, state channels, nested blockchains and rollups. A sidechain is a separate blockchain that operates in parallel to the main blockchain, but has its own set of rules and consensus. A state channel is a mechanism that allows two or more participants to interact through an off-chain transaction that is stored offline, or outside the main blockchain. This process includes opening a channel, executing transactions and closing the channel. Nested blockchains are a system of blockchains where each blockchain can have its own subchains or branches. Rollups is a method where transaction data is stored in a rollup chain and the transactions themselves are executed in a data availability chain.

Analysis of recent research and publications. In today's scientific literature, considerable attention is paid to the study of the Layer 2 ecosystem of the Ethereum blockchain. For example, [2] examines the impact of Layer 2 projects on the main Ethereum blockchain. The research [3] describes the cryptographic technology zk-SNARK and its impact on the scalability of the blockchain. In [4], the internal structure of Ethereum is analysed. In addition, the advantages and disadvantages of the current Ethereum specification are evaluated

and the transaction throughput of the current Ethereum implementation is investigated. In [5], the possibilities of the Web3 ecosystem and the security challenges are analysed.

In a post dated October 31, 2023 [6], Ethereum co-founder Vitalik Buterin says that Ethereum has expanded rapidly during the year. In addition, Layer 2 projects are becoming more diverse. This trend is expected to continue. In the article, Vitalik Buterin offers the following simplified classification scheme of the Ethereum Layer 2 ecosystem, based on a certain level of security.

Rollup. Calculation is confirmed by fraud proofs or zk-SNARKs. Data is stored on Layer 1. This technology allows assets to be recovered at Layer 1 in all cases.

Validium. Calculation is confirmed via zk-SNARKs (cannot use fraud proofing). Data is stored on a server or other separate system. Using this technology, assets may be lost due to lack of access to data, but they are not stolen.

Disconnected. Transactions are executed in a separate chain. Trust in this ecosystem is the only guarantee of the safety of funds when using this technology.

Despite a large number of specialised studies, no work provides non-technical users with a sound basis for making decisions on the choice of Ethereum Layer 2 blockchain projects. The market offers a wide range of Layer 2 projects with different technical approaches and features. Selecting the most appropriate project is critical, as each has advantages and limitations. In addition, many Layer 2 projects use complex technical concepts such as zero-knowledge proofs, distributed computing, cryptographic protocols and more. Understanding and evaluating these concepts may require a deep understanding of cryptography, distributed systems, network economics, and related areas. A lack of understanding of the technical aspects can lead to the risk of choosing an insecure project. In addition, some Layer 2 projects may have high transaction fees or require a lot of resources to use.

Objectives of the article. This research aims to analyse the Layer 2 ecosystem of the Ethereum blockchain, which would serve as a basis for users without deep technical knowledge to make informed decisions regarding the selection of Layer 2 blockchain projects. To achieve the research objective, it is necessary to identify the main technical concepts underlying different Layer 2 blockchain projects. It is also necessary to perform a security analysis of the projects and evaluate their popularity among users.

The following research methods were used in the article: observation, analysis, generalisation, synthesis, comparison, explanation.

The main material of the study. The dataset for this study includes material from L2BEAT, a public goods organisation focused on increasing transparency within the Ethereum blockchain [7] (data as of March 11, 2024). L2BEAT aggregates information on 45 Layer 2 scaling projects within the Ethereum blockchain and categorises them into the following types.

ZK Rollup [3; 7–10]. In ZK Rollup, transactions are processed off-chain and transaction data is then aggregated and published to the main chain in encrypted form. Zero-knowledge proofs (zk-SNARK or zk-STARK cryptographic protocols) are used to generate proofs of transaction correctness without compromising confidential information. This methodology ensures transaction privacy, security and efficiency.

Validium [3; 7–9]. This is a variant of ZK Rollup where transaction data is processed off-blockchain and only summaries of those transactions are published on the main chain. Transaction data remains private and confidential as it is not shared on the main chain. In Validium, zk-SNARK can be used to prove the correctness of aggregated transaction data. It ensures transaction privacy and security.

Optimistic Rollup [7; 8; 11; 12]. In an Optimistic Rollup, transactions are initiated and executed off-chain. The results are then grouped and transferred to the main chain. The main advantage of Optimistic Rollup is its ability to process a larger volume of transactions with lower gas costs.

Optimum [7; 8; 12]. At the time of writing, Optimum is still under development. Systems using it allow invalid state roots to be generated. Consequently, funds can be stolen if an invalid state root is presented to the system.

First of all, consider the types of projects identified by the L2BEAT team and the simplified categorisation scheme of the Ethereum Layer 2 ecosystem proposed by Vitalik Buterin. Based on the characteristics of the described types of ecosystems, ZK Rollup and Validium should be classified as Rollup, Optimistic Rollup as Validium, and Optimism as Disconnected.

For a more in-depth analysis of Layer 2 scaling projects within the Ethereum blockchain ecosystem, several indicators characterising each project type are calculated (see Table 1).

Key performance indicators for second-tier scaling projects on the Ethereum blockchain

Metrics	Layer 2 scaling project type on the Ethereum blockchain			
	ZK Rollup	Validium	Optimistic Rollup	Optimum
Number of projects	12	9	12	12
Total value locked in escrow agreements, million USD	3821.7	625.9	29191.1	4386.9
Maximum value locked in escrow agreements, million USD	1610.0	308.0	15700.0	2320.0
Average share of the value locked in the total project cost, %.	0.92	0.19	6.38	0.97
Maximum share of the value locked in the total project cost, %.	4.23	0.81	41.04	6.08

Source: compiled by the author based on data from [7]

An important metric for evaluating Layer 2 blockchain projects in the Ethereum ecosystem is the total value locked in escrow agreements. This metric indicates the amount of assets (such as cryptocurrencies) transferred to a contract to ensure the execution of certain conditions or operations. These assets become inaccessible to the owner until the conditions specified in the contract are met. As can be seen from the data in the table, the blocked amount in escrow agreements for all Layer 2 scaling projects in the Ethereum blockchain ecosystem is 38,025.6 million USD. In 365 days, the locked value of escrow agreements for all Layer 2 scaling projects increased from 7,141.8 million USD to 38,025.6 million USD, a fivefold increase [7].

Furthermore, Optimistic Rollup scaling projects are the most popular among users of the Ethereum Layer 2 blockchain. Despite the lower level of security compared to projects such as ZK Rollup and Validium, users of Optimistic Rollup scaling projects have executed a total of six and a half times more transactions than on the more secure projects. The lower transaction costs on Optimistic Rollup projects with sufficient security can explain this fact. The second most popular scaling project is Optimum. This suggests that low cost is more important than high security for users of the Ethereum Layer 2 blockchain. Starknet stands out as the strongest player among ZK Rollup projects. Immutable X is the best of the Validium projects. Arbitrum One is popular among Optimistic Rollup projects. Manta Pacific is the best of the Optimum projects.

As of today, Layer 2 scaling projects on the Ethereum blockchain use ZK Proofs and Fraud Proofs to verify the state of the system. Fraud proofs verify the correctness of certain information without disclosing the information itself. Fraud Proofs typically rely on transaction or event verification principles, using event monitoring mechanisms to detect invalid or fraudulent actions. This may require fewer computing resources and is generally less complex to implement. Unlike ZK Proofs, Fraud Proofs detect invalid actions or transactions in distributed systems. ZK Proofs require the use of cryptographic protocols such as zk-SNARKs or zk-STARKs, which can lead to greater complexity in implementation and deployment. In addition, ZK Proofs may require more computing resources.

In terms of approaches used to detect fraud in Layer 2 scaling projects on the Ethereum blockchain, twenty projects use ZK Proof, five use Fraud Proof, and twenty do not use any state validity verification method. However, ZK Proof's systems have only locked 12% of all funds of Layer 2 scaling projects on the Ethereum blockchain. Fraud Proof's solutions have locked 41% of all funds of Layer 2 scaling projects on the Ethereum blockchain. In addition, scaling projects without fraud detection have blocked 47% of all funds of Layer 2 scaling projects on the Ethereum blockchain. The best Layer 2 scaling projects do not perform system health checks or use cheaper technology. Among such projects is Arbitrum One (Fraud Proof solution).

It is also worth noting that users of only five Layer 2 scaling projects on the Ethereum blockchain can log out in case of unwanted updates. Among these projects is Arbitrum One.

Bridges play a crucial role in the Ethereum ecosystem, facilitating the secure and efficient transfer of assets across different layers. They allow different Layer 2 solutions to seamlessly interact with each other and with the main Ethereum blockchain. This promotes the exchange of assets and data across different platforms. It also ensures access to the wide range of functionalities offered by the main Ethereum blockchain. Bridges are essential for the development of security and reliability in essential areas such as asset storage and movement.

The L2BEAT community is currently investigating thirty-six bridges [13]. As of March 11, 2024, these bridges have blocked 10,289.5 million USD in Ethereum contracts.

Messages transmitted across Layer 2 bridges in the Ethereum blockchain are verified using Destination Chain, Optimistically and Third Party techniques [13–17]. Destination Chain involves validating and confirming messages on the chain to which the token or message is directed. Optimistically involves taking an optimistic approach to verifying transactions, directly accepting them as correct if no problems or inconsistencies arise. Third Party involves the use of an independent entity to verify and validate transactions between chains, such as an auditor or trusted observer. Among the thirty-six bridges, twenty-eight use a Third Party to verify messages, four use a Destination Chain, three use an Optimistic Chain, and one uses a combination of methods.

Users of nine bridges are unable to withdraw funds if the operator engages in dishonest or malicious behaviour. As a result, such bridges are not very popular with users and account for only 2.8% of the total value of funds locked in conditional deposit contracts on Ethereum. Of these bridges, three use Optimistically's message verification techniques, while six use Third Party.

Conclusions. The research shows that the Layer 2 ecosystem within the Ethereum blockchain is currently undergoing active development, offering many scaling solutions. This provides the flexibility to choose the most appropriate option according to the developer's requirements.

Many Layer 2 scaling solutions are designed to provide security. However, within the Ethereum Layer 2 ecosystem, users prioritise price considerations. Among the scaling projects, Arbitrum One is the undisputed leader. When it comes to bridges, an important criterion is security. The best bridges offer the possibility to withdraw funds in case the operator behaves dishonestly or maliciously.

REFERENCES:

1. What is layer 2? *The official website of the Ethereum blockchain*. Available at: <https://ethereum.org/en/layer-2/> (accessed March 11, 2024).
2. Neiheiser R., Inácio G., Rech L., Montez C., Matos M., Rodrigues L. (2023) Practical Limitations of Ethereum's Layer-2. *IEEE Access*, vol. 11. pp. 8651–8662. Available at: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10018958#citations> (accessed March 11, 2024).
3. Kuznetsova K., Yezhov A., Kuznetsov O., Tikhonov A. (2023) Solving Blockchain Scalability Problem Using zk-SNARK. In: Hu, Z., Zhang, Q., He, M. (eds). *Advances in Artificial Systems for Logistics Engineering III. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, vol. 180. pp. 360–371.
4. Bez M., Fornari G., Vardanega T. (2019) The scalability challenge of ethereum: An initial quantitative analysis. *IEEE International Conference on Service-Oriented System Engineering (SOSE)*. San Francisco, CA, USA. pp. 167–176. Available at: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/8705874/metrics#metrics> (accessed March 11, 2024).
5. Tolkachova A., Piskozub A. (2023) Analiz zahroz i rizykov v ekosystemi Web3 v konteksti bezpeky [Analysis of threats and risks in the Web3 ecosystem in the context of security]. *Informatsiini tekhnologii ta bezpeka – Information technology and security*, vol. 11, issue 2(21). pp. 227–238. DOI: <https://doi.org/10.20535/2411-1031.2023.11.2.293824> (accessed March 11, 2024).
6. Buterin V. (2023) Different types of layer 2s. Available at: <https://vitalik.eth.limo/general/2023/10/31/l2types.html> (accessed March 11, 2024).
7. Scaling. *Official site L2BEAT*. Available at: <https://l2beat.com/scaling/summary> (accessed March 11, 2024).
8. Adamiak A., Kiepuszewski B., Urbański K., Donno L., Szlachciak P. (July 2023) Upgradeability of Ethereum L2s. *Report*. Available at: <https://drive.google.com/file/d/182ycEW8C2wk5tGd3X1tG8oQfUY9WmSJk/view> (accessed March 11, 2024).
9. Lampert T., Baumgartner M. (2010) The problem of Validity Proofs. *Grazer Philosophische Studien*, vol. 80(1). pp. 79–109. Available at: <https://doi.org/10.1163/18756735-90000872> (accessed March 11, 2024).
10. Čapko D., Vukmirović S., Nedić N. (2022) State of the Art of Zero-Knowledge Proofs in Blockchain. *30th Telecommunications Forum (TELFOR)*. Belgrade, Serbia. Pp. 1–4. Available at: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9983760> (accessed March 11, 2024).
11. Moosavi M., Salehi M., Goldman D., Clark J. (2023) Fast and Furious Withdrawals from Optimistic Rollups. *5th Conference on Advances in Financial Technologies (AFT 2023). Leibniz International Proceedings in Informatics (LIPIcs)*, vol. 282. pp. 22:1–22:17. Available at: <https://doi.org/10.4230/LIPIcs.AFT.2023.22> (accessed March 11, 2024).
12. Al-Bassam M., Sonnino A., Buterin V. (2018) Fraud Proofs: Maximising Light Client Security and Scaling Blockchains with Dishonest Majorities. arXiv:1809.09044v1 [cs.CR] 24 Sep 2018. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Vitalik-Buterin/publication/327858715_Fraud_Proofs_Maximising_Light_Client_Security_and_Scaling_Blockchains_with_Dishonest_Majorities/links/5c0e232e299bf139c74d5fcd/Fraud-Proofs-Maximising-Light-Client-Security-and-Scaling-Blockchains-with-Dishonest-Majorities.pdf (accessed March 11, 2024).
13. Bridges. *Official site L2BEAT*. Available at: <https://l2beat.com/bridges/summary> (accessed March 11, 2024).
14. Galea J. The implications of Cross-Chain Bridges under MiCA. Available at: <https://blog.bcas.io/implications-of-cross-chain-bridges-under-mica> (accessed March 11, 2024).
15. Belchior R., Süßenguth J., Feng Q., et al. (June 16, 2023) A Brief History of Blockchain Interoperability. *TechRxiv*. Available at: <https://www.techrxiv.org/doi/full/10.36227/techrxiv.23418677.v1> (accessed March 11, 2024).

16. Cross-chain bridges and associated risks. *General Documentation Chainlink*. Available at: <https://docs.chain.link/resources/bridge-risks> (accessed March 11, 2024).

17. How do Blockchain bridges really work & can you trust them? Available at: <https://rhino.fi/blog/rhinolearn-how-do-blockchain-bridges-really-work-and-can-you-trust-them/> (accessed March 11, 2024).

UDC 336.7:004

JEL G 15

Oleksandra Belz, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Information Systems in Management, Ivan Franko Lviv National University. **Layer 2 Ecosystem of the Ethereum Blockchain.**

This research aims to scrutinise the Layer 2 ecosystem within the Ethereum blockchain, providing a basis for informed decision-making by users with limited technical expertise when selecting Layer 2 projects. The research is based on data collected from the L2BEAT community. The article outlines the key technical concepts underlying various Layer 2 projects on the Ethereum blockchain, and describes the characteristics of projects such as ZK Rollup, Validium, Optimistic Rollup and Optimium. It juxtaposes the project types identified by the L2BEAT team with a simplified framework of the Ethereum Layer 2 ecosystem proposed by Vitalik Buterin. Ethereum blockchain Layer 2 scaling projects are audited, focusing on the indicators "total value locked in escrow agreements" and "share of value locked in total project value". The technologies used to verify the authenticity of the system state in Ethereum Blockchain Layer 2 scaling projects are explained. An analysis of fraud detection approaches in Layer 2 blockchain scaling projects is undertaken. Techniques for validating messages transmitted over Layer 2 blockchain bridges are described. An assessment of the security of the Layer 2 blockchain ecosystem is presented, along with an evaluation of the popularity of such projects among users. The study concludes that for users, pricing in the Ethereum Layer 2 blockchain ecosystem is key, with Arbitrum One emerging as the undisputed leader in scaling projects. In terms of bridges, user preference leans towards those that facilitate the withdrawal of funds in the event of dishonest or malicious behaviour by the bridge operator.

Keywords: Ethereum, blockchain, ZK Rollup, Validium, Optimistic Rollup, Optimium, blockchain state verities, ZK Proofs, Fraud Proofs, bridges, Destination Chain, Optimistically, Third Party.

УДК 336.7:004

JEL G 15

Белз Олександра Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті Львівського національного університету імені Івана Франка. **Екосистема рівня 2 блокчейну Ethereum.**

Метою роботи є аналіз екосистеми рівня 2 блокчейну Ethereum, який був би підґрунтям для прийняття обґрунтованого та інформованого рішення щодо вибору проектів рівня 2 блокчейну Ethereum користувачами без глибоких технічних знань. Вхідними даними для даного дослідження є матеріали суспільної компанії L2beat. У статті виділено основні технічні концепції, які лежать в основі різних проектів рівня 2 блокчейну Ethereum. Описано особливості проектів типу ZK Rollup, Validium, Optimistic Rollup, Optimium. Проведено співставлення типів проектів, які виділяє команда L2beat, зі спрощеною схемою поділу екосистеми рівня 2 Ethereum, запропонованою Віталіком Бутерінім. Здійснено порівняння проектів масштабування рівня 2 блокчейну Ethereum за показниками «заблокована вартість в контрактах умовного депонування на Ethereum» та «частка заблокованих коштів у загальній вартості проекту». Виявлено, що користувачі проектів масштабування типу Optimistic Rollup виконали транзакцій на суму в шість з половиною раз більшу, ніж на безпечніших проектах типу ZK Rollup і Validium. Описано технології перевірки достовірності стану системи, які використовують проекти масштабування рівня 2 блокчейну Ethereum. Проведено аналіз проектів масштабування рівня 2 блокчейну Ethereum на предмет використання підходів до виявлення шахрайства. Виявлено, що топовими проектами масштабування рівня 2 блокчейну Ethereum є такі, які не виконують перевірку достовірності стану системи, або використовують більш дешевшу технологію (Fraud Proofs). Описано методи перевірки повідомлень, які надсилають через мости рівня 2 блокчейну Ethereum. Проведено аналіз безпеки екосистеми рівня 2 блокчейну Ethereum та оцінено популярність таких проектів серед користувачів. Сформульовано висновок, що для користувачів екосистема рівня 2 блокчейну Ethereum дуже важливе значення має ціновий фактор. Серед проектів масштабування беззаперечним лідером є Arbitrum One, який належить до проектів типу Optimistic Rollup та використовує технологію перевірки наявності шахрайства Fraud Proofs. Щодо мостів, то користувачі надають перевагу тим, які дають змогу забрати кошти, якщо оператор моста діє недобросовісно або зловмисно.

Ключові слова: Ethereum, блокчейн, ZK Rollup, Validium, Optimistic Rollup, Optimium, достовірності стану блокчейну, ZK Proofs, Fraud Proofs, мости, Destination Chain, Optimistically, Third Party.

НОТАТКИ